

**สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย : ศึกษากรณี
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี**

ณัฐณี ปิยะศิริพันธ์

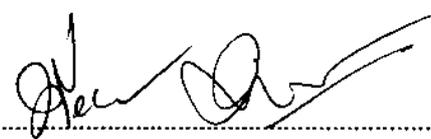
**วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**

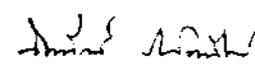
สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย : ศึกษากรณี
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

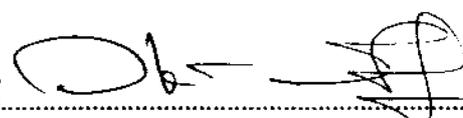
ณัฐินี ปิยะศิริพันธ์
คณะพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........ประธานกรรมการ
(ดร.พิชาย รัตนคิดถ ก ภูเก็ค)

อาจารย์..........กรรมการ
(ดร.พีระพงษ์ มานะกิจ)

รองศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม)

อาจารย์..........คณบดี
(วิรัช รูปขำดี)

วันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2548

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	:	สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย : ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
ชื่อผู้เขียน	:	นางสาวณัฐนีย์ ปิยะศิริพันธ์
ชื่อปริญญา	:	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)
ปีการศึกษา	:	2548

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ศึกษาสถานภาพและบทบาทของปอเนาะ ทั้งบทบาทที่รับรู้ บทบาทที่เป็นจริง และบทบาทที่คาดหวัง และเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาท โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็น ประชากรที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานีแบ่งเป็น 4 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่าย การศึกษาในส่วนท้องถิ่น กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น และผู้สอนในปอเนาะ กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม และกลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key - informant) ผู้ ศึกษาได้กำหนดไว้ 17 ตัวอย่าง จากข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น 4 ตัวอย่าง ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น และผู้สอนในปอเนาะ 7 ตัวอย่าง ชาวบ้านไทยมุสลิม 4 ตัวอย่าง และชาวบ้านไทยพุทธ 2 ตัวอย่าง โดยในกระบวนการศึกษาได้อาศัยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบ เจาะลึกเป็นหลัก ร่วมกับการใช้แบบสอบถามประกอบในการศึกษาเบื้องต้น และการใช้สถิติเชิง พรรณนาช่วยในการวิเคราะห์

ผลการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้ :

1. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted roles) หรือบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะคือ เป็นสถาบัน ที่สอนศาสนา และวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักของศาสนาอิสลามและเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้าน ศาสนาอิสลาม

2. บทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะ(Perceived roles)คือ เป็นที่สถาบันที่ให้ความรู้ในด้านศาสนา แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางส่วนที่มีการรับรู้และตีความปอเนาะว่าเป็นแหล่ง ชองสุ่มของผู้ที่ก่อความไม่สงบ

3. บทบาทที่สังคมภายนอกคาดหวัง (Expected roles) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความเห็นตรงกันว่าปอเนาะจะเป็นสถาบันที่ยังคงมีอยู่ต่อไป และผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดคาดหวังให้ปอเนาะเป็น

สถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐแต่ไม่ได้คาดหวังว่าปอเนาะจะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับ การยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไป

4. สถานภาพของปอเนาะ (Status) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การกำหนด สถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับว่าจะมองในมิติใด หากหากมองใน มิติของศาสนาชาวไทยมุสลิมจะกำหนดสถานภาพในการจัดช่วงชั้นทางสังคมของปอเนาะสูงกว่า โรงเรียนสามัญ แต่หากมองในมิติของการเรียนสามัญ การนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ และในมุมมองของสังคมทั่วไปโดยเฉพาะมุมมองของชาวไทยพุทธ โรงเรียนสามัญก็จะได้รับการ กำหนดสถานภาพของในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่สูงกว่า

5. ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเงื่อนไขต่างๆที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ ประกอบด้วยเงื่อนไขหลัก 3 ประการ ได้แก่ ความต้องการของของประชาชนที่ให้บุตรหลานคน เรียนด้านศาสนา ความเชื่อทางศาสนา และกระแสโลกาภิวัตน์

ข้อเสนอแนะสำคัญที่ได้จากการวิจัย คือ

1. รัฐควรส่งเสริมบทบาทของปอเนาะในฐานะที่เป็นแหล่งสอนศาสนา และผลิตผู้รู้ด้าน ศาสนาคือไป ทั้งนี้ อาจปรับรูปแบบให้มีมาตรฐานในการสอนมากขึ้น โดยกำหนดให้มี คณะกรรมการดูแลหลักสูตรของปอเนาะในแต่ละจังหวัด เพื่อกำหนดเนื้อหา และแนวทางการสอน ให้สอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลามที่แท้จริง

2. เนื่องจากสังคมภายนอกบางส่วนยังมีการรับรู้ และตีความปอเนาะคลาดเคลื่อนจากความ เป็นจริงในบางส่วน รัฐบาลและสื่อมวลชนควรนำเสนอข่าวสารด้านบวกของปอเนาะในฐานะที่เป็น แหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาที่มีคุณค่าต่อสังคมให้มากขึ้น

3. ส่งเสริมให้ปอเนาะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับปอเนาะ เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างตรงจุด

ABSTRACT

Title of Thesis : Status and Roles of Pondok in Thai Society : Case Study
Muang District Pattani Province

Author : Miss Natthinee Piyasiripon

Degree : Master of Arts (Social Development)

Year : 2005

The objective of this research is to extensively study the status and roles of Pondok, both its perceived , enacted, expected roles and context affecting roles. The target audience of this research is the people in the urban area of Pattani province. The target audience is divided into 4 main groups; the first is local government officials in educational segment; the second is local leader religious leaders and teachers in Pondok; the third is Thai-Muslim villagers; and the forth is Thai-Buddhist villagers. Researcher has defined 4 samples from the government officials, 7 from the local leader religious leaders and teachers in Pondok, 4 samples from Thai-Muslim villagers, and 2 samples from Thai-Buddhist villagers. This research primarily employs qualitative methodology by conducting in-depth interviews with the target audience. In addition, descriptive statistics is used as an quantitative method to support analysis.

The results of the research are the following :

1. The enacted role of Pondok is to serve as a religious institution, teaching the Islamic code of conduct. Also the institution has its role to train and produce new Islamic inherent.
2. The perceived role of Pondok from the society is its role as a religious institution. However, some key informants have perceived and interpreted Pondok as a gathering place of terrorists.
3. Informants agree on Pondok's expected role that the institution will continue to exist but it should be included in the educational system of the state. Nonetheless, all informants do not expect Pondok to be as equally recognized as general schools.

4. By designating the rank of Pondok, it totally depends on the perception of the benefits. From Thai-Muslim's perspective, it is not unusual to define the rank of Pondok higher than general schools. On the other hand, General schools are considered of higher status than Pondok when judged by the Thai-Buddhist people.

5. Most informants agree that there are three important factors affecting the roles of Pondok, the need to of people study religious doctrine , religious belief and globalization.

Recommendations from the research :

1. The Thai state should promote roles of Pondok as center of studying Islamic religion and producing new Islamic inherent. However, the government should improve the standard of teaching of Pondok through creating Provincial Pondok curriculum committee. This committee will determine and monitor contents and teaching methods of Pondok in the line of authentic Islamic religion.

2. Because some people have remained misperception and misinterpretation to Pondok, the government and mass media should increasingly present positive information of Pondok to the public.

3. The government should allow local Islamic leaders and teachers to participate in Pondok policy formulation and implementation in order to solve the problem effectively.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้เพราะความกรุณาอย่างสูงจากท่านอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิชาย รัตนคติถ ภูเก็ศ ประธานกรรมการที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ที่เสียสละเวลาดูแลและให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางต่างๆที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ตลอดจนตรวจทานแก้ไขทุกขั้นตอนของการทำวิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งจนสำเร็จ กุล่วงได้ด้วยดี รวมทั้งรองผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมศักดิ์ สามีคศิริธรรม และ ดร. พิระพงษ์ มานะ กิจ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาสละเวลาเพื่อเข้าร่วมเป็นกรรมการในการสอบ วิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้คำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ และมีคุณค่าสูงสุดต่อความสมบูรณ์ของ เนื้อหาการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนจึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรีสมภพ จิตรีภิมย์ศรี ที่คอยให้คำปรึกษาและ ชี้แนะแนวทางระหว่างการเก็บข้อมูลในจังหวัดปัตตานี และ ดร. พิรธร บุญยรัตพันธุ์ ที่คอยเสนอ ข้อเสนอแนะต่างๆในการศึกษาวิจัย

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ (ป๊า) และคุณแม่ ที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนทั้งทางด้านกำลังใจ ทรัพย์ และกำลังใจ รวมถึงญาติพี่น้องทุกคนที่ให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนจนประสบผลสำเร็จ ในวันนี้

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทั้งผู้ที่ให้สัมภาษณ์ และผู้ที่ตอบแบบสอบถามทุกท่าน ที่กรุณา สละเวลาเพื่อให้ข้อมูล และให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง รวมทั้งขอบคุณทุกๆคนและทุกๆอย่างใน จังหวัดปัตตานีที่ทำให้การเก็บข้อมูลครั้งนี้เป็นไปอย่างราบรื่น ทำให้ผู้เขียนได้มีความทรงจำดีๆที่ ปัตตานีอีกครั้ง

ขอขอบคุณเพื่อนๆที่น่ารักทุกคน สำหรับมิตรภาพที่อบอุ่น และแรงสนับสนุนที่ยาวนาน เสมอมา รวมทั้งความช่วยเหลือและความห่วงใยที่มีให้อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ขอขอบคุณ คุณ บัณฑิต เลาสุวรรณรัตน์ ที่เป็นอีกแรงใจสำคัญ ซึ่งมีกำลังใจดีๆมาให้กันไม่เคยขาด รวมถึงความ ช่วยเหลือต่างๆที่มีให้มาโดยตลอด ทำให้การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และช่วย ให้การศึกษาในระดับปริญญาโทเป็นไปอย่างราบรื่น

ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะพัฒนาสังคมทุกท่านที่ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ และสุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณสถาบันการศึกษาแห่งนี้ที่ได้ให้โอกาสผู้เขียนได้เข้ามารับแต่สิ่งดีๆ ได้รับการศึกษาจนสำเร็จหลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาโท และหากผลงานวิจัยชิ้นนี้เป็นประโยชน์ต่อองค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือผู้วิจัยท่านใด ผู้เขียนขอยกความดีทั้งหมดให้แก่ผู้มีพระคุณตามที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

ณัฐินี ปิยะศิริพนธ์

กันยายน 2548

สารบัญ

	หน้า
<u>บทคัดย่อ</u>	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(9)
สารบัญตาราง	(11)
สารบัญภาพ	(14)
<u>บทที่ 1 บทนำ</u>	
1.1 ความเป็นมาและสภาพของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	4
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
<u>บทที่ 2 แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</u>	
2.1 แนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาของรัฐ	6
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม	10
2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	37
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันทางสังคม	41
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	45
<u>บทที่ 3 วิธีการศึกษาและการรวบรวมข้อมูล</u>	
3.1 วิธีการศึกษา	48
3.2 นิยามศัพท์	48
3.3 กรอบแนวความคิด	50
3.4 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา	51
3.5 แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก	51
3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล	53
3.7 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล	53
3.8 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลวิจัย	54

สารบัญ (ต่อ)

<u>บทที่ 4</u> ผลการศึกษา	c4-1	
4.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดปัตตานี		55
4.2 การศึกษาเบื้องต้นจากแบบสอบถาม		60
4.3 <u>การศึกษาเจาะลึกเชิงคุณภาพ</u>	c4-2	90
4.4 กรณีตัวอย่างการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก		92 <u>c4-3u.118</u>
<u>บทที่ 5</u> สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ		
5.1 สรุปผลการวิจัย		160
5.2 ข้อเสนอแนะ		169
<u>บรรณานุกรม</u>		171
ภาคผนวก		175
<u>ภาคผนวก ก</u>	q	
<u>ภาคผนวก ข</u>	ap-1	
<u>ภาคผนวก ค</u>	ap-2	
<u>ประวัติผู้เขียน</u>		

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 จำนวนสถาบันศึกษาปอเนาะ	60
4.2 เพศ	60
4.3 อายุ	61
4.4 ภูมิลำเนา	61
4.5 การนับถือศาสนา	62
4.6 สถานภาพ	62
4.7 ระดับการศึกษา	63
4.8 สถาบันที่จบการศึกษา	63
4.9 จำนวนสมาชิกในครอบครัว	64
4.10 อาชีพหลักของครอบครัว	64
4.11 รายได้ต่อเดือนของครอบครัว	65
4.12 ภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว	65
4.13 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปอเนาะ	66
4.14 ความคิดเห็นต่อปอเนาะในการเป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนา	67
4.15 มาตรฐานของปอเนาะในจังหวัดปัตตานี	67
4.16 ความเหมาะสมของการเรียนการสอนในปอเนาะ	68
4.17 ความคิดเห็นต่อปอเนาะในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลาม	68
4.18 บทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชน	69
4.19 ความเคารพนับถือจากคนทั่วไปที่มีต่อปอเนาะ	70
4.20 ความเชื่อมั่นและความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อปอเนาะ	70
4.21 ความสำคัญของปอเนาะ	71
4.22 ความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะ	71
4.23 ความรู้สึกของคนทั่วไปที่มีต่อปอเนาะ	72
4.24 ความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะ	72
4.25 ความเห็นต่อปอเนาะในการเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ	73

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.26 สถานภาพของปอเนาะ	73
4.27 ความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความ คิดเห็นในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามของปอเนาะ	74
4.28 ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นในการ เป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามของปอเนาะ	75
4.29 ความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความเห็น บทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชน	76
4.30 ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความคิดเห็นต่อบทบาทของปอเนาะที่มีต่อ ชุมชน	77
4.31 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะ	78
4.32 ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะ	79
4.33 ความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนากับความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะ	80
4.34 ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะ	81
4.35 ความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความ คิดเห็นการเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ	82
4.36 ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นการเป็น สถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ	83
4.37 ความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความ คิดเห็นในเรื่องสถานภาพของปอเนาะ	84
4.38 ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นในเรื่อง สถานภาพของปอเนาะ	85
4.39 เงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ	89
4.40 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	91
4.41 บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ	101
4.42 บทบาทที่ผู้ให้ข้อมูลประเมินการรับรู้และตีความของสังคมภายนอก	108

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.43 บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวัง	116
4.44 สถานภาพของปอเนาะ	122
4.45 เงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ	157

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
3.1 กรอบวิเคราะห์หีบห่อของปอเนาะ	50

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและสภาพของปัญหา

สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ฉบับทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว.) สงขลา ฉบับ พ.ศ.2529 เล่ม 7 ระบุว่า ปอเนาะ เกิดขึ้นในประเทศอียิปต์ แล้วแพร่มาเอเชียในประเทศไทยมาเลเซียก่อน จากนั้นแพร่เข้าสู่ทางชายแดนภาคใต้ของไทยในปลายสมัยสุโขทัยสืบเนื่องต่อสมัยกรุงศรีอยุธยา “ปอเนาะ” แห่งแรก (เสรี สุพรรณนอก, 2547: 33) ในประเทศไทยเริ่มขึ้นที่ ปอเนาะจีเคะ บ้านจีเคะ ตำบลกรือเซะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี และปอเนาะบิคนังดาขอ ตำบลสะนอ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี แล้วจึงค่อยขยายไปสู่ไทยมุสลิมทั้งภาคใต้และภาคกลางปอเนาะเป็นภาษามลายูตามสำเนียงของชาวไทยเชื้อสายมลายูที่มีอยู่ในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ในประเทศอินโดนีเซีย เรียกว่า Perantren ในมาเลเซียเรียกว่า Pondok ทั้งหมดมาจากรากศัพท์ของภาษาอาหรับ คือ Pundok มีความหมายว่า “ที่พักคนเดินทาง” ส่วนความหมายหรือความรู้สึของผู้คนในแถบแหลมมลายูที่มีประชากรเชื้อสายมลายูกว่า 200 ล้านคน จะมีความหมายว่า “กระท่อม” หรือที่พักเล็กๆ

การเรียนรู้ในลักษณะเดียวกับปอเนาะสันนิษฐานว่ามีมากกว่า 1,000 ปีแล้ว ไม่ได้มีเฉพาะในย่านแถบแหลมมลายูเท่านั้น ในแถบเอเชียใต้อย่างปากีสถาน บังกลาเทศ อินเดีย ก็มีลักษณะแบบเดียวกันนี้เป็นหมื่นๆแห่ง แต่เรียกว่า “คารู์อุลุม” บ้าง หรือเรียก “มัดคารอชะฮ์” บ้าง แม้จะมีสถาบันที่ให้การศึกษาลักษณะนี้อยู่ทุกแห่งที่มีมุสลิม แต่สิ่งที่ผู้เรียนจะได้รับแตกต่างจากโรงเรียนปกติคือแนวทางของวิถีชีวิตที่เป็นไปตามวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่

แม้จะไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าปอเนาะเกิดขึ้นเมื่อใดในแหลมมลายู แต่พอสันนิษฐานได้ว่า ปอเนาะจะเกิดขึ้นหลังจากที่ศาสนาอิสลามได้ถูกเผยแพร่มาถึงท้องถิ่นเหล่านี้ เพราะศาสนาอิสลามเผยแพร่ออกไปถึงที่ใด ก็จะพบเห็นสองสิ่งคือ มัสยิด และ สถานศึกษา

ดังนั้น ความหมายที่แท้จริงของปอเนาะ คือสถานที่ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้แนวทางและหลักการของศาสนาอิสลามตามวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายมลายู โดยยังคงยึดมั่นในวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม ปอเนาะอาจมีลักษณะรูปแบบคล้ายกับ “สำนักดักส์ศิลา” ในวิถีทางฮินดู พราหมณ์

หรือพุทธศาสนา กลุ่มชนชาวมลายูมีความมั่นคงต่อศาสนาที่ศรัทธา การศึกษาร่ำเรียนจึงเกิดขึ้นมั่นคงต่อศาสนาที่ศรัทธา การศึกษาร่ำเรียนจึงเกิดขึ้นมากมาย ผู้รู้แต่ละคนมีความรู้ที่แตกต่างกันไปตามสาขาความรู้ชาวบ้านเริ่มส่งลูกหลานไปร่ำเรียนโดยวิธีให้อยู่กับผู้รู้คนนั้นๆเพื่อให้เกิดความรู้มากๆ และยังมีโอกาสรับใช้ผู้รู้อันเป็นความภูมิใจลึกๆในส่วนหนึ่งอีกด้วย

ปอเนาะมีผู้รู้ที่ถูกเรียกว่า “โตะครู” หรือตวนฆูร เป็นผู้สอนความรู้ด้านศาสนาอิสลาม และเป็นเจ้าของปอเนาะ เป็นที่เคารพนับถือของชุมชน โตะครู ไม่มีเงินเดือน แต่มีความตั้งใจสอนศาสนา โตะครูจะมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง สมถะ ชาวบ้านที่ส่งลูกหลานมาเรียน(ผู้มาเรียนเรียกว่าโตะปะลาเก) ได้จัดสร้างที่พักเล็กๆ ขึ้นใกล้กับบ้านโตะครู นอกจากจะสะดวกในการร่ำเรียนแล้วยังมีโอกาสรับใช้โตะครูอย่างใกล้ชิด ผู้เรียนปอเนาะส่วนใหญ่จะเป็นชาย มีบางปอเนาะจะมีผู้หญิงเรียนด้วย และส่วนใหญ่ต้องสำเร็จการศึกษาภาคบังคับแล้วจึงเข้าเรียนปอเนาะได้ มีทั้งที่เป็น โสด และมีครอบครัวแล้ว ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 16 - 25 ปี และเกือบทั้งหมดเป็นเด็กในชนบท

การเข้าไปเรียนในปอเนาะมีข้อสมมติฐานดังนี้ 1) เป็นไปด้วยความประสงค์ของผู้ปกครอง ที่อยากให้ลูกหลานได้เรียนรู้และสามารถปฏิบัติศาสนกิจประจำวันได้ มีศีลธรรมประจำใจ สถานที่ที่จะเรียนวิชาศาสนาอิสลามได้ก็คือปอเนาะเท่านั้น ส่วนในโรงเรียนสามัญไม่มีการสอนวิชาศาสนาอิสลาม รวมถึงความไม่เข้าใจในภาษาไทย จึงทำให้ความสนใจต่อการศึกษาสามัญน้อยลง และการจัดการเรียนการสอนที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพสังคม ศาสนาและวัฒนธรรมมุสลิม เช่น ในเรื่องการแต่งกายและวิชาที่สอน 2) หลักการทางศาสนาอิสลามกำหนดให้มุสลิมทุกคนอยู่ในฐานะที่ต้องปฏิบัติบทบัญญัติของศาสนาโดยเคร่งครัดไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ทั้งนี้เพราะอิสลามไม่มีนักบวช ไม่มีพระ ดังนั้นการศึกษาวิชาศาสนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งของมุสลิมทุกคน เพื่อจะได้ปฏิบัติบทบัญญัติของศาสนาได้ถูกต้อง 3) ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองไม่สามารถส่งลูกหลานไปเรียนในโรงเรียนสามัญชั้นสูงๆ ได้

การสอนในปอเนาะมีหลายสาขาวิชา จะสอนศาสนาเชิงลึกที่เกี่ยวกับปรัชญา เทววิทยา วิชาว่าด้วยพระเจ้าอัล-กรุอาน อัล-หะดีษ ภาษาอาหรับ ประวัติศาสตร์ คาราศาสตร์ เป็นต้น การเรียนการสอนโดยทั่วไปไม่มีหลักสูตร อุปกรณ์ที่ใช้ก็จะมีหนังสือเรียนเพียงอย่างเดียวซึ่งเป็นภาษายาวี บ้าง ภาษาอาหรับบ้าง ไม่มีการแบ่งชั้นเรียน เพราะเมื่อโตะครูสอนหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งจบแล้วก็จะเริ่มสอนเล่มอื่นต่อไป ภาษาที่ใช้เป็นหลักในการสอนมี 2 ภาษาคือ ภาษาอาหรับซึ่งเป็นภาษาของคัมภีร์โดยตรง กับภาษามลายูเขียนด้วยอักษรยาวี (อาหรับแปลง) เพื่อให้อ่านบททอริบายคัมภีร์อัล-กรุอานที่ปรากฏในตำรา (กิตั๊บ) ซึ่งได้เขียนไว้เป็นภาษามลายูได้ การใช้เวลาเรียนแล้วแต่ผู้เรียน หรือจะเรียนตลอดชีวิตก็ได้ อิสลาม ไม่มีพระ ไม่มีนักบวช ทุกคนต้องศึกษาเรียนรู้สิ่งที่ศาสนาได้กำหนดไว้ การศึกษาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน

ประมาณ พ.ศ. 2480 ประมาณกันว่ามีปอเนาะกว่า 1,000 แห่ง ใน 4 - 5 จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยและอีกหลายร้อยแห่งทั่วประเทศ ในยุคการปกครองของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามวิถีทางของคนเชื้อสายมลายูถูกถูกรอนด้วยกฎหมายหลายฉบับที่จอมพล ป. ประกาศใช้ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การใช้ชีวิต การศึกษา ภาษาพูด หรือแม้แต่ข้อกำหนดของศาสนาก็ถูกห้าม จึงมีผลกระทบต่อสถาบันปอเนาะ ส่งผลให้ปอเนาะหลายแห่งต้องเลิกไป

ต่อมาถึงยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ บริหารประเทศมาถึง พ.ศ. 2504 มีคำสั่งให้ปอเนาะทั้งหมดต้องจดทะเบียนเป็นสถานศึกษา กำหนดหลักสูตรวิชาศาสนาและภาษาไทย การวัดผลและการพิจารณาให้เงินอุดหนุน แต่ปอเนาะก็ไม่สนองตอบมากนักเนื่องจากมีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เช่น การสอนภาษาไทยในปอเนาะไม่สามารถดำเนินการสอนได้ เพราะไม่อาจหาครูที่มีความรู้ภาษาไทยไปสอนได้เนื่องจากขาดงบประมาณ การสอนศาสนาที่ดำเนินไปโดยไม่มีหลักสูตรและแบบแผนที่แน่นอนอยู่อย่างเดิม คำสั่งให้ปอเนาะจดทะเบียนมีมาอย่างต่อเนื่อง จนในปี พ.ศ.2508 ได้มีการดำเนินการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ในระยะนี้ปอเนาะจะมีการพัฒนามากขึ้นในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น 1) ด้านอาคารสถานที่และอุปกรณ์การเรียนการสอน 2) การปรับปรุงการเรียนการสอน มีการวางระเบียบในการสอน มีการวัดผลการศึกษาประจำปี 3) โด๊ยะครูและนักเรียนมีความรู้ทางภาษาไทยดีขึ้น 4) โด๊ยะครูได้รับความช่วยเหลือจากครูที่ทางราชการส่งไปช่วยสอนวิชาสามัญเป็นอย่างดี และทำความเข้าใจกับโด้ยะครูให้เห็นความสำคัญของวิชาสามัญและวิชาชีพ ตลอดจนช่วยติดต่อกับทางราชการในกิจการของโรงเรียน นอกจากนี้ทำพิธีของโด้ยะครูที่แสดงออกก็เป็นที่ไปในทางเป็นมิตร และให้ความร่วมมือแก่ทางราชการดีขึ้น 5) หลักสูตรตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ได้มีการกำหนดหลักสูตร ดังนี้ เวลาเรียนในรายสัปดาห์กำหนดไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมง ส่วนที่สอนมากกว่านั้นไม่กำหนด โดยแบ่งอัตราเวลาเรียน ดังนี้ หลักสูตรวิชาศาสนา 27 ชั่วโมง สอนให้อ่านอัล-กุรอาน และตัดวิต เคาฮิต ฟิกฮ์ ดาฆาฎฟ ดัฟซีร์ อาดีศ ไวยากรณ์นาฮูซอโรฟ ประวัติศาสตร์ ฟารานอท ฯลฯ หลักสูตรภาษาไทย 4 ชั่วโมง สอนการพูดและการฟัง การอ่าน การเขียนอย่างหนึ่งในทางเกษตรกรรมและหัตถกรรม โดยเลือกวิชาหนึ่งเป็นวิชาหลัก แต่ในระยะนี้ก็มีปอเนาะเป็นจำนวนมากที่ต้องปิดตัวลง จากปอเนาะที่มีกว่า 500 แห่งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องปิดตัวลงเกือบ 200 แห่ง มีปอเนาะที่อำเภอริโอเสาะ จังหวัดนราธิวาส ที่ประกาศต่อสู้กับรัฐบาลด้วยอาวุธ มีการใช้ความรุนแรงเกิดขึ้นกระทั่งมีการใช้อำนาจเผด็จการจัดการกับปอเนาะ มาถึงยุคจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ปัญหาต่างๆ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้กลับเลวร้ายลงกว่าเก่า ใน พ.ศ.2518 มีการอุมฆ่างานเป็นที่มาของการชุมนุมใหญ่ที่หน้ามัสยิดกลางปัตตานี มีการขว้างระเบิดใส่ผู้ชุมนุมตายไปหลายศพ มีการปราบปรามสู้รบกันมาตลอดเวลาจนหมดยุคเผด็จการ

นโยบายของรัฐที่มีต่อปอเนาะตั้งแต่ช่วง พ.ศ.2480 จนถึงปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด แต่แนวโน้มทิศทางของนโยบายนั้นจะเห็นได้ว่ารัฐพยายามใช้นโยบายบูรณาการปอเนาะเข้ามาสู่ระบบการศึกษาที่เป็นทางการของไทย แต่ความสำเร็จของนโยบายยังเป็นคำถาม ดังจะเห็นได้จากแม้กระทั่งในช่วงปี พ.ศ.2546 – 2547 ก็ยังมีการมองกันว่าปอเนาะเป็นแหล่งช่องสุม หรือผลิตผู้ก่อการร้าย ภายใต้การรับรู้เช่นนี้ ทำให้รัฐได้กำหนดนโยบายเพื่อควบคุมปอเนาะอย่างเข้มงวดขึ้น การใช้นโยบายที่เข้มงวดโดยเน้นการบูรณาการทางสังคมที่จะสร้างความเป็นไทยขึ้นในกลุ่มชาวมุสลิม โดยละเลยรากฐานประเพณีดั้งเดิมของพวกเขาแทนที่จะสร้างความสันติสุขกลับจะกลายเป็นการตอกล้มความขัดแย้งให้ลึกกลงไปอีก

ผู้ศึกษาในฐานะนักพัฒนาสังคม มีความเห็นว่า รัฐพยายามใช้นโยบายด้านการศึกษาในการควบคุมและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยแก่กลุ่มที่ต่างศาสนาและเชื้อชาติ แต่ในขณะที่เดียวกันผู้กำหนดนโยบายในส่วนกลางอาจจะละเลยความคาดหวังและความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นไป จึงทำให้นโยบายของรัฐต่อปอเนาะเกิดช่องโหว่และกลายมาเป็นปัญหาและยิ่งไปกว่านั้นปอเนาะก็ถูกรับรู้จากสังคมในทางลบ ดังนั้น การศึกษาสถานภาพและบทบาทของปอเนาะ รวมถึงเงื่อนไขที่ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะจึงถือเป็นรากฐานที่สำคัญในการนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่อาจเกิดประสิทธิผลมากกว่าในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทของปอเนาะ ทั้งบทบาทที่รับรู้ บทบาทที่เป็นจริง และบทบาทที่คาดหวัง และเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาท

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อจำกัดด้านเวลา ดังนั้นเพื่อที่จะให้ผลการศึกษามีความสมบูรณ์ที่สุดในสถานการณ์ที่มีข้อจำกัด จึงกำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้คือ

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาสถานภาพและบทบาทที่ปอเนาะได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ทั้งบทบาทที่รับรู้ บทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังจากกลุ่มเป้าหมาย และเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาท

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

ศึกษาปอเนาะในจังหวัดปัตตานี โดยกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย

1. ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น
2. ผู้นำศาสนา เช่น กรรมการอิสลามในท้องถิ่น
ผู้นำท้องถิ่น เช่น อบต., กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน
ผู้สอนในปอเนาะ
3. ชาวบ้านไทยมุสลิม
4. ชาวบ้านไทยพุทธ

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงสภาพความเป็นจริงของการศึกษาในปอเนาะ เพื่อให้สังคมภายนอกได้
รับรู้และตีความปอเนาะอย่างถูกต้อง
2. เพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย ศึกษากรณี: อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ได้ใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาของรัฐ
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม
- 2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันทางสังคม
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาของรัฐ

คำว่า “ การศึกษา ” เริ่มมีการใช้พร้อมๆกับการเปิดรับเอาแนวคิดการจัดการศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนจากประเทศตะวันตก ซึ่งมุ่งเน้นการฝึกฝนในส่วนของอักษรวิธีหรือวิชาหนังสือเพื่อฝึกหัดคนเข้ารับราชการ ความหมายของ “ การศึกษา ” ได้ถูกทำให้ชัดเจนและสำคัญขึ้น โดยรัฐด้วยการกำหนดให้ความหมายของการศึกษาผูกติดกับคำว่า “ โรงเรียน ” และเชื่อมโยงเข้ากับการอ่านออกเขียนได้ พร้อมกับการสร้างการยอมรับจากสังคมว่า ผู้ที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนคือผู้มีการศึกษา และสามารถใช้อำนาจในการศึกษาที่ได้จากระบบโรงเรียนมาใช้เป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับหรือเลื่อนฐานะทางสังคมและการทำงาน ด้วยความหมายและการสนับสนุนในทางปฏิบัติของสังคมดังกล่าว การศึกษาจึงทวีความสำคัญเพิ่มขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของระบบ โรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองและในยุคของทศวรรษแห่งการพัฒนา(พ.ศ. 2500-2510) การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนได้ถูกสถาปนาให้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยได้รับการรับรอง/ยอมรับในระดับสากลให้เป็นสถาบันการศึกษาที่มีระบบรูปแบบที่มีมาตรฐาน และเป็นปัจจัยสำคัญในการชี้วัดระดับการพัฒนา และพร้อมกับการกำหนดความหมายของการศึกษาในลักษณะนี้ แนวคิดที่เป็นชั่วคราวข้ามของการศึกษาก็ถูกกำหนดขึ้นในรูปแบบของคำว่า

“ผู้ไม่รู้หนังสือ” ซึ่งเป็นดัชนีตัวหนึ่งชี้ถึงความด้อยพัฒนาในการพัฒนาประเทศในระดับสากล และเป็นปัญหาสำคัญและจำเป็นที่ต้องดำเนินการแก้ไข ภายใต้การกำกับ ติดตาม ดูแล ช่วยเหลือจาก องค์การระหว่างประเทศ และประเทศมหาอำนาจตะวันตกซึ่งได้รับการนิยามว่าเป็นประเทศที่ พัฒนาแล้ว

ด้วยความหมายที่ให้กับการศึกษาดังกล่าว ประกอบกับการกำกับควบคุมให้มีการ ดำเนินการที่มานิรูปของความช่วยเหลือและข้อตกลงร่วมกับสมาชิกองค์การระหว่างประเทศ จึง เป็นการก่อรูปและจัดให้การศึกษาเป็นทั้ง เป้าหมาย (ends) และวิธีการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย (means) ของการพัฒนา โดยมีการสร้างกติกาขึ้นมาควบคุมการดำเนินการจัดการศึกษา เช่น การ กำหนดกลุ่ม “ผู้ไม่รู้หนังสือ” เป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะต้องได้รับการศึกษาแบบใหม่ที่อยู่ในรูปของ การศึกษาในระบบโรงเรียน ขณะเดียวกันระบบโรงเรียนก็ได้รับการสถาปนาให้มีความหมายและ ความสำคัญขึ้นในฐานะเป็นกลไกในการพัฒนา การศึกษาแบบใหม่นี้จึงมุ่งไปที่การปฏิบัติตาม ระเบียบที่กำหนดจากหลักการวินิจฉัยขององค์การระหว่างประเทศ โดยละเอียดที่จะพิจารณาถึงความ ต้องการการศึกษาที่แท้จริง ที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต และสอดคล้องกับความเป็นอยู่ใน ชุมชน หรือสังคมระดับท้องถิ่นของแต่ละประเทศ ด้วยนัยแห่งความหมายที่ให้กับการศึกษาและ กระแสการพัฒนาดังกล่าว ในทศวรรษแห่งการพัฒนาจึงได้มีการกำหนดแผนการพัฒนาศึกษา อย่างเป็นรูปธรรมไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ และมีการดำเนินการขยายตัวของโรงเรียนไปทั่ว ประเทศ อีกทั้งมีการบังคับใช้กฎหมายการศึกษาภาคบังคับอย่างจริงจัง เพื่อให้เด็กทุกคนเมื่อถึง เกณฑ์ต้องเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียน โรงเรียนจึงได้รับการสถาปนาให้เป็นกลไกสำคัญของ รัฐในการพัฒนาประเทศ รูปแบบการจัดการศึกษาที่เห็นว่าสำคัญและจำเป็นจึงมุ่งไปที่การลอกเลียน จากประเทศตะวันตกเพื่อใช้เป็นแบบอย่างและมาตรฐาน การจัดการศึกษาจึงถือได้ว่าถูกกำหนด ทิศทางไว้จากสังคมนอกและวัฒนธรรมภายนอกขณะที่ความรู้ที่เป็นที่ต้องการและจำเป็นของ ชุมชนท้องถิ่นถูกละเลยและมองข้ามความสำคัญไป การขยายตัวของการศึกษาในทศวรรษของการ พัฒนาจึงมีรูปแบบที่แปลกแยกจากวิถีการดำรงชีวิต และไม่สอดคล้องกับความต้องการและความ จำเป็นของชุมชนท้องถิ่น

สารานุกรมทางสังคมวิทยา (Encyclopedia of Sociology) Dougherty and Hammack (1992 อ้างถึงใน อุทัย ธีร โธนาธรรม, 2545: 5) ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่าหมายถึง กระบวนการ ทั่วๆ ไปซึ่งทางกลุ่มทางสังคมที่อาจจะเป็นทั้งสังคมหรือเพียงแค่ครอบครัวเดียวสืบทอดวัฒนธรรม อันได้แก่ ทักษะ ความเชื่อ พฤติกรรม และทักษะ ไปสู่สมาชิก และได้จัดแบ่งรูปแบบของการจัด การศึกษาเป็น 3รูปแบบด้วยกัน คือ 1. การศึกษาตามอัธยาศัย (informal education) เป็นการศึกษาที่ กระทำผ่านครอบครัว กลุ่มเพื่อน ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และเป็นการเรียนรู้ที่ดำเนินไปด้วย

ตนเองจากการสังเกตและการเลียนแบบเป็นสำคัญ 2. การศึกษาในระบบโรงเรียน (formal education or schooling) เป็นการศึกษาที่กระทำผ่านสถาบันพิเศษที่เรียกว่า โรงเรียน การเรียนรู้การกระทำผ่านการเรียนการสอนในโรงเรียนที่มีครูซึ่งไม่ใช่บุคคลที่นักเรียนคุ้นเคยเป็นผู้สอน และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ผ่านทางคำพูด การเขียน การบรรยาย และการชี้แนะให้เกิดความต้องการค้นคว้ามากกว่าการเรียนรู้ผ่านการสังเกตและการเลียนแบบ 3. การศึกษานอกโรงเรียน (non informal education) ได้แก่ การฝึกปฏิบัติในงาน การฝึกงานด้านต่างๆ เช่น ด้านการเกษตร การฝึกงานด้านการวางแผนครอบครัว ซึ่งมีลักษณะต่างจากการศึกษาตามอรรถศาสตร์ตรงสถานที่เกิดคือ เกิดข้างนอกครอบครัว และต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียนตรงที่ไม่ได้เกิดในโรงเรียน วัตถุประสงค์การจัดการศึกษามีลักษณะเฉพาะ และระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษามีช่วงระยะเวลาที่สั้นกว่า

ด้วยการจัดกระทำกำหนดความหมายให้กับรูปแบบของการศึกษาเช่นนี้ ในแง่หนึ่งอาจพิจารณาได้ว่า การศึกษามีขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น โดยสัณฐานภาพของการศึกษาที่ยึดติดกับระบบโรงเรียนออกไป แต่หากพิจารณาอย่างถ่องแท้การก่อรูปของการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ขึ้นนี้ก็กลับเป็นการดกอภัยถึงความสำคัญของการศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้น การมีอยู่ของการศึกษารูปแบบต่างๆ ก็ถูกทำให้มีความหมายและความสำคัญที่ต่างกัน โดยการศึกษาในระบบโรงเรียนถูกทำให้เป็นแกนหลัก และการศึกษาอีก 2 รูปแบบที่เหลือจะทำหน้าที่เสริมเพิ่มความสำคัญให้กับการศึกษาในระบบโรงเรียนยิ่งขึ้น โดยการเทียบหลักสูตรและคุณวุฒิของการจัดการศึกษาอื่นให้เข้ากับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้วยแนวทางเช่นนี้ หากการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่มีอยู่ การศึกษารูปแบบอื่นก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือการดำรงอยู่ของการศึกษารูปแบบอื่นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อได้รับการกำหนดความหมาย (signified) จากการศึกษาในระบบ ซึ่งเป็นเสมือนผู้ให้ความหมาย (signifier) การกำหนดความหมายให้กับการศึกษาในลักษณะนี้จึงเปิดไปสู่พื้นที่ของเรื่องอำนาจและการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจในการกำหนดความหมายให้กับการศึกษา และแม้ว่าการช่วงชิงพื้นที่มาได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งแล้วจะเห็นถึงการเปิดรับแนวคิดการศึกษารูปแบบอื่นเข้ามาเพื่อสนับสนุนยืนยันถึงการดำรงอยู่และความสำคัญของการศึกษาในระบบโรงเรียน และด้วยวาทกรรมแห่งการยอมรับเอาแบบการศึกษาแบบอื่นเข้ามาอยู่ร่วมในความหมายของการศึกษานี้ทำให้การศึกษาในระบบโรงเรียนสามารถคงสถานภาพแห่งความสำคัญและเป็นการจัดการศึกษาที่มีความสำคัญสูงสุดไว้ได้

ด้วยความสำคัญที่เพิ่มขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของระบบโรงเรียนที่เป็นไปตามกรอบคิดของการบริหารการจัดการที่ตั้งบนพื้นฐานของประสิทธิภาพและประสิทธิผลแบบทุนนิยม และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวม เช่น การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาระบบข้าราชการ

หรือนโยบายอื่นๆของรัฐ โรงเรียนจึงถูกจัดตั้งขึ้นมาในรูปแบบเดียวกันทั้งหมด โดยถือเป็นแบบแผนสากล เพื่อความสะดวกในการจัดการ กำกับ ดูแล และการควบคุมคุณภาพ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนถึงรูปแบบสำคัญของการศึกษาที่ถูกกำหนดจากภายนอกมากกว่าการให้ความสำคัญกับความต้องการของชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียนอยู่ การขยายตัวเพิ่มขึ้นของโรงเรียนส่งผลอันน่าวิตกให้กับชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนหมู่บ้านในชุมชนที่แสดงออกในรูปของปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น ชุมชนอ่อนแออง การสืบทอดอาชีพของคนในชุมชนถูกละทิ้ง คนอพยพออกจากชุมชนเพื่อหางานทำ หรือศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น ฯลฯ ด้วยผลดังกล่าวผลักดันให้สังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุคการปฏิรูปการศึกษา กระแสการปฏิรูปการศึกษา และสังคมเริ่มหันมาให้ความสนใจกับความรู้ในชุมชนที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชนมากขึ้น โดยเปิดให้สังคมและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของประชาชน โดยกำหนดเป็นแนวนโยบายไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา ในมาตรา 81 ไว้ว่า

“รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ”

จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น ได้มีการดำเนินการในกระบวนการทางนิติบัญญัติจัดทำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ขึ้น โดยเป็นกฎหมายแม่บทเชื่อมต่อกับบทบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เพื่อเป็นหลักฐานในนโยบายแห่งรัฐด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬาของประเทศ และเป็นฐานหลักเพื่อการปฏิรูปการศึกษาของประเทศ การนำบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ไปสู่การปฏิบัติอย่างได้ผลต่อการศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ดังบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 33 ให้มีการจัดทำแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งจะเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น แผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และ

วัฒนธรรม ตามมาตรา 34 ที่กำหนดให้มีแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา แผนพัฒนาการอุดมศึกษา และแผนพัฒนาด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม รวมทั้งใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนปฏิบัติการในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และในระดับสถานศึกษา เพื่อให้มีการพัฒนาทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่สอดคล้องกันทั้งประเทศต่อไป

โดยเจตนารมณ์และแนวแห่งอุดมการณ์ในการจัดการศึกษา ซึ่งมุ่งให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต การจัดการศึกษาจึงมีรูปแบบหลากหลายมากขึ้น ทั้งหลากหลายลักษณะ สาระ วิธีการจัดการเรียนรู้ ผู้จัดการเรียนรู้ ลักษณะหลักสูตร อีกทั้งหลากหลายลักษณะกลุ่มเป้าหมายที่เรียนรู้ จึงจำเป็นต้องมีการยืดหยุ่นการศึกษาให้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยโอกาส หรือเด็กที่มีความต้องการพิเศษทั้งเด็กพิการและเด็กปัญญาเลิศซึ่งมีความแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากเด็กปกติ หรือกลุ่มที่เรียนรู้ด้วยระบบการศึกษาแบบอื่นที่เรียกว่า การจัดการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) ได้แก่ การเรียนกับพ่อแม่ที่บ้าน (Home School) การเรียนศาสนาอิสลามในปอเนาะ โรงเรียนสามัญศึกษา มหาวิทยาลัยเสมือนจริง เป็นต้น จึงต้องมีการเทียบโอนการศึกษาที่เหมาะสมและเป็นธรรมสำหรับกลุ่มผู้เรียนเหล่านี้

อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์ หรือแม้แต่พุทธศาสนาเอง ก็ยังทำได้ในวงจำกัด ขาดกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ และแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนในการสนับสนุน ส่งเสริมให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจ และจัดการศึกษาของศาสนาได้อย่างคล่องตัว สถาบันศาสนาซึ่งถือเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตขนาดใหญ่ที่สามารถให้การศึกษาค้นคว้าได้ทั้งในระบบ นอกกระบวน และตามอริยาศาสตร์ เป็นแหล่งหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรม และการพัฒนาจิตใจของศาสนิกชนต่างยังคงพัฒนาไปแบบไร้ทิศทาง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม

2.2.1 ความสำคัญของสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม

ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 13-16 เมื่อศาสนาอิสลามได้รับการยอมรับ คติความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นก็ได้รับการบูรณาการเข้าไปอยู่ภายใต้กรอบที่มีลักษณะกว้างๆ และครอบคลุมของ "ความเป็นมุสลิม" การแพร่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ในกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม นอกจากศาสนาอิสลามจะอาศัยคติความเชื่อที่ได้รับมาสมัยเริ่มแรกจากอินเดีย (ลัทธิฮินดู) ที่มีลักษณะทางด้านรหัสคดี ค่อยๆ แทรกตัวเข้าไปแทนที่ความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นแล้ว ในการสร้างบูรณาการทางศาสนาและสังคม ศาสนาอิสลามยังจำเป็นต้องใช้สถาบันการศึกษาเป็นเครื่องช่วย ด้วยเหตุผลสำคัญอีก 2 ประการ เหตุผลประการแรก เป็นธรรมชาติ

หรือลักษณะสำคัญของจารีตศาสนาอิสลามเอง ที่มีลักษณะเป็นหลักการ (Doctrinal) เป็นบทบัญญัติ หรือกฎหมาย (Legalistic) และเป็นคัมภีร์ (Scriptural) ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะ ในทางวรรณกรรมหรืออักษรศาสตร์ (Literary) เป็นกระแสหลักของจารีตศาสนาอิสลาม

เหตุผลประการที่สอง โดยทั่วไปอาจกล่าวได้ว่าไม่มีสถาบันใดๆ ในศาสนาอิสลามที่สามารถจะถ่ายทอดจารีตศาสนาอิสลาม ที่มีคุณลักษณะต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น โรงเรียนสอนศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญ ด้วยเหตุผลที่ว่าศาสนาอิสลามแม้ในด้านที่เป็นรหัสลับ (Mystical Aspects) ก็มีความโน้มเอียงที่จะเน้นความสำคัญของความเป็นผู้รู้หรือปราชญ์ (Scholasticism) นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบกับศาสนาที่ยึดคัมภีร์เป็นหลักอื่นๆ อย่างเช่น ศาสนา คริสเตียน พุทธศาสนา และศาสนาฮินดู สถาบันที่มีความสำคัญอย่างเช่นพระหรือนักบวช (Priesthood) ไม่มีในศาสนาอิสลาม จะมีก็แต่ผู้รู้ทางศาสนาที่เรียกว่า "อูลามา" (Ulama) ที่มีลักษณะ ความเป็นปัจเจกชนสูง และมีการรวมกลุ่มกันเพียงหลวมๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าว การยอมรับนับถือ ศาสนาอิสลาม (Islamization) ของปัจเจกชน หรือแม้แต่ของกลุ่ม จึงดำเนินไปในลักษณะเดียวกับ กระบวนการศึกษา คือดำเนินไปตามขั้นตอนอย่างช้าๆ เริ่มต้นด้วยการยอมรับศรัทธาในศาสนา (Confession of Faith) ต่อจากนั้นก็เป็นการยอมรับหลักสำคัญของศาสนา (The Pillars) แล้วจึงมาถึง การปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนา (The Laws) และท้ายที่สุดโดยเฉพาะตามจารีตที่สืบทอดและ ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติทางการศึกษา จะเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมาย พระคัมภีร์อัลกุรอานและ จารีตของศาสดามูฮัมมัด (Hadith) ซึ่งถือเป็นแหล่งที่มาของหลักศาสนา บรรทัดฐานอันซับซ้อน อรรถาธิบาย และการนิยามความหมาย ที่ประกอบขึ้นเป็นหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งสามารถจะเข้าใจ ได้ตามลำดับ หลังจากที่มีความแม่นยำในคัมภีร์อัลกุรอานแล้ว อย่างไรก็ตามในการเรียนรู้ ไม่ว่าจะมีความ ลึกซึ้งหรือสามารถบรรลุความเป็นผู้รู้หรือปราชญ์มากน้อยเพียงใดก็ตาม ก็ถือว่ามีผลสำคัญ ในความเป็นมุสลิม (สุเทพ สุนทรเกตุ, 2547: 96)

2.2.2 กำเนิดและพัฒนาการโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

อินโดนีเซียเป็นประเทศแรกในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ที่ศาสนาอิสลามได้แพร่ขยายเข้ามา จากประเทศอินเดีย ก่อนที่จะเข้ามาสู่ดินแดนในแหลมมลายูและภาคใต้ของประเทศไทยตามลำดับ นอกจากนี้อินโดนีเซียยังมีระบบโรงเรียนสอนศาสนาที่มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปแบบมา ตลอดระยะเวลา 5-6 ศตวรรษ พร้อมๆ กับขบวนการปฏิรูปต่างๆ ของศาสนาอิสลาม ยิ่งไปกว่านั้น ตามที่เป็นข่าว ในการปรับปรุงระบบการเรียนการสอนโรงเรียนปอเนาะในจังหวัดภาคใต้ของ ประเทศไทย รัฐบาลจะได้นำอาระบบโรงเรียน "มาคราซาห์" (Madrasah) ที่มีอยู่ในประเทศ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และบรูไน มาเป็นแบบอย่าง

ตามความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของอาณาจักรชวาสมัยกลาง สำนักการศึกษาศาสนาอิสลามที่มีชื่อเรียกว่า "มาดราซาห์" (Madrasah) ไม่ได้มีกำเนิดมาจากศาสนาอิสลาม แต่มาจากวัดของศาสนาฮินดูและพุทธ โดยเป็นอาศรมหรือที่พำนักซึ่งแยกออกมาอยู่ต่างหากของพระ หรือนักบวช หรือผู้รู้ทางศาสนา เพื่อศึกษาหรือเขียนคัมภีร์ศาสนา หรืออาจเป็นที่พักเดินทางของผู้จาริกแสวงบุญ หรือ ไม่ก็เป็นสถานที่ซึ่งเยาวชนของท้องถิ่นได้รับการศึกษาอบรมทางศาสนา และในสมัยต่อมาคัมภีร์ที่ใช้ในสถานที่ดังกล่าวอาจจะเปลี่ยนจากคัมภีร์ตันตริก (Tantric) ของศาสนาฮินดูและคัมภีร์ของพุทธศาสนา มาเป็นคัมภีร์อัลกุรอาน และผู้ที่พำนักอยู่ในสถานที่เหล่านั้น แทนที่จะเป็นพระหรือนักบวช ก็เปลี่ยนมาเป็น "อูลามา" (Ulama) หรือผู้รู้ศาสนาอิสลาม

ในปัจจุบันโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในประเทศอินโดนีเซียที่เรียกว่า "เปสันเตรีน" (Pesantren) ก็ยังคงรักษารูปแบบจารีตดั้งเดิมไว้ บริเวณที่พักของนักเรียนที่มีรั้วล้อมรอบ มักจะเป็นที่โล่งในป่า หรือบริเวณชายขอบหมู่บ้าน ประกอบด้วยครูสอนศาสนาเรียกว่า "กิจาจิ" (Kijaji) และนักเรียนชาย (ซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่ได้แต่งงาน) จำนวนหนึ่งที่มาเรียนการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน รวมทั้งการฝึกปฏิบัติลัทธิรหัส (Mystical Exercise) ซึ่งเป็นอิทธิพลของอินเดียที่หลงเหลืออยู่เป็นภาษาอาหรับ ด้วยสำเนียงค่อนข้างไปทางอินเดียและเปอร์เซียในสมัยต่อมา จากผลของการติดต่อสื่อสารกับตะวันออกกลาง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของศาสนาอิสลาม จากการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ (Hajji) ที่เมืองเมกกะ มีการเผยแพร่สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม และมีชาวอาหรับอพยพเข้ามามากขึ้น ได้มีการเรียกร้องให้มีการปฏิบัติตามบทบัญญัติของคัมภีร์อัลกุรอานโดยเคร่งครัดมากขึ้น โรงเรียนสอนศาสนาเปสันเตรีนได้กลายเป็นโรงเรียนสอนคัมภีร์อัลกุรอาน (Qur'anic School) อย่างแท้จริง ภายใต้การนำของผู้ที่กลับมาจากการไปทำพิธีฮัจญ์ที่เมืองเมกกะ (Hajji) โดยได้รับทุนสนับสนุนจากชาวมุสลิมผู้มีฐานะ

ในสมัยแรกๆ รูปแบบภายนอกของโรงเรียนเปสันเตรีนไม่ได้เปลี่ยนไปเท่าใดนัก แต่เนื้อหาของวิชาที่สอนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ มีการสอนวิชาศาสนาอิสลามคลาสสิก เช่น ฟิกฮ์ (Fiqh-นิติศาสตร์) คาฟซีร์ (Tafsir-อรรถาธิบายของคัมภีร์อัลกุรอาน) ตารกฮ์ (Tarqah-ประวัติศาสตร์ศาสนา) เตาฮิด (Tawhid-เทววิทยา) และอื่นๆ

ในคริสต์ศตวรรษที่ 11-12 ได้เกิดการฟื้นฟูศาสนาอิสลามขึ้นในตะวันออกกลาง ซึ่งกับบ์นักประวัติศาสตร์ศาสนาอิสลามชาวอังกฤษได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า "เป็นจุดเปลี่ยนในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอิสลามที่มีความสำคัญ" เป็นการเปลี่ยนที่ยังคงรักษาจารีตศาสนาอิสลามสมัยกลางไว้อย่างมั่นคง ซึ่งได้ส่งอิทธิพลไปยังศาสนาอิสลามของอินโดนีเซียในสมัยต่อมาเป็นเวลาถึง 5-6 ศตวรรษ ในระยะเวลาดังกล่าวเปสันเตรีนได้ทำหน้าที่เชื่อมประสานแนวความคิด ระหว่างสำนักความคิดที่ถือบทบัญญัติทางศาสนาเป็นกฎหมาย (Shari "a Legalism) และสำนักที่มีวิถีปฏิบัติตาม

จารีตของลัทธิหะซันียะฮ์ (Tariqa Mysticism) ภายใต้การนำของอาห์เหม็ด อัล-กาซาลิ (Ahmed al-Ghazali-ค.ศ. 1058-1111) นักปรัชญาชาวเปอร์เซียที่มีชื่อเสียง

ในสมัยต่อมา นักปฏิรูปศาสนา กลุ่มที่เน้นหลักการพื้นฐานของศาสนา (Fundamentalism) และกลุ่มทันสมัยนิยม (Modernism) ได้โจมตีเปสันเตรีนว่ามีจารีตทางวชิปัญญาที่สืบทอดมาจากความเชื่อศาสนาฮินดูและพุทธ แนวความคิดของนักปฏิรูปศาสนาสมัยใหม่ทั้งสองกลุ่ม จะเห็นได้จากคตินัยของกลุ่มแรก ที่มีการเรียกร้องให้ "หันกลับไปหาคัมภีร์อัลกุรอาน" และของกลุ่มหลังที่มีคตินัยว่า "ศาสนาอิสลามมีความทันสมัยตลอดกาล" แต่ความสำเร็จที่แท้จริงของนักปฏิรูปศาสนาของอินโดนีเซีย ก็คือการแนะนำโรงเรียนสมัยใหม่ ที่มีการแบ่งชั้นเรียนและสอนวิชาสามัญ หรือที่อาจเรียกได้ว่าเป็น โรงเรียนที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผล (Rationalized School) เข้าไปสู่จารีตการศึกษาศาสนาอิสลาม นักปฏิรูปศาสนาของอินโดนีเซียเรียกโรงเรียนสอนศาสนาแบบใหม่ว่า "มาดราซาส์" (Madrasah) โดยมุ่งที่จะชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนเปสันเตรีน เป็นผลผลิตของการประนีประนอมจารีตอันหลากหลายที่ได้อิทธิพลมาจากอินเดีย ดังนั้นการที่จะทำให้มาดราซาส์เป็นโรงเรียนสอนศาสนาที่แท้จริงของชาวมุสลิม จำเป็นจะต้องชำระล้างความ "ล้าหลัง" และ "ไม่ทันสมัย" ให้หมดสิ้นไป

นวัตกรรมที่โรงเรียนมาดราซาส์นำเข้าไป ประกอบด้วยวิชาสามัญ เช่น คณิตศาสตร์ ภาษาละติน ประวัติศาสตร์ชาติ ภูมิศาสตร์ วรรณคดี และอื่นๆ มีการจัดหลักสูตร โดยกำหนดวิชาที่จะต้องเรียน จำนวนชั่วโมงเรียน ชั้นเรียน คำราเรียน การสอบ การให้คะแนน ประกาศนียบัตร และอื่นๆ มีการจ้างครูสอน ซึ่งแม้จะเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม แต่ก็ไม่ได้ถือว่าเป็นผู้รู้ทางศาสนา (Ulama) เป็นโรงเรียนไปกลับ แทนที่จะเป็น โรงเรียนกินนอน และที่ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงหน้ามือเป็นหลังมือ ก็คือเป็นระบบสหศึกษา ที่จัดให้นักเรียนชายหญิงเรียนด้วยกัน

ในระบบโรงเรียนมาดราซาส์ การสอนวิชาศาสนายังคงมีอยู่ โดยมีสัดส่วนเป็น 1 ใน 3 หรือ 2 ใน 3 ของวิชาที่สอนในหลักสูตร แต่วิธีการเรียนการสอนเปลี่ยนจากเดิม คือแทนที่จะเป็นการอ่าน (ท่อง) ตาบทครูอย่างในโรงเรียนเปสันเตรีน ซึ่งนักเรียนจะ 모르ความหมายของคำภาษาอาหรับ ในระบบการเรียนแบบใหม่ นักเรียนจะเข้าใจความหมายของคำ โดยมีผู้รู้ภาษาอาหรับที่เรียกว่า "อาลิม" (Alim) เป็นผู้อธิบาย ระบบของโรงเรียนมาดราซาส์พยายามที่จะให้นักเรียนเข้าใจภาษาอาหรับโดยตรง หรือไม่ก็โดยอาศัยคำแปลภาษาท้องถิ่น ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าในขอบเขตอันหนึ่ง ความรู้ศาสนาตามจารีตดั้งเดิม มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น โดยมีผู้รู้ภาษาอาหรับ หรือ "ฮัจจี อาลิม" (Hajji alim) เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น จากการศึกษาของคลิฟฟอร์ด เกียร์ด ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในอินโดนีเซีย ไม่มีโรงเรียนมาดราซาส์ ในความหมายปัจจุบัน แต่ในทศวรรษปี พ.ศ. 2493 มีโรงเรียนมาดราซาส์อยู่ 12,000 โรงเรียน และมีนักเรียนประมาณ 1 ล้าน- 1.5 ล้านคน ในขณะที่

โรงเรียนเปสันเตร์นมี 53,000 โรงเรียน และมีนักเรียนประมาณ 2 ล้านคน ผลกระทบที่ระบบโรงเรียนมาดราซามีต่อการศึกษาศาสนาอิสลาม แม้ไม่อาจกล่าวได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่อย่างน้อยก็มีผลทำให้การติดขัดกับพิธีกรรมที่ปราศจากเหตุผล และลัทธิกฎหมายที่ไร้แก่นสารฟ่อนคลายไปได้มาก

ในระยะเริ่มแรกปฏิกริยาที่มีต่อโรงเรียนมาดราซายของฝ่ายเคร่งครัดศาสนาเป็นไปตามความคาดหมาย คือมีการต่อต้านและความรู้สึกเป็นอริ เพราะการศึกษาในระบบใหม่มีผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างอำนาจของผู้รู้ศาสนา (Ulama) เพราะคงไม่มีความจำเป็นอีกต่อไปที่จะต้องเดินทางไปทำพิธีฮัจญ์ที่เมกกะ เพื่อจะได้รับการยอมรับนับว่าเป็นผู้รู้ทางศาสนา หรือสามารถท่องจำกัมภีร์อัลกุรอาน เพื่อที่จะสื่อเนื้อหาทางวุฒิปัญญาของจารีตศาสนาอิสลาม นอกจากนี้การเรียนการสอนแบบใหม่ยังช่วยให้สามารถที่จะเชื่อมโยงวิชาหนึ่งกับวิชาอื่นๆ ได้ แต่ปฏิกริยาในทางต่อต้านของผู้เคร่งครัดศาสนาก็เป็นเพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ เพราะตั้งแต่เริ่มแรก ผู้รู้ทางศาสนาบางคนก็ดูเหมือนจะมองเห็นว่าจะต้องมีการปรับเปลี่ยน ถ้าพวกเขาต้องการที่จะรักษาฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณไว้

ผู้รู้ทางศาสนาในอินโดนีเซียได้ก่อตั้ง "นาคาคูล อุลามะ" (Nadatul Ulama) ซึ่งเป็นองค์กรฟื้นฟูของผู้รู้ทางศาสนา เพื่อปรับแนวความคิดให้เข้ากับนวัตกรรมของนักปฏิรูปศาสนา บนพื้นฐานของระบบโรงเรียนเปสันเตร์น โรงเรียนมาดราซายได้เริ่มปรากฏขึ้น โดยมีผู้รู้ทางศาสนาเป็นผู้นำ และมีผู้ที่มีความคิดสมัยใหม่ให้ความช่วยเหลือ ส่วนนักปฏิรูปศาสนาก็ยังคงพัฒนาระบบโรงเรียนของตนต่อไป จนเกิดเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเรียกว่า "เซโกลาห์ อิสลาม" (Sekolah Islam) ซึ่งมีระบบการเรียนการสอนคล้ายกับโรงเรียนคาทอลิกที่มีอยู่ในสหรัฐอเมริกาและยุโรปสมัยก่อน เป็นโรงเรียนสามัญที่เพิ่มการสอนศาสนาเข้าไป และต่างกับโรงเรียนมาดราซาย ที่การศึกษาวิชาสามัญขาดความเป็นอิสระ แต่จะต้องรับใช้ (มีความสำคัญเป็นรอง) การเรียนการสอนทางศาสนา (อันศักดิ์สิทธิ์) ปัญหาข้อโต้แย้งของโรงเรียนแบบใหม่นี้ จึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างวิชาทางศาสนาและวิชาสามัญ แทนที่จะเป็นความชอบธรรมหรือความเป็นจริงของการเรียนการสอนวิชาสามัญ

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนรูปสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลามในประเทศอินโดนีเซีย สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าหลักการของศาสนาอิสลามสมัยกลางได้รับการบูรณาการเข้าไปในระบบโรงเรียนเปสันเตร์น โดยมีการปรับเปลี่ยนเล็กน้อยจากอิทธิพลความคิดสมัยใหม่ แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงมีอิทธิพลของลัทธิรหัสคัมภีร์ดั้งเดิมหลงเหลืออยู่ตามโรงเรียนในภูมิภาครอบนอก ปฏิกริยาของนักปฏิรูปศาสนาคือการนำเอาวิชาสามัญ เช่น การอ่าน การเขียน และคณิตศาสตร์ เข้าไปสู่การศึกษาศาสนาที่เคร่งครัดของโรงเรียนมาดราซาย ก็ยังคงมีอยู่ในทุกหมู่บ้านที่เคร่งศาสนา แนวความคิดของนักปฏิรูปศาสนาที่จะชำระศาสนาให้บริสุทธิ์ตามแบบ

ศาสนาอิสลามสมัยกลาง โดยปรับให้เข้ากับโลกสมัยใหม่ จะปรากฏเห็นได้ชัดในโรงเรียนเซโกลาฮ์อิสลาม ในระดับประถม มัธยมศึกษา และมัธยมปลาย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเมืองและใน "มหาวิทยาลัย" อิสลามที่อยู่ตามเมืองใหญ่ๆ ของอินโดนีเซีย

ในประเทศอินโดนีเซีย ปัจจุบัน โรงเรียนได้กลายเป็นสถานที่สำคัญทางพิธีกรรมซึ่งกว่าสถานประกอบพิธีทางศาสนา (Balaisab) และมัสยิด เป็นแกนกลางโครงสร้างของศาสนาอิสลามเท่าๆ กับที่เคยเป็นมาในอดีต การเปลี่ยนรูปโรงเรียนสอนศาสนา จะเห็นได้ชัดกว่าพัฒนาการความคิดทางศาสนา กฎหมาย จริยธรรม หรือเทววิทยา โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่าแนวโน้มที่เป็นนวัตกรรมของศาสนาอิสลาม จะมีศูนย์กลางอยู่ที่การปฏิรูปการศึกษา มากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้านองค์กร หรือแนวการปฏิรูป หรือแม้แต่แนวความคิดทางศาสนา และถือได้ว่ามีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อกระบวนการสร้างความทันสมัยของสังคมอิสลามในอินโดนีเซีย รวมถึงในประเทศของภูมิภาคอื่นๆ ที่นับถือศาสนาอิสลามด้วย Madmarn (2002 อ้างถึงใน สุเทพ สุนทรภักดิ์, 2547: 96)

2.2.3 โรงเรียนตาดีกา

ปรกติกการศึกษาศาสนาอิสลามของชาวมุสลิมในประเทศไทยจะเริ่มต้นที่บ้านครูสอนศาสนา ณ สถานประกอบพิธีทางศาสนาที่เรียกว่า "บาลิซาฮ์" (Balaisab) หรือที่มัสยิดที่เรียกว่าโรงเรียน "ตาดีกา" (Tadika)

ชุมชนมุสลิม จะมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง ทุกมัสยิดจึงมีสถานศึกษาสำหรับเด็กเล็ก อายุ 5 - 12 ปี เรียกว่าโรงเรียนตาดีกา (อนุบาลมุสลิม) หรือศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิด เป็นการจัดการเรียนการสอนศาสนาอิสลามเบื้องต้น (ฟิรดูอีน) ให้กับเด็กนักเรียน ได้มีความรู้ด้านศาสนา และจริยธรรม อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการมัสยิด มีโต๊ะอิหม่าม เป็นประธานคณะกรรมการมัสยิด อยู่ภายใต้การบริหารของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ในส่วนการบริหารจัดการ โรงเรียนตาดีกา จะมีฝ่ายการศึกษาของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เป็นผู้รับผิดชอบ

คำว่า "TADIKA" มาจากภาษารูมีหรือภาษามลายู

TA=TAMAN แปลว่า สวน ศูนย์ หรือสวนสาธารณะ

DI=DIDIKKAN แปลว่า สอน แนะนำ อบรม ชี้แจง สั่งสอน

KA=KANAK KANAK แปลว่า เด็กเล็กหรือเยาวชน

ปรัชญาการก่อตั้งโรงเรียนตาดีกา มุ่งเน้นให้เด็กๆอ่านออกเขียนได้ ทั้งภาษามลายูภาษาที่ใช้สื่อสารกันในพื้นที่ และภาษาอาหรับสำหรับอ่านคัมภีร์อัลกุรอานศาสนาอิสลาม กำหนดหน้าที่บิดา

มารดาอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้มีความรู้เรื่องของศาสนา ถ้าพ่อแม่ไม่มีความรู้ก็ต้องหาคนที่มีความรู้ มาสอน โรงเรียนคาทอลิก จึงรับหน้าที่นี้ ซึ่งมีอยู่แทบทุกพื้นที่ ส่วนใหญ่ใช้พื้นที่มัสยิดเป็นศูนย์จัดตั้ง สร้างเป็นอาคารอเนกประสงค์ ในสมัยก่อนโต๊ะอิหม่ามจะทำหน้าที่สอน หากเป็นในหมู่บ้านก็จะเป็นหน้าที่ของหนุ่มสาวที่ไปเรียนศาสนาจากโรงเรียนปอเนาะเป็นผู้สอน

โรงเรียนคาทอลิกเป็นโรงเรียนนอกระบบ ภาครัฐไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง ดำเนินการโดยคนในชุมชน เป็นกระบวนการขัณฑลทางสังคม ถ้าชุมชนมีโรงเรียนคาทอลิกเข้มแข็ง แสดงถึงระเบียบวินัยของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน และศักยภาพของผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา คณะกรรมการชุมชน ถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ บรรทัดฐาน เกิดกลุ่มที่ทำหน้าที่ควบคุมทางสังคม มีผลให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม และหลักการของศาสนา ในระยะหลังโรงเรียนคาทอลิกมีการพัฒนามากขึ้น โดยมีการรวมตัวกันจดทะเบียนเป็นมูลนิธิศูนย์คาทอลิกานราธิวาส เพื่อทำงานให้เป็นระบบเครือข่าย ประสานงานในระดับต่างๆ รวมถึงประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐและเอกชน มีชมรมคาทอลิกในสังกัดทุกชมรมสังกัดฝ่ายกิจการศาสนา สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดแต่ละจังหวัด มีชื่อชมรมคาทอลิกแตกต่างกันจากการสำรวจในปี2545 ดังนี้

1. ชมรมคาทอลิกในจังหวัดปัตตานี ชื่อปุตตกา มี 635 โรงเรียนคาทอลิก ครูประมาณ 3,200 คน นักเรียน 6.5 หมื่นคน
2. ชมรมคาทอลิกในจังหวัดนราธิวาส ชื่อปุซกา มี 516 โรงเรียนคาทอลิก ครูประมาณ 2,900 คน นักเรียน 5.8 หมื่นคน
3. ชมรมคาทอลิกในจังหวัดยะลา ชื่อเปอร์ดีวี มี 412 โรงเรียนคาทอลิก ครูประมาณ 1,900 คน นักเรียน 3.6 หมื่นคน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าโรงเรียนคาทอลิกจะมีการพัฒนามากขึ้น แต่คาทอลิกหลายแห่งยังมีจุดอ่อนจากความอ่อนแอในชุมชน ภาวะเศรษฐกิจ และหลักสูตรที่จะไปต่อยอดในสถาบันการศึกษาอื่น อีกทั้งครูโรงเรียนคาทอลิก ไม่ได้จบวิชาครู โดยตรง ขาดเทคนิคและจิตวิทยาในการสอน หลักสูตรมุ่งเน้นวิชาศาสนา ไม่ได้เน้นความรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และผู้บริหารเองก็ขาดความรู้ขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการ (สมบูรณ์ บัวหลวง, 2547: 7-11)

2.2.4 ปอเนาะ

สำหรับการศึกษาระดับสูงขึ้นไปจากโรงเรียนคาทอลิก พ่อแม่จะส่งลูกไปเรียนที่ปอเนาะที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ โดยหวังว่าเมื่อเด็กจบออกมาจะได้เป็นผู้นำของชุมชน หรืออย่างน้อยก็เป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และเป็นชาวมุสลิมที่ดี

ถ้าจะเปรียบเทียบกระบวนการเรียนการสอนของปอเนาะในจังหวัดภาคใต้ อย่างเช่น ปัตตานี โดยพิจารณาถึงกระบวนการทางวุฒิปัญญา จะเห็นได้ว่าโดยทั่วๆ ไปมีความคล้ายคลึงกัน กับโรงเรียนมาตราซาส์ของศาสนาอิสลามในสมัยกลางที่กล่าวแล้วข้างต้น หากแต่ว่าการสอนใน ปอเนาะให้ความสนใจเฉพาะกับการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน และหลักคำสอนพื้นฐาน (Fard"ayn) เนื่องจากนักเรียนอายุยังน้อย และส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของพ่อแม่ที่มีอาชีพใช้แรงงานในปัตตานี เด็กที่มาเรียนที่มีสติจะมีอายุในราว 11-12 ขวบ และมักจะจบการศึกษาภาคบังคับมาแล้ว พ่อแม่จึง ส่งไปเรียนปอเนาะ หรือไม่ก็เรียนต่อชั้นมัธยมต้นในโรงเรียนของรัฐบาล

นักเรียนที่ไปเรียนปอเนาะ จำเป็นต้องมีที่พักในระหว่างที่เรียน ปอเนาะจึงทำหน้าที่เป็น โรงเรียนกินนอนไปในตัว ส่วนใหญ่พ่อแม่ของเด็กจะสร้างกระท่อมเล็กๆ ที่เรียกว่า "ปอเนาะ" เป็น ที่พักของนักเรียน ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นชื่อเรียกโรงเรียนประเภทนี้ ในกระท่อมหลังหนึ่ง นักเรียน อาจจะอยู่ด้วยกัน 2 หรือ 3 คน ในสมัยแรกๆ กระท่อมจะสร้างด้วยไม้ไผ่และมุงหลังคาด้วยจาก ยก พื้นสูงขึ้นมาราวๆ 2-3 ฟุต ภายในบริเวณปอเนาะจะมีบ้านพักครูสอนศาสนา หรือ "โต๊ะครู" และครู ผู้ช่วย บ้านพักของนักเรียนที่มีครอบครัวแล้วจะอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า "ปอเนาะ คานเล" (Pondok Dalac) แปลว่า "บ้านพักส่วนใน" หรือที่รู้จักในภาษาไทยว่า "ปอเนาะใน" ซึ่งจะเป็นบริเวณบ้านพัก ของนักเรียนหญิงด้วย บ้านพักของนักเรียนชายจะแยกอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า "ปอเนาะ ลูอาร์" (Pondok Luar) ซึ่งแปลว่า "บ้านพักส่วนนอก" หรือภาษาไทยเรียกว่า "ปอเนาะนอก" บ้านพักส่วน ในจะมีลักษณะถาวรมากกว่าบ้านพักส่วนนอกของนักเรียนชาย ซึ่งมักจะสร้างเป็นที่พักชั่วคราว เพราะไม่ทราบแน่ชัดว่าจะใช้เวลาเรียนนานเท่าใด

ชีวิตประจำวันของนักเรียนในปอเนาะ เริ่มตั้งแต่เข้าตูก่อนสว่าง นักเรียนจะต้องตื่นขึ้นเพื่อ ทำพิธีละหมาดก่อนรุ่งอรุณ ที่เรียกว่า "ละหมาด อัล-ฟัจร์" (Solat al-Fajr) ตามปรกติจะมีประกาศ เตือนให้ไปทำพิธีละหมาดเรียกว่า "อัคฮาน" (Adhan) ก่อนจะสว่าง นักเรียนจึงมีเวลาพอที่จะอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด (Wudu) ในปอเนาะบางแห่งโต๊ะครูจะเดินไปยังบ้านพักแต่ละหลัง และร้อง ปลุกด้วยคำว่า "โซลัต โซลัต" ("Solat Solat" ซึ่งเป็นการเตือนว่า "ละหมาด ละหมาด") ในประกาศ เตือนให้ไปทำพิธีละหมาด มักจะมีประโยคที่ว่า "การทำละหมาดดีกว่าการนอน" อยู่ด้วย ในเวลานั้น จะไม่มีผู้ใดอยู่ในที่นอน แต่จะเตรียมตัวที่จะไปเข้าแถวเพื่อทำพิธีละหมาดก่อนรุ่งอรุณ พร้อมกับ นักเรียนคนอื่นๆ ก่อนพิธีละหมาดจะเริ่มขึ้น โต๊ะครูอาจจะเดินไปดูตามเรือนพักของนักเรียนอีกครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีใครที่ยังนอนอยู่ สถานที่ทำพิธีละหมาดเรียกว่า "บาลิซาฮ์" (Balaisah) หรือ "บาลิ" ในภาษาไทย จะเต็มไปด้วยนักเรียนที่ยืนเรียงเป็นแถวๆ เพื่อทำพิธีละหมาดก่อนรุ่งอรุณ

หลังพิธีละหมาดสิ้นสุดลงแล้ว โต๊ะครูจะนั่งลงบนพื้น หันหน้าเข้าหาหน้านักเรียน และเริ่มอ่าน หนังสือที่ใช้เรียนด้วยเสียงอันดัง การอ่านอาจจะเป็นภาษาอาหรับหรือฮาวี ขึ้นอยู่กับความรู้ ความ

เชี่ยวชาญของครูผู้สอน ถ้าตำราเรียนเป็นภาษาอาหรับ การแปลความหมายหรือคำอธิบายจะเป็นภาษามลายูท้องถิ่น ตลอดเวลาของการสอนครูจะตั้งคำถามแก่นักเรียน นักเรียนทั้งเก่าและใหม่ที่นั่งอยู่แถวหน้าๆ จะถูกครูตั้งคำถามเกี่ยวกับโครงสร้างของภาษาในตำราที่ใช้เรียนอยู่ โต้ะครูจะถามคำถามซ้ำๆ โดยเรียกชื่อนักเรียน โดยคาดหวังที่จะได้รับคำตอบที่ถูกต้องและโดยละเอียด คำถามที่ถามระหว่างการสอน เพื่อจะได้รู้ว่านักเรียนเข้าใจหนังสือที่เรียน และมีความตั้งใจเรียนเพียงใด นักเรียนมีการเตรียมตัวและสามารถที่จะเชื่อมโยงวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะทำให้มีความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้นมากน้อยเพียงใด ดังนั้นในการเรียนนักเรียนจะต้องเข้าใจทั้งไวยากรณ์ โครงสร้างของภาษา และสำนวนโวหารของหนังสือที่เรียนไปพร้อมๆ กัน โดยปรกติแล้วโต้ะครูจะอธิบายเกี่ยวกับวิชาที่สอน รวมทั้งมีข้อวิจารณ์ และตอบคำถามของนักเรียนให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ทุกประเด็นของคำถาม ในการเรียนตามจารีตประเพณี จะไม่มีวิธีการสอน หรือหลักสูตรกำหนดไว้แน่นอน โต้ะครูแต่ละคนจะมีวิธีการสอนและกำหนดหลักสูตรของตัวเอง รวมทั้งตำราหรือหนังสือเรียนที่เป็นภาษาอาหรับ หรือ "กิตาบ ฮาวี" (Kitab Jawi) โต้ะครูก็จะเป็นผู้เลือกเอง

การที่ปอเนาะในฐานะที่เป็นสถาบันการสอนศาสนาที่สามารถสืบทอดประเพณี และดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่ามีปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามตามจารีต ที่ใช้ตำราสอนศาสนาที่สืบทอดต่อกันมา และการสนับสนุนทางการเงิน ทางด้านการเรียนการสอนในปอเนาะขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของโต้ะครูโดยตรง ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาทางศาสนาเท่าๆ กับบุคลิกของโต้ะครู เป็นสิ่งจูงใจสำคัญที่ทำให้รักเรียนต้องการที่จะมาเรียน และยังมีนักเรียนมากเท่าใด โต้ะครูก็จะได้รับเงินสนับสนุนจากชุมชนมากเท่านั้น ปอเนาะไม่สามารถที่จะเลี้ยงตัวเองได้ แต่จะต้องอาศัยการสนับสนุนทางการเงินเป็นบางส่วนหรือทั้งหมดจากชุมชน เพราะปอเนาะไม่มีรายได้ เพราะไม่ได้เก็บค่าเล่าเรียนปอเนาะจะอาศัย "ซากัด" (Zakat-เงินบริจาคเพื่อการกุศล) และมีลักษณะคล้ายกับสถาบันมุสลิมอื่นๆ ที่ต้องอาศัยกองทุนการกุศล ด้วยเงินบริจาค ทำให้โต้ะครูดำรงชีวิตอยู่ได้ ปอเนาะบางแห่งอาจจะมีรายได้จากสวนยาง สวนมะพร้าว หรือทรัพย์สินอื่นๆ ที่เป็นของโต้ะครู หรือมีผู้บริจาคให้เป็นกองทุนที่ก่อให้เกิดรายได้มาสนับสนุนปอเนาะ แครรายได้หลักจะมาจกซากัด ซึ่งชาวมุสลิมจะต้องบริจาคเป็นประจำทุกปี จากรายได้หรือผลผลิตของไร่นาหรือสวน เพื่อคนยากไร้ เนื่องจากปอเนาะเป็นสถาบันที่ทำประโยชน์ทางการศึกษาให้แก่ชุมชน จึงมีสิทธิ์ที่จะได้รับเงินสนับสนุนจาก "ซากัด" ด้วย

สิ่งที่ถือว่ามีผลสำคัญเท่าๆ กับการสนับสนุนทางการเงิน ก็คือการสืบทอดการเรียนการสอนต่อกันมาหลายชั่วอายุของปอเนาะ โต้ะครูจะเตรียมลูกเขยของเขา หรือโต้ะครูหนุ่มๆ ที่จะมาเป็นตัวแทนของเขาในอนาคต ลูกเขยของโต้ะครูจะเป็นผู้รับช่วงกิจการของปอเนาะ โดยพยายามที่จะดำเนินรอยตามโต้ะครูผู้อาวุโส เขาจะเป็นที่รู้จักคุ้นเคย และได้รับการยอมรับของคนในชุมชน

เพราะเป็นผู้ที่เคยช่วยไต่คุรุสอนมาก่อน แต่ก็มีปอเนาะบางแห่ง ที่ถูกขายของไต่คุรุอาจจะเป็นผู้ที่เข้ามารับผิดชอบ และดำเนินการแทนหลังจากไต่คุรุผู้เป็นบิดาล่วงลับไปแล้ว(สุเทพ สุนทรภักซ์, 2547: 96)

2.2.5 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นโรงเรียนเอกชนที่พัฒนามาจาก “ปอเนาะ” เป็นสถานที่ที่ “ไต่คุรุ” ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ทางศาสนาอิสลามจัดตั้งขึ้นเพื่อสอนเยาวชนมุสลิมให้รู้หลักธรรมของศาสนาอิสลาม สอนการปฏิบัติศาสนกิจ ซึ่งเป็นภารกิจหนึ่งที่จำเป็นของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ปอเนาะได้พัฒนามาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามนโยบายที่รัฐกำหนด โดยมีพัฒนาการตามลำดับดังนี้

พ.ศ. 2501 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการวางโครงการพัฒนาการศึกษาทั้งประเทศ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 12 เขต เขตการศึกษาที่ 2 ประกอบด้วย 4 จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล แต่ละเขตมีคณะกรรมการ 2 คณะ คือ

1. คณะกรรมการดำเนินการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค
2. คณะกรรมการที่ปรึกษาการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค

พ.ศ. 2503 รัฐบาลได้จัดให้มีการประชุมบรรดาไต่คุรุเจ้าของโรงเรียนปอเนาะ ผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาอิสลาม ผู้ว่าราชการจังหวัดทั้ง 4 จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ผู้แทนกระทรวงและกรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง ประชุม ณ ศูนย์พัฒนาการศึกษาที่ 2 จังหวัดยะลา เพื่อพิจารณาหาแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนปอเนาะให้ดีขึ้น มีความสอดคล้องกับแผนการพัฒนาการศึกษา ที่ประชุมได้มีข้อตกลงและจัดทำระเบียบว่าด้วยการปรับปรุงปอเนาะ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ

1. เพื่อให้ปอเนาะจดทะเบียน อันหมายถึงการยอมรับแนวทางการปรับปรุงการศึกษาในปอเนาะ
2. เพื่อปรับปรุงอาคารสถานที่และบริเวณ จัดทำถนนเข้าสู่ปอเนาะ จัดทำป้ายปอเนาะ
3. ปรับปรุงการเรียนการสอน ปรับปรุงหลักสูตร จัดการสอนแบ่งเป็นระดับชั้น จัดสอนภาษาไทยและจัดการสอนวิชาชีพ
4. จัดให้มีการประเมินผล การสอบชั้นตัวประโยค โดยทางกระทรวงจะมอบหมายให้จังหวัดและเขตเป็นผู้ดำเนินการ

พ.ศ. 2504 คณะกรรมการที่ปรึกษาการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคของเขตการศึกษา 2 ได้พิจารณาเสนอความเห็นว่าการศึกษาในรูปแบบปอเนาะเป็นการจัดการศึกษาที่ถ้าหลัง ควรให้ปอเนาะ

ดำเนินการในรูปแบบของโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศใช้ “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในเขตการศึกษา 2 พ.ศ. 2504” มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ปอเนาะที่จะปรับปรุงกิจการให้ขึ้นเรื่องราวของจดทะเบียนต่อทางราชการ
2. ปอเนาะที่จัดสอนได้ก็จะได้รับเงินอุดหนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ

ปอเนาะที่จดทะเบียนให้จัดการเรียนการสอนเป็นไปตามหลักสูตรวิชาศาสนา วิชาภาษาไทยและวิชาชีพ พร้อมทั้งได้วางแนวทางการปรับปรุงบริเวณอาคารและปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนเป็นสัดส่วน

พ.ศ. 2508 รัฐบาลมีความเห็นว่า ควรส่งเสริมปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม มีการปรับปรุงการสอนให้ได้มาตรฐาน ให้มีอาคารเรียนเป็นเอกเทศ และให้มีการสอนวิชาสามัญหลักสูตรประถมศึกษาตอนปลาย

พ.ศ. 2525 ได้เปลี่ยนเรียกโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อให้เป็นไปตาม “พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525” ผลจากโครงการอุดหนุนของรัฐต่อโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทำให้มีการปรับปรุงกิจการทั้งด้านปริมาณและคุณภาพดีขึ้น

พ.ศ. 2526 ชื่อโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามถูกรัฐบาลเปลี่ยนเป็น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อสอดคล้องตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 และออกกระเบื้องการให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนเอกชนฯ ที่สอนวิชาสามัญควบคู่วิชาศาสนาอิสลาม ฉบับแก้ไขครั้งล่าสุดออกมาเมื่อ 2545 ให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนที่ได้มาตรฐาน ตามมาตรา 15 (1) 100 เปอร์เซ็นต์เต็ม ส่วนโรงเรียนที่อยู่ในระยะเตรียมความพร้อม และโรงเรียนที่เพิ่งจดทะเบียนหลังวันออกกระเบื้องให้เงินอุดหนุน 60 เปอร์เซ็นต์ แต่สำหรับโรงเรียนที่สอนเฉพาะวิชาศาสนา จะไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ปอเนาะที่ผ่านการแปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้รับการพัฒนามาเป็นลำดับ (วีระศักดิ์ จันทร์สงแสง, 2546)

2.2.6 โครงสร้างของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่พัฒนามาจากปอเนาะมีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นรูปแบบมากขึ้นกว่าในอดีต โดยมีกระทรวงศึกษาธิการเข้าไปร่วมหลักสูตรการศึกษา การบริหารจัดการภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามไม่แตกต่างจากโรงเรียนเอกชนทั่วไป คือ มีผู้ได้รับอนุญาต ผู้จัดการ ครูใหญ่ ภายใต้อำนาจการบริหารของผู้บริหารแต่ละโรงเรียน

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามโดยทั่วไป จะแบ่งการบริหารออกเป็น 6 ฝ่าย ประกอบด้วย ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายสถานที่ ฝ่ายบุคลากร ฝ่ายธุรการการเงิน ฝ่ายกิจการนักเรียน และฝ่ายประชาสัมพันธ์ชุมชน

สำหรับหลักสูตรการศึกษานั้น เดิมที่มีอยู่ 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งออกเป็น 4 ช่วงชั้น รวม 12 ปี เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนสาขาสามัญแล้ว สามารถแบ่งได้ดังนี้ ช่วงที่ 1 เทียบได้กับ ป.1-3 ช่วงที่ 2 เทียบได้กับชั้น ป.4-6 ช่วงที่ 3 เทียบได้กับชั้นม.1-3 และช่วงชั้นที่ 4 เทียบได้กับชั้น ม.4-6 ปัจจุบันโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามส่วนใหญ่จะเปิดสอนช่วงชั้นที่ 3 และ 4 มากที่สุด

ส่วนหลักสูตรอิสลามศึกษานั้น มีการพัฒนาหลักสูตรมาอย่างต่อเนื่อง โดยการควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งหลักสูตรอิสลามคอนตัน คอนกลาง และคอนปลาย พ.ศ.2523 หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับต้นและคอนกลาง พ.ศ. 2540 จากนั้น ได้ปรับปรุงเป็นหลักสูตรอิสลามคอนต้น คอนกลาง และคอนปลาย พ.ศ.2546 ทั้งนี้ใน พ.ศ. 2548 ทุกโรงเรียนจะต้องใช้หลักสูตรปรับปรุงใหม่ฉบับ พ.ศ. 2546 เพียงหลักสูตรเดียวเท่านั้น

การเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวิชาสารศาสนา มี 4 วิชา ประกอบด้วย วิชาอัลกุรอาน เป็นวิชาเรียนการอ่านคัมภีร์ วิชาเอกภาพ คือวิชาที่สอนให้ผู้เรียนรู้จักพระเจ้า วิชาวังนะหรือฮาลิส คือวิชาศึกษาคำกล่าวของศาสนานบีมุฮัมมัด และวิชาศาสนบัญญัติ หรือการศึกษาหลักปฏิบัติของศาสนา เช่น การถือศีลอดและการละหมาด

กลุ่มวิชาต่อมาคือ สังคมศึกษาและจริยธรรม ประกอบด้วย วิชาศาสนประวัติ เป็นการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และวิชาจริยธรรม เป็นวิชาที่เรียนรู้การปฏิบัติตน การเคารพผู้ใหญ่ สอนให้รู้จักมารยาทในการเข้าสังคมตามหลักศาสนาอิสลาม และกลุ่มสุดท้ายวิชาสาระภาษา เป็นการศึกษารายละเอียดและภาษามลายูเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน

ทั้งนี้ผู้ที่จบการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะมีสิทธิสอบแข่งขันเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย หรือสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่ง โดยมีสถานศึกษาเป็นผู้รับรองคุณวุฒิให้ ขณะที่ยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเป็นผู้ออกเอกสารหลักฐานให้

จากข้อมูลของกระทรวงศึกษาธิการ ได้รวบรวมไว้ พบว่า ปี2546 ในพื้นที่ 3จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วย ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่ไปกับวิชาสามัญ รวม 122 โรง แยกเป็นจ.ยะลา 28 โรง มีเด็กนักเรียน 29,103 คน จ.ปัตตานี มี 51 โรง มีเด็กนักเรียน 32,202 คน และจ.นราธิวาส มี43 โรง มีเด็กนักเรียน 23,304 คน

ขณะที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเพียงอย่างเดียวมีมากถึง 173 โรง อย่างไรก็ตาม มีโรงเรียนที่ได้หยุดกิจการไปแล้ว 80 โรง เหลือเพียง 93 โรงเท่านั้นที่ยังคงเปิดการเรียนการสอนตาม

ปรกติ ประกอบด้วย จ.ชะลา เปิดสอน 36 โรง ปัจจุบันหยุดกิจการชั่วคราวไปแล้ว 6 โรง จ.นราธิวาส เปิดสอน 14 โรง ซึ่งยังคงดำเนินกิจการครบทุกแห่ง และ จ.ปัตตานี เปิดสอน 123 โรง หยุดกิจการไปแล้ว 74 โรง (คมชัดลึก 2547, 16 เมษายน: 3,12)

2.2.7 ขั้นตอนการพัฒนาการศึกษาของปอเนาะในประเทศไทย

เนื่องจากการจัดการศึกษาในปอเนาะยังไม่มีระบบ จึงมิได้มีการกำหนดหลักสูตร ระยะเวลา เรียนและการวัดผลการศึกษาไว้เป็นการแน่นอนตายตัว ชีดตำราเรียนเป็นหลัก เมื่อสอนหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งจบแล้วก็สอนเล่มต่อไป ใช้ภาษามลายูและภาษาอาหรับเป็นสื่อการสอน หนังสือที่ใช้ล้วนมาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะมาจากประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และกลุ่มประเทศอาหรับ โดยทำการสอนอย่างเสรีปราศจากการควบคุมจากราชการ เพราะถือว่าเป็นสถาบันการกุศลเพื่อสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งสอนเฉพาะหลักธรรมทางศาสนาอย่างเดียว อันเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของศาสนาถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชน และอบรมเยาวชนให้อยู่ในกรอบที่ศาสนาบัญญัติไว้ ดังนั้น ปอเนาะจึงเป็นที่นิยมและควรอนุรักษ์รักษาไว้คู่ชีวิตของมุสลิมอย่างเคร่งครัด จึงไม่ยอมให้มีการแตะต้องหรือเปลี่ยนแปลงใดๆ เพราะมุสลิมถือว่าทำลายระบบปอเนาะหรือการแทรกแซงกิจการปอเนาะเป็นการทำลายสถาบันทางศาสนาซึ่งมุสลิมยอมไม่ได้ จะเห็นได้จากกระยะต้นที่รัฐเข้าไปควบคุมและส่งเสริมปอเนาะนั้นสร้างความไม่พอใจและเกิดการต่อต้านจากประชาชน โดยเฉพาะโต๊ะครู (เจ้าของปอเนาะ) ที่เสียผลประโยชน์

ฉะนั้น เพื่อความสมบูรณ์ทางการศึกษาและยกระดับคุณภาพทางการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักการทางศาสนาและการดำรงชีวิตรัฐจึงจำเป็นต้องควบคุมและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนระบบปอเนาะเสียใหม่ แม้จะมีแรงต่อต้านแต่ด้วยความจริงจังและจริงใจที่จะพัฒนาทางการศึกษาให้มีความก้าวหน้าและมีระบบ อีกทั้งให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในการดำเนินการในระยะต้น รัฐได้ใช้กลวิธีและกุศโลบายนอกเหนือไปจากระเบียบและนโยบายที่ได้ประกาศใช้เป็นระยะๆ เพื่อให้ประชาชนและเจ้าของปอเนาะยอมรับและสนองความต้องการของรัฐในการแปรสภาพจากปอเนาะเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยได้เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ.2504 ซึ่งรัฐโดยกระทรวงศึกษาธิการได้ใช้กลวิธีหรือกุศโลบายที่สำคัญพอสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. ส่งเสริมโดยการยกย่องให้เกียรติแก่โต๊ะครู หรือผู้บริหาร
2. ส่งเสริมโดยการให้ปัจจัยทางการบริหารแก่โรงเรียน
3. ส่งเสริมโดยการให้เงินสมนาคุณ และเงินอุดหนุนแก่โต๊ะครูและโรงเรียน

กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินตามนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาปอเนาะ แล้วให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตลอดจนปรับปรุงให้ได้มาตรฐานขึ้น เทียบเท่าโรงเรียนสามัญของรัฐ ซึ่งได้ดำเนินการพัฒนาเป็นยุคๆ ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคการปรับปรุงการศึกษาในปอเนาะ

ในปีพ.ศ.2501 กระทรวงศึกษาธิการ โดยอนุมัติของคณะรัฐมนตรีได้วางโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วประเทศ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 12 เขต เขตการศึกษา 2 มี 4 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัด ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล เขตการศึกษา 2 ได้เล็งเห็นปัญหาต่างๆของการจัดการศึกษาระบบปอเนาะ รัฐจึงได้ให้ความสำคัญต่อการปรับปรุงและพัฒนาปอเนาะเป็นกรณีพิเศษ โดยได้กำหนดนโยบายออกมาเป็นระยะๆ เมื่อวันที่ 12-17 พฤศจิกายน 2503 กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกระทรวงมหาดไทยได้จัดให้มีการประชุมสัมมนา เพื่อปรับปรุงปอเนาะในเขตการศึกษา 2 ขึ้นที่ทำการเขตการศึกษา 2 จังหวัดยะลา ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย สำนักจุฬาราชมนตรี คาโต๊ะยุติธรรม ผู้ว่าราชการจังหวัด คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและโต๊ะครู รวมทั้งสิ้น 96 คน จะเห็นได้ว่าการที่เชิญผู้นำทางศาสนาเข้าร่วมประชุมด้วยนี้ เป็นการดำเนินนโยบายที่สำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดการยอมรับ อีกทั้งเป็นการแสดงถึงความจริงใจของรัฐในการที่จะแก้ปัญหาด้านการศึกษาอย่างแท้จริงด้วย วัตถุประสงค์ของการประชุมสัมมนามีดังนี้

1. เพื่อให้ปอเนาะมาจดทะเบียนกับทางราชการ อันหมายถึงการยอมรับแนวการปรับปรุงการศึกษาในปอเนาะ
2. เพื่อปรับปรุงอาคารสถานที่และบริเวณ จัดทำถนนเข้าสู่ปอเนาะ จัดทำป้ายชื่อปอเนาะ
3. เพื่อปรับปรุงหลักสูตร การเรียนการสอน จัดการสอนให้เป็นชั้น มีการสอนภาษาไทย วิชาชีพอตามความต้องการและความพร้อม
4. เพื่อให้มีการประเมินผลการสอนชั้นตัวประโยค โดยทางกระทรวงศึกษาธิการจะมอบหมายให้จังหวัดและภาคการศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ

การดำเนินงานและผลการดำเนินงาน

กระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มปรับปรุงปอเนาะ หลังจากได้ประชุมสัมมนาร่วมกับกระทรวงมหาดไทยแล้ว โดยประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในเขตการศึกษา 2 พ.ศ.2504 เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2504 สาระสำคัญของระเบียบมีดังนี้

1. ปอเนาะใดมีความสนใจที่จะปรับปรุงกิจการปอเนาะให้ขึ้นเรื่องราวของจดทะเบียนต่อทางราชการ

2. ปอเนาะใดที่จัดกิจการได้คืออยู่เสมอ จะได้รับการอุดหนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ

3. ให้ปอเนาะที่จดทะเบียนแล้ว จัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตรทั้งวิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ

ระหว่างพ.ศ.2504-2507 ได้ดำเนินการปรับปรุงปอเนาะตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ โดยให้เป็นไปตามความสมัครใจของโต๊ะครูหรือเจ้าของปอเนาะ ไม่มีการบังคับให้มีการจดทะเบียนแต่อย่างใด

ในทางปฏิบัติระยะแรกมีปัญหาเกี่ยวกับการจดทะเบียนปอเนาะ เพราะโต๊ะครูมีความลังเล ทั้งยังไม่เข้าใจและสงสัย ไม่แน่ใจว่าทำแล้วจะเกิดผลดีหรือผลเสีย รัฐต้องทำความเข้าใจชี้แจงและประชาสัมพันธ์อย่างกว้าง โดยการพิมพ์เอกสารแจก มีทั้งภาษาไทยและภาษามลายู ด้วยความพยายามของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในทุกวิถีทาง เพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจให้ถูกต้อง แต่การใช้นโยบายการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามปรากฏว่าถูกขัดขวางจากมุสลิมบางกลุ่มอย่างรุนแรง โดยกลุ่มเหล่านั้นกล่าวหาว่ารัฐบาลเบียดเบียนศาสนาอิสลามและกลั่นชาติมลายู แต่ด้วยความจริงใจและบริสุทธิ์ใจของรัฐบาลประกอบกับความร่วมมือของผู้นำทางศาสนาที่มีแนวคิดอันเดียวกันที่ได้พยายามชี้แจงและทำความเข้าใจ ปรากฏผลการปฏิบัติตั้งแต่ปี พ.ศ.2504-2507 มีปอเนาะที่ขอจดทะเบียน ดังนี้

พ.ศ.2504	จดทะเบียน	122	ราย
พ.ศ.2505	จดทะเบียนเพิ่มอีก	17	ราย
พ.ศ.2506	จดทะเบียนเพิ่มอีก	22	ราย
พ.ศ.2507	จดทะเบียนเพิ่มอีก	10	ราย
รวมปอเนาะจดทะเบียน		171	ราย

นอกจากนี้ ปอเนาะที่จดทะเบียนเป็นสถานศึกษา รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนส่งเสริม และช่วยเหลือในการปรับปรุงกิจการ อาคารสถานที่เรียน หลักสูตรการสอน มีชั้นเรียน มีการสอนภาษาไทยและวิชาชีพ ตลอดจนให้มีการวัดผลให้เป็นไปตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดไว้ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วย การปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในเขตการศึกษา 2 พ.ศ. 2504 ไว้ดังนี้

1. หลักสูตร ได้กำหนดให้เรียน 2 หลักสูตร คือ

1.1 หลักสูตรศาสนา มี 27 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ แบ่งออกเป็น 3 ตอน

- ตอนต้น (อิบตีกาอ์) ใช้เวลาเรียน 4 ปี
- ตอนกลาง (ชานาวี) ใช้เวลาเรียน 3 ปี

- คอนปลาช (อาถิ) ใช้เวลาเรียน 2 ปี

1.2 หลักสูตรภาษาไทย มี 4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

1.3 หลักสูตรวิชาชีพ มี 4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

2. เวลาเรียน กำหนดเวลาเรียนต่อสัปดาห์ไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมง

ปอเนาะที่ดำเนินการตามระเบียบนี้ จะได้รับการส่งเสริมและอุดหนุนจากรัฐ ด้วยการให้ครูไปช่วยสอนวิชาภาษาไทยและวิชาชีพและ/หรือให้ยืมวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา ตลอดจนครุภัณฑ์อื่นๆ นอกจากนี้แล้ว ปอเนาะใดสามารถดำเนินกิจการได้ผลดีก็จะได้รับเงินรางวัลพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยเป็นประจำทุกปี จนถึงปัจจุบัน

ยุคที่ 2 ยุคการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (พ.ศ.2508-2511)

ในปี พ.ศ.2508 รัฐบาลมีความเห็นว่าควรส่งเสริมปอเนาะที่จดทะเบียนแล้ว ให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นขั้นตอนและต่อเนื่องตามนโยบายของรัฐบาล ด้วยเหตุนี้คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้จึงได้ให้เงินแก่เขตการศึกษา 2 จำนวน 100,000 บาท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปส่งเสริมและอุดหนุนปอเนาะที่จดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์ และดำเนินการได้ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในเขตการศึกษา 2 พ.ศ.2504 กล่าวคือ ปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วได้แปรสภาพมาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม มีการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐาน สอนวิชาสามัญหลักสูตรประถมศึกษา คอนปลาช ควบคู่วิชาศาสนาอิสลามเท่านั้น จึงจะได้รับการส่งเสริมและอุดหนุน

การดำเนินการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม มิได้มีการบังคับแต่อย่างใด แต่เพื่อให้บรรล่วัตถุประสงค์ดังกล่าว รัฐจึงได้กำหนดเป็น 2 แนวนโยบายหลัก คือ

1. แนวนโยบายการให้การอุปการะเป็นเครื่องมือสำคัญในการชักชวน และผลักดันให้ปอเนาะอยู่ในความควบคุมของทางราชการ

2. แนวนโยบายการแทรกการเรียนการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพเข้าไปในโรงเรียนเหล่านี้ด้วย

เนื่องจากไม่มีการบังคับ ปรากฏว่ามีปอเนาะอีกจำนวนมากไม่ได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ดังนั้น เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2509 คณะรัฐมนตรีได้มีมติกำหนดนโยบายเกี่ยวกับปอเนาะตามข้อเสนอของสภาความมั่นคงแห่งชาติ ดังนี้

1. ห้ามจัดตั้งปอเนาะขึ้นมาใหม่ หากมีผู้ฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษ

2. ปอเนาะที่ตั้งอยู่แล้ว บังคับให้ขออนุญาตและมาจดทะเบียนภายใน 6 เดือน

3. ให้แปรสภาพปอเนาะโรงเรียนราษฎร์ โดยดำเนินการเป็นขั้นๆ ในเวลาแน่นอน และควรให้สำเร็จภายใน 3-5 ปี โดยให้กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการรับไปพิจารณาร่วมกัน และรีบดำเนินการโดยเร็วที่สุด

จากนโยบายนี้ อาจมองได้ว่ารัฐบาลมีวัตถุประสงค์สำคัญ ดังนี้

1. เพื่อเลิกการจัดระบบการศึกษาศาสนาในลักษณะปอเนาะ
2. เพื่อให้มีการจัดระบบการศึกษาที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง โดยให้อยู่ในความควบคุมของทางราชการ

เพื่อเป็นการสนองนโยบายดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทยได้ร่วมดำเนินการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นขั้นๆ ปรากฏว่า เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2509 มีปอเนาะที่ของจดทะเบียนในเขตการศึกษา 12 จำนวน 197 โรง ส่วนที่ยังไม่ได้จดทะเบียนในเขตการศึกษา 12 มีจำนวน 131 โรง และในปี พ.ศ. 2510 จังหวัดได้แจ้งให้เจ้าของปอเนาะมาจดทะเบียนให้แล้วเสร็จภายในวันที่ 15 มิถุนายน 2514 ปอเนาะที่มีได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ภายในกำหนดให้ถือว่าปอเนาะนั้นเลิกกันไป หากใครจะเปิดสถานศึกษาขึ้นใหม่ให้อื่นเรื่องขอจัดตั้งเป็นโรงเรียนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 ผลปรากฏจากการสำรวจเมื่อเดือนกันยายน 2515 มีปอเนาะที่ไปของจดทะเบียนและแปรสภาพรวมทั้งสิ้น 426 โรง และไม่ปรากฏรายงานว่ามีปอเนาะจัดตั้งขึ้นใหม่

ในการดำเนินการแปรสภาพนี้ คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการให้การอุดหนุนแก่โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ เรียกว่า โครงการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์ โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2509-2511 งบประมาณทั้งสิ้น 748,000 บาท โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. ให้เงิน 10,000 บาท ในปีแรกที่ขอจัดตั้ง
2. ให้ครูช่วยสอนวิชาสามัญ โดยใช้เกณฑ์นักเรียน 50-149 คน ให้ครู 1 คน นักเรียน 150-299 คน ให้ครู 2 คน นักเรียน 300-499 คน ให้ครู 4 คน
3. ให้เงินทุนปีละ 3,000 บาท ในปีถัดไป
4. ให้การผ่อนผันเรื่องคุณสมบัติบางประการของเจ้าของ ผู้จัดการ ครูใหญ่และครู โดยผ่อนผันไม่ต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์

ในขณะนี้ เป็นระยะที่มุ่งให้ปอเนาะจดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์เป็นส่วนใหญ่ ส่วนทางด้านการศึกษาไม่ได้มีการปรับปรุงอะไรมากนัก

ยุคที่ 3 ยุคการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (พ.ศ.2512-2520)

เมื่อปอเนาะที่มีอยู่ได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามแล้ว เป้าหมายขั้นต่อไป คือพัฒนาและปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้เป็นสถานศึกษาที่มีการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพควบคู่ไปกับการสอนศาสนาด้วย ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาในการที่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่นิยมใช้และพูดภาษาไทย เพื่อเป็นการพัฒนาและปรับปรุงการศึกษาและความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐบาลได้มีนโยบายเป็นขั้นตอนดังนี้

1. นโยบาย พ.ศ.2512

คณะรัฐมนตรีมีมติ เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2512 กำหนดนโยบายด้านการศึกษาไว้ว่า

1.1 ส่งเสริมการศึกษาของเด็กไทยมุสลิมให้สูงขึ้น รวมทั้งให้การสนับสนุนในการศึกษาขั้นสูงแก่บรรดาบุตรหลานของผู้มีอิทธิพลในกลุ่มศาสนาอิสลามและควรควบคุมการดำเนินงานของโรงเรียนปอเนาะเท่าที่กระทำอยู่ในปัจจุบันให้ได้ผลดียิ่งขึ้น และควรกำหนดมาตรการต่างๆเพื่อให้ชาวไทยมุสลิมโดยเฉพาะในจังหวัดยะลา นราธิวาส ปัตตานี พุกและใช้ภาษาไทยอย่างแพร่หลาย

1.2 ควรจัดทำโครงการปรับปรุงการศึกษาเฉพาะสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการด่วน แก้ไขมูลเหตุสำคัญบางอย่างที่ทำให้ประชาชนส่วนมากในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่นิยมพูดหรือใช้ภาษาไทย เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมมีจิตใจเป็นคนไทย นิยมพูดและใช้ภาษาไทย สนับสนุนส่งเสริมให้กรมประชาสัมพันธ์มีขีดความสามารถสูงยิ่งขึ้นในการดำเนินงานด้านประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงและแพร่หลายในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

2. นโยบาย พ.ศ.2519

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบในแนวนโยบายเรื่องปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามที่สภาความมั่นคงแห่งชาติเสนอ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2519 มีแนวนโยบายที่เกี่ยวกับปอเนาะ ดังนี้

“สภาความมั่นคงฯ มีความเห็นว่า ควรดำเนินการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งแปรสภาพมาจากปอเนาะต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็เร่งรัดการการศึกษาสามัญและอาชีวศึกษาให้สามารถรับเด็กไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าเรียนได้มากขึ้น”

แม้กระนั้น โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่แปรสภาพมาจากปอเนาะส่วนใหญ่ยังมีสภาพการจัดการศึกษาไม่ถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ เช่น ในเรื่องของการจัดสถานศึกษา อาคารเรียน หลักสูตรการสอน ครัวตผล เป็นต้น จะเห็นได้ว่าหลังจากโครงการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้สิ้นสุดลง เมื่อปี พ.ศ.2511 แล้ว กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการหลายประการที่จะปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาของเด็กไทยมุสลิมให้สูงขึ้นดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้โครงการอุดหนุนฉบับใหม่ขึ้น เรียกว่า โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ของกระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ.2513 โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาสามัญและวิชาศาสนาให้ได้ผลดีและเหมาะสม อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของโครงการดังกล่าว เพื่อปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้มีการจัดการเรียนการสอนให้อยู่ในมาตรฐานที่ดีเช่น โรงเรียนสามัญทั่วไป และเพื่อแก้ปัญหาการไม่ยอมใช้และพูดภาษาไทย อันเป็นนโยบายหลักของรัฐบาล

ยุคที่ 4 ยุคการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (พ.ศ.2521-2524)

การปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามยังคงดำเนินการต่อไปดังในยุคที่ 3 ซึ่งได้ขยายการให้ความช่วยเหลือมากขึ้น โดยเน้นการบริหารและวิชาการให้มีมาตรฐาน ในด้านวิชาสามัญและวิชาชีพในโรงเรียนประเภทนี้ โดยการให้การสนับสนุนในด้านนี้เป็นพิเศษ

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2521 ซึ่งเป็นช่วงแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 4 (พ.ศ. 2521-2524) เกี่ยวกับนโยบายด้านสังคมจิตวิทยา เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ดังนี้

ปรับปรุงและควบคุมการดำเนินการของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้สอดคล้องกับนโยบาย พ.ศ.2521 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดทำแผนงานหลักในการพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามขึ้น ซึ่งจะเห็นว่าในแผนฉบับนี้ได้กำหนดนโยบายและโครงการที่จะพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาฯ โดยคำนึงถึงการแก้ปัญหาการศึกษาและด้านอื่นๆ ในพื้นที่ควบคู่กันไปด้วย แผนงานหลักในการพัฒนาโรงเรียนดังกล่าวนี้ ได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2521 ซึ่งมีวัตถุประสงค์และนโยบายในแผนงานหลัก ดังนี้

1. วัตถุประสงค์

1.1 เพื่อมุ่งส่งเสริมประชาชนให้มีความสำนึกในความเป็นคนไทย มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

1.2 เพื่อมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความสามารถในการใช้ภาษาไทย

1.3 เพื่อมุ่งยกระดับการศึกษาด้านสามัญศึกษา หน้าที่พลเมืองดีของประเทศและวิชาชีพของประชาชนให้สูงขึ้น

1.4 เพื่อมุ่งส่งเสริมประชาชนให้มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามขั้นพื้นฐานเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นความต้องการอันจำเป็นของประชาชน

2. นโยบายหรือแนวทางของการพัฒนาในเขตการศึกษา 2 ด้าน โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวมีดังนี้

2.1 รัฐพึงเร่งปรับปรุงและส่งเสริมในด้านปัจจัยต่างๆทางการบริหารและวิชาการ เพื่อให้สามารถจัดการศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนชุมชน(Community School) ซึ่งมีการสอนทั้งวิชาศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 รัฐพึงเร่งส่งเสริมการศึกษาด้านภาษาไทยและสังคมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นกรณีพิเศษ

2.3 รัฐพึงเร่งส่งเสริมโค้ชครู นักเรียนและนักศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงพิษภัยต่างๆที่มีต่อความมั่นคงของชาติ

2.4 รัฐพึงเร่งแก้ไขปรับปรุงกลไกของรัฐ ที่ทำหน้าที่ควบคุม(Control) และส่งเสริม(Support) โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นกรณีพิเศษ

จากแผนงานหลักนี้เอง ที่ทำให้งานพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ดำเนินไปอย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยกระทรวงศึกษาธิการได้วางโครงการพัฒนาโรงเรียนประเภทนี้ไว้ โดยมีโครงการที่สำคัญ ดังนี้ คือ

1. โครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ วัตถุประสงค์ที่สำคัญของโครงการนี้คือ ต้องการส่งเสริมการเรียนการสอนศาสนาอิสลาม วิชาสามัญและวิชาชีพให้ได้ผลดีเหมาะสมและสนองความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาของชาติ โดยการอุดหนุนด้านการเงิน ส่งครูไปช่วยสอนวิชาสามัญหรือวิชาชีพ ให้อุปกรณ์การเรียนการสอน (ซึ่งแต่เดิมกระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการมาและสิ้นสุดโครงการปี พ.ศ.2519 และนำมาเข้าแผนงานหลักในปี พ.ศ.2520)

2. โครงการสัมมนา อบรมและทัศนศึกษาสำหรับเจ้าของหรือผู้บริหาร โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2 วัตถุประสงค์คือ ต้องการส่งเสริมความคิดในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ โดยดำเนินการสัมมนาอบรมและทัศนศึกษา ณ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดในภาคอื่นๆที่มีมุสลิม เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและปลูกฝังอุดมการณ์ที่ถูกต้อง

3. โครงการส่งเสริมอาชีพศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้เป็นโรงเรียนชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสอดแทรกวิชาชีพให้นักเรียน เมื่อออกไปแล้วสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ โดยรัฐได้จัดสรรเงินเป็นทุนหมุนเวียนให้โรงเรียนในโครงการดำเนินการซื้อวัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้ในการเกษตร และตัดเย็บเสื้อผ้า มาทดลองและฝึกปฏิบัติในด้านวิชาชีพเพื่อเป็นแหล่งบริการทางวิชาการให้แก่ชุมชน ขณะเดียวกันทำให้โรงเรียนได้ประโยชน์จากการส่งเสริมการเรียนการสอนจากชุมชนด้วย

4. โครงการอบรมภาษาไทยและสังคมศึกษาแก่ผู้บริหารหรือครูสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 เพื่อให้ผู้บริหารสามารถฟัง พูด และใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันได้

5. โครงการนำคณะครูสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 เข้าเฝ้าฯรับพระราชทานรางวัล เพื่อเป็นการกระตุ้นให้โรงเรียน ได้พยายามปรับปรุงกิจการให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทั้งในด้านการบริหาร และวิชาการ

6. โครงการปรับปรุงหลักสูตรแบบเรียนวิชาศาสนาอิสลาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงแบบเรียนวิชาศาสนาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ

การดำเนินโครงการต่างๆดังกล่าวในระบอบนั้นยังไม่ค่อยจะประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะยังขาดงบประมาณและบุคลากรในการดำเนินงาน แต่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี

ในด้านการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนและบุคลากรนั้น ในช่วงนี้ได้เน้นทางการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนและบุคลากรมากยิ่งขึ้น โดยให้การสนับสนุนเป็นพิเศษ เช่น กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้โรงเรียนขยายการศึกษาวิชาสามัญจากระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย วิชาศาสนาได้ปรับปรุงหลักสูตรแบบเรียนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในขณะนั้นและสนับสนุนให้ผู้บริหาร โรงเรียน ได้มีความรู้ภาษาไทย สังคมศึกษา หลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนดังกล่าว แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาอย่างเดียวและกลุ่มโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาควบคู่วิชาสามัญและ/หรือวิชาชีพ สำหรับโรงเรียนในเขตการศึกษา 2 ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาควบคู่วิชาสามัญและ/หรือวิชาชีพ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้สนับสนุนการจัดการศึกษาและการพัฒนาการศึกษาประเภทนี้

สภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม มีดังนี้

1. หลักสูตรวิชาศาสนา เดิมใช้หลักสูตรของโรงเรียน โดยได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ หนังสือเรียนส่วนใหญ่จัดพิมพ์เป็นภาษามลายู รุมี และอาหรับ ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรวิชาศาสนาอิสลามสำหรับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 เมื่อปี พ.ศ.2523 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรใหม่ เรียกว่า “หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2523 ของกระทรวงศึกษาธิการ” ใช้เวลาเรียนทั้งสิ้น 10 ปี โดยกำหนดระดับชั้นเรียน ดังนี้

ก. ระดับตอนต้น (อับศ็คาอียะฮ)	เวลาเรียน 4 ปี
ข. ระดับตอนกลาง (มุดาว์ซ็ช็เคาะฮ)	เวลาเรียน 3 ปี
ค. ระดับตอนปลาย (ฆานาวีเยฮ)	เวลาเรียน 3 ปี

นอกจากนี้ยังได้จัดทำระเบียบการวัดผลประจำปี โดยกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

ก. การวัดผลชั้นตัวประโยชน์ระดับตอนต้น เป็นหน้าที่ของจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ
 ข. การวัดผลชั้นตัวประโยชน์ระดับตอนกลาง เป็นหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

ค. การวัดผลชั้นตัวประโยชน์ระดับตอนปลาย เป็นหน้าที่โรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการเอง

2. หลักสูตรวิชาสามัญ ใช้หลักสูตรเช่นเดียวกับโรงเรียนประเภทสามัญศึกษาทั่วไป แต่ในบางหมวดวิชา อาทิ เช่น หมวดสังคมศึกษาและหมวดพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้บางวิชาในหลักสูตรวิชาศาสนาแทน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติใช้วิชาพลศึกษาและวิชาดนตรีแทนหลักสูตรวิชาสามัญดังกล่าว ได้แก่

ก. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ของกระทรวงศึกษาธิการ ใช้เวลาเรียน 3 ปี

ข. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ของกระทรวงศึกษาธิการ ใช้เวลาเรียน 3 ปี

ค. หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่บ้านแบบเบ็ดเสร็จ ระดับ3-4 พุทธศักราช 2522 ของกระทรวงศึกษาธิการ ใช้เวลาเรียน 1 ½ ปี (ในปีปัจจุบันได้เปลี่ยนใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับ ม.ต้น พ.ศ.2530 แทน)

หลักสูตรวิชาสามัญทั้ง 3 หลักสูตรนี้โรงเรียนสามารถเลือกสอนควบคู่กับวิชาศาสนาได้ตามความพร้อมของโรงเรียน

3. หลักสูตรวิชาชีพ กระทรวงศึกษาธิการ ได้สังเกตเห็นว่านักเรียนที่เรียนวิชาศาสนาอย่างเดียวไม่ได้เรียนวิชาสามัญทำให้นักเรียนเหล่านี้มีเวลาร่างมาก จึงได้นำหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น 2 หลักสูตรมาใช้ ซึ่งได้แก่

ก. หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นของกรมการศึกษานอกโรงเรียนมี 4 ประเภทวิชา ได้แก่

- ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม
- ประเภทวิชาคหกรรม
- ประเภทวิชาบริหารธุรกิจ
- ประเภทวิชาชีพทั่วไป

ในแต่ละประเภทวิชา มีวิชาและรายวิชา ซึ่งแต่ละรายวิชา มีเวลาเรียนทั้งสิ้น 15-204 ชั่วโมง ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ได้สนับสนุนให้โรงเรียน ได้จัดรายวิชาต่อเนื่อง เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ขั้นพื้นฐานวิชาชีพและ/หรือนำความรู้นั้นไปประกอบอาชีพได้

ข. หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น ของกรมอาชีวศึกษา มี 4 ประเภทวิชา ใช้เวลาเรียน 225 ชั่วโมง ได้แก่

- ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม
- ประเภทวิชาคหกรรม
- ประเภทวิชาศิลปหัตถกรรม
- ประเภทวิชาเกษตรกรรม

หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นทั้ง 2 หลักสูตรนี้ โรงเรียนส่วนใหญ่ นิยมใช้หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เพราะโรงเรียนสามารถหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนได้ง่ายกว่าและเป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ผู้เรียนมีอาชีพติดตัวเมื่อจบการศึกษาแล้ว

ผลการดำเนินงานด้านการเรียนการสอน ปรากฏว่ามีโรงเรียนให้ความสนใจเปิดสอนวิทยาศาสตร์ควบคู่วิชาสามัญเพิ่มขึ้น การสอนเริ่มเป็นระบบมากขึ้น สำหรับโรงเรียนที่เปิดสอนวิทยาศาสตร์อย่างเดียวและโรงเรียนที่สอนวิทยาศาสตร์ควบคู่กับวิชาสามัญมีจำนวนไม่แน่นอน ทั้งนี้เพราะรัฐเข้าไปควบคุมดูแลไม่ทั่วถึง ทำให้โรงเรียนไม่ได้ปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการ กล่าวคือ มีนักเรียนมาเรียนมากก็เปิดสอนมีนักเรียนน้อยก็หยุดกิจการ อย่างไรก็ตาม เมื่อสิ้นแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 4 จำนวนนักเรียนที่เรียนวิทยาศาสตร์ควบคู่วิชาสามัญเพิ่มขึ้น จำนวนครูที่สอนวิชาสามัญก็เพิ่มขึ้นด้วย (ชูพันธ์ ตรีธาตุ, 2535: 49-62)

ยุคที่ 5 การพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (พ.ศ.2525-2529)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ได้มีการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียน โดยมีโครงการต่างๆ ดังนี้

1. โครงการอบรมหลักสูตรการบริหารโรงเรียน สำหรับผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2527 ผลการดำเนินการปรากฏว่าผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีความพอใจมาก เพราะทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน ระเบียบ กฎหมาย และแนวปฏิบัติต่างๆ คืบหน้า

2. จัดโครงการปรับปรุงการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์อิสลาม และวิชาสามัญในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นประจำทุกปี ตลอดช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะนี้ โดยจัดทำแผนการสอนและปรับปรุงแบบเรียนวิทยาศาสตร์ อบรมครูสอนศาสนาเรื่องวิธีสอนและวิชาครู

สำหรับครูสอนวิชาสามัญนั้น จัดอบรมครูสอนวิชาเฉพาะ เช่น วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ตามหลักสูตร สสวท. ครูสอนวิชาสังคมศึกษา และภาษาไทย การจัดอบรมเพื่อให้ครูสามารถใช้แผนการสอนในวิชาสามัญได้อย่างถูกต้อง

ยุคที่ 6 การพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2530-2534)

1. จัดอบรมครูสอนศาสนาให้มีมีความรู้ภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เนื่องจากครูสอนศาสนาส่วนใหญ่ที่ขออนุญาตเป็นครู มีความรู้ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นการขาดคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดไว้ จึงต้องมีการผ่อนผันคุณสมบัติดังกล่าว โดยมีกำหนดระยะเวลา 5 ปี และเพื่อให้ครูสอนศาสนามีความรู้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภายในระยะเวลาอันสั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนจึงได้เสนอแนะให้จังหวัดจัดอบรม แล้วสอบเทียบเพื่อให้ได้วุฒิป.6 ซึ่งจะทำให้ครูเหล่านี้ใช้ภาษาไทยได้ดีขึ้น มีโอกาสทางการศึกษา ฝึกการใช้ภาษาไทยในการพูด อ่าน และเขียน ในชีวิตประจำวันได้ ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาการบรรจุครูสอนศาสนาที่ไม่มีวุฒิ ตามระเบียบได้

2. จัดให้มีโครงการประชุมสัมมนาและอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี ตลอดช่วงการพัฒนาการศึกษาในระยะนี้ อันจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปรับปรุงโรงเรียนในระดับผู้ปฏิบัติ

3. ประชุมอบรมผู้บริหาร โรงเรียน ครู และนักเรียน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภัยต่างๆ ที่มีผลต่อความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับโครงการศึกษาเพื่อความมั่นคงของชาติและรัฐบาล

4. จัดให้มีหัวหน้าครูหรือหัวหน้ากลุ่มครู เพื่อให้การบริหารกิจการโรงเรียนและการจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

5. จัดโครงการตรวจนิเทศโรงเรียนอย่างน้อยโรงละ 2 ครั้งต่อปี ทั้งนี้เพื่อเป็นการแนะนำให้โรงเรียนสามารถจัดกิจการโรงเรียนให้ได้ผลดี โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนติดตามผลการใช้จ่ายเงินอุดหนุน

6. จัดโครงการส่งเสริมและปรับปรุงมาตรฐาน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อรับพระราชทานรางวัล

การดำเนินงานของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีแนวโน้มจะพัฒนามากขึ้น จำนวนโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาศาสนาควบคู่วิชาสามัญเพิ่มขึ้นในขณะที่โรงเรียนที่เปิดสอนศาสนาอย่างเดียวยกเลิก อาคาร สถานที่ และห้องเรียนเหมาะสมกับสภาพการเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์ตามความเหมาะสมของหลักสูตรและวิชาที่โรงเรียนได้รับอนุญาต

บุคลากรในโรงเรียนตั้งแต่ผู้รับใบอนุญาตและผู้บริหารโรงเรียนมีความรู้ภาษาไทยดีขึ้นจนสามารถติดต่อประสานงานกับราชการ ได้โดยไม่ต้องมีล่ามแปล สามารถจัดโรงเรียนได้ตามเกณฑ์มาตรฐานมีความรู้ในกฎหมาย ระเบียบ นโยบายของรัฐ ครูผู้สอนวิชาศาสนาสามารถฟัง พูด อ่าน และเขียนภาษาไทยได้บ้างตามสมควร ทำให้การติดต่อสื่อสารกับทางราชการและบุคคลอื่นๆ ได้ อย่างเข้าใจดี มีวิธีการสอนตามหลักวิชาการดีขึ้น

นักเรียนสามารถฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้ดี กล้าแสดงออก มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สนใจจะศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป และได้มีโอกาสเรียนวิชาชีพขั้นพื้นฐาน (รุ่ง แก้วแดง, 2534: 71-74)

ปัจจุบันระบบการเรียนการสอนของปอเนาะแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ปอเนาะดั้งเดิมที่สอนศาสนาอย่างเดียวจะไม่ได้รับสิทธิในการอุดหนุนเงินจากรัฐบาล
2. ปอเนาะที่จดทะเบียนกับรัฐและเปิดวิชาสามัญควบคู่ไปกับศาสนา
3. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนประเภทที่ 2 ยังแบ่งออกเป็น (1) และ (2) คือ หากเป็นประเภทที่ 1 เป็นโรงเรียนสอนวิชาสามัญและศาสนาทั่วไปที่ได้มาตรฐานและโรงเรียนที่สอนวิชาสามัญและศาสนา เช่นเดียวกัน แต่อาจจะมีอุปกรณ์การเรียนการสอนไม่ครบจะได้รับการอุดหนุนเป็นรายปี เฉพาะโรงเรียนประเภทที่ 1 (1) ยังแยกย่อยออกเป็นโรงเรียนที่ได้รับอนุญาตบุคคลธรรมดา ซึ่งปอเนาะดังกล่าวจะได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล 40% โรงเรียนที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล จะได้รับเงินอุดหนุนปีละ 60% และโรงเรียนที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลก่อนปี 2539 จะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 100%

อย่างไรก็ตามแม้ว่ากระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการปรับปรุงส่งเสริมและให้การอุดหนุนมาโดยตลอดก็ยังมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นจำนวนไม่น้อยที่ยังคงมีสภาพที่ยังจะต้องปรับปรุงและส่งเสริมคุณภาพการศึกษาให้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก

2.2.8 การอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคใต้โดยเฉพาะในเขตการศึกษา 2 อันเป็นภูมิภาคที่มีปัญหาทางด้านการเมือง การแบ่งแยกดินแดน และการไม่ใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสาร และรัฐบาลได้พยายามใช้โรงเรียนเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาดังกล่าว และการศึกษาของชาติ รวมตลอดถึงความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนกับรัฐบาล และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย ดังนั้น รัฐจึงได้ให้การอุดหนุนส่งเสริมและช่วยเหลือหลายประการแก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามภาคใต้ ซึ่งอยู่ในเขตการศึกษา 2 ส่วน

โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตการศึกษา 3 และ 4 ต้องเป็น โรงเรียนที่ เคยได้รับการอุดหนุนส่งเสริมและช่วยเหลือตามโครงการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามของกระทรวงศึกษาธิการมาก่อนจึงจะได้รับความช่วยเหลือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2531)

กระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มปรับปรุงการศึกษาในปอเนาะโดยได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในเขตการศึกษา 2 พ.ศ.2504 สำคัญของระเบียบนี้คือ ให้ปอเนาะที่มีความสนใจจะปรับปรุงกิจการของคนของจดทะเบียนต่อทางราชการซึ่งปอเนาะใดจัดการได้ก็จะได้รับการอุดหนุนในรูปแบบของ “เงินรางวัลพระราชทาน” โดยกระทรวงศึกษาธิการจะจัดให้โต๊ะครูเจ้าของโรงเรียนปอเนาะเข้าเฝ้ารับพระราชทานรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการให้การอุดหนุนแก่โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้เรียกว่า “โครงการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์” โดยดำเนินการในช่วง พ.ศ.2508-2511 โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. ให้เงิน 10,000 บาทในปีแรกที่ขอจัดตั้ง
2. ให้ครูช่วยสอนวิชาสามัญ 1 คน
3. ให้เงินทุนปีละ 3,000 บาทในปีถัดไป
4. ให้การผ่อนผันเรื่องคุณสมบัติบางประการของเจ้าของ ผู้จัดการ ครูใหญ่ และครู โดยผ่อนผันไม่ต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์

ในปี พ.ศ.2512 การอุดหนุนครูช่วยสอนวิชาสามัญในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้เปลี่ยนแปลงไปโดยถือเกณฑ์จำนวนนักเรียนในการพิจารณาส่งครูช่วยสอน

ในช่วงปี พ.ศ.2513-2534 รัฐบาลได้ดำเนินการอุดหนุนส่งเสริมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมาโดยตลอด รวมทั้งได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ โดยมีการอุดหนุน 4 ประเภท คือ

1. การอุดหนุนด้านบุคลากร ได้แก่การจัดส่งข้าราชการครูไปทำการสอนวิชาสามัญและ/หรือวิชาชีพ
2. การอุดหนุนด้านการเงิน ให้การอุดหนุนเป็นเงินแก่โรงเรียนเพื่อสมนาคุณผู้รับใบอนุญาต ครูสอนศาสนา และเพื่อพัฒนากิจการด้านบริการงานวิชาการของโรงเรียน รวมทั้งเงินค่าตอบแทนแก่บุคลากรซึ่งทำหน้าที่วัดผลและประเมินผลการศึกษา

3. การอุดหนุนด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ แบบเรียน หนังสือเรียน คู่มือครู แผนการสอน และสื่อการเรียนการสอนอื่นๆ โดยจะสนับสนุนในการจัดห้องสมุดเพื่อที่จะให้ครูและนักเรียนได้ยืมและใช้สื่อการเรียนการสอนต่างๆ

4. การอุดหนุนด้านวิชาการสงเคราะห์ จะให้การอุดหนุนในลักษณะของเงินทุนหมุนเวียน ต่อมาเมื่อได้มีการปรับเปลี่ยนสภาพโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15(2) บางส่วนมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15(1) จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใหม่ กล่าวคือ การอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15(1) ให้กระทำโดยการให้การอุดหนุนเป็นเงินรายหัวนักเรียนตามจำนวนนักเรียนในโรงเรียนที่จัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงกระทรวงศึกษาธิการที่เปิดสอนวิชาศาสนาควบคู่วิชาสามัญ โดยกำหนดให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทั่วไปได้รับการอุดหนุนด้านการเงินในอัตราร้อยละ 40 ของค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียนภาครัฐเช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนทั่วไป และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการกุศลและจัดตั้งโดยมูลนิธิหรือมัสยิดที่ได้รับการอุดหนุนด้านการเงินในอัตราร้อยละ 60 ของค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียนภาครัฐเช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

สำหรับการอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15(2) ให้อุดหนุน 3 ด้านคือ

1. ด้านการเงิน เป็นการให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานกิจการของโรงเรียน โดยให้เป็นเงินสมนาคุณผู้รับใบอนุญาต สมนาคุณครูสอนศาสนา ตลอดจนงบประมาณโรงเรียน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่สำนักงานฯ กำหนด และให้เป็นเงินค่าดำเนินการวัดผลการศึกษา

2. ด้านบุคลากร เป็นการอุดหนุนโดยให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนจัดส่งข้าราชการครูไปช่วยสอนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่สำนักงานฯ กำหนด

3. ด้านสื่อการเรียนการสอนเป็นการจัดสรรวัสดุอุปกรณ์การศึกษาให้กับโรงเรียนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่สำนักงานฯ กำหนด

ในปีพ.ศ. 2535 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เป็นของมัสยิดหรือมูลนิธิได้รับการอุดหนุนด้านการเงินเป็นรายหัวนักเรียน ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 กล่าวคือ ได้รับการอุดหนุนด้านการเงินในอัตราร้อยละ 60 ของค่าใช้จ่ายรายหัวเช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนการกุศลในพระพุทธศาสนา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. กองนโยบายและแผน, 2539)

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

แนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทมีนักวิชาการ ผู้ที่สนใจและเคยศึกษามาก่อนเกี่ยวกับเรื่องบทบาท ได้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่าบทบาทไว้ ดังนี้

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532 อ้างถึงในประจักษ์พงศ์ วรรณโชติ, 2540: 7) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่สังคมกำหนด และคาดหวังให้บุคคลกระทำ ณรงค์ เสียงประชา (2528: 109) กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ

สุชา จันทน์เอม และ สุรางค์ จันทน์เอม (2520) ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาทมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆพึงกระทำ นั่นคือเมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นๆต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนด

สุัทตรา สุภาพ (2525: 58) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ

อานนท์ อาภาภิรม (2525) มีความเห็นว่า โดยปรกติวิสัยแล้วสถานภาพและบทบาทเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไป

Dressler and Willis (1976 อ้างถึงใน สนอง สันโดษ, 2539: 53) กล่าวว่า บทบาทที่เป็นจริงที่บุคคลแสดงออกมาจะไม่ตรงกับบทบาทที่คาดหวังของบุคคลอื่น หรือที่ตนเองคาดหวังไว้ เนื่องจากบุคคลที่ดำรงอยู่ในตำแหน่งนั้นขาดความเข้าใจในส่วน of บทบาทที่ต้องการ ความไม่เห็นด้วย ความไม่ลงรอยกับบทบาทที่กำหนดให้ทำ หรือเกิดจากบุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ ไพบูลย์ ช่างเรือน (2526 อ้างถึงใน อริสรา ศรีรักษา, 2540: 6) ว่า บทบาทจริงที่บุคคลแสดงออกมานั้น ไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกับบทบาทที่ควรจะเป็นไปไปตามบรรทัดฐานของสังคม ก็เพราะว่า บทบาทหนึ่งๆที่บุคคลแสดงออกมาจริงนั้น เป็นผลมาจากปฏิกริยาแห่งบุคลิกภาพของบุคคลที่ครองสถานภาพร่วมกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่นที่มาร่วมในพฤติกรรม และเครื่องกระตุ้นต่างๆที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่เกิดการแสดงบทบาท

จากความหมายของ บทบาท ที่ได้ยกมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า บทบาท คือ การกระทำของบุคคลหรือกลุ่มคนตามความคาดหวังและข้อกำหนดของสังคม โดยมีเรื่องของสิทธิและอำนาจหน้าที่ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆของสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆในสังคมต้องปฏิบัติตาม

ลักษณะของบทบาท ได้มีการศึกษา และจำแนกบทบาทของบุคคล และกลุ่มคนออกเป็นหลายลักษณะ ดังนี้

สงวนศรี วิรัชชัย (2527: 23-24) กล่าวว่า ถ้าจะพิจารณาลักษณะของบทบาทที่ปรากฏอยู่ในสังคมให้ลึกซึ้งแล้ว จะพบบทบาทอยู่หลายลักษณะ ดังนี้

1. บทบาทตามที่กำหนด (Prescribed roles) หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือ องค์กรนั้นๆ เช่น ข้อกำหนดที่ว่า พ่อแม่ต้องอบรมเลี้ยงดูลูกๆ ข้าราชการต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา

2. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected roles) หมายถึง บทบาทหรือ รูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น (ผู้เกี่ยวข้อง) คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ บทบาทที่ผู้รับการคาดหวังนี้มีและสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด แต่ในบางครั้ง บทบาทที่ผู้เกี่ยวข้องคาดหวังอาจจะไม่ตรงกับบทบาทที่กำหนดก็ได้

3. บทบาทตามอุดมคติของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Subjective roles) หมายถึงรูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิดและเชื่อว่า เป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ เช่น ผู้บังคับบัญชาคิดว่า คนมีหน้าที่ควบคุมการปฏิบัติงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา แต่ไม่ต้องใส่ใจปัญหาของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ดังนั้น บทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่งอาจจะสอดคล้อง หรือ ไม่สอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด และอาจจะตรงหรือไม่ตรงกับบทบาทที่ผู้รับคาดหวัง

4. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted roles) หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติ หรือ แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง แต่ก็อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมตามการคาดหวังของผู้อื่น ทั้งๆที่บทบาทนี้ไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของคนก็ได้

5. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived roles) หมายถึงรูปแบบของพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้ทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติ การรับรู้ของคนเราจะมีการเลือกรับรู้และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ โดยอิทธิพลจากประสบการณ์และสถานการณ์หลายอย่าง

Berlo (1966 อ้างถึงใน อริสรา ศรีคชา, 2540: 9) ให้แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนดไว้ (Role Prescriptions) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นระเบียบอย่างชัดเจนว่า บุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นจะต้องทำอะไรบ้าง

2. บทบาทที่กระทำจริง (Role Descriptions) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้กระทำจริงเมื่ออยู่ในบทบาทนั้นๆ

3. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Role Expectations) เป็นบทบาทที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่นว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นๆควรจะทำอะไร

Hunt (1971: 6 อ้างถึงใน ประจักษ์พงศ์ วรรณ โชติ, 2540: 9) แบ่งประเภทของบทบาทไว้ดังนี้

1. บทบาทที่ถูกกำหนดโดยสังคม เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ว่า บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งนั้นต้องทำอะไร

2. บทบาทที่กำหนดให้คนเป็นตัวอย่างของสังคม เช่น การแต่งกาย การพูด ความประพฤติของคนในสังคม ขอบบ่งถึงวัฒนธรรมและสังคมของคนนั้น

3. บทบาทที่สังคมคาดหวัง เป็นบทบาทที่ผู้อื่นคาดหวังไว้ว่าผู้ดำรงตำแหน่งนั้นควรปฏิบัติอย่างไร

4. บทบาทที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ และหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น ครูต้องปฏิบัติตามระเบียบข้าราชการ

5. บทบาทที่ต้องปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้ร่วมงานด้วยกัน คือผู้ดำรงตำแหน่งไม่เพียงปฏิบัติตามที่ตนต้องการเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติตามความมุ่งหวังของผู้อื่นด้วย

จากประเภทของบทบาทที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปประเภทต่างๆของบทบาทได้ ดังนี้

1. บทบาทที่ถูกกำหนด เป็นบทบาทที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้

2. บทบาทที่คาดหวัง เป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดส่วนบุคคล หรือเป็นความคาดหวังของสังคม ที่ต้องการให้บุคคลแสดงบทบาทนั้นๆ รวมทั้งความคาดหวังของตนเองว่า ควรจะแสดงพฤติกรรมอย่างไร

3. บทบาทที่เป็นจริง เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมหรือตนเองคาดหวัง หรือ เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด หรือ อาจจะไม่เป็นตามทั้งสองบทบาทก็ได้

ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาทั้งบทบาทที่กลุ่มต่างๆรับรู้ บทบาทที่เป็นจริง และบทบาทที่คาดหวัง ของโรงเรียนปอเนาะ ในจังหวัดปัตตานี

สำหรับแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีการพิจารณากันอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักจิตวิทยา ถึงแม้ว่าจะมีความเข้าใจแตกต่างกันบ้าง แต่ในสาระสำคัญแล้ว มีความหมายใกล้เคียงกัน ซึ่งนำมาพิจารณาได้ ดังนี้

Linton (1945 อ้างถึงใน Merton, 1968: 422) กล่าวว่า สถานะ (status) ก็คือ ตำแหน่ง (position) และตำแหน่งกับบทบาท (role) เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะกับความคาดหวังทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย แบบแผนทางพฤติกรรม และสัมพันธภาพของมนุษย์

อันรวมกันแล้วก็เป็นส่วนประกอบของสังคมนั่นเอง ไม่มีใครสามารถที่จะหลีกเลี่ยงตำแหน่งอันหลากหลายต่างๆในสังคมได้ และในแต่ละตำแหน่งอันหลากหลายนี้จะมี “บทบาทสมทบ” (associated role) อยู่ด้วยเสมอ

Nadel (อ้างถึงใน จิตวิทยา สุวรรณชฎ, 2527: 40) กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมจริงๆซึ่งไม่เหมือนกับสถานภาพหรือตำแหน่งที่มีลักษณะอยู่กับที่ บทบาทมีลักษณะเป็นพลวัตร หรือการปฏิบัติที่เป็นไปตามบรรทัดฐาน (Norm) ของสังคม สถานภาพสามารถเพิ่มรายละเอียดต่างๆให้แก่บทบาท ในขณะที่เดียวกัน บทบาทก็มีส่วนในการกำหนดสถานภาพ Nadel ได้แบ่งส่วนประกอบต่างๆที่ส่งผลต่อบทบาทออกเป็น 3 ชนิดคือ

1. ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท (Peripheral attributes) ได้แก่ ส่วนประกอบของบทบาทที่แม้จะขาดหายไปก็ไม่ทำให้บทบาทผิดไป คือ ส่วนประกอบของบทบาทนี้ สามารถที่จะเลือกปฏิบัติได้ จะปฏิบัติหรือไม่ก็ไม่ได้อาจส่งผลต่อบทบาท

2. ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและจะขาดไม่ได้ (Required attributes) ได้แก่ ส่วนประกอบชนิดที่ถ้าหากขาดแล้วจะทำให้บทบาทนั้นผิดไปจากบทบาทที่ตำแหน่งนั้นต้องการ ทั้งยังเกิดปฏิกิริยาเรียกร้องส่วนประกอบนั้น เช่น ช่างทำหมกับลูกค้า ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทของช่างตัดผมคือ การตัดผม ไม่ใช่การทำเล็บ การนวด ซึ่งถ้าหากช่างตัดผมไม่ยอมตัดผม ลูกค้าก็อาจจะไม่ยอมจ่ายค่าจ้างให้ แม้ว่าจะได้ทำเล็บ หรือนวดให้ก็ตาม

3. ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย และ กฎข้อบังคับที่กำหนดไว้ชัดเจน (Legitimizing or pivotal attributes) ถ้าบทบาทใดขาดส่วนประกอบนี้ จะทำให้บทบาท ซึ่งเกิดจากฐานะตำแหน่ง เปลี่ยนรูปเป็นบทบาทในฐานะตำแหน่งอย่างอื่น เช่น ชายหญิงอยู่กินกันเช่นสามีภรรยา แต่มิได้ดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมาย คือ การจดทะเบียนสมรส แม้ว่าชายหญิงจะมีบทบาทเป็นสามีภรรยากัน แต่ก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นบทบาทของสามีภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย ด้วยเหตุนี้หญิงซึ่งมีบทบาทดังกล่าวจึงอาจถูกเรียกว่า นางบำเรอบ้าง หรือภรรยาน้อยบ้าง เป็นต้น

บทบาทที่เป็นส่วนที่แยกไม่ออกและผนึกติดอยู่กับฐานะตำแหน่ง ซึ่งถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมของแต่ละสังคม และด้วยการอบรมสั่งสอนถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม มายังคนที่เป็สมาชิกของสังคม อันเป็นผลให้ทุกคนในสังคมมีรูปแบบโครงของบทบาท (Stereotype of behavior) ของตำแหน่งในแบบที่ตนเองเดียวกัน นอกจากนั้น ทุกสังคมยังมีเครื่องมือที่จะใช้บังคับสมาชิกทุกคนได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้ปฏิบัติต่อกัน (interaction) และได้แสดงบทบาทในแบบธรรมเนียมเดียวกัน ถ้ามีการฝ่าฝืนก็จะมีโทษทางสังคม (social sanctions) ด้วย

นอกจากนี้ ทฤษฎีบทบาทยังเสนอว่า ระบบสังคมหนึ่งๆ ประกอบขึ้นด้วยข่ายของตำแหน่งที่สัมพันธ์กัน โดยบุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นจะมีบทบาทแตกต่างกัน ข่ายสังคมส่วนบุคคล

ประกอบด้วยบทบาทต่างๆที่ต้องกระทำขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมของแต่ละบุคคล รวมทั้งกฎระเบียบสังคมและวัฒนธรรมที่แต่ละสังคมได้กำหนดไว้ โดยที่แต่ละบทบาท บุคคลจะเผชิญกับความคาดหวังต่างๆเกี่ยวกับพฤติกรรมที่จะต้องแสดงออก ความคาดหวังเหล่านี้ อาจจะถูกกำหนดจากปทัสถานทางสังคม กลุ่มบุคคล หรือชนชั้นทางสังคม ดังนั้น พฤติกรรมของบุคคลจึงมิได้ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมแต่เพียงเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับความคาดหวังของบุคคลอื่นๆที่อยู่ในข่ายสังคมของคนอีกด้วย

ทิลยา สุวรรณชฎ (2527: 43) ได้สรุปฐานะตำแหน่งและบทบาททางสังคมไว้ ดังนี้

1. มีฐานะตำแหน่ง (Status) อยู่จริงในทุกสังคม และมีอยู่ก่อนที่ตัวตนจะเข้าไปครอง
2. มีบทบาทที่ควรจะเป็น (Ought-to be role) ประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
3. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมนั้นๆเป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่ง และบทบาทที่ควรจะเป็น
4. การที่คนเราจะทราบถึงฐานะตำแหน่ง และบทบาทนั้น ได้มาจากสังคมกรรม (Socialization) ในสังคมนั้นๆ
5. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้น ไม่แน่นอนเสมอไปว่า จะเหมือนกับพฤติกรรมจริงๆของคนทีครองฐานะตำแหน่งนั้น เพราะพฤติกรรมจริงนั้นเป็นผลของปฏิกริยาของคนทีครองฐานะตำแหน่งทีมีต่อบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และบุคลิกภาพของผู้อื่นทีเข้าร่วมในพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้น (stimulus) ทีมีอยู่ในเวลาและสถานที่ทีเกิดการติดต่อทางสังคม

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันทางสังคม

สถาบันในสังคมมีอยู่มากมายหลายสถาบันไม่ว่าจะเป็น สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันครอบครัว สถาบันการปกครอง สถาบันการศึกษา ฯลฯ สถาบันต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีความสำคัญทั้งสิ้น แต่สถาบันทีจะกล่าวถึงในที่นี้ก็เป็นสถาบันหนึ่งทีมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสถาบันอื่นๆ นั่นคือสถาบันศาสนา

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งทีมีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคมเป็นอย่างยิ่ง สถาบันนี้ยังเป็นสถาบันทีคอยควบคุมทางสังคม เพื่อให้สมาชิกได้กระทำตามพฤติกรรมทีสังคมได้คาดหมายไว้ ศาสนาในแง่ของสังคมวิทยา มีความหมายว่า ศาสนาใหญ่ๆทีมีคนนับถือเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเชื่อเรื่องคำสอน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ ความหมายทีสำคัญซึ่ง อีไมล์ เคอร์คโฮล์ม (Durkheim, 1985: 392) ได้กล่าวก็คือ “ศาสนาเป็นทีรวมของระบบแห่งความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆซึ่งเกี่ยวกับเรื่องทีถือว่าศักดิ์สิทธิ์ อันมีผลทำให้ผู้ทีมีความเชื่อและปฏิบัติต่างๆ

เหล่านั้นผูกพันเป็นชุมชนเดียวกัน” สถาบันศาสนาเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์มีความต้องการด้าน อารมณ์ ความกลัวในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ในอดีตศาสนาเกิดขึ้นอาจจะเป็นเครื่องรือทางสังคมที่จะ ควบคุมสมาชิกให้ทำตามระเบียบ กฎเกณฑ์ หรือบรรทัดฐานทางสังคม โดยอ้างถึงเหนือธรรมชาติ หรือความสุขสูงสุดที่บุคคลจะได้รับทำให้เกิดเป็นระเบียบ ความเชื่อ และสมาชิกในสังคมปฏิบัติกัน มาจนกลายเป็นสถาบันในที่สุด

2.4.1 องค์ประกอบของศาสนา

2.4.1.1 พิธีกรรม (Ritual or ceremony) พิธีกรรมก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน ก่อให้เกิดความเลื่อมใส และความจงรักภักดีต่อศาสนา แต่ละศาสนาจึงต้องมีพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด แต่งงาน ถ้ำศพ สวดอ้อนวอน การบูชา การตาย เป็นต้น

2.4.1.2 สัญลักษณ์ (Symbolism) เป็นสัญลักษณ์ของแต่ละศาสนา เพื่อให้ได้มี เครื่องหมายแสดงต่อกันว่าคนอยู่ในศาสนาใด หรือใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น ศาสนาพุทธมี พระ ศาสนาคริสต์มีไม้กางเขน ศาสนาอิสลามถือพระจันทร์เสี้ยว บางศาสนาใช้รูปเคารพต่างๆ

2.4.1.3 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Sacred objects) ปกติสิ่งศักดิ์สิทธิ์น่าจะหมายถึง สัญลักษณ์ ของศาสนา คือ อาจจะจับต้องได้หรือจับต้องไม่ได้ก็ได้ เช่น พระ น้ามนต์ วัตถุอาาราม เจดีย์ รอย พระพุทธรบาท โบสถ์ แม่น้ำ ภูเขา คำสวด ภูตผีปีศาจ เทวดา พระเจ้า ฯลฯ

2.4.1.4 องค์กร(Organizaton or building) องค์กร เช่น วัด โบสถ์ วิหาร ฯลฯ เป็น บังคับสำคัญอย่างหนึ่งของศาสนา องค์กร หมายถึง พระ นักบวช นักสอนศาสนา หมอผี โดย บุคคลเหล่านี้จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาของตน ตลอดจนช่วยประกอบพิธีกรรมต่างๆ หากองค์กร เข้มแข็งศาสนาก็จะแผ่ขยายไปได้อย่างมั่นคง เช่น ศาสนาคริสต์ และอิสลามที่มีองค์กรที่อุทิศชีวิต เพื่อความดำรงอยู่ของศาสนา ศาสนาทั้งสองจึงมีผู้นับถือเกือบจะทั่วโลก

2.4.1.5 คำสอนหรือความเชื่อ (theology or belief) ทุกศาสนามักจะสอนให้คนเป็น คนดี มีศีลธรรม โดยแต่ละศาสนาก็มีความเชื่อของตนเป็นพื้นฐาน เช่น ศาสนาคริสต์เชื่อว่าพระเจ้า สร้างโลก ศาสนาพุทธเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น ส่วนศาสนาใดจะเน้นเรื่อง ใดก็แล้วแต่ความเชื่อของศาสดาหรือสาวกของศาสนานั้น ความเชื่อจึงอาจจะเชื่อด้วยความศรัทธา หรือเชื่อด้วยปัญญาและการใช้เหตุผลก็ได้ เพราะศาสนาเป็นของทุกคน หากใครต้องการยึดมั่น แต่ ศาสนาใดที่มีการประสานกลมกลืนกับปัญญาความคิดและจิตใจของคน ศาสนานั้นก็จัดว่าเป็น ศาสนาที่ดีและเหมาะสมกับความเป็นอยู่ของชาติที่นับถือ

2.4.2 หน้าที่ของสถาบันศาสนา

2.4.2.1 ทำหน้าที่อบรมศีลธรรมและปลูกฝังค่านิยมให้แก่สมาชิกในสังคม บุคคลที่ทำหน้าที่อบรมในสถาบันศาสนา คือ พระสงฆ์ นักบวช อีหาม่า อนุศาสนาจารย์ ฯลฯ การอบรมศีลธรรมนี้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติให้เหมาะสมในสังคม ศีลก็คือข้อห้าม ธรรมก็คือข้อปฏิบัติ เพราะฉะนั้นศีลธรรมจึงกลายเป็นการอบรมสิ่งที่ดีและไม่ควรให้แก่สมาชิกในสังคมได้ปฏิบัติเพื่อเป็นไปตามความสงบสุขของสังคม

2.4.2.2 ทำหน้าที่ส่งเสริมศีลธรรมให้แก่สมาชิกในสังคม การส่งเสริมจริยธรรมและศีลธรรมก็เป็นหน้าที่ของบุคคลต่างๆ ในสถาบันศาสนา ดังได้กล่าวมาแล้วตามข้อ 1 การทำตามประเพณีหรือพิธีกรรมบางอย่างในศาสนาที่ช่วยเป็นแนวทางของการส่งเสริมเป็นอย่างมาก

2.4.2.3 ทำหน้าที่สร้างศรัทธาและความหวังให้แก่สมาชิกในสังคม ให้ขวัญและกำลังใจ เนื่องจากสมาชิกในสังคมมีความรู้สึกและอารมณ์ที่กลัวต่อความยากลำบาก ความทุกข์ และไม่ทราบอนาคตเมื่อต้องตายจากโลกนี้ ศาสนาและความเชื่อต่างๆ ที่สมาชิกได้ยึดถือปฏิบัติจึงได้ทำหน้าที่ที่จะสร้างความหวังและความศรัทธาให้แก่สมาชิก เช่น กล่าวถึงความสุขสูงสุดคือนิพพานในทางพุทธศาสนา การเข้าถึงพระเจ้าในทางคริสต์ศาสนา และอิสลาม เป็นต้น

2.4.2.4 ทำหน้าที่สร้างความมีระเบียบเรียบร้อยในสังคม ได้แก่ ความสามัคคี ขจัดปัญหาความขัดแย้ง เพื่อต้องการให้สมาชิกในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมในแนวเดียวกัน นอกจากนี้ยังเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีความแน่นแฟ้น ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขของสังคม

2.4.3 ศาสนากับสังคมไทย

ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทย สังคมไทยมีความผูกพันกับสถาบันศาสนาในลักษณะที่เป็นพิเศษแตกต่างกับชาติอื่นในโลก แม้แต่ชาติตะวันตกนับเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นพิเศษ นั่นคือ คนไทยมีจิตใจเอื้อเพื่อต่อศาสนาทุกศาสนาจนกลายเป็นบุคลิกภาพของสังคมไทยที่เปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่างๆ ได้โดยอิสระ และยอมให้ศาสนาทั้งปวงดำรงคงอยู่ในสังคมไทยโดยไม่ขัดขวาง สังคมไทยไม่เพียงแต่ไม่ขัดขวาง แต่ยังเอื้อเพื่อต่อแก่ศาสนาอื่นที่มิใช่ศาสนาที่ตนนับถือ คู่ได้จากพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน คู่ได้จากพฤติกรรมของคนไทย ประเทศไทยไม่เคยมีความขัดแย้งในเรื่องศาสนาจนกลายเป็นปัญหาใหญ่ แม้ว่าในบางโอกาสจะมีชนบางกลุ่มพยายามทำให้เกิดความขัดแย้งในทางศาสนาหรือชักนำให้เกิดความรู้สึกเช่นนี้ แต่ก็ไม่สามารถชักจูงหรือขั้วให้เกิดผลใดๆ ได้

กล่าวโดยย่อ สถาบันศาสนากับสังคมไทยมีความสัมพันธ์ในสาระสำคัญดังนี้

- 2.4.3.1 สังคมไทยยอมรับศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ
- 2.4.3.2 แต่ในขณะเดียวกันก็ยอมให้ศาสนาสำคัญต่างๆตั้งอยู่ในประเทศได้ เช่น ศาสนาฮินดู คริสต์ อิสลาม เป็นต้น
- 2.4.3.3 ศาสนาพุทธเป็นบ่อเกิดสำคัญประการหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม วิถีชีวิตของชาวไทย
- 2.4.3.4 ศาสนาพุทธเป็นสถาบันสำคัญที่เป็นจุดรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น เป็นเสมือนพลังผูกพันคนในชาติเข้าด้วยกันให้ดำรงชีวิตร่วมกัน โดยมีความขัดแย้งน้อยที่สุด
- 2.4.3.5 ศาสนาพุทธได้กลายเป็นกลไกที่ช่วยขจัดปิดป่าความขัดแย้งและสร้างความสงบในสังคม
- 2.4.3.6 สังคมไทยมีความสามารถในการที่จะนำเอาศาสนาพุทธเป็นพื้นฐานของชีวิต และหล่อเลี้ยงทำนุบำรุงศาสนานี้ให้มั่นคงอยู่ได้จนกลายเป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธในโลกปัจจุบัน แม้ศาสนาพุทธจะเป็นศาสนาต่างดาวที่เกิดประเทศอื่น ศูนย์กลางในที่นี้หมายถึง ปริมาณของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธเมื่อเทียบกับประชากรของประเทศ อิทธิพลของศาสนาต่อชีวิตของประชากร การรักษารธรรมและวินัย รวมทั้งสาระสำคัญที่เป็นหลักการแห่งศาสนา การนำเอาพระธรรมวินัยมาปฏิบัติ และการเสริมสร้างสถาบันสงฆ์ให้ถึงพร้อมทั้งในด้านองค์การและการปฏิบัติ สืบต่อพระศาสนา การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านหรือสงฆ์กับคนไทย
- 2.4.3.7 นอกจากจะนำหลักศาสนาพุทธมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สังคมไทยยังนำสิ่งที่มีคุณค่าของศาสนาอื่นมาใช้ผสมผสานกับหลักศาสนาพุทธอย่างไม่ขัดแย้ง อาทิ พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ (ขึ้นบ้านใหม่ ศาลพระภูมิ ฯลฯ) หรือลัทธิขงจื้อ (การยกย่องบรรพบุรุษ การแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ต่อผู้มีพระคุณ ฯลฯ)
- 2.4.3.8 สังคมไทยมีบุคลิกภาพอันเป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ สมาชิกของสังคมพร้อมที่จะเข้าร่วมในกิจการของศาสนาอื่นโดยไม่ถือว่าเป็นเป็นการเสื่อมเสียหรือเป็นบาป หรือเป็นปมด้อยแต่อย่างใด
- 2.4.3.9 สังคมไทยไม่ถือว่าสมาชิกในสังคมไทยต้องขาดคุณสมบัติหรือสิทธิอันพึงมีพึงได้ หากไปนับถือศาสนาอื่น เช่น การเข้ารับราชการ หรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง
- 2.4.3.10 สถาบันครอบครัวของสังคมไทย ยอมรับการแต่งงานกับคนต่างศาสนาได้ ซึ่งก็นับว่าเป็นสิ่งพิเศษ เพราะสถาบันครอบครัวนี้เป็นพื้นฐานของสถาบันสังคม และเป็นความผูกพันอย่างใกล้ชิดระหว่างบุคคล และไม่ถือว่าหากยึดถือศาสนาอื่นใดนอกเหนือจากศาสนาพุทธจะเป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันของครอบครัว

2.4.3.11 สถาบันกฎหมายของประเทศให้ความสำคัญกับศาสนาทั้งปวง และยอมรับที่จะให้การคุ้มครองป้องกันศาสนาและลัทธิความเชื่อทั้งหลายที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน

2.4.3.12 สังคมไทยได้แสดงออกถึงความผูกพันต่อศาสนาทั้งปวงเป็นพิเศษบางประการ เช่น

- 1) การอยู่ร่วมกันโดยสันติระหว่างสถาบันศาสนาและผู้ที่มีความเชื่อในศาสนา
- 2) ให้ประมุขของประเทศมีส่วนสนับสนุนศาสนาต่างๆทั้งในทางนิติบัญญัติและพฤตินัย
- 3) ยอมให้มีการปฏิบัติพิธีกรรมโดยเสรี
- 4) ยอมให้มีการบริหารของแต่ละศาสนาอย่างเป็นอิสระตามความเหมาะสม
- 5) มีความยืดหยุ่นและประสานประโยชน์ในด้านการปกครอง หากเห็นว่าบางท้องถิ่นมีผู้นับถือศาสนาใดมากเป็นพิเศษ เช่น นโยบายสนับสนุนวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมภาคใต้ด้วยการยกเว้นบทบัญญัติกฎหมายบางประการ

2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รุ่ง แก้วแดง (2511) ทำการศึกษาในเรื่องของทัศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งผลการศึกษาพบว่าทัศนคติของโต๊ะครูไม่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการดำเนินการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม

วิทยา บุญสม (2521 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2524) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารงานของโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม ผลสรุปของงานวิจัยพบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่มีวุฒิทางวิชาสามัญต่ำ ประกอบกับไม่เข้าใจระเบียบการจัดการบริหารสถานศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนราษฎร ดังนั้นหน้าที่สำคัญของครูใหญ่ทางด้านการบริหารวิชาการและการธุรการ จึงต้องให้ครูสอนวิชาสามัญเป็นผู้จัดทำ การบริหารงานด้านวิชาการ บริการบุคคล กิจการนักเรียน งานธุรการ งานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนนั้น ผู้บริหารโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามกระทำอยู่ในระดับที่น้อยหรือค่อนข้างน้อย นอกจากนี้โรงเรียนขาดวัสดุอุปกรณ์และตำราเรียน ขาดการนิเทศช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐ และมีการแบ่งแยกนักเรียนระหว่างเทศมณฑลทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียนทำให้จัดกิจกรรมได้ลำบาก

จุฬารัตน์ สวัสดิภาพ (2530) ได้ทำการศึกษาถึงชุมชนกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนา พบว่าตัวแปรภูมิหลังของชาวไทยมุสลิมทุกตัว ยกเว้นมัศยิดที่ไปประกอบศาสนกิจและศาสนพิธีเป็นประจำ และอาชีพ มีความสัมพันธ์กับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน การศึกษาศาสนาอิสลาม และแนวคิดแบบโลกออลลิซึม มีผลกระทบโดยตรงในทางบวกต่อความยึดมั่นผูกพันในศาสนา โดยปัจจัยด้านการศึกษาศาสนาอิสลามมีผลกระทบมากที่สุด

พลตรี ชูพันธ์ ทรายู (2535) ได้ทำการศึกษาเรื่องของบทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าปอเนาะยังคงเป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อเยาวชนมุสลิม เป็นสถาบันทางการศึกษาที่มุสลิมยอมรับ และยังคงสอดคล้องกับค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อทางศาสนา แต่ปอเนาะมิได้เป็นสถาบันที่มีมาตรฐานในการจัดการศึกษา รัฐบาลจึงได้เข้าแทรกแซงกิจการเพื่อแก้ปัญหามาตรฐานการศึกษาโดยการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม

ปิยนาด นูนนาค (2546) ได้ศึกษานโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516) พบว่า รัฐบาลตระหนักถึงปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้มาโดยตลอด นับตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน สำหรับระหว่าง พ.ศ. 2475-2516 นั้น แม้รัฐบาลจะประกาศใช้นโยบายหลักเหมือนกันทั่วประเทศ แต่ในส่วนของจังหวัดชายแดนภาคใต้จะตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจขึ้น เพื่อปรับนโยบายหลักนั้นให้เข้ากับสภาพบุคคลและพื้นที่ ทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข และอื่น ๆ บางนโยบายรัฐบาลก็กำหนดขึ้นใช้เฉพาะจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพิเศษ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พระราชบัญญัติมัศยิดอิสลาม พ.ศ. 2490 เป็นต้น แม้กระนั้นรัฐบาลบางสมัยก็มีการดำเนินนโยบายบีบบังคับชาวไทยมุสลิมโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดความไม่พอใจต่อรัฐบาลไทยในหมู่ชาวไทยมุสลิม เป็นโอกาสให้บุคคลบางกลุ่มถือเป็นข้ออ้างในการแทรกแซงซึ่งก่อให้เกิดปัญหาส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศ อย่างไรก็ตามแล้วรัฐบาลมีนโยบายในการปกครองชาวไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพิเศษตามกฎหมายทั้งด้านวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา ปัญหาที่เกิดขึ้นมีค้ำอยู่ที่นโยบายของรัฐบาล แต่อยู่ที่ข้าราชการของรัฐผู้นำนโยบายไปปฏิบัติในพื้นที่มากกว่า รัฐบาลจึงควรจัดให้มีการประเมินผลการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เพื่อการปรับปรุงให้มีประสิทธิผลยิ่งขึ้น

ประกิจ ประจนปัจจนึก (2516) อ้างถึงใน ปิยนาด นูนนาค , 2546) ทำการศึกษาเรื่องการบริหารและส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม กล่าวว่าจังหวัดชายแดน

ภาคใต้มีสถาบันสำคัญ คือปอเนาะซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลามอย่างต่อเนื่องมาแต่โบราณ จัดตั้งและทำการสอนโดยโต๊ะครู โดยไม่มีหลักสูตรและไม่มีหลักเกณฑ์ในการเป็นโต๊ะครู การศึกษาจึงจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องศาสนาเป็นสำคัญ ทำให้เยาวชนมุสลิมไม่ตระหนักถึงความเป็นไทย รัฐบาลจึงเข้าไปส่งเสริมและปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ และปรับปรุงคุณภาพในการศึกษาในทุกๆด้าน นอกจากนี้ผู้เขียนยังเสนอแนะว่ารัฐบาลควรต้องเร่งรัดพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกระดับให้สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน มีการกำหนดแผนโครงการ และการดำเนินงานทุกด้านให้ประสานสอดคล้องกัน เพื่อให้เป็นการแก้ไขปัญหาการศึกษาอย่างถูกต้อง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การแก้ปัญหาอื่นๆทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง

บทที่ 3

วิธีการศึกษา และการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย ศึกษากรณี : อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี” ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา คือ ปอเนาะในจังหวัดปัตตานี โดยในกระบวนการศึกษาได้อาศัยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ร่วมกับการใช้แบบสอบถามประกอบในการศึกษาเบื้องต้น

3.1 วิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) มีการพรรณนาและวิเคราะห์ (Descriptive and Analytical Study) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ ตำรา หนังสือ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ภาคนิพนธ์ รายงานการวิจัยต่างๆ หนังสือพิมพ์ และเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องนำมาใช้ประกอบการศึกษาและอ้างอิง โดยมีการใช้การสังเกต การใช้แบบสอบถามในการทำการศึกษาเบื้องต้นและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นสำคัญ

3.2 นิยามศัพท์

ปอเนาะ หมายถึง สถาบันให้การศึกษาและอบรมเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและวิชาการอื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ โดยไม่เรียกเก็บค่าธรรมเนียมการเรียนใดๆ ทั้งนี้เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติศาสนกิจและปฏิบัติกิจประจำวัน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมตามประเพณีและตามหลักของศาสนาอิสลาม

ปอเนาะ มีลักษณะคล้ายๆกับโรงเรียนราษฎร์ คือ เป็นของเอกชนตั้งขึ้นมา แต่ผู้ที่ตั้งปอเนาะขึ้นมานั้นต้องเป็นมุสลิมเท่านั้น ไม่เคยมีคนนับถือศาสนาอื่นตั้งโรงเรียนสอนศาสนาภาคใต้แล้ว

เรียกว่า ปอเนาะ ผู้ที่จะตั้งปอเนาะได้ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นที่เชื่อถือ มีความประพฤติดี และที่สำคัญต้องสามารถสอนศาสนาอิสลามได้ ลักษณะของปอเนาะแต่เดิมนั้นแม้ว่าจะมีลักษณะเข้าข่ายเป็น โรงเรียนประเภทหนึ่งตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497ก็ตาม แต่ก็ไม่มีผู้ใดยื่นเรื่องราวขอจัดตั้งให้ถูกต้องตามกฎหมายและทางราชการก็มิได้เข้าไปดำเนินการจับกุมหรือควบคุมส่งเสริมแต่ประการใด ผู้ดำรงสถาบันหรือครูผู้สอน ซึ่งเรียกกันว่า “โต๊ะครู” ก็คงดำเนินการสอนตามปรกติ

ลักษณะของการจัดตั้งปอเนาะจะเป็นไปในลักษณะเมื่อมีโต๊ะครูคนหนึ่งคนใดจัดตั้งปอเนาะขึ้นแล้ว ผู้ปกครองนักเรียนที่มีความศรัทธาต่อโต๊ะครูผู้นั้นก็จะส่งบุตรหลานของตนเข้าไปเรียนและทุกคนจะไปปลูกกระท่อมหรือบ้านพักเป็นหลังๆ ราชล้อมบ้านของโต๊ะครู เพื่อที่จะให้บุตรหลานของตนทำนุถนอมและหุงหาอาหารรับประทานกันเอง ปอเนาะใดจะมีนักเรียนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับตัวโต๊ะครูเองว่าจะมีประชาชนศรัทธามากน้อยเพียงใด

โต๊ะครู หมายถึง ครูผู้สอนศาสนาในปอเนาะ ซึ่งทุกคนจะเป็นผู้ที่ได้ร่ำเรียนการศาสนามาจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เช่น จากประเทศสาธารณรัฐอาหรับซาอุดีอาระเบีย มาเลเซีย และปอเนาะต่างๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในแต่ละปอเนาะส่วนใหญ่จะมีโต๊ะครูสอนอยู่คนเดียว แต่ถ้าบางแห่งมีนักเรียนมากบางที่โต๊ะครูก็มอบให้นักเรียนรุ่นพี่สอนรุ่นน้องก็มี โต๊ะครูนี้ชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือว่าเป็นครูบาอาจารย์จะยกย่องโดยเรียกสรรพนามว่า “โต๊ะครู” ซึ่งแปลว่า “ท่านครู” นั่นเอง โต๊ะครูส่วนมากมักจะเป็น “หะยี” คือผู้ที่ผ่านการศึกษารับเรียนทางศาสนาและผ่านการประกอบพิธีฮัจย์เพื่อเป็น “หะยี” จากนครเมกกะมาแล้ว

สถานภาพ หมายถึง รูปแบบของการจัดช่วงชั้นทางสังคม ซึ่งกลุ่มทางสังคมจะถูกจัดลำดับหรือจัดระเบียบตามเกณฑ์ของกฎหมาย การเมือง และวัฒนธรรม

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ ซึ่งบทบาทแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่

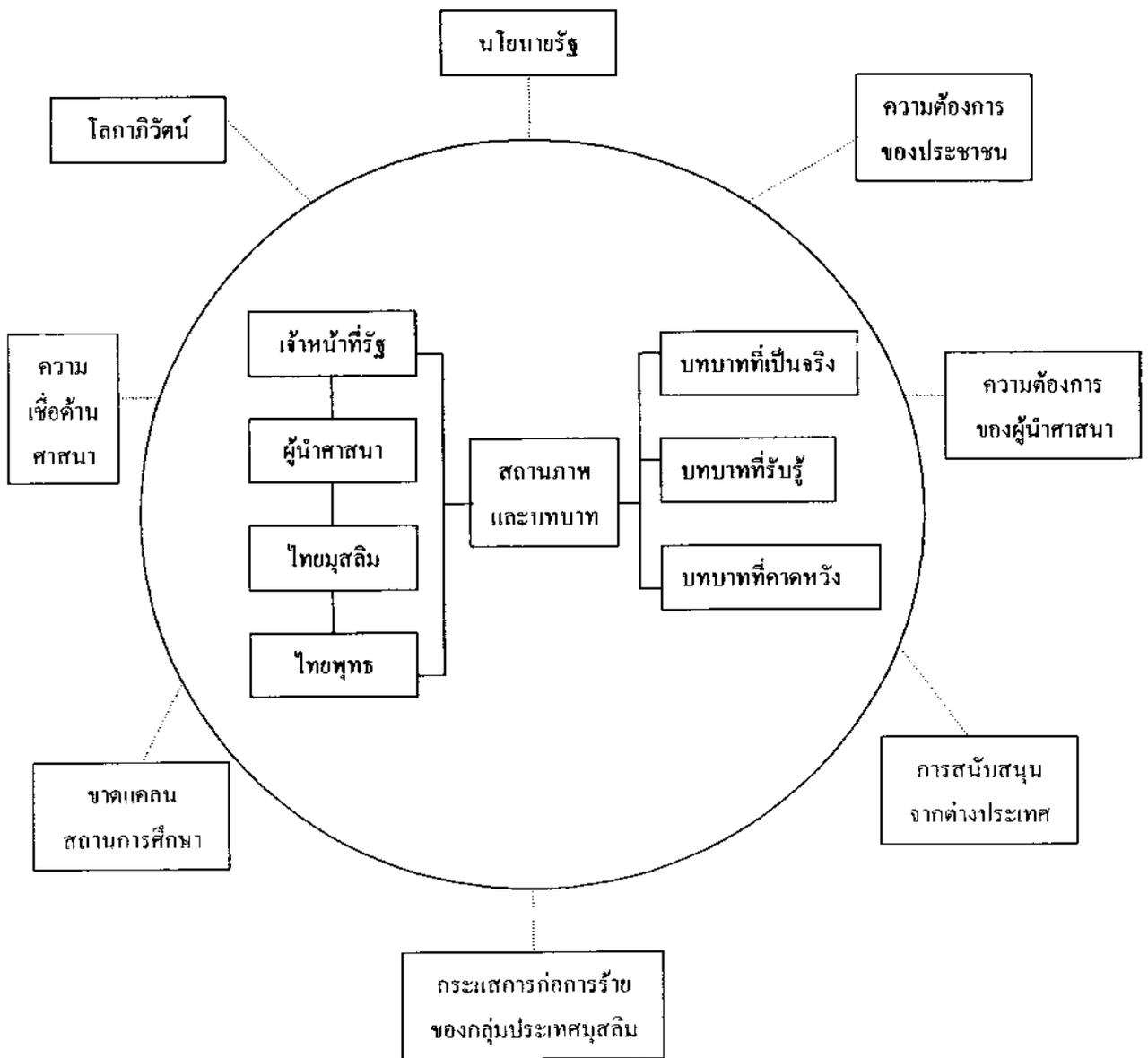
1. บทบาทที่เป็นจริง หรือบทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted roles) คือ พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติ หรือแสดงออกมาให้เห็น

2. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived roles) คือ รูปแบบของพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้ทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเราจะมีการเลือกรับรู้และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้โดยอิทธิพลจากประสบการณ์และสถานการณ์หลายอย่าง

3. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Expected roles) คือ บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่นคาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

3.3 กรอบแนวความคิด

กรอบแนวความคิดในการศึกษาเรื่อง “สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย ศึกษากรณี : อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี” ได้รวบรวมและสรุปมาจากแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 โดยได้กำหนดกรอบที่ใช้ในการศึกษาดังแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพที่ 3.1 กรอบวิเคราะห์บทบาทของปอเนาะ

3.4 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ข้าราชการฝ่ายการศึกษา ผู้สอนในปอเนาะ ผู้นำศาสนาในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ชาวบ้านไทยมุสลิม และชาวบ้านไทยพุทธ สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ(Key-informants) ผู้ศึกษาได้กำหนดไว้ 4 กลุ่ม โดยจะใช้แบบสอบถามในการทำการศึกษาเบื้องต้นทั้งหมดจำนวน 200 ชุด และทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจำนวน 17 ตัวอย่าง ซึ่งแต่ละกลุ่มมีดังนี้

กลุ่มที่ 1

- ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

กลุ่มที่ 2

- ผู้นำศาสนา เช่น กรรมการอิสลามในท้องถิ่น
- ผู้นำท้องถิ่น เช่น อบต., กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน
- ผู้สอนในปอเนาะ

กลุ่มที่ 3

- ชาวบ้านไทยมุสลิม

กลุ่มที่ 4

- ชาวบ้านไทยพุทธ

3.5 แนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide)

การศึกษานี้ได้ใช้แนวทางการสนทนาหรือสัมภาษณ์เจาะลึก โดยมีประเด็นรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

- ภูมิถิ่นนา
- ศาสนา
- เพศ
- อายุ
- สถานภาพสมรส
- ระดับการศึกษาสูงสุด

- สถาบันที่จบการศึกษา
- อาชีพหลักของครอบครัว
- ภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว

ส่วนที่ 2 บทบาทของปอเนาะ

- บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ
  - เป็นแหล่งความรู้ด้านศาสนา
  - ผลิตผู้รู้ด้านศาสนา
  - เป็นศูนย์กลางของชุมชน
- บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกรับรู้
  - เป็นโรงเรียนสอนศาสนา
  - เป็นแหล่งช่องสุขของผู้ก่อความไม่สงบ
- บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวัง
  - เป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ โดยการให้ปอเนาะจดทะเบียน

ทะเบียน

- สถานภาพของปอเนาะ
  - ชาวไทยมุสลิมกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทาง

สังคมอยู่ในระดับสูง

ส่วนที่ 3 เจ็อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

- เจ็อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะและผลที่เกิดขึ้น
  - นโยบายรัฐ
  - โลกาภิวัตน์
  - ความเชื่อด้านศาสนา
  - ขาดแคลนสถานศึกษา
  - ความต้องการของประชาชน
  - ความต้องการของผู้นำศาสนา
  - การสนับสนุนจากต่างประเทศ
  - กระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิม

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.6.1 ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษาวิจัยเอกสาร (Document Research) เป็นการค้นคว้าและรวบรวมแนวความคิดโดยการศึกษาจากหนังสือพิมพ์ หนังสือ รายงานการวิจัย ตำรา วารสาร เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยานิพนธ์ บทสัมภาษณ์ ฐานข้อมูล ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาใช้ประกอบการศึกษาและการวิเคราะห์

3.6.2 ข้อมูลปฐมภูมิ เก็บรวบรวมจากแบบสอบถามที่ใช้ประกอบการศึกษาเบื้องต้น โดยในการแจกแบบสอบถามจำนวน 200 ชุดนั้นจะแจกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มละ 50 ชุดซึ่งแบ่งเป็น 4 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในท้องถิ่น กลุ่มที่ 2 ผู้สอนในปอเนาะ ผู้นำศาสนาในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ และการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยได้กำหนดกรอบประเด็นไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับ บทบาทของปอเนาะ และเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

3.7 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

จากลักษณะของข้อมูลในการศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย ผู้ศึกษาได้เลือกใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ชนิดคือ

3.7.1 แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมศึกษาวิเคราะห์จากผลงานทางวิชาการ เอกสารการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือราชการที่เกี่ยวข้องกับปอเนาะ

3.7.2 แบบสอบถามประกอบการศึกษาในเบื้องต้น

3.7.3 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และบันทึกข้อมูลที่ได้กำหนดกรอบประเด็นไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับบทบาทของปอเนาะ โดยมีประเด็นรายละเอียดดังนี้ บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกรับรู้ บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวัง และเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาท

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิจัย

ในการศึกษาสถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทยนี้ผู้ศึกษาอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการจัดกลุ่มข้อมูล จำแนกแยกแยะ (Classification) การตีความ (Interpretation) การให้ความหมายข้อมูล และทำการวิเคราะห์โดยยึดหลักการระบะ (Logical Analysis) และเทียบเคียงกับแนวความคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยควบคู่กับการศึกษาบริบท (Context) เพื่อช่วยให้ผลการวิเคราะห์อยู่ในกรอบและแนวทางที่ถูกต้อง แล้วจึงนำไปเขียนรายงานต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย ศึกษากรณี: อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key – informant) จำนวน 17 คน รวมทั้งใช้แบบสอบถามในการศึกษาเบื้องต้นจำนวน 200 ชุด ซึ่งจะขอนำเสนอผลการศึกษาดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดปัตตานี และปอเนาะ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการศึกษาเบื้องต้นจากแบบสอบถาม

ส่วนที่ 3 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ส่วนที่ 4 บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ

ส่วนที่ 5 บทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้ และตีความปอเนาะ

ส่วนที่ 6 บทบาทที่สังคมภายนอกคาดหวังต่อปอเนาะ

ส่วนที่ 7 เงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

4.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดปัตตานี

ที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์

จังหวัดปัตตานีเป็นหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งอยู่บนฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออก มีพื้นที่ติดกับทะเลอ่าวไทย มีพิกัดทางภูมิศาสตร์อยู่ระหว่างละติจูดที่ 06 องศา 35 ลิปดา ถึง 06 องศา 52 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 100 องศา 01 ลิปดา ถึง 101 องศา 45 ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ 1,940 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,212 ไร่ หากพิจารณาเนื้อที่แล้ว อาจกล่าวได้ว่าจังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ไม่มากนักโดยมีพื้นที่น้อยรองจากจังหวัดภูเก็ต ซึ่งมีพื้นที่น้อยที่สุดในภาคใต้ จังหวัดปัตตานีมีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยเส้นทางคมนาคมทางบก ประมาณ 1,100 กิโลเมตร

จังหวัดปัตตานี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆดังนี้

ทิศเหนือ มีพื้นที่อำเภอหนองจิก อำเภอเมืองปัตตานี อำเภอยะหริ่ง และอำเภอปะนาเระ ติดกับอำเภอไทย

ทิศใต้ มีพื้นที่อำเภอโคกโพธิ์ อำเภอแม่ลาน อำเภอยะรังติดกับอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา อำเภอทุ่งยางแดง อำเภอกะพ้อ อำเภอสาขบุรี อำเภอไม้แก่นติดต่อกับอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

ทิศตะวันออก มีพื้นที่อำเภอปะนาเระ อำเภอสาขบุรี อำเภอไม้แก่น ติดกับอำเภอไทย

ทิศตะวันตก มีพื้นที่อำเภอหนองจิก อำเภอโคกโพธิ์ ติดกับอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

ลักษณะสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศ

ได้มีการแบ่งสภาพลักษณะพื้นที่ทางภูมิประเทศของจังหวัดปัตตานีเป็น 3 บริเวณ ได้แก่

1. พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล ได้แก่ บริเวณทางคอนเหนือและทางตะวันออก ซึ่งมีลักษณะเป็นชายหาดยาว เลียบไปตามฝั่งทะเลอ่าวไทย

2. พื้นที่บริเวณที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่บริเวณตอนกลางและตอนใต้ของจังหวัด สภาพที่ดินมีความเหมาะสมในการทำการเกษตรกรรม ด้วยมีแม่น้ำปัตตานีอันเป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่าน

3. พื้นที่บริเวณภูเขา เป็นพื้นที่ส่วนน้อย อยู่บริเวณตอนใต้ของอำเภอโคกโพธิ์และอำเภอกะพ้อ ซึ่งบริเวณภูเขาแห่งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาสันกาลาศีรี

จากสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดปัตตานีดังกล่าวนี้ ทำให้จังหวัดปัตตานีมีแหล่งน้ำสำคัญๆหลายสาย ได้แก่

แม่น้ำปัตตานี ซึ่งมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสันกาลาศีรี ในอำเภอเบตง จังหวัดยะลา แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอเมืองปัตตานี รวมความยาวประมาณ 120 กิโลเมตร ปัจจุบันนี้มีการพัฒนากลุ่มน้ำนี้โดยคอนบนสร้างเป็นเขื่อนเก็บน้ำขนาดใหญ่ ที่บ้านบางยาง อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ส่วนตอนล่างเป็นเขื่อนทดน้ำปัตตานี ที่ตำบลตาชะ อำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี

แม่น้ำสาขบุรี มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสันกาลาศีรี อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส ไหลไปทางทิศเหนือ ผ่านจังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอสาขบุรี อยู่ในตำบลตาชะของ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวนี้ทำให้จังหวัดปัตตานีมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ได้หลายทาง ทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ โดยมีลักษณะการคมนาคมขนส่ง คือ

ทางรถยนต์ มีทางหลวงแผ่นดินติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงโดยสะดวก

ทางรถไฟ มีสถานีรถไฟโคกโพธิ์ ที่อำเภอโคกโพธิ์ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวจังหวัด 27 กิโลเมตร

ทางน้ำ มีท่าเทียบเรือประมงขององค์การสะพานปลา อยู่ในอำเภอเมืองปัตตานี

ทางอากาศ มีสนามบินพาณิชย์ 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่ตำบลบ่อทอง อำเภอหนองจิก

ลักษณะสภาพทางภูมิอากาศ

จังหวัดปัตตานีจัดได้ว่าเป็นสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ สภาพอากาศโดยทั่วไปจึงเป็นแบบอบอุ่น ไม่ร้อนจัดตลอดปี โดยมี 2 ฤดูเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือฤดูร้อน และฤดูฝน กล่าวคือ

ฤดูร้อน จะอยู่ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม

ส่วนฤดูฝน แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ฤดูฝนช่วงแรก จะอยู่ประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม ช่วงนี้เกิดขึ้นจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และฤดูฝนช่วงหลังอยู่ประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม ซึ่งเป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ

จังหวัดปัตตานี เป็นจังหวัดที่ยังคงมีทรัพยากรธรรมชาติอยู่มากพอสมควร เช่น ป่าไม้ ซึ่งปัจจุบันมีป่าสงวนแห่งชาติ 15 แห่ง เนื้อที่ 99,648 ไร่ ประกอบด้วยป่าบก 11 แห่ง เนื้อที่ 79,624 ไร่ และป่าชายเลน 4 แห่ง เนื้อที่ 20,024 ไร่ นอกจากนี้ยังพบว่าปัตตานีมีแร่ธาตุที่สำคัญได้แก่ แร่ดีบุก พบที่อำเภอปะนาระ อำเภอสายบุรี และแร่แมงกานีส พบที่อำเภอมาฮอ แร่ทั้ง 2 ชนิดเท่าที่สำรวจพบว่ามีปริมาณไม่มากนัก

ลักษณะทางการปกครอง

การปกครองของจังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน เป็นการแบ่งเขตตามลักษณะการปกครองซึ่งกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 อำเภอ ดังนี้

1. อำเภอเมืองปัตตานี	2. อำเภอโคกโพธิ์	3. อำเภอแม่ลาน
4. อำเภอหนองจิก	5. อำเภอปะนาระ	6. อำเภอมาฮอ
7. อำเภอทุ่งยางแดง	8. อำเภอสายบุรี	9. อำเภอไม้แก่น
10. อำเภอกะพ้อ	11. อำเภอยะหริ่ง	12. อำเภอยะรัง

ลักษณะทางประชากร สังคม และวัฒนธรรม

ดังได้กล่าวแล้วว่า จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่มีชาวไทยเชื้อสายมลายูตั้งรกรากอยู่อาศัยอยู่มาแต่รุ่นเก่าก่อน และสืบเชื้อสายต่อเนื่องกันมาได้โดยตลอดอย่างไม่ขาดสาย ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวนี้เองทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นลักษณะเด่นทางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรวมถึงจังหวัดปัตตานีด้วย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวถึงจังหวัดปัตตานีว่าเป็นแหล่งวัฒนธรรมมุสลิมในประเทศไทยที่อยู่ร่วมกับวัฒนธรรมของสังคมอื่นๆ ได้ด้วยดี เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขภายใต้ความเป็นคนไทยร่วมกัน

ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นแบบวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในประเทศไทยจะปรากฏชัดเจนในจังหวัดสตูล ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และบางส่วนของตอนล่างของจังหวัดสงขลา ทั้งนี้เพราะเป็นพื้นที่ที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทยพุทธและไทยผสมจีนจะครอบคลุมในบางพื้นที่

สำหรับประชากรในจังหวัดปัตตานี จากข้อมูลของทางราชการประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดปัตตานีนับถือศาสนาอิสลาม คิดเป็นร้อยละ 79.60 รองลงมาคือ ศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 20.30 และศาสนาคริสต์มีประมาณร้อยละ 0.1 เท่านั้น ดังนั้นจังหวัดปัตตานีจึงมีศาสนสถานของศาสนาอิสลาม คือมีมัสยิด 551 แห่ง มีวัดในพุทธศาสนาจำนวน 79 แห่ง และมีโบสถ์คริสต์ 2 แห่ง

การประกอบอาชีพของชาวจังหวัดปัตตานี จากสภาพทางภูมิศาสตร์โดยทั่วไปทำให้ชาวปัตตานีประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งมีทั้งการทำนา การทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว สวนผลไม้ เช่น สวนเงาะ ลองกอง ทุเรียน และการประมง โดยเฉพาะด้านการประมง จังหวัดปัตตานีมีท่าเทียบเรือขององค์การสะพานปลาซึ่งจัดเป็นท่าเทียบเรือที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ลักษณะการประกอบอาชีพของผู้คนดังกล่าวจึงทำให้จังหวัดปัตตานีมีรายได้หลักของจังหวัดที่มาจากสาขาการเกษตรกรรม

ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดปัตตานีมีประชากร 3 กลุ่ม อยู่รวมกันคือ ไทยมุสลิม ไทยพุทธ และไทยเชื้อสายจีน ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่สำคัญในจังหวัดปัตตานีเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับประชากรทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่

งานฮารีรายอ เป็นงานฉลองการเลิกถือศีลอดของชาวมุสลิม

ประเพณีชักพระหรือลากพระ ที่อำเภอโคกโพธิ์ เป็นประเพณีของชาวไทยพุทธ

ประเพณีแห่เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เป็นประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งจัดขึ้นในวันที่

15 ค่ำ เดือนห้า ตามจันทรคติของจีน

ด้านการละเล่นหรือการนันทนาการ ได้แก่ ร้องเงิง เป็นการแสดงประเภทเดินรำเข้าจังหวะของมุสลิม สีละ หรือซึละ เป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบหนึ่งของมุสลิม ลีเกฮูลู(ดีเกฮูลู) เป็นการละเล่นประเภทว่ากลอนเพลงโต้ตอบคล้ายลำตัดของไทยภาคกลาง แต่ใช้ภาษามลายูถิ่นปัตตานี มะโย่ง(เมาะยง) เป็นการละเล่นประเภทละครร้องบทของมุสลิมไทยเชื้อสายมลายูปัตตานี

จากสิ่งที่ปรากฏด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ และด้านวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดปัตตานี ดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้คนจากต่างถิ่นให้ความสนใจจนเกิดเป็นสถานที่สำคัญทางการท่องเที่ยวหลายแห่งของจังหวัดปัตตานีที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ได้แก่

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ วนอุทยานน้ำตกทรายขาว น้ำตกโผงโผง น้ำตกอรัญญวาริน แหลมดาซี หาดชลาสัย หาดแฉะ หาดตะโละกาโปร์ หาดราชรักษ์ หาดวาสุกรี เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดช้างให้ หรือ วัดราษฎร์บูรณะ วัดทรายขาว วัดมุจลินทวาปีวิหาร วัดหงสาวราม มัสยิดกรือเซะ สถานที่หล่อปืนพญาตานี เมืองโบราณยะรัง กุโบร์ไค้ปะปิ่นยัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ซึ่งถือได้ว่าเป็นมัสยิดที่มีโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมสวยที่สุดในประเทศไทย

ปอเนาะ

ปอเนาะ เป็นสำนักสอนศาสนาอิสลามซึ่งมีมาตั้งแต่ดั้งเดิมคู่กับชุมชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัจจุบันเรียกว่า สถาบันศึกษาปอเนาะ เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 กระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกระเบียบกระทรวงว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. 2547 เปิดโอกาสให้ปอเนาะต่างๆจดทะเบียนขึ้นเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะ ข้อมูลเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 มีปอเนาะที่ได้รับการจดทะเบียนแล้วทั้งสิ้น 249 แห่ง จำแนกเป็นจังหวัดปัตตานี 150 แห่ง จังหวัดยะลา 53 แห่ง และจังหวัดนราธิวาส 46 แห่ง สำหรับส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลสนับสนุนส่งเสริมสถาบันศึกษาปอเนาะ *ส่วนกลาง* ได้แก่ สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) *ส่วนภูมิภาค* ตามระเบียบกระทรวงศึกษา มอบหมายให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นนายทะเบียน

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนสถาบันศึกษาปอเนาะ

จังหวัด	จำนวนสถาบัน	จำนวนโต๊ะครู	จำนวนผู้เรียน
ปัตตานี	150	150	8,816 คน
ยะลา	53	53	2,744 คน
นราธิวาส	46	46	3,511 คน
รวม	249 แห่ง	249 คน	15,071 คน

หมายเหตุ: ข้อมูลนี้ ณ เดือนพฤษภาคม 2547 เป็นข้อมูลที่สำรวจได้ใกล้เคียงเท่านั้น เพราะการจัดตั้งและการจดทะเบียนมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

4.2 การศึกษาเบื้องต้นจากแบบสอบถาม

การศึกษาเรื่อง “สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย ศึกษากรณี: อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี” ผู้ศึกษาได้ใช้แบบสอบถามในการทำการศึกษเบื้องต้นทั้งหมดจำนวน 200 ชุด โดยมีผลการศึกษาดังนี้

4.2.1 ข้อมูลทั่วไป

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 63.0 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 37.0 เป็นเพศชาย

ตารางที่ 4.2 เพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
หญิง	126	63.0
ชาย	74	37.0
รวม	200	100.0

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 65.0 เป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 16-35 ปี ร้อยละ 32.0 มีอายุระหว่าง 36-55 ปี และร้อยละ 3.0 เป็นผู้ที่มีอายุ 56 ปีขึ้นไป

ตารางที่ 4.3 อายุ

ช่วงอายุ(ปี)	จำนวน	ร้อยละ
16 ปี – 35 ปี	130	65.0
36 ปี – 55ปี	64	32.0
56 ปี ขึ้นไป	6	3.0
รวม	200	100.0

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 65.5 เป็นผู้ที่มิภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปทุมธานี ร้อยละ 12.0 มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดยะลา และนราธิวาส และร้อยละ 18.5 เป็นผู้ที่มิภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดอื่นนอกเหนือจากปทุมธานี ยะลาและนราธิวาส

ตารางที่ 4.4 ภูมิลำเนา

ภูมิลำเนา	จำนวน	ร้อยละ
ปทุมธานี	131	65.5
ยะลา , นราธิวาส	24	12.0
อื่นๆ	37	18.5
รวม	192	96.0

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 55.0 นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 40.0 นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ 5.0 นับถือศาสนาคริสต์

ตารางที่ 4.5 การนับถือศาสนา

ศาสนา	จำนวน	ร้อยละ
พุทธ	80	40.0
คริสต์	10	5.0
อิสลาม	110	55.0
รวม	200	100.0

ผู้ตอบแบบสอบถามประมาณเกือบครึ่ง ร้อยละ 49.5 มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 46.0 มีสถานภาพโสด ร้อยละ 3.5 มีสถานภาพหย่าร้าง และร้อยละ 1.0 มีสถานภาพหม้าย

ตารางที่ 4.6 สถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	92	46.0
สมรส	99	49.5
หย่าร้าง	7	3.5
หม้าย	2	1.0
รวม	200	100.0

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 56.5 สำเร็จการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรี รองลงมาคือ ร้อยละ 17.0 สำเร็จการศึกษาสูงสุดระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ร้อยละ 10.0 สำเร็จการศึกษาสูงสุดระดับอนุปริญญา/ปวส. ร้อยละ 8.0 สำเร็จการศึกษาสูงสุดระดับสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 6.0 สำเร็จการศึกษาสูงสุดระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และสุดท้ายร้อยละ 2.5 สำเร็จการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา

ตารางที่ 4.7 ระดับการศึกษาสูงสุด

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	5	2.5
มัธยมศึกษาตอนต้น	12	6.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	34	17.0
อนุปริญญา/ปวส.	20	10.0
ปริญญาตรี	113	56.5
สูงกว่าปริญญาตรี	16	8.0
รวม	200	100.0

ผู้ตอบแบบสอบถามเกือบทั้งหมด ร้อยละ 80.0 จบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาของรัฐ ร้อยละ 8.5 จบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาของเอกชน และร้อยละ 3.0 จบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ

ตารางที่ 4.8 สถาบันที่จบการศึกษา

สถาบันการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
สถาบันการศึกษาของรัฐ	160	80.0
สถาบันการศึกษาของเอกชน	17	8.5
สถาบันการศึกษาในต่างประเทศ	6	3.0
รวม	183	91.5

ผู้ตอบแบบสอบถามเกือบทั้งหมดร้อยละ 73.5 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 1-5 คน ร้อยละ 25.0 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 6-10 คน

ตารางที่ 4.9 จำนวนสมาชิกในครอบครัว

จำนวนสมาชิก	จำนวน	ร้อยละ
1-5 คน	147	73.5
6-10 คน	50	25.0
รวม	197	98.5

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 26.0 มีอาชีพรับจ้าง/เอกชน รองลงมาคืออาชีพรับราชการ และค้าขายในจำนวนที่เท่ากันคือ ร้อยละ 25.5 และร้อยละ 17.5 มีอาชีพทำนา/ทำสวน

ตารางที่ 4.10 อาชีพหลักของครอบครัว

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
รับราชการ	50	25.5
ค้าขาย	50	25.5
รับจ้าง/เอกชน	52	26.0
ทำนา/ทำสวน	35	17.5
รวม	187	93.5

ผู้ตอบแบบสอบถามประมาณเกือบครึ่ง ร้อยละ 41.5 มีรายได้ต่อเดือนของครอบครัวต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 25.5 มีรายได้ต่อเดือนของครอบครัว 10,001-20,000 บาท ร้อยละ 16.0 มีรายได้ต่อเดือนของครอบครัว 20,001-30,000 บาท ร้อยละ 8.5 มีรายได้ต่อเดือนของครอบครัว 30,001-40,000 บาท และร้อยละ 7.0 มีรายได้ต่อเดือนของครอบครัว 40,000 บาทขึ้นไป

ตารางที่ 4.11 รายได้ต่อเดือนของครอบครัว

รายได้ (บาท)	จำนวน	ร้อยละ
0-10,000 บาท	83	41.5
10,001-20,000 บาท	52	25.5
20,001-30,000 บาท	32	16.0
30,001-40,000 บาท	17	8.5
สูงกว่า 40,000 บาท	14	7.0
รวม	197	98.5

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 32.5 ใช้ภาษาฮาวีเป็นภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว ร้อยละ 28.5 ใช้ภาษาไทยภาคใต้เป็นภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว ร้อยละ 25.0 ใช้มากกว่า 1 ภาษาเป็นภาษาพูดในครอบครัว และสุดท้ายร้อยละ 14.0 ใช้ภาษาไทยภาคกลางเป็นภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว

ตารางที่ 4.12 ภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว

ภาษา	จำนวน	ร้อยละ
ภาษาไทยภาคกลาง	28	14.0
ภาษาไทยภาคใต้	57	28.5
ภาษาฮาวี	65	32.5
มากกว่า 1 ภาษา	50	25.0
รวม	200	100.0

โดยสรุปข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 16 -25 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปัตตานี นับถือศาสนาอิสลาม มีสถานภาพโสดและสมรสจำนวนใกล้เคียงกัน โดยมากสำเร็จการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรีจากสถาบันการศึกษาของรัฐ มีสมาชิกในครอบครัวอยู่ระหว่าง 1-5 คน อาชีพหลักของครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่รับจ้าง/ทำงานเอกชน และมีอาชีพรับราชการและค้าขายในจำนวนเท่าๆกัน โดยส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนของครอบครัวต่ำกว่า 10,000 บาท และใช้ภาษาฮาวีเป็นภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว

4.2.2 ความคิดเห็นภาพรวมเกี่ยวกับบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ

ในเรื่องความคิดเห็นภาพรวมเกี่ยวกับบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ ผู้ศึกษาได้สำรวจทั้งหมด 3 ประเด็น ประกอบด้วย บทบาทในการเป็นแหล่งความรู้ทางด้านศาสนาอิสลาม บทบาทในการผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลาม และบทบาทในการเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 49.5 คิดว่าตนเองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 24.5 คิดว่าตนเองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปอเนาะอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 19.0 คิดว่าตนเองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปอเนาะอยู่ในระดับมาก และร้อยละ 5.5 คิดว่าตนเองไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปอเนาะ

ตารางที่ 4.13 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปอเนาะ

ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปอเนาะอยู่ในระดับใด	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มี	11	5.5
น้อย	49	24.5
ปานกลาง	99	49.5
มาก	38	19.0
รวม	197	98.5

ผู้ตอบแบบสอบถามประมาณเกือบครึ่ง ร้อยละ 49.5 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนา มากกว่าแหล่งอื่นๆ อยู่ในระดับมาก ร้อยละ 35.5 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนา มากกว่าแหล่งอื่นๆ อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 11.0 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนา มากกว่าแหล่งอื่นๆ อยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 3.0 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่ได้เป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนา มากกว่าแหล่งอื่นๆ

ตารางที่ 4.14 ความคิดเห็นต่อปอเนาะในการเป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนา

ปอเนาะเป็นแหล่งให้ความรู้ทาง ศาสนามากกว่าแหล่งอื่นๆ (แหล่งอื่นๆ เช่น มัสยิด ศูนย์อบรม ศาสนา ฯลฯ)	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เป็น	6	3.0
น้อย	22	11.0
ปานกลาง	71	35.5
มาก	99	49.5
รวม	198	99.0

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 55.0 มีความเห็นว่าปอเนาะในจังหวัดปัตตานีมีความเป็นมาตรฐานอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 34.0 มีความเห็นว่าปอเนาะในจังหวัดปัตตานีมีความเป็นมาตรฐานอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 6.0 มีความเห็นว่าปอเนาะในจังหวัดปัตตานีมีความเป็นมาตรฐานอยู่ในระดับมาก และร้อยละ 3.0 มีความเห็นว่าปอเนาะในจังหวัดปัตตานีไม่มีความเป็นมาตรฐาน

ตารางที่ 4.15 มาตรฐานของปอเนาะในจังหวัดปัตตานี

ปอเนาะในจังหวัดปัตตานีมีความ เป็นมาตรฐาน ทั้งในด้านการเรียน การสอน อุปกรณ์ และสถานที่	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มี	6	3.0
น้อย	68	34.0
ปานกลาง	110	55.0
มาก	12	6.0
รวม	196	98.0

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 40.0 มีความเห็นว่าการศึกษาการสอนในปอเนาะมีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนหรือสังคมของตนเองอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 33.0 มีความเห็นว่า

การเรียนการสอนในปอเนาะมีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนหรือสังคมของตนเองอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 18.5 มีความเห็นว่าการเรียนการสอนในปอเนาะมีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนหรือสังคมของตนเองอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 7.5 มีความเห็นว่าการเรียนการสอนในปอเนาะไม่มีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนหรือสังคมของตนเอง

ตารางที่ 4.16 ความเหมาะสมของการเรียนการสอนในปอเนาะกับสภาพชุมชน

การเรียนการสอนในปอเนาะมีความ		
เหมาะสมกับสภาพชุมชนหรือสังคมของท่านหรือไม่	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มี	15	7.5
น้อย	37	18.5
ปานกลาง	80	40.0
มาก	66	33.0
รวม	198	99.0

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 48.0 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางศาสนาอิสลามอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 36.0 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางศาสนาอิสลามอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 12.0 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางศาสนาอิสลามอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 3.0 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่เป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม

ตารางที่ 4.17 ความคิดเห็นต่อปอเนาะในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลาม

ปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลามมาก - น้อย	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เป็น	6	3.0
น้อย	24	12.0
ปานกลาง	72	36.0
มาก	96	48.0
รวม	198	99.0

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 45.5 มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 33.5 มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 13.0 มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 8.0 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่มีบทบาทต่อชุมชน

ตารางที่ 4.18 บทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชน

ปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนของ ท่านมาก-น้อย	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มี	16	8.0
น้อย	26	13.0
ปานกลาง	67	33.5
มาก	90	45.5
รวม	199	99.5

4.2.3 ความคิดเห็นภาพรวมเกี่ยวกับบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกรับรู้

ในเรื่องความคิดเห็นภาพรวมเกี่ยวกับบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้ ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจทั้งหมด 2 ประเด็นประกอบด้วย บทบาทในการเป็นสถาบันที่สอนศาสนา และบทบาทในการเป็นแหล่งช่องสุขของผู้ก่อความไม่สงบ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามประมาณเกือบครึ่ง ร้อยละ 47.5 มีความเห็นว่าปอเนาะได้รับความเคารพนับถือจากคนทั่วไปในละแวกนี้อยู่ในระดับมาก ร้อยละ 31.0 มีความเห็นว่าปอเนาะได้รับความเคารพนับถือจากคนทั่วไปในละแวกนี้อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 16.5 มีความเห็นว่าปอเนาะได้รับความเคารพนับถือจากคนทั่วไปในละแวกนี้อยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 3.5 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่ได้รับความเคารพนับถือจากคนทั่วไปในละแวกนี้

ตารางที่ 4.19 ความเคารพนับถือจากคนทั่วไปที่มีต่อปอเนาะ

ปอเนาะได้รับความเคารพนับถือ ศรัทธาจากคนทั่วไปที่อยู่ในระแวก นี้มาก-น้อย	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มี	7	3.5
น้อย	33	16.5
ปานกลาง	62	31.0
มาก	65	47.5
รวม	197	98.5

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 38.0 มีความเห็นว่าข่าวไม่ดีต่างๆที่ออกมาเกี่ยวกับปอเนาะมีผลต่อความเชื่อมั่น และศรัทธาของประชาชนที่มีต่อปอเนาะอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 29.5 มีความเห็นว่าข่าวไม่ดีต่างๆที่ออกมาเกี่ยวกับปอเนาะมีผลต่อความเชื่อมั่น และศรัทธาของประชาชนที่มีต่อปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 21.0 มีความเห็นว่าข่าวไม่ดีต่างๆที่ออกมาเกี่ยวกับปอเนาะมีผลต่อความเชื่อมั่น และศรัทธาของประชาชนที่มีต่อปอเนาะอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 9.5 มีความเห็นว่าข่าวไม่ดีต่างๆที่ออกมาเกี่ยวกับปอเนาะ ไม่มีผลต่อความเชื่อมั่น และศรัทธาของประชาชนที่มีต่อปอเนาะ

ตารางที่ 4.20 ความเชื่อมั่นและศรัทธาของประชาชนที่มีต่อปอเนาะ

ข่าวไม่ดีต่างๆที่ออกมาเกี่ยวกับ ปอเนาะ ส่งผลต่อความเชื่อมั่น และ ศรัทธาของประชาชนที่มีต่อ ปอเนาะมาก-น้อย	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มี	19	9.5
น้อย	42	21.0
ปานกลาง	59	29.5
มาก	76	38.0
รวม	196	98.0

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 50.5 มีความเห็นว่าปอเนาะมีความสำคัญอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 30.0 มีความเห็นว่าปอเนาะมีความสำคัญอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 12.0 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่มีความสำคัญ และร้อยละ 7.0 มีความเห็นว่าปอเนาะมีความสำคัญอยู่ในระดับน้อย

ตารางที่ 4.21 ความสำคัญของปอเนาะ

ปอเนาะมีความสำคัญหรือไม่	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มี	24	12.0
น้อย	14	7.0
ปานกลาง	60	30.0
มาก	101	50.5
รวม	199	99.5

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 51.5 มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านดี ร้อยละ 34.5 มองปอเนาะด้วยความรู้สึกเฉยๆ และร้อยละ 12.5 มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านไม่ดี

ตารางที่ 4.22 ความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะ

ท่านมองปอเนาะด้วยความรู้สึกอย่างไร	จำนวน	ร้อยละ
ดี	103	51.5
ไม่ดี	25	12.5
เฉยๆ	69	34.5
รวม	197	98.5

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 46.0 คิดว่าคนทั่วไปที่อยู่ในละแวกนี้มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านดี ร้อยละ 27.5 คิดว่าคนทั่วไปที่อยู่ในละแวกนี้มองปอเนาะด้วยความรู้สึกเฉยๆ และร้อยละ 25.0 คิดว่าคนทั่วไปที่อยู่ในละแวกนี้มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านไม่ดี

ตารางที่ 4.23 ความรู้สึกของคนทั่วไปที่มีต่อปอเนาะ

คนทั่วไปที่อยู่ในระแวกนี้มอง ปอเนาะด้วยความรู้สึกอย่างไร	จำนวน	ร้อยละ
ดี	92	46.0
ไม่ดี	50	25.0
เฉยๆ	55	27.5
รวม	197	98.5

4.2.4 ความคิดเห็นภาพรวมเกี่ยวกับบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวัง

ในเรื่องความคิดเห็นภาพรวมเกี่ยวกับบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้ ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจทั้งหมด 3 ประเด็นประกอบด้วย ความคาดหวังให้ปอเนาะยังคงมีอยู่ต่อไป บทบาทในการเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ โดยการให้ปอเนาะจดทะเบียน และบทบาทในการเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามเกือบทั้งหมด ร้อยละ 75.5 มีความเห็นว่าปอเนาะควรจะมีอยู่ และร้อยละ 23.0 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่ควรจะมีอยู่

ตารางที่ 4.24 ความเห็นต่อการมี / ไม่มีปอเนาะ

ปอเนาะควรมีอยู่ต่อไปหรือไม่	จำนวน	ร้อยละ
ควร	151	75.5
ไม่ควร	46	23.0
รวม	197	98.5

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 68.5 มีความเห็นว่าปอเนาะควรจะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ และร้อยละ 30.5 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่ควรจะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ

ตารางที่ 4.25 ความเห็นต่อปอเนาะในการเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ

ปอเนาะควรเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐโดยการให้ปอเนาะจดทะเบียน	จำนวน	ร้อยละ
ควร	137	68.5
ไม่ควร	61	30.5
รวม	198	99.0

4.2.5 สถานภาพของปอเนาะ

ในเรื่องสถานภาพของปอเนาะ ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจทั้งหมด 3 ประเด็นประกอบด้วย ปอเนาะมีสถานภาพสูงกว่าโรงเรียนสามัญ โรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ และทั้งปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีสถานภาพเท่ากัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 50.5 มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ ร้อยละ 32.0 มีความเห็นว่าทั้งปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีสถานภาพที่เท่ากัน และร้อยละ 15.5 มีความเห็นว่าปอเนาะมีสถานภาพสูงกว่าโรงเรียนสามัญ

ตารางที่ 4.26 สถานภาพของปอเนาะ

สถานภาพของปอเนาะและโรงเรียนสามัญทั่วไปในความคิดของท่าน	จำนวน	ร้อยละ
ปอเนาะมีสถานภาพสูงกว่า	31	15.5
โรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่า	101	50.5
มีสถานภาพเท่ากัน	64	32.0
รวม	196	98.0

4.2.6 บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะกับศาสนาและอาชีพ

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามของปอเนาะพบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 198 ตัวอย่าง ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 28.2 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 40.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 3.6 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับน้อย ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 37.2 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 50.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 34.5 เห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับปานกลาง และผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 34.6 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 10.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 61.8 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับมาก

ค่า sig. = .000 ซึ่งเป็นค่าที่ต่ำกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับความคิดเห็นต่อปอเนาะในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลาม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีแนวโน้มที่จะเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามมากกว่าผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์

ตารางที่ 4.27 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามของปอเนาะ

	ศาสนา			รวม
	พุทธ	คริสต์	อิสลาม	
น้อย	22	4	4	30
	28.2%	40.0%	3.6%	15.2%
ปานกลาง	29	5	38	72
	37.2%	50.0%	34.5%	36.4%
มาก	27	1	68	96
	34.6%	10.0%	61.8%	48.5%
รวม	78	10	110	198
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig. = .000

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามของปอเนาะพบว่า จากจำนวนผู้ตอบ 185 ตัวอย่าง ผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ 26.5 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 16.3 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 11.5 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 2.9 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับน้อย ผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ 34.7 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 40.8 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 32.7 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 45.7 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับปานกลาง และผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ 38.8 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 42.9 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 55.8 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 51.4 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับมาก

ค่า sig.= .081 ซึ่งเป็นค่าที่สูงกว่า .05 หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพ กับความคิดเห็นต่อปอเนาะในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลาม มีความแตกต่างกัน แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4.28 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามของปอเนาะ

	อาชีพหลักของครอบครัว				รวม
	ราชการ	ค้าขาย	รับจ้าง/ เอกชน	ทำนา/ ทำสวน	
น้อย	13	8	6	1	28
	26.5%	16.3%	11.05%	2.9%	15.1%
ปานกลาง	17	20	17	16	70
	34.7%	40.8%	32.7%	45.7%	37.8%
มาก	19	21	29	18	87
	38.8%	42.9%	55.8%	51.4%	47.0%
รวม	49	49	52	35	185
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig.= .081

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความเห็นบทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชนพบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 199 ตัวอย่าง ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 43.0 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 30.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 4.5 มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนในระดับน้อย ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 39.2 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 50.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 28.2 มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนในระดับปานกลาง ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 17.7 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 20.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 67.3 มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนในระดับมาก

ค่า sig. = .000 ซึ่งเป็นค่าที่ต่ำกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับความเห็นต่อบทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีแนวโน้มที่จะมีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนมากกว่าผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์

ตารางที่ 4.29 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความเห็นบทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชน

	ศาสนา			รวม
	พุทธ	คริสต์	อิสลาม	
น้อย	34	3	5	42
	43.0%	30.0%	4.5%	21.1%
ปานกลาง	31	5	31	67
	39.2%	50.0%	28.2%	33.7%
มาก	14	2	74	90
	17.7%	20.0%	67.3%	45.2%
รวม	79	10	110	199
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig. = .000

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามต่อความเห็น
 บทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชนพบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 186 ตัวอย่าง ผู้ที่มี
 อาชีพข้าราชการ ร้อยละ 18.4 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 28.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 19.2 อาชีพทำ
 นานา/ทำสวน ร้อยละ 14.3 มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนในระดับน้อย ผู้ที่มีอาชีพ
 ข้าราชการ ร้อยละ 34.7 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 36.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 25.0 อาชีพทำนา/ทำ
 สวน ร้อยละ 45.7 มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนในระดับปานกลาง และผู้ที่มีอาชีพ
 ข้าราชการ ร้อยละ 46.9 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 36.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 55.8 อาชีพทำนา/ทำ
 สวน ร้อยละ 40.0 มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนในระดับมาก

ค่า sig = .291 ซึ่งเป็นค่าที่สูงกว่า .05 หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความ
 คิดเห็นต่อบทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชน มีความแตกต่างกัน แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4.30 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความคิดเห็นต่อบทบาทของปอเนาะที่มีต่อ
 ชุมชน

	อาชีพหลักของครอบครัว				รวม
	ราชการ	ค้าขาย	รับจ้าง/ เอกชน	ทำนา/ ทำสวน	
น้อย	9 18.4%	14 28.0%	10 19.2%	5 14.3%	38 20.4%
ปานกลาง	17 34.7%	18 36.0%	13 25.0%	16 45.7%	64 34.4%
มาก	23 46.9%	18 36.0%	29 55.8%	14 40.0%	84 45.2%
รวม	49 100.0%	50 100.0%	52 100.0%	35 100.0%	186 100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig = .291

4.2.7 บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกรับรู้กับศาสนาและอาชีพ

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความรูสึกที่มีต่อปอเนาะพบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 197 ตัวอย่าง ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 16.9 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 00.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 81.8 มองปอเนาะด้วยความรูสึกที่ดี ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 26.0 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 30.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 1.8 มองปอเนาะด้วยความรูสึกที่ไม่ดี และผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 57.1 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 70.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 16.4 มองปอเนาะด้วยความรูสึกเฉยๆ

ค่า sig. = .000 ซึ่งเป็นค่าที่ต่ำกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับความรูสึกที่มีต่อปอเนาะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีแนวโน้มที่จะมีความรูสึกดีในการมองปอเนาะมากกว่าผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์

ตารางที่ 4.31 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับความรูสึกที่มีต่อปอเนาะ

	ศาสนา			รวม
	พุทธ	คริสต์	อิสลาม	
ดี	13 16.9%	0 0.00%	90 81.8%	103 52.3%
ไม่ดี	20 26.0%	3 30.0%	2 1.8%	25 12.7%
เฉยๆ	44 57.1%	7 70.0%	18 16.4%	69 35.0%
รวม	77 100.0%	10 100.0%	110 100.0%	197 100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig. = .000

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความรูสึกที่มีต่อปอเนาะพบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 184 ตัวอย่าง ผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ 41.7 ร้อยละ อาชีพค้าขาย ร้อยละ 42.9 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 65.4 อาชีพทำนาทำสวน ร้อยละ 62.9 มอง

ปอเนาะด้วยความรู้สึกที่ดี ผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ 29.2 ร้อยละ อาชีพค้าขาย ร้อยละ 10.2 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 7.7 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 2.9 มองปอเนาะด้วยความรู้สึกที่ไม่ดี ผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ 29.2 ร้อยละ อาชีพค้าขาย ร้อยละ 46.9 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 26.9 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 34.3 มองปอเนาะด้วยความรู้สึกเฉยๆ

ค่า sig = .001 ซึ่งเป็นค่าที่ต่ำกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง/เอกชน และผู้ที่มีอาชีพทำนา/ทำสวน มีแนวโน้มที่จะมีความรู้สึกที่ดีต่อการมองปอเนาะมากกว่าผู้ที่มีอาชีพรับราชการและค้าขาย

ตารางที่ 4.32 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะ

	อาชีพหลักของครอบครัว				รวม
	ราชการ	ค้าขาย	รับจ้าง/ เอกชน	ทำนา/ ทำสวน	
ดี	20	21	34	22	97
	41.7%	42.9%	65.4%	62.9%	52.7%
ไม่ดี	14	5	4	1	24
	29.2%	10.2%	7.7%	2.9%	13.0%
เฉยๆ	14	23	14	12	63
	29.2%	46.9%	26.9%	34.3%	34.2%
รวม	48	49	52	35	184
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig = .001

4.2.8 บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังกับศาสนาและอาชีพ

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะพบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 197 ตัวอย่าง ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 53.2 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 40.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 96.4

มีความเห็นว่าปอเนาะควรจะมีอยู่ และผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 46.8 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 60.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 3.6 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่ควรจะมีอยู่

ค่า sig = .000 ซึ่งเป็นค่าที่ต่ำกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนา กับความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีแนวโน้มที่จะมีความเห็นว่าปอเนาะควรจะมีอยู่มากกว่าผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์

ตารางที่ 4.33 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนากับความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะ

	ศาสนา			รวม
	พุทธ	คริสต์	อิสลาม	
มี	41 53.2%	4 40.0%	106 96.4%	151 76.6%
ไม่มี	36 46.8%	6 60.0%	4 3.6%	46 23.4%
รวม	77 100.0%	10 100.0%	110 100.0%	197 100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig = .000

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะพบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 185 ตัวอย่าง ผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ 61.2 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 80.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 84.6 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 85.3 มีความเห็นว่าปอเนาะควรจะมีอยู่ และผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ 38.8 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 20.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 15.4 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 14.7 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่ควรจะมีอยู่

ค่า sig. = .017 ซึ่งเป็นค่าที่ต่ำกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ที่มีอาชีพทำนา/ทำสวนมีความเห็นว่าปอเนาะควรจะมีอยู่มากที่สุดซึ่งมีความเห็นใกล้เคียงกับผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง/เอกชน ส่วนอาชีพค้าขายมีมีความเห็นว่าปอเนาะควรจะมีอยู่น้อยที่สุด

ตารางที่ 4.34 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความเห็นต่อการมี/ไม่มีใบอนุญาต

	อาชีพหลักของครอบครัว				รวม
	ราชการ	ค้าขาย	รับจ้าง/ เอกชน	ทำนา/ ทำสวน	
มี	30 61.2%	40 80.0%	44 84.6%	29 85.3%	143 77.3%
ไม่มี	19 38.8%	10 20.0%	8 15.4%	5 14.7%	42 22.7%
รวม	49 100.0%	50 100.0%	52 100.0%	34 100.0%	185 100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig. = .017

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความเห็นการเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐพบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 198 ตัวอย่าง ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 66.7 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 70.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 70.9 มีความเห็นว่าใบอนุญาตควรเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ และผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 33.3 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 30.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 29.1 มีความเห็นว่าใบอนุญาตไม่ควรเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ

ค่า sig. = .823 ซึ่งเป็นค่าที่สูงกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความเห็นการเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ มีความแตกต่างกันแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4.35 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความ
คิดเห็นการเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ

	ศาสนา			รวม
	พุทธ	คริสต์	อิสลาม	
ควร	52 66.7%	7 70.0%	78 70.9%	137 69.2%
ไม่ควร	26 33.3%	3 30.0%	32 29.1%	61 30.8
รวม	78 100.0%	10 100.0%	110 100.0%	198 100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig. = .823

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นการเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐพบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 185 ตัวอย่าง ผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ 67.3 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 80.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 63.5 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 73.5 มีความเห็นว่าปอเนาะควรเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ และผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ 32.7 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 20.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 36.5 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 26.5 มีความเห็นว่าปอเนาะไม่ควรเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ

ค่า sig. = .283 ซึ่งเป็นค่าที่สูงกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นการเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ มีความแตกต่างกันแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4.36 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นการเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ

	อาชีพหลักของครอบครัว				รวม
	ราชการ	ค้าขาย	รับจ้าง/ เอกชน	ทำนา/ ทำสวน	
ควร	33 67.3%	40 80.0%	33 63.5%	25 73.5%	131 77.3%
ไม่ควร	16 32.7%	10 20.0%	19 36.5%	9 26.5%	54 22.7%
รวม	49 100.0%	50 100.0%	52 100.0%	34 100.0%	185 100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig. = .283

4.2.9 สถานภาพของปอเนาะ

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นในเรื่องสถานภาพของปอเนาะพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 196 ตัวอย่าง ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 6.5 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 00.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 23.9 มีความเห็นว่าปอเนาะมีสถานภาพสูงกว่าโรงเรียนสามัญ ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 75.3 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 100.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 30.3 มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ และผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 18.2 ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 00.0 ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 45.9 มีความเห็นว่าปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีสถานภาพเท่ากัน

ค่า sig. = .000 ซึ่งเป็นค่าที่ต่ำกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นในเรื่องสถานภาพของปอเนาะ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์มีแนวโน้มที่จะเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะมากกว่าผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม

ตารางที่ 4.37 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความ
คิดเห็นในเรื่องสถานภาพของปอเนาะ

	ศาสนา			รวม
	พุทธ	คริสต์	อิสลาม	
ปอเนาะสูงกว่า	5 6.5%	0 00.0%	26 23.9%	31 15.8%
โรงเรียนสามัญ สูงกว่า	58 75.3%	10 100.0%	33 30.3%	101 51.5%
เท่ากัน	14 18.2%	0 00.0%	50 45.9%	64 32.7%
รวม	77 100.0%	10 100.0%	110 100.0%	197 100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig. = .000

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็น
ในเรื่องสถานภาพของปอเนาะพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 183 ตัวอย่าง ผู้ที่มีอาชีพ
ข้าราชการ ร้อยละ 14.6 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 8.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 21.6 อาชีพทำนา/ทำ
สวน ร้อยละ 17.6 มีความเห็นว่าปอเนาะมีสถานภาพสูงกว่าโรงเรียนสามัญ ผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ
ร้อยละ 70.8 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 58.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 39.2 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อย
ละ 26.5 มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ และผู้ที่มีอาชีพข้าราชการ ร้อยละ
14.6 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 34.0 อาชีพรับจ้าง/เอกชน ร้อยละ 39.2 อาชีพทำนา/ทำสวน ร้อยละ 55.9
มีความเห็นว่าปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีสถานภาพเท่ากัน

ค่า sig. = .001 ซึ่งเป็นค่าที่ต่ำกว่า .05 หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของผู้ตอบ
แบบสอบถามกับความคิดเห็นในเรื่องสถานภาพของปอเนาะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติ โดยผู้ที่มีอาชีพรับราชการและค้าขายมีแนวโน้มที่จะมีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญมี
สถานภาพสูงกว่าปอเนาะมากกว่าผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง/เอกชน และทำนา/ทำสวน

ตารางที่ 4.38 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับความคิดเห็นในเรื่องสถานภาพของปอเนาะ

	อาชีพหลักของครอบครัว				รวม
	ราชการ	ค้าขาย	รับจ้าง/ เอกชน	ทำนา/ ทำสวน	
ปอเนาะสูงกว่า	7 14.6%	4 8.0%	11 21.6%	6 17.6%	28 15.3%
โรงเรียนสามัญสูงกว่า	34 70.8%	29 58.0%	20 39.2%	9 26.5%	92 50.3%
เท่ากัน	7 14.6%	17 34.0%	20 39.2%	19 55.9%	63 34.4%
รวม	48 100.0%	50 100.0%	51 100.0%	34 100.0%	183 100.0%

หมายเหตุ: ค่า sig. = .001

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นบทบาทของปอเนาะในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลาม โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่เห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ส่วนใหญ่เห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับปานกลาง

ในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาพุทธส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับน้อย และผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

ในประเด็นความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะ ผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านดีต่อปอเนาะ ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ส่วนใหญ่มองปอเนาะด้วยความรู้สึกเฉยๆ

ในประเด็นความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะ ผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลาม และพุทธส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะควรมีอยู่ ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะไม่ควรจะมีอยู่

ในประเด็นความเห็นต่อการเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลามมีความเห็นว่า ปอเนาะควรเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ

ในประเด็นสถานภาพของปอเนาะผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีสถานภาพที่เท่ากัน ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพที่สูงกว่าปอเนาะ

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นบทบาทของปอเนาะในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลาม ผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มอาชีพ มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับมาก

ในประเด็นความคิดเห็นต่อบทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับมาก ยกเว้นผู้ที่มิอาชีพทำนา/ทำสวน ซึ่งส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

ในประเด็นความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะ โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพรับราชการ อาชีพรับจ้าง/เอกชน และอาชีพทำนา/ทำสวนส่วนใหญ่มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านดี ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพค้าขายส่วนใหญ่มองปอเนาะด้วยความรู้สึกเฉยๆ

ในประเด็นความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะ ผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะควรมีอยู่

ในประเด็นความเห็นต่อการเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ ผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ปอเนาะควรเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ

ในประเด็นสถานภาพของปอเนาะผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพรับราชการ และค้าขายส่วนใหญ่มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ ส่วนผู้ที่มิอาชีพรับจ้าง/เอกชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ และโรงเรียนสามัญกับปอเนาะมีสถานภาพที่เท่ากัน และผู้ที่มีอาชีพทำนา/ทำสวนส่วนใหญ่ มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญกับปอเนาะมีสถานภาพที่เท่ากัน

4.2.10 ความเห็นเกี่ยวกับเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเรื่องความเห็นเกี่ยวกับเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจทั้งหมด 8 ประเด็นประกอบด้วย เงื่อนไขด้านนโยบายรัฐ เงื่อนไขด้านกระแสโลกาภิวัตน์ เงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนาอิสลาม เงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาในพื้นที่ เงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชน เงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนา เงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศ เงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 45.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านนโยบายรัฐมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 29.0 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านนโยบายรัฐมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 20.0 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านนโยบายรัฐมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 4.0 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านนโยบายรัฐไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเงื่อนไขด้านกระแสโลกาภิวัตน์ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 41.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านกระแสโลกาภิวัตน์มีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 29.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านกระแสโลกาภิวัตน์มีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 20.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านกระแสโลกาภิวัตน์มีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 7.0 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านกระแสโลกาภิวัตน์ไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนาอิสลามผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 66.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนาอิสลามมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 23.5 ความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนาอิสลามมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 4.5 ความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนาอิสลามมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับน้อย และในจำนวนที่เท่ากันคือร้อยละ 4.5 ความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนาอิสลามไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาในพื้นที่ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 47.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาในพื้นที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 26.0 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาในพื้นที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 16.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาในพื้นที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 8.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาในพื้นที่ไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 47.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ

26.0 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านความต้องการของประชาชนมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 16.5 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านความต้องการของประชาชนมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 8.5 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านความต้องการของประชาชนไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเจ็อน ไซด้านความต้องการของผู้นำศาสนาผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 61.0 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านความต้องการของผู้นำศาสนามีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 27.0 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านความต้องการของผู้นำศาสนามีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 6.0 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านความต้องการของผู้นำศาสนามีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 4.0 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านความต้องการของผู้นำศาสนาไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเจ็อน ไซด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 48.5 มีความเห็นว่าเจ็อน ไซด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 31.5 มีความเห็นว่าเจ็อน ไซด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 12.5 มีความเห็นว่าเจ็อน ไซด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 5.5 มีความเห็นว่าเจ็อน ไซด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเจ็อน ไซด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 46.5 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 26.0 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 15.5 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมมีผลต่อบทบาทของปอเนาะอยู่ในระดับน้อย และร้อยละ 10.5 มีความเห็นว่า เจ็อน ไซด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

โดยสรุปผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นว่าเจ็อน ไซด้านความเชื่อทางศาสนาเป็นเจ็อน ไซที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะมากที่สุด โดยดูจากค่าเฉลี่ย 3.54 รองลงมาคือเจ็อน ไซด้านความต้องการของผู้นำศาสนา ค่าเฉลี่ย 3.48 เจ็อน ไซด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศ ค่าเฉลี่ย 3.26 เจ็อน ไซด้านความต้องการของประชาชน ค่าเฉลี่ย 3.14 เจ็อน ไซด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิม ค่าเฉลี่ย 3.10 เจ็อน ไซด้านนโยบายรัฐ ค่าเฉลี่ย 3.01 เจ็อน ไซด้านกระแสโลกาภิวัตน์ ค่าเฉลี่ย 2.95 และสุดท้ายคือเจ็อน ไซด้านการขาดแคลนสถานศึกษาทางสามัญในพื้นที่ ค่าเฉลี่ย 2.92

ตารางที่ 4.39 เกือบใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

เกือบใจ	ความเห็นต่อเกือบใจต่างๆที่มีผลต่อบทบาทของ								ค่าเฉลี่ย
	ปอเนาะ (คน/ร้อยละ)								
	ไม่มี		น้อย		ปานกลาง		มาก		
คน	%	คน	%	คน	%	คน	%		
1.นโยบายรัฐที่เข้มงวด กับปอเนาะมากขึ้น	8	4.0	40	20.0	91	45.5	58	29.0	3.01
2. กระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี	14	7.0	41	20.5	83	41.5	59	29.5	2.95
3. ความเชื่อด้าน ศาสนา	9	4.5	9	4.5	47	23.5	133	66.5	3.54
4. การขาดแคลน สถานศึกษาทาง สามัญในพื้นที่	17	8.5	33	16.5	93	47.5	52	26.0	2.92
5. ความต้องการของ ประชาชน	12	6.0	23	11.5	87	43.5	74	37.0	3.14
6. ความต้องการของ ผู้นำศาสนา	8	4.0	12	6.0	54	27.0	122	61.0	3.48
7. การสนับสนุนจาก ต่างประเทศ	11	5.5	25	12.5	63	31.5	97	48.5	3.26
8. กระแสการก่อการ ร้ายของกลุ่ม ประเทศมุสลิม	21	10.5	31	15.5	52	26.0	93	46.5	3.10

4.3 การศึกษาเจาะลึกเชิงคุณภาพ

4.3.1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informant) ประกอบด้วย 4 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษา ในส่วนท้องถิ่นจำนวน 4 คน กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ จำนวน 7 คน กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม จำนวน 4 คน และกลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ จำนวน 2 คน รวมทั้งหมด 17 คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

จากการศึกษากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นเพศชาย 15 คน (ร้อยละ 88.2) เพศหญิง 2 คน (ร้อยละ 11.8)

อายุ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 25-35 ปี (ร้อยละ 47.7) รองลงมาคือ กลุ่มอายุ 46- 55 ปี (ร้อยละ 23.5) กลุ่มอายุ 36- 45 ปี (ร้อยละ 17.7) และกลุ่มที่น้อยที่สุดคือกลุ่มอายุ 56 ปี ขึ้นไป (ร้อยละ 11.8)

ภูมิลำเนา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกือบทั้งหมดมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปัตตานี (ร้อยละ 70.5) และอยู่ในจังหวัดอื่นๆ (ร้อยละ 29.5)

ศาสนา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 64.7) และศาสนาพุทธ (ร้อยละ 35.3)

สถานภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีสถานภาพโสด (ร้อยละ 52.9) และสถานภาพสมรส (ร้อยละ 47.1)

ระดับการศึกษาสูงสุด กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 52.9) รองลงมาคือ ระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 29.4) ระดับสูงกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 17.8) และน้อยที่สุดคือระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 5.9)

สถาบันที่จบการศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกือบทั้งหมดจบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาภายในประเทศ (ร้อยละ 82.4) และจบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ (ร้อยละ 17.6)

อาชีพหลักของครอบครัว กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีอาชีพรับราชการเป็นอาชีพหลักของครอบครัวมากที่สุด (ร้อยละ 35.3) รองลงมาคือรับจ้าง/พนักงานเอกชน (ร้อยละ 29.4) ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 23.5) และน้อยที่สุดคืออาชีพทำนา/ทำสวน (ร้อยละ 17.8)

ภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่ใช้ภาษาอาวี (ร้อยละ 58.8) รองลงมาคือใช้มากกว่า 1 ภาษา (ร้อยละ 47.1) ใช้ภาษาไทยภาคใต้ (ร้อยละ 23.5) และน้อยที่สุดคือใช้ภาษาไทยภาคกลาง (ร้อยละ 17.6)

ตารางที่ 4.40 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (N=17)	ร้อยละ (100.0)
เพศ		
ชาย	15	88.2
หญิง	2	11.8
อายุ(ปี)		
25 - 35	8	47.0
36 - 45	3	17.7
46 - 55	4	23.5
56 ปีขึ้นไป	2	11.8
ภูมิลำเนา		
ปัตตานี	12	70.5
อื่นๆ	5	29.5
ศาสนา		
พุทธ	6	35.3
อิสลาม	11	64.7
สถานภาพสมรส		
โสด	9	52.9
สมรส	8	47.1
ระดับการศึกษาสูงสุด		
ประถมศึกษา	5	29.4
มัธยมศึกษา	1	5.9
ปริญญาตรี	9	52.9
สูงกว่าปริญญาตรี	2	17.8
สถาบันที่จบการศึกษา		
สถาบันการศึกษาใน- ประเทศ	14	82.4
สถาบันการศึกษาใน- ต่างประเทศ	3	17.6

ตารางที่ 4.40 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (N=17)	ร้อยละ (100.0)
อาชีพหลักของครอบครัว		
รับราชการ	6	35.3
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	4	23.5
รับจ้าง/เอกชน	5	29.4
ทำนา/ทำสวน	2	17.8
ภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว		
ไทยภาคกลาง	3	17.6
ไทยภาคใต้	4	23.5
ชาวี	10	58.8
มากกว่า 1 ภาษา	8	47.1

4.4 กรณีตัวอย่างการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

4.4.1 บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ

ในประเด็นบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะผู้ศึกษาได้ให้ความหมายบทบาทที่เป็นจริง หมายถึง บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted roles) คือ พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติ หรือแสดงออกมาให้เห็น

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1

นายอนันต์* อายุ 40 ปี ศาสนาพุทธ ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จังหวัดสงขลา อาชีพรับราชการ ตำแหน่ง นักวิชาการ 7 สำนักงานพื้นที่เขตการศึกษา เขต 1 จังหวัดปัตตานี ส่วนส่งเสริมการศึกษานอกชน

ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงบทบาทหน้าที่ของปอเนาะว่า ปอเนาะที่สถาบันที่ให้ความรู้ทางศาสนา ที่ลึกซึ้งและนอกจากปอเนาะแล้วก็มีที่ศาลิกกาให้เด็กเล็กเรียน และมีศูนย์อบรมประจำมัสยิด หรือ บางชุมชนมีคนเก่งๆ มีความรู้ทางศาสนาก็ไปเรียนที่บ้านของผู้รู้ได้ คนที่เรียนปอเนาะนานๆ จะมีความรู้ทางศาสนา มาก และจะได้รับการยกย่องนับถือจากชาวบ้าน และคนที่เรียนปอเนาะนานๆ นั้น

* นามสมมุติ

โดยมากก็จะมุ่งไปทางศาสนาเพื่อจะไปเป็นโตะครูไปเปิดปอเนาะแห่งใหม่ต่อไป

เมื่อถามว่าปอเนาะถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า “จริงๆโดยตัวสถาบันเองไม่ใช่ศูนย์กลางน่าจะเป็นที่มีศรัทธามากกว่า แต่ก็แล้วแต่บางทีคนในชุมชนเคารพนับถือโตะครูครุมาก โตะครูก็จะเป็นศูนย์กลางได้รับเชิญไปงานต่างๆ แต่จริงๆก็จะมีผู้ที่ทำหน้าที่ด้านพิธีกรรมอยู่แล้วคือ อีหม่าม”

คนที่ 2

อาจารย์ปุษ* อายุ 48 ปี ศาสนาพุทธ ภูมิลำเนาจังหวัดกรุงเทพมหานคร จบการศึกษาระดับปริญญาเอก จากประเทศสหรัฐอเมริกา อาชีพรับราชการ ตำแหน่งอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้ให้ข้อมูลบอกว่าบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะคือ ปอเนาะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาที่มีมานานและผู้รู้ทางศาสนาส่วนมากจบมาจากปอเนาะ ส่วนที่ว่าจะเป็ศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ก็ คงต้องขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชน แต่อันที่จริงปอเนาะไม่น่าจะใช้ เพราะบทบาทที่ชัดเจนของปอเนาะคือสถาบันที่ให้ความรู้ทางด้านศาสนา แต่บทบาทในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนอาจจะแฝงอยู่

คนที่ 3

นายสนิท* อายุ 48 ปี ศาสนาพุทธ ภูมิลำเนาจังหวัดสงขลา จบการศึกษาระดับปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาชีพรับราชการ ตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดปัตตานี

ผู้ให้ข้อมูลเล่าเกี่ยวกับปอเนาะว่า เมื่อประมาณ 4-5 ปีที่แล้วสมเด็จพระเทพฯ ท่านทรงเสด็จมาที่โคกโพธิ์(เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี)แล้วพบว่าโรงเรียนปอเนาะเป็นโรงเรียนที่สอนแต่ศาสนาไม่ได้มีการเรียนการสอนสามัญท่านทรงเป็นห่วงถึงอนาคตของเด็กที่เรียนในปอเนาะจึงทรงมีพระดำริให้ปอเนาะนำเอาหลักสูตรการศึกษาสามัญและวิชาชีพให้ผู้เรียนในปอเนาะได้เรียนด้วย โดยมีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน(กศน.)เป็นผู้รับผิดชอบ การเรียนการสอนจะจัดให้มีในวันเสาร์-อาทิตย์ หรือบางแห่งก็สอนในช่วงตอนบ่าย ตอนเช้าเรียนศาสนาตอนบ่ายเรียนสามัญเหมือนกับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนนี้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน(กศน.)ไม่ได้คิดค่าใช้จ่ายใดๆ

เมื่อถามถึงบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลบอกว่า “ปอเนาะจะมีโตะครูที่เก่งๆ ด้านศาสนา คนก็เคารพศรัทธาส่งลูกหลานมาร่ำมาเรียนกัน เรือ่ง่ายๆก็ถือเป็นที่ยึดศาสนา เป็นที่เผยแผ่ศาสนา สอนวิถีชีวิตของมุสลิม” ส่วนที่ปอเนาะเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า “คือปอเนาะเป็นที่รวมของคนที่ต้องการเรียนรู้ศาสนาอาจจะเป็นคนในชุมชนก็ได้ หรือบาง

ปอเนาะที่ดังๆก็มีคนจากที่อื่นมาเรียน ถ้าจะบอกว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนก็ต้องดูว่าบ้านไหน ถ้าเป็นในด้านการศึกษาคือหาความรู้ในทางศาสนาอย่างนั้นก็ใช่ แต่ถ้าเป็นในด้านอื่นก็คงไม่ใช่

คนที่ 4

นายหนึ่งกมล* อายุ 28 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดยะลา อาชีพรับราชการ ตำแหน่งเจ้าหน้าที่สกว. วัฒนธรรม ประจำจังหวัดปัตตานี

ผู้ให้ข้อมูลเล่าให้ฟังว่า “บ้านไหนมีฐานะไม่ค่อยดี พอถูกจบ ป.6 ก็จะมาเรียนปอเนาะซึ่งก็จะเป็นการเรียนศาสนาอย่างเฉียวเพราะสมัยก่อนรัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ให้ มีวิชาสามัญหรือวิชาชีพอยู่ด้วยถ้าจะเรียนวิชาชีพด้วยก็ต้องไปเรียนที่โรงเรียนต่างๆ เช่น โรงเรียนศาสนูปถัมภ์ หรือ โรงเรียนจงรักภักดีวิทยา นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังเล่าอีกว่าเวลาที่กลับมาเรียนทางสามัญ จะเรียนไม่ทันรุ่นเฉียวกัน ก็ใช้วิธีการเรียนคนเดียว” เมื่อถามต่อไปว่าปอเนาะถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่าปอเนาะจะมีแต่การสอนศาสนา ไม่ได้มีการทำพิธีทางศาสนา ส่วนมากถ้ามีงานคนก็จะไปรวมกันที่มัสยิด

จากการสัมภาษณ์ในประเด็นบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะพบว่า ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการมีความเห็นที่สอดคล้องกัน โดยเห็นว่าบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะคือ เป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนาหรือเป็นสถาบันที่สอนศาสนาอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นจึงถือได้ว่าปอเนาะเป็นสถาบันที่ผลิตผู้รู้ทางศาสนา และนอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลบางคนในกลุ่มนี้ยังเห็นว่าปอเนาะนอกจากจะให้ความรู้ในทางศาสนาแล้วยังสอนในเรื่องวิถีชีวิตของมุสลิมด้วย ในส่วนของการเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันว่าโดยตัวสถาบันเองไม่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนน่าจะเป็นที่มัสยิดมากกว่าที่ถือเป็นศูนย์กลาง

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1

นายมาราฟี* อายุ 56 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และศึกษาด้านศาสนาจากปอเนาะ อาชีพรับจ้าง โดยเป็นครูสอนศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จัดรายการวิทยุเกี่ยวกับการสอนศาสนา และเป็น โคะอิหม่าม

ผู้ให้ข้อมูลเคยศึกษาในปอเนาะมาเป็นเวลา 7 ปี ปัจจุบันเป็นครูสอนศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็น โคะอิหม่าม และสอนศาสนาทางรายการวิทยุ เมื่อถามผู้ให้ข้อมูลถึงบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะในอดีตและปัจจุบัน ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ปอเนาะก็ยังสอนศาสนาเหมือนเดิมแต่มีเด็กไปเรียนสามัญเพิ่มขึ้น ปอเนาะบางที่ก็มีการสอนสามัญเพิ่มด้วย แต่ยังเน้นสอน

ศาสนาเป็นหลักคนที่เรียนปอเนาะจะเป็นผู้ที่มีความรู้ทางศาสนามาก และลึกซึ้งและมีพื้นฐานทางศาสนาแน่นกว่าจบจากระบบการสอนศาสนาอิสลาม สำหรับปอเนาะเองผู้ให้ข้อมูลบอกว่าปอเนาะเป็นสถานที่ที่สอนศาสนาไม่ได้ถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนแต่อย่างใด

คนที่ 2

นายอรุณ* อายุ 27 ปี ศาสนาพุทธ ภูมิลำเนาจังหวัดพัทลุง จบการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อาชีพรับราชการ ตำแหน่งปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล

ผู้ให้ข้อมูลบอกถึงบทบาทที่แท้จริงของปอเนาะว่า ปอเนาะก็เป็นที่สอนศาสนา เป็นที่เรียนรู้เกี่ยวกับศาสนา และข้อปฏิบัติอะไรต่างๆ และเมื่อถามถึงว่าปอเนาะนั้นถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า ไม่น่าจะเป็น เพราะคนที่อยู่ในปอเนาะก็คือคนที่เรียนที่นั่นคนนอกก็คงไม่มีเข้าไปมากนัก

คนที่ 3

โต๊ะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา อายุ 54 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานีจบการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา และศึกษาด้านศาสนาจากปอเนาะ อาชีพทำสวน

ผู้ให้ข้อมูลเป็นโต๊ะครูได้เล่าว่าปอเนาะแห่งนี้เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านในชุมชนเห็นว่าลูกหลานคนเมื่อจบป.4 จบป.6ก็ออกจากโรงเรียนก็เลยคิดว่าอยากให้ลูกหลานได้มีที่เรียนศาสนา ทางคณะกรรมการมัสยิดกับชาวบ้านจึงร่วมกันตั้งปอเนาะขึ้นมาที่คันทันที่สร้างปอเนาะนี้ก็เป็นที่คันทันของมัสยิด ผู้ให้ข้อมูลบอกถึงบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะว่า เป็นที่สอนศาสนาซึ่งสอนเกี่ยวกับหลักศาสนา สอนหลักปฏิบัติ โดยที่ปอเนาะจะมีโต๊ะครูที่มีความรู้ก็เรียนก็สอนกันไปไม่ได้มีกฎเกณฑ์อะไร คนในชุมชนก็มาเรียนกันเพื่อให้ได้ความรู้ทางศาสนา แต่ก็ในแต่ละเบื้องต้น ก็แล้วแต่บางคนก็จบปอเนาะออกไปแล้วเก่งๆก็มีเยอะ แต่บางคนก็มาเรียนเพื่อให้พอรู้ ปอเนาะแห่งนี้จะสอนกันเฉพาะคอนเข้ากับคอนกลางคืน พอตอนกลางวันก็จะให้เด็กไปเรียนที่โรงเรียน คือเรียนทางศาสนา แต่ทางโลกก็ต้องไม่ทิ้ง ปอเนาะจะปิดวันอังคารกับวันศุกร์ แต่ที่โรงเรียนจะปิดวันศุกร์กับวันเสาร์ เมื่อถามว่าปอเนาะถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ถ้าศูนย์กลางของชุมชนจะเป็นมัสยิดมากกว่า ปอเนาะก็จะสอนศาสนาแต่ก็ไม่ได้เป็นที่ประกอบพิธี ไม่เหมือนที่มัสยิด

คนที่ 4

โต๊ะครูปอเนาะสะมาลา อายุ 61 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา และศึกษาด้านศาสนาจากปอเนาะ อาชีพทำสวน

ผู้ให้ข้อมูลเป็นโตะครู ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะว่า “ปอเนาะเป็นที่สอนศาสนา ที่ปอเนาะนี้จะสอนตอนเช้ากับตอนกลางคืน ตอนเช้าก่อนเด็กไปโรงเรียนสอนอัลกุรอาน ตอนกลางคืนสอนกีต๊อบ” (กีต๊อบ คือ หนังสือหรือตำราเกี่ยวกับคำสอนของพระศาสดา) นอกจากนี้โตะครูยังบอกอีกว่าปอเนาะแห่งนี้เด็กที่มาเรียนจะไปเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาด้วย บางคนไปเรียนที่โรงเรียนก็เรียนทั้งศาสนาทั้งสามัญ บางคนก็เรียนเฉพาะวิชาศาสนา หรือบางคนก็เรียนเฉพาะวิชาสามัญ โดยเด็กที่มาเรียนปอเนาะแห่งนี้จะมาเรียนเป็นระยะเวลาเพียงสั้นๆไม่กี่ปี เมื่อจบชั้นมัธยมที่โรงเรียนแล้วก็จะเลิกเรียนที่นั่นไปด้วย ไม่เหมือนปอเนาะที่ใหญ่ๆหรือปอเนาะที่ดังๆที่จะมีคนมาเรียนมาอยู่กันนาน ส่วนมากเด็กที่นี้จะมาเรียนเพื่อให้รู้ในเบื้องต้นเท่านั้น ดังนั้นหากถามว่าปอเนาะถือเป็นแหล่งผลิตผู้ที่มีความรู้ทางศาสนาได้หรือไม่ โตะครูบอกว่า “จะว่าอย่างนั้นก็ได้เพราะคนที่เรียนปอเนาะจะมีความรู้ทางศาสนามาก แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับแต่ละคนด้วย ไม่ใช่มาอยู่ปอเนาะแล้วจะเก่งทุกคน ต้องมาอยู่นานๆ ต้องมีความขยันที่จะหาความรู้ ขยันอ่านคัมภีร์ ทบทวนที่โตะครูสอนด้วย” และเมื่อถามโตะครูว่าปอเนาะถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ โตะครูบอกว่า “ถ้าศูนย์กลางของชุมชนคงเป็นมัสยิด แล้วก็มีโตะอิหม่ามคอยทำหน้าที่ ทำพิธีทางศาสนา ส่วนโตะครูจะอยู่กับเด็กๆ ดูแลเรื่องเรียนศาสนาอะไรแบบนี้มากกว่า”

คนที่ 5

ผู้ช่วยโตะครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา อายุ 33 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดนนทบุรี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และศึกษาด้านศาสนาจากปอเนาะ อาชีพรับจ้าง

ผู้ให้ข้อมูลกล่าวถึงบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะว่า หลักๆก็คือสอนทางด้านศาสนา วิธีปฏิบัติตามหลักศาสนา แล้วก็ได้เรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตด้วยตนเองดูแลตัวเอง เพราะว่าอย่างผู้ชายที่มาเรียนปอเนาะก็จะหุงหาอาหารทำกินเองได้ ซักเสื้อผ้าเอง สำหรับการเรียนการสอนก็มีบาบ(โตะครู) เป็นคนสอน เวลาเรียนก็เรียนรวมๆกัน ถ้าเรียนแล้วใครไม่เข้าใจก็มีรุ่นพี่คอยสอนให้อีก และเมื่อถามว่าปอเนาะถือเป็นแหล่งผลิตผู้ที่มีความรู้ทางศาสนาหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า จะว่าอย่างนั้นก็ได้ แต่คนที่มีความรู้ดีๆหรือเก่งจริงก็ต้องเรียนกันนานเป็นสิบๆปี แล้วคนที่เรียนนานๆเค้าก็จะไปสอนศาสนาต่อ ไปเป็นโตะครู ไปเปิดปอเนาะต่อๆไป และเมื่อถามว่าปอเนาะเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า บางปอเนาะก็ถือเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านได้ เพราะว่าโตะครูเป็นที่นับถือของคนในชุมชน

คนที่ 6

นายอับดุล* อายุ 53 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากประเทศอียิปต์ อาชีพเจ้าของกิจการโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวเคยเป็นปอเนาะมาก่อน แล้วภายหลังมาจดทะเบียนและแปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ผู้ให้ข้อมูลอธิบายถึงลักษณะของปอเนาะ และ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามว่า “โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะมีเรียนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ โดยจะเรียนวิชาศาสนาในช่วงเช้า และเรียนวิชาสามัญในช่วงบ่าย ซึ่งจะต่างกับปอเนาะเพราะปอเนาะจะสอนแค่ศาสนาอย่างเดียว และไม่ได้มีการแบ่งหลักสูตรเหมือนในโรงเรียน ” นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังอธิบายต่อไปอีกว่า ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะบริหารจัดการเหมือนโรงเรียนเอกชนทั่วไป โดยเจ้าของคือผู้รับใบอนุญาต และมีผู้อำนวยการ ผู้จัดการ การเรียนการสอนเป็นไปตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ หากนักเรียนเรียนทั้งศาสนาและสามัญเมื่อนักเรียนเรียนจบแล้วก็จะได้รับรับรองทั้งทางศาสนาและสามัญ แต่สำหรับความรู้ด้านวิชาศาสนาผู้ให้ข้อมูลยอมรับว่าในโรงเรียนจะสู้ปอเนาะไม่ได้เพราะปอเนาะจะสอนศาสนาโดยตรง แต่ในโรงเรียนก็มีข้อได้เปรียบตรงที่มีการรับรองคุณวุฒิสามารถนำไปใช้เรียนต่อได้

คนที่ 7

นายเวคาโอะ* อายุ 42 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรี จากประเทศอียิปต์ อาชีพเจ้าของกิจการ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้รับใบอนุญาตของโรงเรียนเอกชนศาสนาซึ่งแปรสภาพมาจากปอเนาะ โดยสืบทอดกิจการมาจากบิดา ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่าเมื่อก่อนที่โรงเรียนนี้ก็อปอเนาะมาก่อน เมื่อรัฐบาลเปิดโอกาสให้มีการแปรสภาพทางโรงเรียนก็ดำเนินการแปรสภาพมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเหมือนอย่างในปัจจุบัน ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงบทบาทที่เปลี่ยนไปหลังจากแปรสภาพแล้วว่า “เปลี่ยนตรงที่เราต้องสอนวิชาสามัญด้วย แล้วก็มีการดำเนินงานเหมือนโรงเรียนเอกชนทั่วไปเลย มีแผนการศึกษา แล้วก็อยู่ในความดูแลของหน่วยงานรัฐ แต่ก็ยังมีสอนศาสนาอยู่แต่ของเราจะแบ่งเป็นระดับๆ แต่อย่างปอเนาะจะไม่มีมีการแบ่งชั้นเรียน แบ่งระดับหรือวัดผลอะไรก็จะต่างกันตรงนี้ ปอเนาะเค้าจะเรียนแบบฟรีสไตล์ ตามอัธยาศัยไม่ได้มีระบบอะไร แต่ปอเนาะเค้าสอนศาสนาอย่างเดียวก็จะสอนลึกกว่าในโรงเรียน” และเมื่อถามผู้ให้ข้อมูลว่าคิดว่าปอเนาะเป็นที่ผลิตผู้ที่มีความรู้ทางศาสนาหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า “จะว่าอย่างนั้นก็ได้ เพราะปอเนาะจะสอนศาสนาอย่างลึกซึ้ง”

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มที่ 2 ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และผู้สอนในปอเนาะในประเด็นบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะนั้นพบว่ามีความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ผู้ให้ข้อมูลได้บอกถึงบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะว่า ปอเนาะเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ทางศาสนาที่ลึกซึ้ง และสอนถึงวิถีปฏิบัติตามแนวทางของศาสนา โดยในปัจจุบันเด็กที่มาเรียนปอเนาะ

ส่วนใหญ่มักจะไปเรียนที่โรงเรียนควบคู่กันไปด้วย ทำให้เด็กได้ทั้งความรู้ทางศาสนาและสามัญควบคู่กันไปด้วย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าปอเนาะนั้นเป็นสถาบันที่ผลิตผู้ที่มีความรู้ทางศาสนา แต่ในส่วนของความเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่นั้นผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าปอเนาะนั้นเป็นสถานที่ที่ใช้สอนศาสนาไม่ได้ใช้ประกอบพิธีทางศาสนาเพราะฉะนั้นหากจะกล่าวถึงการเป็นศูนย์กลางของชุมชนน่าจะเป็นที่มีสยิมมากกว่า แต่ก็ยังมีผู้ให้ข้อมูลบางคนที่เห็นว่าอาจจะมียางปอเนาะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนเนื่องจาก โต๊ะครูเป็นที่นับถือของคนในชุมชนเมื่อคนในชุมชนมีปัญหาจะมาประชุมปรึกษาหารือกับ โต๊ะครู แต่โดยบทบาทที่แท้จริงของสถาบันเองแล้วไม่ถือว่าปอเนาะเป็นศูนย์กลางของชุมชน

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1

นายอิทธิพล* อายุ 35 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง อาชีพค้าขาย

ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่า ตนเองก็เรียนศาสนาเหมือนกันแต่ไม่ได้เรียนในปอเนาะ มีครูมาสอนที่บ้าน เนื่องจากที่บ้าน พ่อแม่เป็นครูเลขอยากให้เรียนทางสามัญมากกว่าส่วนศาสนาก็ให้ครูมาสอนที่บ้าน แต่น้องชายไปเรียนในปอเนาะ เค้าอยากไปเรียนเองก็ให้ไปเรียน พ่อแม่ก็ยินดีที่เค้าอยากไปเรียนเอง การเรียนศาสนาที่บ้านพ่อแม่ก็อาจจะสอนลูกเองก็ได้แต่บางที่พ่อแม่ต้องทำงานก็ไม่มีเวลาสอนก็จ้างครูมาสอนบ้างหรือถ้าไม่อย่างนั้นก็ต้องให้ไปเรียนปอเนาะ เมื่อถามถึงการเรียนการสอนในปอเนาะผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ที่ปอเนาะก็สอนเกี่ยวกับเรื่องศาสนา การปฏิบัติของมุสลิม โต๊ะครูที่สอนก็จะเป็นคนที่มีความรู้ทางศาสนา มาก โดยมากคนที่จบปอเนาะมาก็จะมีความรู้ทางศาสนาเป็นอย่างดี และเมื่อถามว่าปอเนาะถือเป็นศูนย์กลางได้หรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ปอเนาะไม่ถือเป็นศูนย์กลาง เพราะสอนศาสนากันอย่างเดียว ไม่ได้มีงานหรือมีพิธีกรรมอะไร

คนที่ 2

นายสุริยา* อายุ 25 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดปัตตานี อาชีพรับจ้าง

ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่า เคยศึกษาอยู่ในปอเนาะ 4 ปี เป็นปอเนาะที่ อ.หนองจิก ปัตตานี โดยเมื่อจบป.6 แล้วก็ไม่ได้เรียนต่อสายสามัญแต่มาเรียนปอเนาะตอนเข้ามาเรียนปอเนาะซื้อกระต้อมที่อยู่อาศัยต่อจากผู้เรียนคนก่อนที่ออกไปราคา 3,000 บาทจะอยู่นานแค่ไหนก็ได้ ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงบทบาทหน้าที่ของปอเนาะว่า ปอเนาะเป็นแหล่งความรู้ทางศาสนาที่ลึกซึ้ง คนที่เรียนจบปอเนาะจะมีความรู้ทางศาสนาที่ลึกซึ้งมาก คนที่มาเรียนปอเนาะเมื่อจบปอเนาะส่วนใหญ่ก็ไปเรียนด้านศาสนาต่อแล้วก็มาเปิดปอเนาะแห่งใหม่ แต่ก็มีส่วนก็ไปเรียนต่อด้านสามัญ และเมื่อถามว่าปอเนาะเป็น

ศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ปอเนาะแม้ว่าจะมีการรวมตัวกันของคนจำนวนมาก แต่ก็ไม่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน จะมีบทบาททางด้านการสอนศาสนามากกว่า

คนที่ 3

นายสมาน* อายุ 27 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ จังหวัดยะลา อาชีพรับจ้าง

ผู้ให้ข้อมูลเคยเรียนในโรงเรียนที่เป็นลักษณะกึ่งปอเนาะ เป็นโรงเรียนประจำคือมีเรียนสายสามัญด้วย ตอนเช้าและตอนกลางวันก็จะเรียนศาสนา แต่ตอนกลางวันเรียนวิชาสามัญ ผู้ให้ข้อมูลเล่าถึงการเรียนศาสนาของมุสลิมว่า ไม่จำเป็นต้องไปเรียนปอเนาะ แต่ต้องเรียนศาสนา จะเรียนที่ไหนก็ได้ เรียนที่บ้าน ที่โรงเรียน ที่มีสยิดก็ได้ไม่ต้องไปเรียนปอเนาะ แต่อย่างไรก็ต้องเรียนศาสนา บางบ้านที่มีฐานะดีก็ส่งไปเรียนในโรงเรียนได้ แต่ถ้าไม่ค่อยมีฐานะก็ให้ไปเรียนปอเนาะเพราะอยู่ปอเนาะไม่ต้องเสียค่าเทอม ค่าใช้จ่ายค่า ค่าชุดนักเรียนก็ไม่ต้องจ่าย ผู้หญิงก็ต้องเรียนเหมือนกัน ปอเนาะที่เป็นของผู้หญิงล้วนก็มี หรือปอเนาะบางแห่งก็มีทั้งชายทั้งหญิง แต่ก็แยกกันเรียนเพราะปอเนาะที่มีผู้หญิงเรียนด้วยส่วนมาก มามา(ภรรยาโต๊ะครู)ก็จะสอนได้ ก็จะเป็นคนที่สอนให้ผู้หญิง เมื่อถามว่าปอเนาะถือเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาได้หรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ขึ้นอยู่กับว่าเรียนนานแค่ไหน บางคนไปเรียนแค่พื้นฐานให้พอรู้ว่าศาสนาเป็นมาอย่างไรให้พอปฏิบัติตัวได้ แต่ถ้าคนที่มุ่งมั่นตั้งใจก็จะเก่ง สำหรับที่ถามว่าปอเนาะปอเนาะถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลตอบว่า คงไม่ใช่ปอเนาะที่เป็นศูนย์กลาง อาจจะเป็นโต๊ะครูมากกว่า เพราะถ้าโต๊ะครูที่เก่งๆคนก็จะยอมรับนับถือ

คนที่ 4

นางสาวเค็ร์ฮานา* อายุ 24 ปี ศาสนาอิสลาม ภูมิลำเนาจังหวัดสงขลา จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ จังหวัดสงขลา อาชีพรับจ้าง

ผู้ให้ข้อมูลมีภูมิลำเนาอยู่ จ. สงขลา แต่มาทำงานที่ปัตตานี ผู้ให้ข้อมูลบอกว่าที่สงขลามีปอเนาะเหมือนที่ปัตตานีเหมือนกันแต่จำนวนไม่มากเท่าที่ปัตตานี ตอนนี้งานที่ปัตตานีมาอาศัยบ้านญาติอยู่ ที่บ้านญาติก็ให้ลูกไปเรียนปอเนาะ ผู้ให้ข้อมูลบอกถึงการเรียนในปอเนาะว่า พ่อแม่อยากให้เด็กๆเรียนศาสนาให้เรียนรู้เรื่องศาสนาว่าเป็นมาอย่างไรและต้องปฏิบัติตัวอย่างไร ซึ่งมันเป็นข้อกำหนดของศาสนาว่าต้องเรียนรู้ ในปอเนาะก็จะสอนการอ่านคัมภีร์ สอนเรื่องการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องตามหลักศาสนา และได้ถามผู้ให้ข้อมูลว่าปอเนาะถือเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาได้หรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ก็เป็นบางคน ต้องเรียนนานๆ ถึงจะรู้เยอะ แต่เด็กๆเดี๋ยวนี้พ่อแม่ก็จะให้ไปเรียนแค่พื้นฐานเรียน2-3ปี แล้วก็ให้ไปเรียนทางสามัญอย่างเดียว ส่วนที่ว่าปอเนาะถือเป็น

ศูนย์กลางของชุมชนของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ไม่น่าจะเป็น เพราะปอเนาะจะเน้นไปในเรื่องการสอนศาสนา

จากการสัมภาษณ์ในประเด็นบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า ปอเนาะมีบทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้ทางศาสนาที่ลึกซึ้งคนที่จบปอเนาะ โดยมากก็มักจะเป็นผู้รู้ทางด้านศาสนา แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความมุ่งมั่นในการศึกษาหาความรู้และระยะที่ศึกษา อย่างไรก็ตามปัจจุบันพ่อแม่ผู้ปกครองถึงแม้ว่าจะยังมีความต้องการให้ลูกหลานไปเรียนปอเนาะ แต่ก็ยังเป็นเพียงการเรียนในระยะสั้นๆเพียง 2-3 ปีเพื่อให้รู้หลักศาสนาในเบื้องต้นเท่านั้น และหลังจากนั้นก็ให้เรียนทางสามัญเพียงอย่างเดียว สำหรับคำถามที่ว่า ปอเนาะเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า ปอเนาะไม่ได้มีบทบาทในการศูนย์กลางของชุมชนแต่อย่างใด

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1

นางสาวนันท์* อายุ 25 ปี ศาสนาพุทธ ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัจจุบันกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเล่าว่าเคยเข้าไปในปอเนาะ เพื่อเป็นล่ามให้ฝรั่งที่สนใจเรื่องปอเนาะ ฝรั่งคนดังกล่าวเป็นนักศึกษาชาวอเมริกัน สนใจที่จะศึกษาปอเนาะจึงเข้ามาเก็บข้อมูลที่ปัตตานี แต่การหาข้อมูลเป็นไปด้วยความยากลำบากเนื่องจากคนในปอเนาะไม่ให้ความร่วมมือ ปฏิเสธการให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลคิดว่าอาจเป็นเพราะผู้เข้ามาขอข้อมูลเป็นต่างชาติจึงเกิดความระแวงสงสัยจึงไม่ยอมให้ข้อมูล เมื่อถามถึงบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลบอกว่า เท่าที่รู้ก็คือมีหน้าที่ในการสอนศาสนา สอนคัมภีร์ คิดว่าคงจะคล้ายกับวัดในศาสนาพุทธ โดยที่โต๊ะครูเหมือนเจ้าอาวาส หรือพระอาจารย์ ส่วนคนที่มาเรียนก็เหมือนสามเณร แต่อิสลามไม่มีพระ ไม่มีนักบวช ก็เลยมีโต๊ะครูแทน เมื่อถามว่าคิดว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้ที่มีความรู้ทางศาสนาหรือไม่ และคิดว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเห็นว่า ปอเนาะน่าจะเป็นสถาบันที่สำคัญที่สร้างผู้ที่มีความรู้ทางศาสนาเนื่องจากปอเนาะสอนศาสนาโดยตรง ส่วนที่จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ในประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลบอกว่าไม่แน่ใจ

คนที่ 2

นายยุทธ* อายุ 44 ปี ศาสนาพุทธ ภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี จบการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา อาชีพค้าขาย

ผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามเกี่ยวกับบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะว่า ปอเนาะเป็นที่สอนเรื่องของสอนศาสนา ให้รู้เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ส่วนที่ว่าปอเนาะเป็นแหล่งสร้างผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนาหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า แน่แน่นอน เพราะปอเนาะที่ดีๆ ก็คงสอนให้รู้เรื่องเกี่ยวกับศาสนาอย่างลึกซึ้ง คนที่จบมาก็คงมีความรู้ทางศาสนาอย่างมาก สำหรับการเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถตอบได้โดยผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ไม่ทราบ เนื่องจากไม่เคยเข้าไปในปอเนาะเลย

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยพุทธนี้ยังคงมีความสอดคล้องกันในเรื่องบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะคือ ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงปอเนาะเท่าที่รู้ว่าปอเนาะเป็นสถานที่ที่สอนทางด้านศาสนา และถือว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนา ส่วนที่จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือไม่ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถตอบได้

เมื่อทำการสัมภาษณ์ในประเด็นบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะครบทุกกลุ่มตัวอย่างแล้วพบว่าทุกกลุ่มมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะคือ เป็นสถาบันที่สอนศาสนา และวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักของศาสนาอิสลามและเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางศาสนา แต่ปอเนาะไม่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพราะปอเนาะจะมีบทบาทที่สำคัญด้านการสอนศาสนา หากจะกล่าวถึงการเป็นศูนย์กลางของชุมชนน่าจะเป็นที่มีมุสลิมมากกว่า

ตารางที่ 4.41 แสดงบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล สำคัญ (Key-informant)	บทบาทที่เป็นจริง				ให้การเรียนรู้ ในการดูแล ตนเอง
	แหล่งความรู้ ด้านศาสนา	ผลิตผู้รู้ด้าน ศาสนา	ศูนย์กลางของ ชุมชน	สอนวิชาสามัญ/ วิชาชีพ	
ข้าราชการ 4 คน	////	////	/	/	
ผู้นำศาสนา, ผู้นำ ชุมชน, ผู้สอนใน ปอเนาะ 7 คน	////////	////	/	/	/
ชาวบ้านไทยมุสลิม 4 คน	////	///			
ชาวบ้านไทยพุทธ 2 คน	//	//			

หมายเหตุ: เครื่องหมาย / แทนจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากตารางที่ 4.41 ประเด็นบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 คนมีความเห็นดังนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเห็นว่าบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะคือเป็นแหล่งความรู้ทางศาสนา ร้อยละ 100.0 ผลิตรายทางศาสนา ร้อยละ 82.4 เป็นศูนย์กลางของชุมชน ร้อยละ 11.8 สอนวิชาสามัญ/วิชาชีพ ร้อยละ 11.8 และอื่นๆ โดยระบุว่า เป็นสถานที่ที่ให้การเรียนรู้ในการใช้ชีวิต และดูแลตนเอง เช่น เด็กผู้ชายที่มาเรียนก็ต้องซักผ้า และหุงหาอาหารเอง ร้อยละ 5.9 ซึ่งในประเด็นบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะความคิดเห็นของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้นมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาเบื้องต้นจากแบบสอบถามโดยผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 49.5 มีความเห็นว่า ปอเนาะเป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนามากกว่าแหล่งอื่นๆ และผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 48.0 มีความเห็นว่า ปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลาม

4.4.2 บทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะ

ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะผู้ศึกษาได้ให้ความหมายบทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived roles) หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้ทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติของผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเราจะมีการเลือกรับรู้และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้โดยอิทธิพลจากประสบการณ์และสถานการณ์หลายอย่าง

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับปอเนาะในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้ว่า ปอเนาะมีบทบาทที่ชัดเจนคือเป็นที่ที่สอนศาสนา แต่ก็มีคนบางส่วนที่ไม่เข้าใจและมองปอเนาะไปในทางลบ ซึ่งจะไปว่าคนที่มองอย่างนั้นก็ไม่ได้ เพราะเค้ารับรู้จากข่าว จากสื่อ เค้าไม่ได้มารู้ มาเห็น เหมือนอย่างคนที่อยู่ในพื้นที่ “บางทีมันก็อาจจะมีบ้างปอเนาะที่เป็นอย่างที่มีข่าวออกไป แต่ก็คงจะเป็นส่วนน้อยมากๆ แต่เมื่อข่าวออกไปแล้วคนที่ฟังก็เลยเหมารวมไปหมดเลยว่าปอเนาะไม่มีดีอย่างนั้นอย่างนี้” เมื่อเป็นแบบนี้แล้วรัฐก็เลยเข้ามาเข้มงวดกวดขันมากขึ้น

คนที่ 2 อาจารย์บุญ*

เมื่อถามถึงประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้เล่าว่า “จริงๆ แล้วปอเนาะดั้งเดิม ไม่ได้มีปัญหาอะไรกับความมั่นคง พวกอุซตาซที่สอนในโรงเรียนเอกชน สอนศาสนาต่างหากที่มีปัญหา เพราะว่าพวกนี้ไปเรียนมาจากต่างประเทศ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ รับเอาแนวคิดรุนแรง (Radical) มา แล้วก็มาสอนต่อ แต่ก็ต้องมองอย่างเป็นกลาง เพราะพวกคนหนุ่มคนสาวที่มีแนวคิดแบบนี้ก็เพราะเค้ามองเห็นว่าสังคมมันเกิดปัญหา สังคมมันเสื่อมทรามลง รวมทั้ง

นโยบายการพัฒนาที่มันคิดทศศิศทางของรัฐ เน้นเศรษฐกิจจนละเลยสังคมไป คนเหล่านี้มองเห็นปัญหาต่างๆที่มันเกิดขึ้นมา บวกกับการที่ได้รับรู้และเรียนรู้แนวคิดจากภายนอกมาก็เลยทำให้เกิดความรู้สึกและความคิดอะไรบางอย่างขึ้นกับกลุ่มคนเหล่านี้ ต้องลองมองบริบทอื่นๆด้วย อย่างเรื่องกระแสความคิด หรือนโยบายที่ผิดพลาดของรัฐบาล แล้วจะเห็นปัญหาชัดเจนมากขึ้น” ส่วนเรื่องของสังคมที่รับรู้และตีความปอเนาะผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นว่า ทุกวันนี้เป็นสังคมของข้อมูลข่าวสาร สื่อมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันมากขึ้น คนภายนอกเองรับรู้เรื่องปอเนาะก็รับรู้จากสื่อเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นก็ยอมรับรู้ในสิ่งที่สื่อนำเสนอออกไป แต่หากเป็นคนที่ได้สัมผัสหรือรู้จักปอเนาะจริงๆจะเข้าใจว่าสิ่งที่ถูกนำเสนอออกไปจริงหรือไม่จริงอย่างไร การรับรู้และตีความก็จะเป็นไปอีกแบบ

คนที่ 3 นายสนิท*

ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า ปอเนาะที่มีเรื่องมีปัญหาก็มีที่ 3 จังหวัดที่เห็นเป็นข่าวอยู่ จริงๆปอเนาะ ไม่ได้มีแค่ 3 จังหวัดนี้ ปทุมธานี ก็มี อุษราก็มี แต่ที่เป็นรากเหง้าก็คือที่ 3 จังหวัดนี้ โดยเฉพาะปัตตานี สมัยก่อนคนภายนอกมองปอเนาะเป็นโรงเรียนสอนศาสนา แต่ปัจจุบันคนภายนอกมองภาพปอเนาะเปลี่ยนไปในทางที่ไม่ดี

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะว่า รู้สึกว่าเป็นเพราะข่าวสารที่ออกไปทำให้บางคนที่ไม่รู้หรือไม่เข้าใจก็จะมองไปในทางที่ไม่ดีก็อาจจะมึบ้างบางปอเนาะแต่คิดว่าอยู่ที่ตัวบุคคลมากกว่า สถาบันที่ไม่ดีจริงๆในปัจจุบันก็ไม่แน่ใจว่ามีหรือไม่อาจจะมึบ้างคนที่จบจากนอกแล้วรับแนวคิดอะไรบางอย่างมา แต่ว่าตอนที่ตนเองเรียนอยู่ที่สอนศาสนาอย่างเดียว ข่าวที่ออกไปทำให้คนที่อยู่ต่างพื้นที่อย่างปทุมธานี หรือนนทบุรีพ่อแม่ก็ไม่กล้าส่งลูกมาเรียน แต่อย่างปอเนาะที่ดังๆเช่น ปอเนาะคาลอ ก็ยังคงมีคนจากกรุงเทพ จากมณฑลเชียมมาเรียนเหมือนเดิม

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการจะเห็นว่ามีความเห็นไปในแนวทางที่สอดคล้องกัน คือผู้ให้ข้อมูลมองว่า การรับรู้ของสังคมในเรื่องของปอเนาะนั้นสื่อเข้ามามีบทบาทที่สำคัญที่ทำให้สังคมรับรู้และตีความปอเนาะไปในทางที่ไม่ดี แต่หากเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่หรือรู้จักปอเนาะจริงๆก็จะรับรู้บทบาทที่แท้จริงและชัดเจนของปอเนาะว่าเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ด้านศาสนา แต่อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลก็มองอย่างเป็นกลางว่า การที่สื่อนำเสนอข่าวออกไปนั้นก็คงจะมีมูลอยู่บ้างคืออาจจะมีปอเนาะบางแห่งที่ไม่ดีจริงๆ แต่นั่นก็คงเป็นส่วนน้อย แต่เมื่อข่าวถูกนำเสนอออกไปทำให้สังคมภายนอกมองปอเนาะทั้งหมดไปในทางลบ

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา,ผู้นำท้องถิ่น,ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมราฟี*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะว่า การที่สังคมมองแบบนี้บางทีก็มีบ้างที่โต๊ะครูรู้สึกว่ามีอคติใจเหมือนกัน เพราะปอเนาะที่โดน ฟังเล็งหรือมีปัญหาส่วนมากโต๊ะครูไม่รู้ไม่เห็นด้วยเป็นเรื่องของเด็กทำกันเอง แต่ถ้ามีปัญหาโต๊ะครู ก็ต้องมาดูแลมากขึ้น

คนที่ 2 นายอรุณ*

ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า ปอเนาะบางทีก็เข้าไปดูยาก พอเห็นว่าเป็นเจ้าหน้าที่เค้าก็กลัวแล้วว่าจะมาจับผิดอะไรเค้า บางทีก็ ลำบากเหมือนกัน บางทีที่เค้าเข้าใจก็ไม่มีปัญหาเข้าไปดูได้ซึ่งก็เป็นธรรมชาติที่เค้าจะระแวงเพราะรัฐ เองยังระแวงเค้าเลย ไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นใคร ข้ามาคิดหรือไม่คิดต่างคนก็ต่างระแวงกันอยู่ แต่ก็เข้าใจ ว่าพื้นที่ตรงนี้ปัญหามันเยอะต้องค่อยๆพยายามทำความเข้าใจกับเค้า แต่เจอบางทีก็ไม่รับเลยปิด ประตูไม่เปิดรับอะไรทั้งสิ้น ทางการเมืองก็ไม่อยากคิดว่าเค้าเป็นอะไร ปิดบังอะไรอยู่หรือไม่หรือ ว่ามีปัญหาอะไร ถ้าเค้ายังไม่เปิดตัวแบบนี้มันก็ยากที่จะทำให้คนนอกเข้าใจเค้า เพราะฉะนั้นถ้าเค้า เปิดเผยคนอื่นก็จะได้รับรู้ว่าเค้าเป็นอยู่อย่างไรก็คงเข้าใจกันดีขึ้น

คนที่ 3 โต๊ะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า “คนภายนอกจะมองว่าปอเนาะ ไม่ใช่ออย่างนั้นอย่างนี้ เรื่องสร้างความไม่สงบก็อาจจะเป็นเรื่องแบบ สวมรอยอะไรแบบนี้ แต่งตัวเหมือนกันหมดคนคิดคนไม่คิด คนอื่นมองเค้าก็เหมารวมไปหมดว่าไม่ดี เรายังต้องระวังบ้างเหมือนกัน” นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังบอกอีกว่า เมื่อก่อนในพื้นที่ตรงนี้ก็อยู่กันมา ด้วยดีผสมผสานกัน ไทยพุทธ ไทยมุสลิม แต่เดี๋ยวนี้อะไรอย่างนั้นแล้วสมัยนี้ต่างฝ่ายต่างก็ ทวาดระแวงกัน และเมื่อถามต่อไปว่าการที่ถูกมองเช่นนั้นทำให้ปอเนาะถูกฟังเล็งมากขึ้นหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ก็มีบ้าง มีบางช่วงมีทหารมาเดินกันเต็มหน้าปอเนาะ พอตอนหลังนายอารีย์ วงศ์ อารยะ (ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ) ได้เรียกประชุมว่าจะ ปรับโครงสร้างปอเนาะก็ให้โต๊ะครูไปเสนอว่าต้องการอะไรอย่างไรบ้าง หลังจากนั้นความสัมพันธ์ ของปอเนาะและทางการก็เริ่มดีขึ้น

คนที่ 4 โต๊ะครูปอเนาะสะมาลา

ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงปอเนาะในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะว่า รู้สึกเสียใจที่สังคมมองอย่างนั้น เพราะโต๊ะครูเองก็อยู่กับแต่เด็กๆ สอนศาสนากันไปไม่ได้มีอะไร

ช่วงที่มีปัญหาเรื่องภาคใต้ที่ป้อนเานะนี้ก็มีทหารมาดู มีเจ้าหน้าที่มาตรวจเหมือนกัน แต่ก็ไม่มีอะไร
เพียงแค่มาคูสถานที่ คูหอพักเท่านั้น

คนที่ 5 ผู้ช่วยโตะครูป้อนเานะแสงธรรมวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความป้อนเานะว่า ช่วงที่มี
ปัญหาภาคใต้คนภายนอกมักจะมองว่าป้อนเานะเป็นแหล่งช่องสุมของพวกที่ก่อความไม่สงบ ซึ่งมันก็
อาจจะมีบ้างบางป้อนเานะที่โตะครูเค้าหัวรุนแรง แต่ทางการเค้าก็จะมึข้อมูลหมดว่าโตะครูคนนี้จบมา
จากที่ไหน ถ้าจบมาจากอินโดนีเซีย หรือปาเกีสถาน ก็อาจจะมีบ้างที่หัวรุนแรง แต่ว่าถ้าจบมาจาก
ตะวันออกกลางก็จะไม่ค่อยมีปัญหา

คนที่ 6 นายอับดุล*

ผู้ให้ข้อมูลให้ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความป้อนเานะไป
ในทางลบว่าส่งผลต่อโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา
และป้อนเานะจะไม่ได้เป็นโรงเรียนประเภทเดียวกันก็ตาม แต่ก็มีสอนศาสนาเหมือนกันโรงเรียน
เอกชนสอนศาสนาจึงได้รับผลกระทบไปด้วย เพราะเมื่อมีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ มีข่าว
ในทางที่ไม่ดีเกี่ยวกับป้อนเานะ ทำให้ครูที่สอนศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเองก็ไม่ค่อย
อยากสอน ประกอบกับการที่มีครูในโรงเรียนสามัญช้อย้ายออกนอกพื้นที่ ตำแหน่งก็จะว่างทำให้ครู
ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาลาออกไปสมัครสอบบรรจุเป็นครูในโรงเรียนสามัญกันเยอะ และ
เมื่อถามต่อไปว่าการที่สังคมภายนอกรับรู้เช่นนั้นส่งผลให้รัฐเข้ามาเข้มงวดกับทางโรงเรียนมากขึ้น
หรือไม่ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ไม่ เพราะโรงเรียนบริหารจัดการแบบนี้มานานแล้ว ทำตามพรบ.
โรงเรียนเอกชน ปี 2525 รัฐมีส่งคนมาตรวจบ้าง คนจากเขตการศึกษา แต่ส่วนใหญ่โรงเรียนจะเชิญ
มาดูเอง เวลาถึงงานก็จะเชิญทหาร เชิญเจ้าหน้าที่มาร่วมด้วย แต่อย่างไรก็ตาม โรงเรียนก็ต้องเป็น
กลางต้องไม่เอนไปทางใด เพราะโรงเรียนเป็นเสมือนสื่อกลางระหว่างรัฐ และชุมชน

คนที่ 7 นายแวดาโอะ*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความป้อนเานะว่า
สังคมภายนอกมักรับรู้ได้เกินข่าวเกี่ยวกับโรงเรียนสอนศาสนาไม่ค่อยดี ซึ่งจะเป็นป้อนเานะมากกว่าที่
มีข่าว แต่อย่างโรงเรียนของเราไม่มีปัญหาอะไร แต่รู้สึกว่คนภายนอกไม่เข้าใจและมักจะเหมารวม
ว่าโรงเรียนที่สอนศาสนาเป็นป้อนเานะหมด บางคนจะมึไม่รู้ไม่เข้าใจก็จะคิดว่าโรงเรียนเอกชนสอน
ศาสนาเป็นป้อนเานะด้วย ป้อนเานะเค้าเป็นสถาบันสอนศาสนาไม่ได้เป็นโรงเรียน ส่วนข่าวที่ออกมา
ก็มึรู้ว่าจริงไม่จริง บางคนฟังข่าวแล้วก็เชื่อก็เข้าใจป้อนเานะไปแบบนั้น เค้าเลยคิดไปว่าป้อนเานะไม่ดี

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ซึ่งประกอบด้วยผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะนั้นพบว่ามีความเห็นที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันคือ โด๊ะครูเองก็มีความอึดอัดใจที่ถูกภายนอกมองในลักษณะเช่นนั้น และทางการเองก็เข้มงวดกวาดขันปอเนาะมากขึ้น แต่โดยมากทางโด้ครูเองก็ยินดีที่จะให้ทางการเข้ามาตรวจตรา เพื่อแสดงให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ใจ ส่วนเจ้าหน้าที่รัฐก็มีความระแวงปอเนาะอยู่บ้างแต่ก็เข้าใจสถานการณ์ในพื้นที่ และพยายามเข้าถึงปอเนาะให้มากขึ้น เพื่อที่จะได้สร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน นอกจากนี้การที่สังคมภายนอกรับรู้ต่อปอเนาะเช่นนั้นยังส่งผลถึงโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาด้วย เพราะคนภายนอกมักไม่เข้าใจและคิดว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาคือปอเนาะด้วยเช่นกัน

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะไปในทางไม่ดีว่า ก็ไม่รู้ว่าจริงหรือไม่จริง แต่ข่าวมันก็ออกมาอย่างนั้น อันที่จริงปอเนาะเป็นที่สอนศาสนา แต่ก็รู้เหมือนกันอาจจะมึที่มันไม่ดี ก็ธรรมดา มันจะมีทั้งดีและไม่ดี แต่ที่ไม่ดีก็คงจะน้อยมาก

คนที่ 2 นายสุริยา*

ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า ในความเป็นจริงปอเนาะเป็นโรงเรียนสอนศาสนา แต่ก็อาจจะมีบ้างบางที่ที่ตีความคัมภีร์หรือสอนไปในทางที่ผิด ขึ้นอยู่กับโด้ครูที่สอน เพราะนักเรียนที่เรียนจะเชื่อโด้ครูมาก ผู้สอนว่าอย่างไร ผู้เรียนเชื่อตามนั้น โด้ครูจะมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของนักเรียนมาก

คนที่ 3 นายสมาน*

ผู้ให้ข้อมูลให้ได้ว่าให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะไปในทางลบว่า เป็นธรรมดาที่ปอเนาะจะมีทั้งที่ดีและไม่ดี จะให้ตีหมดก็คงเป็นไปได้เพราะปอเนาะมีเป็นร้อยๆแห่ง เมื่อมีข่าวไม่ดีแห่งหนึ่งคนอื่นก็มองเหมาว่าปอเนาะทุกแห่งไม่ดีไปหมด แต่คนที่นี่จริงๆจะเข้าใจ เพราะก็เห็นอยู่ว่าปอเนาะทำอะไร ลูกหลานก็เรียนกันอยู่

คนที่ 4 นางสาวเดียร์ฮานา*

ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะในทางไม่ดีว่าทางราชการจับตามองปอเนาะเพราะเมื่อมีเรื่องความไม่สงบก็มักจะมีปอเนาะเข้าไปเกี่ยวข้องทำให้คนข้างนอกมองปอเนาะไม่ดี แต่ถ้าเป็นคนในพื้นที่ก็จะรู้ว่าไม่มีอะไร

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มนี้คือกลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมนั้นจะเห็นได้ว่ามีความเห็นที่สอดคล้องกันคือ ผู้ให้ข้อมูลมองว่าปอเนาะเป็นข่าวที่ไม่ดีบ่ขยจึงทำให้คนภายนอกมองปอเนาะไปในทางที่ไม่ดี แต่ว่าหากเป็นคนในพื้นที่ก็จะเข้าใจว่าจริงๆแล้วปอเนาะเป็นอย่างไร แต่ผู้ให้ข้อมูลเองก็เข้าใจว่าที่ถูกมองเช่นนั้นก็เป็นธรรมดาที่ปอเนาะจะมีทั้งดีและทั้งไม่ดี เพราะปอเนาะมีเป็นจำนวนมากอาจจะมีบ้างที่ไม่ดีตามที่เขาคิดว่าเป็นข่าว แต่ผู้ให้ข้อมูลก็เชื่อว่าปอเนาะเกือบทั้งหมดนั้นเป็นปอเนาะที่ดีไม่ได้เป็นอย่างที่สังคมภายนอกมอง

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

เมื่อถามถึงประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะไปในทางลบผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า เมื่อก่อนก็รู้สึกเฉยๆ เพราะเข้าใจดีว่า “พื้นที่ตรงนี้เป็นพหุวัฒนธรรม (Multiculture) แต่ก็อยู่ด้วยกันได้ดี” ส่วนเรื่องข่าวคิดว่อกคงมีทั้งจริงทั้งไม่จริง แต่ก็ไม่อยากตัดสินอะไรเพียงแค่ฟังจากข่าว

คนที่ 2 นายยุทธ*

ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า “คนแถวนี้ถ้าเป็นไทยพุทธก็ไม่ชอบหรอก ใครก็ไม่อยากให้มี เรียนอะไร สอนอะไรกันก็ไม่รู้ บิดเหมือนคำสอนอะไร ไปบ้างรึปล่าวเราก็ไม่รู้ แล้วเรื่องที่ว่าปอเนาะเป็นแหล่งชงสุมพวกที่ก่อความไม่สงบ มันก็น่าคิดอยู่เหมือนกัน ก็เห็นข่าวที่เค้าออกมามันก็คงต้องมีมูลบ้าง”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มชาวบ้านไทยพุทธในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะนั้นจะเห็นว่าในประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นที่เหมือนกันว่าปอเนาะสำหรับคนภายนอกที่มองโดยเฉพาะคนไทยพุทธนั้นยังคงมองปอเนาะไปในทางลบ และเชื่อว่าข่าวที่ออกมาไม่ดีเกี่ยวกับปอเนาะก็คงจะมีมูลความจริงอยู่บ้าง แต่ผู้ให้ข้อมูลเองก็ไม่อยากตัดสินปอเนาะเพียงเพราะฟังจากข่าว แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีความระแวงในปอเนาะอยู่

เมื่อทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะครบทุกกลุ่มแล้วจะเห็นได้ว่าผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการ กลุ่มผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้สอนในปอเนาะ และกลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมมีการรับรู้ถึงบทบาทของปอเนาะในฐานะของการเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ด้านศาสนา และมองว่าการที่ปอเนาะถูกรับรู้และตีความไปในทางที่ไม่ดีนั้นเป็นเพราะข่าวที่นำเสนอออกไป แต่ก็ยอมรับว่าอาจจะมีปอเนาะบางแห่งซึ่งนับเป็นส่วนน้อยมากที่เป็นไปตามข่าว แต่สำหรับผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยพุทธแม้ว่าจะเป็นคนในพื้นที่แต่ก็ยังมีความรู้สึกที่ไม่

คือต่อปอเนาะ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยพุทธนี้มีความเห็นในประเด็นการรับรู้และตีความ บทบาทของปอเนาะที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ

ตารางที่ 4.42 บทบาทที่ผู้ให้ข้อมูลประเมินการรับรู้และตีความของสังคมภายนอก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key – informant)	บทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้	
	สอนศาสนา	เป็นแหล่งช่องสุมของผู้ก่อ ความไม่สงบ
ข้าราชการ 4 คน	////	
ผู้นำศาสนา, ผู้นำชุมชน, ผู้สอน ในปอเนาะ 7 คน	////////	
ชาวบ้านไทยมุสลิม 4 คน	////	
ชาวบ้านไทยพุทธ 2 คน	//	/

หมายเหตุ: เครื่องหมาย / แทนจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากตารางที่ 4.42 ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ร้อยละ 100.0 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นสถาบันที่สอนทางด้านศาสนา และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 5.9 มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งช่องสุมของผู้ก่อความไม่สงบ ซึ่งความเห็นในประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาเบื้องต้นจากแบบสอบถามโดยผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 51.5 มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านดี และร้อยละ 12.5 มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านไม่ดี

4.4.3 บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวัง

ในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังผู้ศึกษาได้ให้ความหมายบทบาทที่อุกคาดหวัง (Expected roles) หมายถึงบทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่นคาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า ปอเนาะเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของมุสลิม อย่างไรก็ตามปอเนาะแบบดั้งเดิมนี้อาจจะต้องคงอยู่ต่อไป ส่วนที่จะให้เป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐหรือไม่นั้น เห็นว่าไม่จำเป็นเพียงแต่จะต้องมีการจัดระเบียบกันบ้าง เพื่อให้รู้ที่ตั้ง และจำนวน ส่วนหลักสูตรคงไปกำหนดไม่ได้ ตามมติ ครม.ที่ผ่านมาเรื่องระเบียบเกี่ยวกับปอเนาะก็ไม่เรียกวิธีการเรียนการสอนที่มีในปอเนาะว่าเป็นหลักสูตร เรียกว่าเป็นประมวลผลการศึกษาศาสนาอิสลาม ส่วนในเรื่องความคาดหวังของการจะให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่าโรงเรียนสามัญทั่วไปหรือไม่ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ไม่ได้คาดหวังในส่วนนี้ เพราะคิดว่าคนในพื้นที่หรือคนที่เรียนปอเนาะเองมีการยอมรับ มีความเข้าใจ และภูมิใจในสถาบันปอเนาะอยู่แล้ว แต่ก็อยากให้คนภายนอกมองยอมรับและเข้าใจปอเนาะด้วยเช่นกัน แต่ก็คงไม่ต้องถึงกับให้เทียบเท่าโรงเรียนสามัญทั่วไปก็ได้

คนที่ 2 อาจารย์นุ้ย*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า สถาบันปอเนาะเองก็มีปัญหาในเรื่องของงบประมาณ สถานที่ เทคนิคการสอน แต่หลังจากที่รัฐให้จดทะเบียนแล้วก็ดีขึ้นเพราะรัฐได้ให้เงินช่วยเหลือ แต่รัฐก็ไม่ได้เข้ามาควบคุมเรื่องการเรียนการสอน หรือหลักสูตร คนที่สอนก็ยังคงสอนไปตามแบบเดิม ซึ่งหากรัฐเข้ามาดูแลให้ปอเนาะอยู่ในระบบของรัฐแต่ถ้าไม่ไปบีบบังคับมากก็คิดว่าน่าจะเป็นการดีกว่าให้ปอเนาะดูแลตัวเองเพื่อที่ปอเนาะจะได้คงอยู่คู่กับสังคมมุสลิมต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนของการจะได้รับการยอมรับให้เป็นสถาบันการศึกษาที่เทียบเท่าโรงเรียนสามัญทั่วไปหรือไม่ผู้ให้ข้อมูลบอกว่าไม่น่าจะมีความจำเป็น เพราะปอเนาะได้รับการยอมรับจากสังคมมุสลิมอยู่แล้ว แต่หากจะให้ได้รับการยอมรับให้เป็นสถาบันการศึกษาที่เทียบเท่าโรงเรียนสามัญทั่วไปปอเนาะก็อาจจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทไป เช่น จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนหรือมีการเรียนการสอนที่เป็นกิจจะลักษณะซึ่งก็จะไม่ใช่ลักษณะของปอเนาะแบบดั้งเดิม

คนที่ 3 นายสนิท*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า ตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ด้านความมั่นคงเมื่อปี 47 ปอเนาะไม่มีหน่วยงานที่รัฐติดชอบโดยตรง รัฐให้มาจดทะเบียนแต่ก็ไม่ได้ขึ้นตรงกับหน่วยงานใด อย่างโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาจะมีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดูแล แต่ปอเนาะไม่มีใครดูแล ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน(กศน.)ก็ไม่ได้ไปดูแลก็เพียงแต่เข้าไปจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพให้ ปรากฏว่าเมื่อปอเนาะไม่มีหน่วยงานที่

รับผิดชอบหรือเป็นผู้ดูแลโดยตรง ก็เลยกต่างๆเป็นสถาบันที่นอกระบบไม่มีที่ยืนในสังคมจึงเกิดเป็นประเด็นขึ้นมา รัฐจึงเห็นว่าควรจะต้องมีการควบคุมดูแล และต่อมาก็ให้ชื่อใหม่เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะ ให้มาขึ้นทะเบียนที่เขตพื้นที่ แต่ก็ยังมีปอเนาะบางแห่งที่ไม่มีเด็กเรียนแต่ก็มาขึ้นทะเบียนเพื่อให้ได้รับเงินช่วยเหลือ ปัจจุบันก็เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งหากปอเนาะเข้ามาอยู่ในระบบมันก็ดีเพราะจะง่ายต่อการดูแล ตอนนี้ปอเนาะเองก็มีการตั้งเป็นชมรมปอเนาะขึ้นมาเพื่อจะได้เป็นกลุ่มและช่วยเหลือดูแลกันภายในกลุ่มด้วย และจากการที่รัฐให้การดูแลและให้มีหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบปอเนาะ โดยตรงก็คิดว่าน่าจะได้รับการยอมรับจากสังคมเพิ่มขึ้นในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้คาดหวังถึงในจุดที่จะเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญ

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูล ได้ให้ข้อมูลในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า ต้องการให้ปอเนาะเข้ามาอยู่ในระบบของรัฐเพราะปัจจุบันปอเนาะมีจำนวนมาก อยากให้รัฐเข้ามาจัดระเบียบเพื่อที่จะได้แก้ปัญหาปอเนาะเถื่อน และหากปอเนาะเข้ามาอยู่ในระบบของรัฐก็จะทำให้ปอเนาะได้รับการยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังบอกอีกว่าปอเนาะแบบดั้งเดิมจะยังคงอยู่อยู่กับวิถีชีวิตของมุสลิมต่อไป ถึงแม้ปัจจุบันจะมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแต่ก็ไม่สามารถทดแทนกันได้

จากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการจะพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความคาดหวังที่สอดคล้องกันคือปอเนาะจะคงอยู่คู่กับวิถีชีวิตของมุสลิมต่อไป และมีความต้องการให้ปอเนาะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ โดยที่ให้รัฐเข้ามาจัดระเบียบ แต่อย่างไรก็ยังคงต้องการที่จะให้ปอเนาะยังคงลักษณะที่เป็นแบบดั้งเดิมแม้จะอยู่ในระบบของรัฐแล้วก็ตาม ในส่วนของการได้รับการยอมรับให้เป็นสถาบันการศึกษาที่เทียบเท่าโรงเรียนสามัญทั่วไปนั้นผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าไม่ได้คาดหวังถึงในจุดนั้น เพราะเห็นว่าสังคมมุสลิมให้การยอมรับปอเนาะอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องการให้สังคมภายนอกเข้าใจและยอมรับปอเนาะมากขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังเห็นว่าถึงแม้ปัจจุบันจะมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแต่ก็ไม่สามารถเข้ามาทดแทนปอเนาะแบบดั้งเดิมได้

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา,ผู้นำท้องถิ่น,ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ผู้ให้ข้อมูล ได้ให้ความเห็นในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า ปอเนาะเป็นสถาบันที่มีมานานแล้วแต่เมื่อก่อนรัฐไม่ได้เข้ามาให้ความสนใจปอเนาะจนกระทั่งเกิดปัญหาความไม่สงบขึ้นมา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลก็เห็นด้วยที่รัฐเข้ามาดูแลเพราะปอเนาะยังคงจะต้องมีอยู่

หากได้รับความช่วยเหลือจากรัฐถือเป็นเรื่องดี แต่ก็อยากให้ดูความสมัครใจของ โຕະครูด้วยเพราะ บางแห่งอาจจะต้องการอยู่ในระบบของรัฐแต่บางแห่งก็ไม่ต้องการ

คนที่ 2 นายอรุณ*

ในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า ถ้าปอเนาะมาอยู่ในระบบก็จะได้ไม่เกิดความระแวงกัน เปิดเผยให้รู้กันเลยจะได้สบายใจทั้ง 2 ฝ่ายทั้งเจ้าหน้าที่ ทั้งปอเนาะเองด้วย และเมื่อเข้ามาอยู่ระบบรัฐก็ให้ความช่วยเหลือให้งบประมาณ ส่วนเรื่องหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐคงเข้าไปควบคุมไม่ได้ เพราะปอเนาะเป็นแบบนี้มาตั้งแต่ไหนแต่ไร สำหรับการจะเป็นสถาบันการศึกษาที่เทียบเท่าโรงเรียนสามัญทั่วไปคงเป็นไปได้ยาก

คนที่ 3 โຕະครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า ปอเนาะแบบดั้งเดิมจะยังอยู่ต่อไปหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้บริหารปอเนาะ ถ้าผู้บริหารหรือโຕະครูต้องการจะมีอะไรใหม่ๆก็อาจจะเปลี่ยนไปเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา แต่คิดว่าอย่างไรก็ยังคงมีปอเนาะแบบดั้งเดิมอยู่ เพราะคิดว่าโຕະครูส่วนใหญ่ไม่อยากจะเปลี่ยน สำหรับการให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะรัฐจะได้เข้าใจปอเนาะมากขึ้น และปอเนาะเองก็จะได้รับการช่วยเหลือด้วย ส่วนเรื่องคาดหวังให้ปอเนาะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปนั้น เรื่องนี้ผู้ให้ข้อมูลบอกว่าไม่ได้คาดหวังเลยเพราะไม่ได้ต้องการในจุดนั้น และคิดว่าโຕະครูส่วนใหญ่เองก็คงไม่ได้คาดหวัง ผู้ให้ข้อมูลยังบอกต่อไปอีกว่า โຕະครูเปิดปอเนาะก็เพราะอยากสอนศาสนา อยากช่วยสังคม ช่วยสอนเด็กๆหรือสอนคนที่ต้องการเรียนรู้ศาสนา

คนที่ 4 โຕະครูปอเนาะสะมาลา

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า เห็นด้วยที่ปอเนาะจะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ ปอเนาะเป็นสถาบันที่คงอยู่มานาน และคาดว่าปอเนาะก็จะยังคงมีอยู่ต่อไปแม้ว่าจะเข้าไปอยู่ระบบของรัฐแต่ก็คิดว่ายังคงมีลักษณะที่เหมือนเดิมไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก ในส่วนของการจะเป็นสถาบันการศึกษาที่เทียบเท่าโรงเรียนสามัญทั่วไปผู้ให้ข้อมูลบอกว่าไม่ได้คาดหวังอะไร เพราะที่ปอเนาะก็มุ่งที่จะให้ความรู้ทางศาสนาไม่ได้คิดไปเปรียบเทียบกับที่อื่น

คนที่ 5 ผู้ช่วยโຕະครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา

ในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า รู้สึกเห็นด้วยอย่างยิ่งหากจะให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ เพราะเป็นการแสดงถึงความบริสุทธิ์ใจของปอเนาะ นอกจากนี้หากปอเนาะเข้ามาอยู่ในระบบรัฐก็จะให้เงินช่วยเหลือโดยเมื่อตอนที่รัฐให้ปอเนาะจดทะเบียนรัฐได้ให้เงินช่วยเหลือปอเนาะมา 300,000 บาท ซึ่งทาง

ปอเนาะก็นำมาสร้างป้ายชื่อสถาบัน สร้างเสาชงคามที่รัฐร้องขอ ส่วนที่เหลือก็นำมาปรับปรุงสถานที่ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในส่วนของปอเนาะว่าจะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปหรือไม่ว่า ไม่ได้คาดหวังในส่วนนี้เนื่องจากเห็นว่าคนที่เรียนปอเนาะก็เพราะอยากมุ่งที่จะเรียนรู้ทางด้านศาสนา ซึ่งก็ต่างจากคนที่เรียนสามัญอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเทียบเท่ากัน

คนที่ 6 นายอับดุล*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า ปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือสถาบันศึกษาปอเนาะก็ต้องจดทะเบียนหมดเพราะไม่อย่างนั้นจะถือว่าเป็นสถาบันเถื่อน และการจดทะเบียนการที่รัฐให้เข้ามาอยู่ในระบบก็คือเพราะรัฐก็ให้เงินช่วยเหลือ เพราะลำพังค่าเทอมของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามก็น้อยมากส่วนปอเนาะเองก็ยังไม่มียารายได้อะไร นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังได้ให้ข้อมูลในส่วนของกรณีที่ปอเนาะจะยังคงอยู่ต่อไปไม่ว่า ถึงทุกวันนี้จะมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแต่ถึงอย่างไรก็เชื่อว่าปอเนาะจะยังคงมีอยู่ แต่นักเรียนที่จบจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอาจจะมีข้อได้เปรียบกว่าตรงที่จะมีทางเลือกมากกว่าเพราะที่โรงเรียนจะมีวุฒิการศึกษาให้ทั้งทางศาสนาและทางสามัญส่วนปอเนาะจะไม่มี และคงเป็นไปได้ยากที่ปอเนาะจะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปเนื่องจากปอเนาะมีการเรียนการสอนที่ไม่มีหลักสูตร ไม่เป็นทางการ

คนที่ 7 นายแวควาโอะ*

ในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า มีปอเนาะแบบดั้งเดิมจำนวนไม่น้อยที่แปรสภาพมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแต่ก็ยังคงมีปอเนาะอีกจำนวนมากที่ยังคงเป็นปอเนาะแบบดั้งเดิมซึ่งก็ขึ้นอยู่กับโต๊ะครูแต่ละคนว่าต้องการอย่างไร บางคนก็ชอบที่จะอนุรักษ์แบบเดิมไว้และก็มีความภูมิใจในสถาบัน ในวิธีการเรียนการสอนแบบเดิมๆ ส่วนที่คาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐและได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า เห็นด้วยหากปอเนาะจะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ แต่ก็ไม่ได้คาดหวังว่าปอเนาะจะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปเพราะคิดว่าจะมีคนอีกมากที่ยังไม่เข้าใจปอเนาะ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะจะเห็นว่าเป็นไปในแนวทางเดียวกันคือ ผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าปอเนาะจะยังคงเป็นสถาบันที่มีอยู่ต่อไป แม้ว่าจะมีปอเนาะจำนวนหนึ่งที่แปรสภาพไปเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามก็ตาม แต่ก็ยังคงมีปอเนาะดั้งเดิมอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ในส่วนของการจะให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มนี้เห็นว่าเป็นเรื่องที่ดี และรู้สึกเห็นด้วย แต่อย่างไรก็อยากให้ดูตามความสมัคร

ใจของโตะครูแต่ละปอเนาะคิดว่าต้องการอยู่ในระบบหรือไม่ สำหรับการที่จะให้ปอเนาะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับ โรงเรียนสามัญทั่วไปนั้น ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนเห็นว่าเป็นไปได้ยากเพราะ ปอเนาะเป็นสถาบันที่มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ และการเรียนการสอนก็ไม่ได้มีหลักสูตรเหมือน โรงเรียนทั่วไป ดังนั้นจึงเห็นว่าเป็นการยากที่ปอเนาะจะได้รับการยอมรับให้เทียบเท่ากับ โรงเรียนสามัญทั่วไป และสำหรับผู้ให้ข้อมูลในส่วนที่เป็นโตะครูให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า ไม่ได้คาดหวังว่า ปอเนาะจะต้องเทียบเท่ากับสถาบันอื่น เพราะโตะครูเปิดปอเนาะก็เนื่องจากมีความต้องการที่จะให้ความรู้ด้านศาสนาอย่างแท้จริง ไม่ได้คิดที่จะไปเปรียบเทียบกับสถาบันอื่นใด และปอเนาะเองก็มีความภาคภูมิใจในสถาบัน

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า เห็นด้วยที่รัฐให้ปอเนาะจดทะเบียนจะได้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพราะถึงอย่างไรปอเนาะก็จะต้องมีอยู่ ดังนั้นก็ควรทำให้ถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนที่คาดหวังให้ปอเนาะจะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับ โรงเรียนสามัญหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ในเรื่องของ การสอนศาสนามุสลิมให้การยอมรับปอเนาะ อยู่แล้ว แต่ด้านเป็นไทยพุทธก็อาจจะไม่ยอมรับ แต่คิดว่าเมื่อปอเนาะเข้ามาอยู่ในระบบก็อาจจะทำให้ ไทยพุทธยอมรับมากขึ้น แต่ถ้าจะให้เทียบเท่ากับสามัญคงไม่ได้เพราะมีการเรียนการสอนที่เป็นคนละแบบ

คนที่ 2 นายสุริยา*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า ต้องการที่จะให้ปอเนาะเป็นแบบเดิม รัฐไม่จำเป็นต้องเข้ามาดูแลเพราะคิดว่าปอเนาะคืออยู่แล้ว ไม่มีปัญหาอะไร และเห็นว่าถึงแม้รัฐไม่เข้ามาดูแลปอเนาะก็ยังคงอยู่ได้เพราะมุสลิมให้ความสำคัญกับ ปอเนาะ ในส่วนของการเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญมุสลิมเองก็ให้ความสำคัญด้วยเหมือนกันเพราะ ต้องการเรียนรู้อาษาไทย แต่ผู้ให้ข้อมูลเองก็ไม่ได้คาดหวังให้ปอเนาะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับ โรงเรียนสามัญเพราะเห็นว่าเป็นคนละส่วนกัน และถึงอย่างไรมุสลิมก็ยอมรับปอเนาะอยู่แล้ว

คนที่ 3 นายสมาน*

ในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า ปอเนาะแบบดั้งเดิมจะยังคงมีอยู่ต่อไปเพราะเป็นไปตามกฎกติกาว่าต้องเรียนรู้อาษาแล้วปอเนาะเองก็เป็นที่ยอมรับโดยตรง สำหรับความคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปนั้น ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าถ้าเป็นไปได้ก็ดี แต่คิดว่าถ้าจะเป็น

อย่างนั้นได้ก็คงต้องเพิ่มเติมวิชาสามัญเข้าไปด้วยซึ่งผู้ให้ข้อมูลก็เห็นด้วย เพราะเห็นว่าเป็นการดี หากจะเพิ่มเติมวิชาสามัญเข้าไปด้วยเพื่อจะได้มีความรู้ทางด้านอื่นด้วยนอกจากทางศาสนา

คนที่ 4 นางสาวเดียร์ฮานา*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า ต้องการให้ปอเนาะเข้ามาอยู่ในระบบ เพื่อที่รัฐจะได้ดูแลได้อย่างทั่วถึงเพราะถึงอย่างไรปอเนาะก็จะต้องมีอยู่ในสังคมมุสลิม ส่วนที่จะได้รับการยอมรับให้เทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปหรือไม่ นั้นผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ขึ้นอยู่กับว่าจะมองอย่างไรเพราะถ้ามองในแง่ของศาสนาเรียนปอเนาะก็จะได้รับการยอมรับ แต่หากเป็นการมองของคนทั่วไปก็จะเห็นว่าเรียนทางสามัญก็จะได้รับการยอมรับมากกว่า เพราะฉะนั้นจึงไม่ได้คาดหวังว่าจะต้องให้ได้การยอมรับเทียบเท่ากัน

ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมทั้งหมดเห็นว่าปอเนาะยังคงเป็นสถาบันที่จะคงมีอยู่ในสังคมมุสลิมต่อไป เพราะตามกฎของศาสนาบอกว่าทุกคนจะต้องเรียนรู้ศาสนาและปอเนาะก็เป็นสถาบันที่ให้ความรู้ด้านศาสนาโดยตรง สำหรับความต้องการที่จะให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐนั้น ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดเห็นพ้องกันว่าต้องการให้รัฐเข้ามาดูแลปอเนาะ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และให้ถูกต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของรัฐ แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลบางคนเห็นว่ารัฐไม่จำเป็นต้องเข้ามาควบคุมดูแลปอเนาะเพราะเห็นว่าปอเนาะเองไม่ได้มีปัญหาแต่อย่างใด ในส่วนของความคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไป ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าจะไม่ได้คาดหวังในส่วนนี้เนื่องจากมองว่าเป็นคนละส่วนกัน เพราะหากมองในแง่ของการเรียนศาสนาอิสลามก็ให้การยอมรับการเรียนศาสนาในปอเนาะอยู่แล้ว แต่ผู้ให้ข้อมูลบางคนก็มีความเห็นต่างออกไปว่าหากปอเนาะสามารถเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปได้ก็เป็นการดี และเห็นด้วยหากมีการเพิ่มเติมการเรียนการสอนวิชาสามัญเข้าไปในปอเนาะเพราะจะได้เป็นการเพิ่มเติมความรู้ในด้านอื่นนอกจากด้านศาสนาไปด้วย

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังว่า แม้ว่าจะปอเนาะจะมีปัญหาหรือถูกมองไม่ดีจากสังคมภายนอกแต่ถึงอย่างไรปอเนาะก็ยังเป็นสถาบันที่ยังคงอยู่เพราะเป็นไปตามความเชื่อทางศาสนาอิสลาม แต่หากรัฐจัดระเบียบปอเนาะให้เข้ามาอยู่ในระบบ โดยมีรัฐคอยดูแลผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าจะทำให้ลดปัญหาเกี่ยวกับปอเนาะลงไปได้ ส่วนความคาดหวังในเรื่องที่ปอเนาะจะได้รับการยอมรับให้เทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลมองว่ามีความเป็นไปได้ยากที่ปอเนาะจะได้รับการยอมรับให้เทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไป โดยเฉพาะ

การยอมรับจากกลุ่มชาวไทขุขุเนื่องจากชาวไทขุขุยังขาดความเข้าใจในปอเนาะอยู่มาก และคนในสังคมโดยทั่วไปก็ยังคงให้ความสำคัญกับการเรียนในโรงเรียนสามัญมากกว่า

คนที่ 2 นายยุทธ*

ในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า ปอเนาะยังคงมีอยู่ต่อไปและควรเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ ผู้ให้ข้อมูลมองว่านโยบายที่รัฐทำอยู่ขณะนี้คือให้ปอเนาะมาจดทะเบียนนั้นเป็นนโยบายที่รัฐได้ทำมาถูกทางแล้ว เพราะทำให้รู้จำนวนปอเนาะ จำนวนครู จำนวนผู้เรียน นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังบอกอีกว่า รัฐทอดทิ้งปอเนาะมานานแล้ว ถึงเวลาที่รัฐควรจะมาใส่ใจ สำหรับความคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปนั้น ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าคงเป็นไปได้ยากเพราะการเรียนในปอเนาะ ไม่มีหลักสูตรเมื่อเรียนจบมาก็ไม่มีการรับรองคุณวุฒิ นอกจากนี้ผู้ที่เรียนในปอเนาะบางคนก็ไม่สามารถใช้ภาษาไทยได้ ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลจึงมองว่าการเรียนในโรงเรียนสามัญย่อมมีภาษีดีกว่า

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทขุขุขณะนี้ยังคงมีความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าอย่างไรปอเนาะก็จะยังคงมีอยู่ต่อไปตามหลักความเชื่อในศาสนาอิสลาม และปอเนาะควรเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐการที่รัฐมีนโยบายให้ปอเนาะจดทะเบียนนั้นผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ส่วนที่ปอเนาะจะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลมองว่าเป็นไปได้ยากเพราะถึงอย่างไรคนในสังคมโดยทั่วไปก็ยังคงให้ความสำคัญกับการเรียนในโรงเรียนสามัญมากกว่า

เมื่อได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวังครบทุกกลุ่มแล้วจะพบว่าผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นตรงกันว่าปอเนาะจะเป็นสถาบันที่ยังคงมีอยู่ต่อไป และผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ ยกเว้นผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านไทขุขุมุสลิม 1 คนที่ให้ข้อมูลถึงเรื่องนี้ว่าต้องการที่จะให้ปอเนาะเป็นแบบเดิม รัฐไม่จำเป็นต้องเข้ามาดูแลเพราะคิดว่าปอเนาะคืออยู่แล้วไม่ได้มีปัญหาอะไร และเห็นว่าถึงแม้รัฐไม่เข้ามาดูแลปอเนาะก็ยังคงอยู่ได้เพราะถึงอย่างไรมุสลิมก็ให้ความสำคัญกับปอเนาะอยู่แล้ว สำหรับความคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไป ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าไม่ได้คาดหวังในส่วนนี้เนื่องจากมองว่าเป็นคนละส่วนกัน เพราะหากมองในแง่ของการเรียนศาสนาอิสลามก็ให้การยอมรับการเรียนศาสนาในปอเนาะอยู่แล้ว และผู้ให้ข้อมูลบางส่วนก็มองว่าเป็นไปได้ยากที่ปอเนาะจะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปเพราะถึงอย่างไรคนในสังคมโดยทั่วไปก็ยังคงให้ความสำคัญกับการเรียนในโรงเรียนสามัญมากกว่า แต่ผู้ให้ข้อมูลบางคนก็มีความเห็นต่างออกไปว่าหากปอเนาะสามารถเทียบเท่ากับโรงเรียน

สามัญทั่วไปได้ก็เป็นการดี และเห็นด้วยหากมีการเพิ่มเติมการเรียนการสอนวิชาสามัญเข้าไปใน ปอเนาะเพราะจะได้เป็นการเพิ่มเติมความรู้ในด้านอื่นนอกจากด้านศาสนาไปด้วย

ตารางที่ 4.43 แสดงบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวัง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key – informant)	บทบาทที่สังคมภายนอกคาดหวัง		
	ปอเนาะยังคงอยู่ต่อไป	เป็นสถาบันการศึกษา ที่อยู่ในระบบของรัฐ โดยการให้ปอเนาะจด ทะเบียน	ได้รับการยอมรับ เทียบเท่าโรงเรียน สามัญ
ข้าราชการ 4 คน	////	///	
ผู้นำศาสนา, ผู้นำ ชุมชน, ผู้สอนใน ปอเนาะ 7 คน	////////	////////	
ชาวบ้านไทยมุสลิม 4 คน	////	///	/
ชาวบ้านไทยพุทธ 2 คน	//	//	

หมายเหตุ: เครื่องหมาย / แทนจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากตารางที่ 4.43 ในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวัง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ร้อยละ 100.0 มีความคาดหวังว่าปอเนาะจะยังคงมีอยู่ต่อไป ร้อยละ 88.2 คาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ และมีเพียง ร้อยละ 5.9 ที่คาดหวังให้ปอเนาะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญ และจากการทำการศึกษาเบื้องต้นโดยใช้แบบสอบถามพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นสอดคล้องกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 75.5 มีความเห็นว่าปอเนาะควรจะมีอยู่ต่อไป และยังมีความเห็นที่สอดคล้องกันในประเด็นความคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐมีผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 68.5 ที่เห็นว่าปอเนาะควรเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ

4.4.4 สถานภาพของปอเนาะ

ในประเด็นสถานภาพของปอเนาะผู้ศึกษาได้ให้ความหมายของสถานภาพ (Status) หมายถึง รูปแบบของการจัดช่วงชั้นทางสังคม ซึ่งกลุ่มทางสังคมจะถูกจัดลำดับ หรือจัดระเบียบตามเกณฑ์ของกฎหมาย การเมือง และวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า สถานภาพของปอเนาะและโรงเรียนสามัญโดยทั่วไปไม่สามารถที่จะนำมาเปรียบเทียบการจัดช่วงชั้นทางสังคมได้ว่าสถาบันอยู่ในระดับที่สูงกว่ากัน เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลมองว่าระหว่างปอเนาะกับโรงเรียนสามัญนั้นมีบทบาทที่ต่างกัน

คนที่ 2 อาจารย์ปีย์*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า สถานภาพของปอเนาะนั้นขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลคือ ถ้ามองในแง่ของศาสนานั้นมุสลิมก็จะมองปอเนาะว่ามีสถานภาพที่สูงกว่าโรงเรียนสามัญ และตอนนี้ปอเนาะก็ถูกยกระดับขึ้นเป็นสถานศึกษาไม่เหมือนอย่างแต่ก่อนที่ถูกมองเป็นสถาบันเถื่อน ทำให้ปัจจุบันปอเนาะก็มีสถานภาพที่สูงขึ้นในฐานะสถาบันที่ให้การศึกษาด้านศาสนา

คนที่ 3 นายสนิท*

ในประเด็นสถานภาพของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นว่า ปัจจุบันปอเนาะเองก็จัดเป็นสถาบันการศึกษาอย่างหนึ่งตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการซึ่งก็น่าจะได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น นอกจากนี้ปอเนาะเองตอนนี้ก็มีการจัดการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) เข้าไปด้วย เด็กที่จบปอเนาะก็จะมีความรู้ทางสามัญหรือวิชาชีพติดตัวไปด้วย ดังนั้นการกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมของทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมน่าจะอยู่ในระดับที่ไม่แตกต่างกันมากนักเพราะผู้ที่เรียนในปอเนาะก็มีความรู้ทางสามัญด้วย

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า สำหรับมุสลิมคนที่เรียนจบศาสนาจากปอเนาะจะได้รับการนับถือและศรัทธามาก ดังนั้นในทางศาสนาชาวไทยมุสลิมจึงกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่อยู่ในระดับสูง แต่หากเป็นทางสามัญผู้ให้ข้อมูลบอกว่าไม่ว่าจะเป็นชาวไทยพุทธหรือไทยมุสลิมเองก็กำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่อยู่ในระดับต่ำกว่าโรงเรียนสามัญเหมือนกัน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการมีความเห็นที่ค่อนข้างจะหลากหลาย ผู้ให้ข้อมูลบางคนเห็นว่า ปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีบทบาทที่ต่างกันจึงเห็นว่าไม่สามารถที่จะนำมาเปรียบเทียบการกำหนดสถานภาพในการจัดช่วงชั้นทางสังคมได้ว่าสถาบันใดจะมีระดับสูงหรือต่ำกว่ากัน ส่วนผู้ให้ข้อมูลคนอื่นมองว่าปัจจุบันปอเนาะมีฐานะเป็นสถาบันที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ด้านศาสนา ชาวไทยมุสลิมให้เกียรติและนับถือผู้ที่เรียนจบศาสนามาจากปอเนาะ ดังนั้นหากมองในแง่ของศาสนาชาวไทยมุสลิมจะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงกว่าโรงเรียนสามัญ แต่ถ้าหากมองในแง่ของวิชาสามัญหรือวิชาชีพผู้ให้ข้อมูลบอกว่าไม่ว่าจะเป็นชาวไทยพุทธหรือไทยมุสลิมเองก็กำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่อยู่ในระดับต่ำกว่าโรงเรียนสามัญเหมือนกัน แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลบางคนเห็นต่างไปว่า ปัจจุบันปอเนาะจัดเป็นสถาบันการศึกษาอย่างหนึ่งตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการนอกจากนี้ยังมีการจัดการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กสน.) เข้าไปด้วย เด็กที่จบปอเนาะก็จะมีความรู้ทางสามัญหรือวิชาชีพติดตัวไปด้วย ดังนั้นการกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมของทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมน่าจะอยู่ในระดับที่ไม่แตกต่างกันมาก ซึ่งข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการนี้จะเห็นว่าเป็นไปในหลายมุมมอง อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วกลุ่มข้าราชการมองว่าในแง่ของศาสนาชาวไทยมุสลิมจะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงกว่าโรงเรียนสามัญ แต่ถ้าหากมองในแง่ของวิชาสามัญหรือวิชาชีพทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมก็จะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมว่าอยู่ในระดับต่ำกว่าโรงเรียนสามัญเหมือนกัน

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ในประเด็นสถานภาพของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นว่า ในทางศาสนาปอเนาะถือว่าได้รับการยอมรับมาก ดังนั้นหากมองในทางศาสนาชาวไทยมุสลิมจะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่อยู่ในระดับสูง

คนที่ 2 นายอรุณ*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า เป็นที่แน่นอนที่ชาวไทยพุทธจะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่อยู่ในระดับต่ำกว่าโรงเรียนสามัญ

คนที่ 3 โต้ะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ในประเด็นสถานภาพของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นว่า ถ้าจะให้บอกว่าที่ไหนมีสถานภาพสูงกว่ากันคงไม่ได้ เพราะมันขึ้นอยู่กับว่าจะมองในเรื่องอะไร ถ้าเรื่องทางธรรมปอเนาะก็ต้องดีกว่ามีคนศรัทธามากกว่า แต่ถ้าเป็นเรื่องทางโลกก็ต้องเป็นที่โรงเรียน

คนที่ 4 โต้ะครูปอเนาะสะมาลา

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า มุสลิมให้การยอมรับและกำหนดสถานภาพของปอเนาะ ในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงอยู่แล้ว แต่การยอมรับจากคนทั่วไปก็คงจะไม่มากนัก แต่คิดว่าหลังจากที่จดทะเบียนก็คงจะได้รับการยอมรับมากขึ้น ส่วนโรงเรียนสามัญมุสลิมเองก็ให้ความสำคัญเพราะเด็ก ๆ ที่เรียนปอเนาะตอนนี้ก็เรียนสามัญที่โรงเรียนด้วย

คนที่ 5 ผู้ช่วยโต้ะครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้เห็นในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า ถ้าโดยทั่วไปโรงเรียนเรียนสามัญก็จะได้รับการกำหนดสถานภาพในการช่วงชั้นทางสังคมสูงกว่าปอเนาะอยู่แล้ว แต่ถ้าเป็นทางศาสนาก็ต้องเป็นปอเนาะ “เราก็ภูมิใจในสถาบันของเรา” ทุกวันนี้คนก็หันมาเรียนสามัญกันเยอะ เพราะจะได้มีหน้าที่การงานดีๆ ทำ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมอีกว่าคนสนใจเรื่องศาสนาน้อยลงนอกจากบางครอบครัวที่อยู่ในทางสายศาสนาก็จะยังให้ความสำคัญอยู่ เหมือนเป็นยุคเสื่อมโทรมของศาสนาไม่เหมือนเมื่อก่อน และปัจจุบันที่ชาอูเคิดาระเบียเองก็ไม่ค่อยส่งเสริมให้เรียนศาสนากันแล้ว เพราะรัฐบาลกลัวว่าถ้าคนมาเรียนศาสนากันเยอะๆ ประเทศจะไม่ก้าวหน้า คนเห็นแก่วัตถุเห็นแก่ทางโลกนี่กันมากขึ้น

คนที่ 6 นายอับดุล*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า ชาวไทยมุสลิมนั้นให้ความสำคัญกับปอเนาะมากก็จริงอยู่แต่ก็ไม่แน่นอนเสมอไปว่ามุสลิมทุกคนจะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมสูงกว่าโรงเรียนสามัญ เพราะทุกวันนี้มุสลิมเองก็ให้ความสำคัญของการเรียนในโรงเรียนสามัญมากเหมือนกัน ประกอบกับการที่มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งสอนทางศาสนาด้วยและสอนวิชาสามัญเหมือนโรงเรียนสามัญทั่วไป จึงอาจจะทำให้ชาวไทยมุสลิมมีแนวโน้มที่จะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมต่ำกว่าโรงเรียนสามัญมากขึ้น

คนที่ 7 นายแวดาโอะ*

ในประเด็นสถานภาพของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นว่า ในการกำหนดสถานภาพของปอเนาะนั้นขึ้นอยู่กับว่าจะมองในด้านใด หากเป็นในด้านศาสนาก็แน่นอนว่าชาวไทย

มุสลิมย่อมต้องกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมสูงกว่าโรงเรียนสามัญ แต่ชาวไทยมุสลิมไม่ได้มีความเชื่อทางศาสนาเหมือนชาวไทยพุทธ ดังนั้นไทยพุทธก็น่าจะกำหนดสถานภาพของโรงเรียนสามัญทั่วไปในการจัดช่วงชั้นทางสังคมสูงกว่าปอเนาะ

เมื่อได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มของผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ แล้วพบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการกำหนดสถานภาพของปอเนาะและโรงเรียนสามัญในการจัดช่วงชั้นทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับว่าจะมองในมิติใด หากมองในมิติของศาสนาปอเนาะก็ได้รับการกำหนดสถานภาพในการจัดช่วงชั้นทางสังคมสูงกว่าโรงเรียนสามัญ แต่หากมองในมิติของการเรียนสามัญ และมุมมองของสังคมทั่วไป โดยเฉพาะชาวไทยพุทธแล้วโรงเรียนสามัญก็จะได้รับการกำหนดสถานภาพของในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่สูงกว่า แต่ก็ยังมีความเห็นที่ต่างไปอีกว่าไม่แน่เสมอไปว่ามุสลิมทุกคนจะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมสูงกว่าโรงเรียนสามัญ เพราะทุกวันนี้มุสลิมเองก็ให้ความสำคัญของการเรียนในโรงเรียนสามัญมากเหมือนกัน ประกอบกับการที่มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งสอนทางศาสนาเหมือนปอเนาะและสอนวิชาสามัญเหมือนโรงเรียนสามัญทั่วไปด้วย จึงอาจจะทำให้ชาวไทยมุสลิมมีแนวโน้มที่จะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมต่ำกว่าโรงเรียนสามัญมากขึ้น

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า ถ้าจะให้เปรียบเทียบถึงสถานภาพของปอเนาะแลโรงเรียนสามัญคงไม่ได้เพราะปอเนาะและสามัญมีการเรียนการสอนที่แตกต่างกันเป็นสถาบันการศึกษาเหมือนกันแต่ก็ให้ความรู้กันคนละประเภท

คนที่ 2 นายสุรียา*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า สถานภาพของปอเนาะและโรงเรียนสามัญในการจัดช่วงชั้นทางสังคมนั้นอยู่ในระดับที่เท่าเทียมกัน เพราะมุสลิมจำเป็นต้องเรียนศาสนาแค่ก็เรียนสามัญด้วย ดังนั้นจึงเห็นว่าทั้งปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีสถานภาพที่เท่าเทียมกัน

คนที่ 3 นายสมาน*

ในประเด็นสถานภาพของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นว่า หากมองในด้านศาสนาชาวไทยมุสลิมกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมอยู่ในระดับสูง เพราะปอเนาะถือเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง

คนที่ 4 นางสาวเคียร์ธานา*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า ถ้าเป็นในเรื่องของการทำงานสถานภาพของโรงเรียนสามัญในการจัดช่วงชั้นทางสังคมอยู่ในระดับสูงกว่าปอเนาะ แต่หากเป็นในเรื่องของศาสนาปอเนาะจะมีสถานภาพที่สูงกว่า

ในประเด็นการกำหนดสถานภาพของปอเนาะและโรงเรียนสามัญในการจัดช่วงชั้นทางสังคมผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมมีความเห็นที่เหมือนและแตกต่างกันคือ มีผู้ให้ข้อมูลที่มีความเห็นเหมือนกันว่าสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมอยู่ในระดับสูงกว่าโรงเรียนสามัญหากมองในด้านศาสนา และผู้ที่มีความเห็นต่างออกไปเห็นว่า ไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบถึงสถานภาพของปอเนาะและโรงเรียนสามัญได้เนื่องจากเป็นสถาบันการศึกษาคณะประเภทกัน นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ให้ข้อมูลที่ต่างไปอีกว่า สถานภาพของปอเนาะและโรงเรียนสามัญในการจัดช่วงชั้นทางสังคมอยู่ในระดับที่เท่าเทียมกันเพราะมุสลิมจำเป็นต้องเรียนรู้ศาสนาแต่ก็ต้องเรียนสามัญด้วยเช่นกัน

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า แม้ว่าปอเนาะจะได้รับการยอมรับในด้านการสอนศาสนาแต่คิดว่าคนทั่วไปน่าจะกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าโรงเรียนสามัญ เพราะปัจจุบันการเรียนในโรงเรียนมีความสำคัญในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ส่วนการเรียนศาสนานั้นน่าจะเป็นการเรียนเพิ่มเติมมากกว่าจะเรียนเป็นหลัก

คนที่ 2 นายสุทร*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นสถานภาพของปอเนาะว่า โรงเรียนสามัญมีสถานภาพในการจัดช่วงชั้นทางสังคมอยู่ในระดับที่สูงกว่าปอเนาะ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลมองว่าผู้ที่จบทางสามัญจะได้รับการยอมรับและมีโอกาสที่ดีในการทำงานมากกว่า

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านไทยพุทธมีความเห็นที่เหมือนกันในประเด็นการกำหนดสถานภาพของปอเนาะและโรงเรียนสามัญในการจัดช่วงชั้นทางสังคมคือ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพในการจัดช่วงชั้นทางสังคมอยู่ในระดับที่สูงกว่าปอเนาะ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลมองว่าปัจจุบันการเรียนในโรงเรียนมีความสำคัญในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ รวมถึงจะได้รับการยอมรับและมีโอกาสที่ดีในการทำงานมากกว่า

เมื่อทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลครบทุกกลุ่มในประเด็นสถานภาพของปอเนาะพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นในประเด็นนี้ว่า หากมองในมิติของศาสนาชาวไทยมุสลิมจะกำหนดสถานภาพในการจัดช่วงชั้นทางสังคมของปอเนาะสูงกว่าโรงเรียนสามัญ แต่หากมองในมิติของการเรียนสามัญ การนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ และในมุมมองของสังคมทั่วไปโดยเฉพาะมุมมองของชาวไทยพุทธ โรงเรียนสามัญก็จะได้รับการกำหนดสถานภาพของการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่สูงกว่า

ตารางที่ 4.44 แสดงสถานภาพของปอเนาะ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key – informant)	สถานภาพ			
	ปอเนาะสูงกว่า	สามัญสูงกว่า	เท่ากัน	อื่นๆ
ข้าราชการ 4 คน			/	///
ผู้นำศาสนา, ผู้นำชุมชน, ผู้สอน ในปอเนาะ 7 คน	/	//	//	//
ชาวบ้าน ไทยมุสลิม 4 คน			/	///
ชาวบ้าน ไทยพุทธ 2 คน		//		

หมายเหตุ: เครื่องหมาย / แทนจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากตารางที่ 4.44 ในประเด็นสถานภาพของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ร้อยละ 5.9 มีความเห็นว่าปอเนาะมีสถานภาพสูงกว่าโรงเรียนสามัญ ส่วนผู้ให้ข้อมูลที่เห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่า และที่มีความเห็นว่าปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีสถานภาพเท่ากันนั้นมีเท่ากันคือ ร้อยละ 23.5 และมีผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นต่างไป ร้อยละ 47.1 โดยผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่าหากเป็นการมองในด้านศาสนาชาวไทยมุสลิมจะกำหนดสถานภาพของปอเนาะอยู่ในระดับสูง แต่หากมองโดยรวมโรงเรียนสามัญจะมีสถานภาพอยู่ในระดับสูงกว่าปอเนาะ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาเบื้องต้นโดยใช้แบบสอบถามโดยผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 50.5 มีความเห็นว่าหากมองโดยทั่วไปแล้วโรงเรียนสามัญจะมีสถานภาพที่สูงกว่าปอเนาะ และนอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลที่เห็น

ว่า ปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงเห็นว่าไม่สามารถที่จะนำมาเปรียบเทียบกันได้

4.4.5 เจื่อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

4.4.5.1 เจื่อนใจด้านนโยบายรัฐ

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ในประเด็นเจื่อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ในด้านนโยบายรัฐที่เข้ามาเข้มงวดต่อปอเนาะมากขึ้นเช่น ให้ปอเนาะจดทะเบียนหรือจัดให้การเรียนสามัญเข้าไปในปอเนาะนั้นส่งผลให้คนภายนอกเข้าถึงและเข้าใจมากขึ้นปอเนาะมากขึ้น และสถานภาพของปอเนาะในสังคมได้รับการยอมรับมากขึ้น ในส่วนบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะในการให้ความรู้ทางศาสนานั้นยังคงเหมือนเดิม

คนที่ 2 อาจารย์ปิยะ*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเจื่อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามนโยบายรัฐเป็นอย่างดี เช่น ในเรื่องของการจดทะเบียน เพราะเมื่อปอเนาะไปจดทะเบียนแล้วรัฐก็ให้เงินช่วยเหลือ และรัฐเองก็ไม่ได้เข้ามาควบคุมอะไรในปอเนาะมากนัก

คนที่ 3 นายสนิท*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเจื่อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า จากสถานการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดทำให้รัฐเข้ามาสนใจปอเนาะมากขึ้นซึ่งก็คือเป็นเรื่องดีปอเนาะถูกทอดทิ้งมานาน “แต่ถ้ารัฐจะเข้ามาดูแลก็ต้องให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนสภาพของท้องถิ่นด้วย” อย่างที่ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) เข้าไปสอนก็มีการชี้ต่อน เช่น จัดครูในพื้นที่ไปสอนเพื่อให้พูดคุยกันเข้าใจ

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นในประเด็นเจื่อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า นโยบายรัฐที่ออกมาส่งผลต่อปอเนาะในด้านของการรับรู้ของสังคมภายนอกที่จะรับรู้และเข้าใจถึงบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของปอเนาะด้วย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการพบว่า ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มนี้มีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เงื่อนไขในด้านนโยบายรัฐส่งผลให้สังคมภายนอกเข้าถึง และเข้าใจปอเนาะมากขึ้น ในส่วนบทบาทของปอเนาะในการสอนศาสนานั้น ยังคงเหมือนเดิมซึ่งก็หมายถึงว่านโยบายรัฐนั้นไม่ส่งผลต่อบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะแต่อย่างใด

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า รู้สึกว่า นโยบายรัฐที่ออกมาเกี่ยวกับปอเนาะเป็นนโยบายที่ดี เพราะทำให้ปอเนาะได้รับการดูแลมากขึ้น และเป็นการทำให้เกิดความสบายใจทั้งสองฝ่ายทั้งทางรัฐเองและทางปอเนาะเองด้วย

คนที่ 2 นายอรุณ*

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เรื่องนโยบายที่รัฐออกมาก็รู้สึกเห็นด้วย โຕ้ครุส่วนใหญ่ก็เต็มใจไปจดทะเบียนกัน อาจจะเป็นเพราะจดแล้วได้งบประมาณด้วยถึงได้ยอมไปจด แต่บางปอเนาะก็สมัครใจไปจดทะเบียนจริงๆ เพราะคนที่บริสุทธิ์ใจก็คงไม่อยากจะถูกเหมารวมหรือถูกมองไม่ดีไปด้วย

คนที่ 3 โຕ้ครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เรื่องนโยบายที่ทางการให้จดทะเบียนนั้นเป็นเรื่องดี แต่ในเรื่องให้มิเรียนวิชาชีพหรือเรียน กศน. ก็ไม่อยากให้ทางการบังคับโຕ้ครุว่าต้องให้เด็กเรียน “บางคนเค้าไม่ต้องการก็ไม่อยากให้ไปบังคับเค้า อยากให้เป็นอย่างสมัครใจมากกว่ามันจะได้ไม่มีปัญหา”

คนที่ 4 โຕ้ครูปอเนาะสะมาลา

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า นโยบายรัฐที่ให้จดทะเบียนทำให้ปอเนาะได้รับการพัฒนามากขึ้น เช่น ในเรื่องของสถานที่เพราะรัฐให้งบประมาณมา โຕ้ครุก็นำมาพัฒนาไม่ว่าจะเป็นที่ละหมาดในปอเนาะ กระท่อมของผู้เรียน ห้องน้ำ รวมถึงป้ายชื่อปอเนาะและเสาธงที่รัฐขอให้มี

คนที่ 5 ผู้ช่วยโຕ้ครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เห็นด้วยกับเรื่องที่รัฐให้จดทะเบียน เพราะว่าจะได้รู้ ได้เข้าใจว่าจริงแล้วปอเนาะเป็นอย่างไร และปอเนาะก็จะได้รับการดูแลไม่รู้สึกว่าใครเคี่ยวเคียวคล้ายเหมือนที่ผ่านมา ให้ภายนอกได้รู้จักปอเนาะมากขึ้นเพื่อจะได้รู้ว่าปอเนาะเป็นแบบไหนอย่างไร และจะเป็นไปได้หรือไม่กับการที่คนเรียนใน

ปอเนาะจะไปเป็นโจรหรือจะไปเกี่ยวกับพวกแบ่งแยกดินแดน ปอเนาะจดทะเบียนก็ไต่ถามประมาท “งบบประมาทมาบ่อยๆก็คืนนะ เพราะอย่างเมื่อก่อนรัฐก็ไม่เคยมาสนใจอะไรของบไปก็ไม่เคยได้ เคยเสียดังจ้างรถไปของบถึงกรุงเทพฯเลยเค้าก็ไม่เห็นสนใจอะไร” แต่พอมีเรื่องก็ให้มาจดทะเบียน และให้ไต่ถามครุไปประชุมว่ายังขาดอะไรอีกบ้าง เช่น เรื่องห้องน้ำหากขาดเหลืออะไรก็แจ้งไป ทางรัฐก็จะจัดสรรงบมาให้งบประมาทที่ให้มีรัฐก็ขอให้เอามาสร้างป้ายชื่อปอเนาะ สร้างเสาธง ส่วนที่เหลือก็ให้นำมาปรับปรุงสถานที่

คนที่ 6 นายอับลุ*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลบอกว่า การให้ปอเนาะจดทะเบียนถือเป็นเรื่องดี เพื่อจะได้คู่เป็นกิจจะลักษณะและได้รับการยอมรับไม่ต้องถูกมองเป็นสถาบันเถื่อน และผู้ให้ข้อมูลคิดว่า ถึงแม้จะจดทะเบียนแต่บทบาทหน้าที่ในการเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ทางศาสนาที่ลึกซึ้งนั้นยังคงเหมือนเดิม

คนที่ 7 นายแวคาโอ๊ะ*

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า นโยบายรัฐที่มีต่อปอเนาะเช่น เรื่องที่ให้ปอเนาะจดทะเบียนเป็นนโยบายที่ดี เพราะเมื่อรัฐเข้ามาก็ให้ความช่วยเหลือให้การดูแลปอเนาะ เพราะปอเนาะเองก็ไม่ได้ได้รับการดูแลจากหน่วยงานใด ปอเนาะดูแลตัวเองมาตลอด และแม้ว่าปอเนาะจะจดทะเบียนแต่รัฐเองก็ไม่ได้เข้ามาควบคุมหรือยุ่งเกี่ยวในด้านการเรียนการสอน หรือการบริหารจัดการในปอเนาะแต่อย่างใด

ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มของผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นที่สอดคล้องกันคือ เห็นด้วยกับการที่รัฐมีนโยบายให้ปอเนาะจดทะเบียนและการให้งบประมาทแก่ปอเนาะ ในส่วนบทบาทของปอเนาะในการเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ทางด้านศาสนานั้นผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าแม้ปอเนาะจะจดทะเบียนแต่ถึงอย่างไรบทบาทหน้าที่ในการเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ทางศาสนาที่ลึกซึ้งนั้นยังคงเหมือนเดิม

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เห็นด้วยกับการที่รัฐเข้ามาดูแลปอเนาะและเชื่อว่าบทบาทของปอเนาะจะชัดเจนขึ้นในสายตาของคนภายนอก

คนที่ 2 นายสุรียา*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่า นโยบายรัฐจะไม่ส่งผลกระทบต่อปอเนาะมากนักเพราะคิดว่าปอเนาะไม่ได้มีปัญหาอะไร และเมื่อรัฐให้จดทะเบียนปอเนาะก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

คนที่ 3 นายสมาน*

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า รัฐน่าจะมึนโยบายให้ปอเนาะจดทะเบียนมาตั้งนานแล้วเพราะรัฐก็คิดว่าปอเนาะถูกทอดทิ้งมานาน และเชื่อว่าเมื่อปอเนาะได้จดทะเบียนก็จะได้รับการดูแลจากรัฐ แต่ในส่วนของปอเนาะเองก็คงจะไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอะไรไปจากเดิมมากนัก อาจจะมีเปลี่ยนแปลงบ้างในเรื่องของสถานที่และการยอมรับจากคนภายนอก แต่ในเรื่องการเรียนการสอนการให้ความรู้ผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่านโยบายไม่ส่งผลกระทบต่อปอเนาะ

คนที่ 4 นางสาวเคียรฮานา*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า คิดว่าเป็นเรื่องที่ดีที่รัฐเข้ามาสนใจปอเนาะรวมถึงเปิดโอกาสให้ปอเนาะได้จดทะเบียน เพื่อจะได้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเพื่อจะได้รู้ถึงจำนวนของปอเนาะ จำนวนโต๊ะครู จำนวนผู้เรียน ทำให้ง่ายต่อการดูแล

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มของชาวบ้านไทยมุสลิมมีความเห็นตรงกันในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า นโยบายที่รัฐให้ปอเนาะจดทะเบียนนั้นเป็นนโยบายที่ดี และผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่านโยบายรัฐจะไม่ส่งผลกระทบต่อปอเนาะมากนักอาจจะส่งผลให้ปอเนาะเกิดความเปลี่ยนแปลงไปบ้างในด้านสถานที่และการยอมรับจากคนภายนอก แต่จะไม่ส่งผลในเรื่องการเรียนการสอนและการให้ความรู้

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่าเป็นดีกับการที่รัฐเข้ามาดูแลปอเนาะเพราะจะทำให้เกิดความเรียบร้อย และทำให้ปอเนาะได้รับการพัฒนา นอกจากนี้ยังทำให้ได้เข้าใจบทบาทของปอเนาะมากขึ้นด้วย

คนที่ 2 นายยุทธ*

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เห็นด้วยอย่างมากเรื่องที่ทำให้ปอเนาะจดทะเบียนน่าจะทำได้ตั้งนานแล้ว คิดว่าในส่วนของปอเนาะรัฐ แก้ปัญหาถูกละทิ้งแล้ว

จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านไทยพุทธมีความรู้สึกเห็นด้วยกับนโยบายรัฐที่ให้ ปอเนาะจดทะเบียน และคิดว่ารัฐได้แก้ปัญหาปอเนาะถูกละทิ้งแล้ว และนอกจากนี้ยังทำให้ได้ เข้าใจบทบาทของปอเนาะมากขึ้นด้วย

ในประเด็นเงื่อนไขด้านนโยบายรัฐโดยสรุปแล้วผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็น ว่า รู้สึกเห็นด้วยกับการที่รัฐให้ปอเนาะจดทะเบียนเพราะจะทำให้ปอเนาะได้รับการพัฒนา และทำ ให้สังคมภายนอกเข้าถึงและเข้าใจปอเนาะมากขึ้น ในส่วนของบทบาทปอเนาะในการเป็นสถานบัน ที่ให้ความรู้ทางศาสนานั้นผู้ให้ข้อมูลเห็นว่ายังคงมีบทบาทเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้น เงื่อนไขในด้านนโยบายรัฐนี้จะส่งต่อบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้มากกว่า แต่จะ ไม่มีผลใดๆต่อ บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ

4.4.5.2 เงื่อนไขด้านโลกาภิวัตน์

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่า เงื่อนไขโลกาภิวัตน์ไม่น่าจะส่งผลกระทบต่อปอเนาะมากนักเพราะปอเนาะเปิดกว้าง มุสลิมที่สนใจใฝ่รู้ทาง ศาสนาก็ยังคงไปเรียนอยู่ แต่ก็อาจจะมีผลบ้างตรงที่เด็กที่เรียนในปอเนาะที่อยู่ในวัยเรียนจะเรียน สามัญควบคู่ไปด้วยมากขึ้น

คนที่ 2 อาจารย์ปุย*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เท่าที่ ประเมินคิดว่าโลกาภิวัตน์ไม่น่าจะได้ส่งผลกระทบต่อปอเนาะมากนัก จะมีบ้างก็ตรงที่คนมาเรียน อาจจะไม่ค่อยลง หรือใช้เวลาในการเรียนสั้นลงกว่าเดิม เพราะคนก็ต้องไปเรียนทางสามัญด้วยเพื่อ ไปประกอบอาชีพ ถ้ามีวัดแต่มาเรียนศาสนาอย่างเดียวก็คงลำบาก แต่ถึงอย่างไรคนก็ยังมาเรียน ปอเนาะกันอยู่แต่ก็อาจจะมีข้อจำกัดมากขึ้น

คนที่ 3 นายสนิท*

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า “กระแสโลกาภิวัตน์มีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะเมื่อก่อนเรียนแค่ศาสนาอย่างเดียวก็อาจจะได้

แต่เดี๋ยวนี้ต้องทำงานประกอบอาชีพต้องศึกษาหาความรู้จะให้เรียนแต่ศาสนาอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องมีความรู้ทางสามัญหรือทางวิชาชีพติดตัวไว้ด้วย” ดังนั้นปัจจุบันจึงมีผู้ที่เรียนปอเนาะให้ความสำคัญมาเรียนสามัญ และวิชาชีพ กับทางศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน(กสน.) เป็นจำนวนมาก

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ถึงแม้ว่าโลกจะพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปแต่มุสลิมทุกคนต้องเรียนรู้เกี่ยวกับทางศาสนา ซึ่งในปัจจุบันก็เรียนควบคู่สามัญไปด้วยเพื่อจะได้ทำงานได้ เพราะหากเรียนทางศาสนาอย่างเดียวก็ไม่สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ ดังนั้นปัจจุบันก็จะมีเด็กเรียนควบคู่กันไปเยอะมากขึ้นแต่ในปอเนาะก็ยังคงมีคนไปเรียนเหมือนเดิม

ความเห็นของกลุ่มข้าราชการจากการสัมภาษณ์ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะมีแนวโน้มว่ากระแสโลกาภิวัตน์นั้นส่งผลต่อปอเนาะบ้างเล็กน้อย เช่น คนที่มาเรียนอาจจะใช้เวลาในการเรียนปอเนาะสั้นลงกว่าแต่ก่อนเพราะต้องไปเรียนทางสามัญด้วย แต่ไม่ได้กระทบกับบทบาทของปอเนาะแต่อย่างใด แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลที่เห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์นั้นส่งผลต่อปอเนาะในแง่ของการที่ผู้เรียนในปอเนาะมีการเรียนสามัญ และวิชาชีพเพิ่มขึ้นด้วย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา,ผู้นำท้องถิ่น,ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า อาจจะมีบ้างที่กระแสโลกเปลี่ยนแปลงทำให้ให้ต้องมีการเรียนสามัญควบคู่ไปเพื่อจบแล้วสามารถประกอบอาชีพได้ ปอเนาะเองเมื่อก่อนเคยมีแต่คนที่เรียนศาสนาแต่ทุกวันนี้ไม่ใช่อย่างนั้นเพราะมีทั้งที่เรียนศาสนาอย่างเดียวและที่เรียนทั้งสามัญทั้งศาสนาด้วย

คนที่ 2 นายอรุณ*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เรื่องกระแสโลกาภิวัตน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมน่าจะส่งผลต่อปอเนาะบ้างในเรื่องของคนที่จะไปเรียนคือคนจะหันมาเรียนสามัญควบคู่กันไปด้วยมากขึ้น แต่ตัวสถาบันปอเนาะเองคุณแล้วก็ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรบทบาทก็ยังเหมือนเดิม

คนที่ 3 โต๊ะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นว่าสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปไม่ส่งผลต่อปอเนาะเพราะปอเนาะก็ยังคงทำหน้าที่เหมือนเดิมยังเรียนยัง

สอนกันแบบเดิมๆ แต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของเด็กในปอเนาะซึ่งปัจจุบันเรียนที่โรงเรียนด้วย แต่ตอนเช้าและตอนกลางวันก็เรียนศาสนาในปอเนาะ

คนที่ 4 โต้ะครูปอเนาะสะมาลา

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะเหมือนเดิมโลกาภิวัตน์ไม่ได้ส่งผลกระทบ แต่จะส่งผลกระทบต่อเด็กที่มาเรียนมากกว่าเพราะเด็กจะไปเรียน โรงเรียนสามัญกันตอนกลางวันไม่ได้เรียนแค่ศาสนาอย่างเดียวแล้ว

คนที่ 5 ผู้ช่วยโต้ะครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า โลกเปลี่ยนแปลงไป สังคม เศรษฐกิจอะไรก็เปลี่ยนก็มีบ้างที่ส่งผลกระทบต่อปอเนาะ เพราะทุกวันนี้คนที่สนใจทางศาสนาน้อยลงหันไปเรียนสามัญกันมากขึ้น แต่ถึงอย่างไรเป็นมุสลิมก็ยังคงต้องเรียนศาสนาอยู่

คนที่ 6 นายอับดุล*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า กระแสโลกาภิวัตน์อาจจะส่งผลกระทบต่อปอเนาะบ้างในแง่ที่ปอเนาะอาจจะต้องปรับตัวรับกับสิ่งใหม่ๆเข้ามาบ้าง เช่น การให้มีการเรียนสามัญ และวิชาชีพเข้ามาด้วย แต่บทบาทหน้าที่ของปอเนาะในเรื่องของการสอนศาสนาผู้ให้ข้อมูลคิดว่ากระแสโลกาภิวัตน์ไม่ส่งผลกระทบต่อ

คนที่ 7 นายแวดาโอ๊ะ*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เรื่องของสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปก็มีผลต่อปอเนาะบ้าง ในเรื่องของเด็กที่เรียนเพราะเด็กมุสลิมทุกวันนี้ไม่ได้เรียนปอเนาะอย่างเดียวแล้วเรียนสามัญกันด้วย เพราะศาสนาอิสลามมีความเชื่อว่ามีโลกนี้และโลกหน้า การที่จะอยู่ในโลกนี้ได้ก็ต้องใช้วิชาสามัญแต่ถ้าโลกหน้าก็ต้องใช้ทางศาสนาต้องควบคู่กันไป

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมรวมถึงเทคโนโลยีต่างๆ ไม่ได้มีผลต่อปอเนาะในแง่บทบาทของปอเนาะที่เป็นสถาบันสอนศาสนา แต่จะมีส่งผลกระทบบ้างในแง่ของผู้ที่มาเรียนปอเนาะเพราะเด็กที่มาเรียนปอเนาะปัจจุบันนี้เรียนทางสามัญควบคู่กันไปด้วย และนอกจากนี้ปอเนาะเองก็จะต้องปรับตัวรับกับสิ่งใหม่ที่เข้ามา เช่น การมีการเรียนการสอนวิชาชีพ และวิชาสามัญในปอเนาะ และผู้ให้ข้อมูลเห็นยังพ้องกันว่า แม้ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรแต่ปอเนาะก็ยังคงมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นสถาบันที่สอนศาสนาอยู่เหมือนเดิม

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า เมื่อโลกเปลี่ยนไป สังคมเปลี่ยนไป สิ่งเหล่านี้ก็อาจจะมีผลต่อปอเนาะบ้างเพราะเด็กจะหันมาเรียนทางสามัญมากขึ้น การเรียนศาสนาก็ยังคงเรียนอยู่แต่คงไม่เข้มข้นเหมือนเมื่อก่อน และบางคนอาจจะเรียนแค่พอให้รู้ ให้ปฏิบัติตัวถูก แต่ก็ไม่ได้ศึกษาอย่างจริงจัง ปอเนาะเองก็อาจจะต้องปรับตัวในส่วนนี้บ้าง เช่น อาจจะมีการสอนในเรื่องที่จำเป็นต้องใช้ ต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้มากขึ้น

คนที่ 2 นายสุรียา*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า แม้ว่าจะมีกระแสโลกาภิวัตน์แต่ถึงอย่างไรมุสลิมก็ต้องเรียนศาสนา และเชื่อว่าเงื่อนไขด้านโลกาภิวัตน์นั้นไม่ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 3 นายสมาน*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า สังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันอาจจะมีผลต่อปอเนาะบ้างในเรื่องของเด็กที่ไปเรียน เพราะเด็กที่ไปเรียนก็ไม่ได้เรียนศาสนาอย่างเด็วเด็กจะเรียนสามัญควบคู่ไปด้วย นอกจากนี้ระยะเวลาของคนที่มาเรียนก็คงสั้นลง คนที่เรียนนานๆก็อาจจะมีน้อยลงเพราะหันไปเรียนสามัญกันมากกว่า

คนที่ 4 นางสาวเคียรฮานา*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เงื่อนไขด้านโลกาภิวัตน์นั้นไม่ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะในการเป็นสถาบันที่สอนด้านศาสนา เพราะปอเนาะก็ยังคงเป็นที่สอนศาสนาอยู่เช่นเดิม แม้ว่าจะมีคนมาเรียนน้อยลงบ้าง หรือคนที่มาเรียนลดระยะเวลาในการเรียนลงแต่ปอเนาะก็ยังทำหน้าที่เหมือนเดิม

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นตรงกันว่าเงื่อนไขในด้านโลกาภิวัตน์ไม่ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะในการสอนศาสนา เพราะแม้สังคมจะเปลี่ยนไปอย่างไรแต่การเรียนศาสนาของมุสลิมก็ยังคงเรียนอยู่และปอเนาะก็เป็นสถาบันที่มีหน้าที่ในการให้ความรู้ด้านศาสนาแต่การเรียนในปัจจุบันคงไม่เข้มข้นเหมือนเมื่อก่อนและผู้ที่มาเรียนก็ใช้เวลาในการเรียนในปอเนาะน้อยลง ดังนั้นปอเนาะอาจจะต้องมีการปรับตัวบ้าง เช่น อาจจะมีการสอนในเรื่องที่จำเป็นต้องใช้ ต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้มากขึ้น

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะคงไม่ได้รับผลกระทบอะไรกับกระแสโลกาภิวัตน์เพราะคิดว่าปอเนาะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อด้านศาสนามากกว่าที่จะมีความสัมพันธ์กับกระแสสังคม หรือกระแสเศรษฐกิจ

คนที่ 2 นายยุทธ*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เงื่อนไขด้านโลกาภิวัตน์จะไม่ส่งผลกระทบต่อบทบาทของปอเนาะในการให้ความรู้ทางศาสนา แต่จะส่งผลในเรื่องของจำนวนผู้มาเรียนที่จะลดน้อยลงเพราะส่วนใหญ่จะหันไปเรียนทางด้านสามัญ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยพุทธในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะนั้นมีความคิดเห็นที่ตรงกันคือ ผู้ให้ข้อมูลคิดว่าเงื่อนไขด้านโลกาภิวัตน์จะไม่ส่งผลกระทบต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเงื่อนไขด้านโลกาภิวัตน์ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เงื่อนไขนี้จะไม่ส่งผลกระทบต่อบทบาทของปอเนาะมากนัก แต่ก็อาจจะมีบ้างเล็กน้อย เช่น จำนวนผู้ที่มาเรียนในปอเนาะและระยะเวลาที่เรียนนั้นน้อยลงเพราะคนจะสนใจกับการเรียนทางสามัญมากขึ้น ถึงอย่างไรบทบาทในการให้ความรู้ทางศาสนายังคงเหมือนเดิมแต่การเรียนในปัจจุบันคงไม่เข้มข้นเหมือนเมื่อก่อน และผู้ที่มาเรียนก็ใช้เวลาในการเรียนในปอเนาะน้อยลง ดังนั้นปอเนาะอาจจะต้องมีการปรับตัวบ้าง เช่น อาจจะเน้นการสอนในเรื่องที่จำเป็นต้องใช้ ต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้มากขึ้น

4.4.5.3 เงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนา

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในสวนทองถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความเชื่อด้านศาสนามีอิทธิพลมาก ถึงแม้สภาพแวดล้อมจะไม่เหมือนเดิมแต่คนก็ยังมีความเชื่อเหมือนเดิมปอเนาะจึงยังคงเป็นสถาบันที่คงอยู่ได้อย่างยาวนาน

คนที่ 2 อาจารย์ปีย์*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า มุสลิมมีความเคร่งครัดต่อความเชื่อด้านศาสนาอย่างมาก ดังนั้นความเชื่อทางศาสนาจึงมีผลให้ปอเนาะมีบทบาทที่ค่อนข้างชัดเจนในวิถีชีวิตของมุสลิม

คนที่ 3 นายสนิท*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า มุสลิมในแถบ 3 จังหวัดชายแดนภาคได้มีความเคร่งครัดด้านศาสนาอย่างมาก และปอเนาะก็เป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนา เพราะฉะนั้นความเชื่อทางศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับปอเนาะอย่างแยกจากกันไม่ได้

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความเชื่อทางศาสนามีผลอย่างมากที่ทำให้ปอเนาะยังคงอยู่ได้และยังคงมีบทบาทสำคัญต่อมุสลิม เพราะมุสลิมจำเป็นต้องเรียนรู้ด้านศาสนา

เมื่อทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะเห็นได้ว่ามีข้อมูลที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันในเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนาที่ว่า ความเชื่อด้านศาสนามีอิทธิพลอย่างมาก มีผลทำให้ปอเนาะยังคงมีอยู่มาได้ช้านานและยังคงมีบทบาทที่สำคัญต่อมุสลิม

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา,ผู้นำท้องถิ่น,ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความเชื่อทางศาสนามีผลต่อปอเนาะในเรื่องของการกำเนิดและการคงอยู่ของปอเนาะ เพราะมุสลิมจำเป็นต้องเรียนรู้หลักศาสนา และนอกจากนี้มุสลิมยังมีความเชื่ออีกว่าถ้าได้เผยแพร่ศาสนาก็จะได้บุญ

คนที่ 2 นายอรุณ*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เรื่องความเชื่อด้านศาสนามีผลมากเรื่องนี้เข้าไปแต่ต้องไม่ได้เลย เพราะนอกจากมัสยิดแล้วปอเนาะก็ถือเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่มีความสำคัญต่อมุสลิมทางด้านศาสนา

คนที่ 3 โต้ะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความเชื่อด้านศาสนาส่งผลมากเพราะมุสลิมต้องเรียนรู้ศาสนาเพื่อปฏิบัติได้ถูกต้อง และปอเนาะก็เป็นสถาบันที่มีบทบาทหน้าที่ในการสอนและถ่ายทอดความรู้ต่างๆทางศาสนา

คนที่ 4 โต้ะครูปอเนาะสะมาลา

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า ในปัจจุบันถึงแม้เด็กจะให้ความสนใจเรียนทางสามัญกันมาก แต่ว่าทางศาสนาก็ทิ้งไม่ได้ยังคงต้องเรียนคู่ไปด้วยกันเพราะเป็นความเชื่อทางศาสนา

คนที่ 5 ผู้ช่วยโต้ะครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า “ความเชื่อด้านศาสนาส่งผลอย่างมากต่อปอเนาะ เพราะมุสลิมต้องเรียนรู้ศาสนาเพื่อให้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และศาสนาอิสลามเชื่อเรื่องโลกหน้า คือถ้าเราทำงานมีเงินเยอะแต่เวลาตายไปก็เอาไปไม่ได้ แต่ถ้าเราอยู่ในศาสนาเราทำดี ก็จะมีบุญ เมื่อเราไปโลกหน้าสิ่งเหล่านี้ก็ยังคงติดตัวเราไปด้วย และการเผยแพร่ศาสนาก็ได้บุญด้วย เป็นความเชื่อทางศาสนาว่าถ้าลูกศิษย์ไปสอนคนอื่นต่อๆไป ก็ยังจะได้บุญถึงอาจารย์ด้วย”

คนที่ 6 นายอับดุล*

ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความเชื่อทางศาสนามีผลทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองส่งลูกหลานให้มาเรียนในปอเนาะ และปอเนาะเองก็เกิดขึ้นตามความเชื่อทางศาสนา บทบาทของปอเนาะจึงมีความสัมพันธ์กันกับความเชื่อทางศาสนา

คนที่ 7 นายแวดาโอะ*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความเชื่อด้านศาสนามีผลต่อการคงอยู่ของปอเนาะค่อนข้างมากแม้ว่าจะมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามปอเนาะก็ยังคงมีบทบาทที่สำคัญต่อมุสลิมอยู่เช่นเดิม

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ นั้นพบว่ามีความสอดคล้องกัน โดยผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนามีผลต่อการกำเนิดและการคงอยู่ของปอเนาะ และปอเนาะก็มีบทบาทหน้าที่ที่สัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา คือบทบาทในการให้ความรู้ด้านศาสนา

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ในด้านความเชื่อทางศาสนาถือว่ามีผลโดยตรงกับปอเนาะ เพราะบทบาทหน้าที่ที่ปอเนาะทำอยู่นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก

คนที่ 2 นายสุริยา*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า มุสลิมมีความเคร่งครัดต่อการปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา เพราะฉะนั้นความเชื่อทางศาสนาจึงมีผลให้ปอเนาะมีความสำคัญต่อมุสลิมด้วย เพราะมุสลิมมีความเชื่อในการที่ต้องเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาและปอเนาะก็มีหน้าที่ในการสอนศาสนาดังนั้นปอเนาะจึงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ

คนที่ 3 นายสมาน*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความเชื่อด้านศาสนาถือว่ามีผลทำให้ปอเนาะยังคงอยู่ได้ เพราะไม่ว่าจะอย่างไรมุสลิมก็ยังคงต้องเรียนศาสนา

คนที่ 4 นางสาวเคียรฮานา*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความเชื่อด้านศาสนาส่งผลต่อการคงอยู่ของปอเนาะ เพราะมุสลิมมีความเชื่อว่าต้องเรียนรู้ศาสนาปอเนาะจึงมีอยู่คู่กับสังคมมุสลิมมาเป็นเวลานาน

ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมมีความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือปอเนาะมีขึ้นและยังสามารถคงอยู่ได้มาเป็นเวลานานเพราะปอเนาะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในศาสนาอิสลามที่ว่ามุสลิมทุกคนต้องเรียนรู้ในเรื่องศาสนา ดังนั้นปอเนาะจึงถือเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อมุสลิม

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความเชื่อทางศาสนามีผลให้ปอเนาะอยู่ในสถานภาพที่ได้รับการยอมรับในทางศาสนา และทำให้ปอเนาะมีบทบาทที่สำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชาวมุสลิม เพราะปอเนาะคอยทำหน้าที่ในการเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดคำสอนรวมถึงวิธีการในการปฏิบัติตามหลักศาสนาให้ถูกต้อง

คนที่ 2 นายยุทธ*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่าการที่มีปอเนาะเกิดขึ้นก็เพราะความเชื่อทางศาสนาดังนั้นความเชื่อทางศาสนากับปอเนาะจึงมีความเกี่ยวข้องกัน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยพุทธมีความเห็นว่าความเชื่อทางศาสนากับปอเนาะนั้นมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอยู่เพราะปอเนาะมีขึ้นก็เนื่องมาจากความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อทางศาสนาก็มีผลให้ปอเนาะอยู่ในสถานภาพที่ได้รับการยอมรับในทางศาสนา และทำให้ปอเนาะมีบทบาทที่สำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชาวมุสลิม

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนามีผลให้ปอเนาะเกิดขึ้นและคงอยู่มาได้อย่างยาวนาน ปอเนาะมีความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวมุสลิมเพราะความเชื่อด้านศาสนาและบทบาทหน้าที่ของปอเนาะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

4.4.5.4 เงื่อนไขในด้านการขาดแคลนสถานศึกษา

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ในพื้นที่มีสถานศึกษาที่พอเพียงสามารถรองรับได้ แต่ที่มีเด็กจำนวนมากไปเรียนปอเนาะนั้นเป็นเพราะความเชื่อทางศาสนาไม่เกี่ยวกับการขาดแคลนสถานศึกษา

คนที่ 2 อาจารย์นุ้ย*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ในพื้นที่ตรงนี้สถาบันการศึกษาทั้งทางสายสามัญ และสายอาชีพนั้นมีเพียงพอต่อจำนวนประชากร มีตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมหาวิทยาลัย ดังนั้นเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาจึงไม่ใช่ปัจจัยที่จะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 3 นายสนิท*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาไม่น่าจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ เพราะคิดว่าสถานศึกษาทางสามัญหรือทางวิชาชีพน่าจะมีเพียงพอ แต่หากไม่เพียงพอทางศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ก็สามารจัดให้ได้

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า การขาดแคลนสถานศึกษาไม่ได้เกี่ยวข้องกับบทบาทของปอเนาะแต่อย่างใด เพราะถึงแม้จะขาดแคลนจะสถานศึกษาหรือไม่ก็ตามมุสลิมก็ยังคงไปเรียนในปอเนาะ

เมื่อทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการ ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะพบว่าผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มนี้มีความเห็นพ้องกันว่าเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาไม่ใช่ปัจจัยที่จะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะถึงแม้จะขาดแคลนจะสถานศึกษาหรือไม่ก็ตามมุสลิมก็ยังคงไปเรียนในปอเนาะ และในพื้นที่เองก็มีสถานศึกษาเพียงพอทั้งทางสามัญและทางสายอาชีพแต่ก็ยังคงมีคนจำนวนมากที่เข้าไปเรียนในปอเนาะ

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่าเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษานั้นไม่ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะ เพราะปอเนาะมีบทบาทที่ชัดเจนในการสอนศาสนาซึ่งไม่ว่าจะขาดแคลนสถานศึกษาหรือไม่อย่างไรมุสลิมก็จำเป็นที่จะต้องเรียนศาสนา

คนที่ 2 นายอรุณ*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่าในพื้นที่มีสถานศึกษาเพียงพอทั้งที่สอนสามัญอย่างเด็วและที่สอนศาสนาควบคู่ไปกับสามัญด้วย ผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าการขาดแคลนสถานศึกษาไม่น่าจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ เพราะผู้ที่ไปเรียนปอเนาะนั้นก็เพราะต้องการเรียนรู้ทางศาสนาอย่างแท้จริงมีความสนใจใฝ่รู้ทางศาสนา

คนที่ 3 โตะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า การขาดแคลนสถานศึกษาไม่เกี่ยวข้องกับบทบาทของปอเนาะเพราะถึงอย่างไรเด็กก็ต้องเรียนศาสนาอยู่แล้ว ในบางชุมชนเด็กเรียนสามัญจบชั้นบังคับแล้วก็ออกมาไม่ได้เรียนต่อพ่อแม่ผู้ปกครองก็เลยให้มาเรียนศาสนาในปอเนาะ

คนที่ 4 โตะครูปอเนาะสะมาลา

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ส่วนใหญ่ปอเนาะจะตั้งอยู่ในชนบทจึงอาจทำให้ถูกมองว่าเป็นพื้นที่ห่างไกลขาดแคลนสถานศึกษาเด็กจึงหันมาเรียนปอเนาะ แต่ในความจริงแล้วในพื้นที่มีสถานศึกษารองรับอย่างเพียงพอเด็กที่มาเรียนปอเนาะก็เพราะต้องการเรียนรู้ทางศาสนา

คนที่ 5 ผู้ช่วยโต๊ะครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่าการขาดแคลนสถานศึกษาไม่เกี่ยวกับบทบาทของปอเนาะ แม้ว่าปัจจุบันจะมีคนให้ความสนใจที่จะเรียนทางสามัญเป็นจำนวนมากแต่ปอเนาะก็ยังคงมีคนมาเรียนและปอเนาะก็ยังคงทำหน้าที่เหมือนเดิม

คนที่ 6 นายอับดุล*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า สถานศึกษาที่มีอยู่ในพื้นที่นี้มีเพียงพอกับจำนวนนักเรียน และยังมีให้เลือกหลากหลายไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนสามัญทั่วไป ซึ่งสอนเฉพาะวิชาสามัญหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาซึ่งสอนทั้งสามัญและศาสนา แต่ก็เห็นได้ว่าคนในพื้นที่ก็ยังให้ความสนใจที่จะเรียนในปอเนาะด้วย นั่นเป็นเพราะความศรัทธาและความต้องการที่จะเรียนรู้ด้านศาสนาในเชิงลึก ดังนั้นแม้ว่าสถานศึกษาจะมีเพียงพอแต่ปอเนาะก็ยังคงมีบทบาทต่อสังคมมุสลิมอยู่

คนที่ 7 นายแวดาโอะ*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะมีบทบาทที่เฉพาะและชัดเจนเพราะฉะนั้นการขาดแคลนสถานศึกษาจึงไม่น่าจะเป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มที่เป็นผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ พบว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทที่ชัดเจนในการสอนศาสนาซึ่งไม่ว่าจะขาดแคลนสถานศึกษาหรือไม่ก็ตาม ถึงอย่างไรมุสลิมก็ยังให้ความสำคัญกับเรียนในปอเนาะและบทบาทปอเนาะก็ยังคงเหมือนเดิม ดังนั้นเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษานั้นจึงไม่น่าจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า การขาดแคลนสถานศึกษานั้นไม่ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะปอเนาะมีบทบาทในการสอนศาสนา “หากในพื้นที่มีการขาดแคลนสถานศึกษาเกิดขึ้นปอเนาะก็ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนบทบาทไปสอนสามัญหรือสอนวิชาชีพได้เพราะนั่นไม่ใช่บทบาทของปอเนาะ บทบาทของปอเนาะมีอย่างไรรก็ยังคงเป็นอย่างนั้น”

คนที่ 2 นายสุรียา*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เหตุผลที่คนไปเรียนในปอเนาะไม่ใช่เพราะขาดแคลนสถานศึกษาแต่เป็นเพราะความเชื่อในด้านศาสนา ดังนั้นไม่ว่าสถานศึกษาจะขาดแคลนหรือไม่คนก็ยังคงไปเรียนในปอเนาะและปอเนาะก็ยังทำหน้าที่เหมือนเดิม

คนที่ 3 นายสมาน*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า สังคมภายนอกอาจจะเห็นว่าในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีเด็ก ๆ ซึ่งอยู่ในวัยเรียนเข้าไปเรียนในปอเนาะเป็นจำนวนมาก การที่เป็นเช่นนั้นอาจจะทำให้สังคมเข้าใจไปได้ว่าในพื้นที่ที่มีความห่างไกลหรือขาดแคลนโรงเรียน สถานศึกษาเข้าไปไม่ถึงเด็ก ๆ จึงไปเรียนปอเนาะกัน ซึ่งในความเป็นจริงเด็กที่เรียนในปอเนาะส่วนใหญ่ที่เรียนในโรงเรียนควบคู่ไปด้วย การขาดแคลนสถานศึกษาหรือไม่นั้นไม่ได้มีผลใดๆต่อบทบาทของปอเนาะเพราะไม่ว่าจะอย่างไรคนก็ยังมาเรียนในปอเนาะ

คนที่ 4 นางสาวเคียรฮานา*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ในพื้นที่ไม่น่าจะขาดแคลนสถานศึกษาแต่ที่คนเลือกไปเรียนปอเนาะเป็นเพราะความเชื่อและความศรัทธาในศาสนามากกว่า

กลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมมีความเห็นที่ตรงกันในเรื่องเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า การขาดแคลนสถานศึกษานั้นไม่ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะการที่คนไปเรียนในปอเนาะนั้นไม่ใช่เพราะขาดแคลนสถานศึกษาแต่เป็นเพราะความเชื่อและความศรัทธาในศาสนามากกว่า ดังนั้นไม่ว่าสถานศึกษาจะขาดแคลนหรือไม่ก็ตามคนก็ยังคงไปเรียนในปอเนาะและปอเนาะก็ยังทำหน้าที่เหมือนเดิมและหากมีการขาดแคลนสถานศึกษาเกิดขึ้นจริงปอเนาะก็ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนบทบาทไปสอนสามัญหรือสอนวิชาชีพได้ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าในพื้นที่มีสถานศึกษาเพียงพอ

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า สถานศึกษามีเป็นจำนวนมากและคิดว่าน่าจะเพียงพอกับความต้องการ แต่การที่มุสลิมให้ความสนใจในการเรียนปอเนาะเป็นเพราะความเชื่อทางศาสนา เงื่อนไขในด้านการขาดแคลนสถานศึกษาจึงไม่น่ามีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 2 นายยุทธ*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะมีบทบาทในการสอนศาสนาซึ่งมุสลิมเรียนปอเนาะเพื่อให้มีความรู้ในด้านศาสนาไม่ได้เกี่ยวกับการขาดแคลนสถานศึกษา

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านไทยพุทธมีความเห็นที่สอดคล้องกันในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เงื่อนไขในด้านการขาดแคลนสถานศึกษาไม่น่าจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาว่าการขาดแคลนสถานศึกษาไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ เพราะเชื่อว่าในพื้นที่ที่มีสถานศึกษาเพียงพอและถึงจะขาดแคลนสถานศึกษาหรือไม่คนก็ยังมีความต้องการเรียนในปอเนาะ

4.4.5.5 เงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชน

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า เงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนที่เป็นชาวไทยมุสลิมมีผลต่อบทบาทของปอเนาะในด้านการเป็นสถาบันที่ได้รับการยอมรับด้านการให้ความรู้ทางศาสนา มุสลิมต้องการให้ลูกหลานได้เรียนศาสนา ปอเนาะจึงเป็นสถาบันที่เกิดจากความต้องการของชาวไทยมุสลิม แต่หากเป็นความต้องการของชาวไทยพุทธแล้วคาดว่าจะมีความแตกต่างออกไปเพราะชาวไทยพุทธส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับการเรียนทางสามัญมากกว่าทางศาสนา ดังนั้นปอเนาะเองก็จำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสังคมส่วนใหญ่ของประเทศ ดังจะเห็นได้จากเด็กที่เรียนปอเนาะเกือบทั้งหมดเรียนอยู่ในโรงเรียนสามัญด้วยหรือหากไม่ได้เรียนในโรงเรียนแล้วก็จะจบการเรียนชั้นบังคับมาก่อนจึงมาเรียนปอเนาะ การที่เด็กเรียนในโรงเรียนควบคู่ไปด้วยนั้นการเรียนการสอนในปอเนาะก็จะมีเวลาในแต่ละวันน้อยลงได้ะครูเองก็ต้องแบ่งเวลาเพื่อให้เด็กได้เรียนทั้งในโรงเรียนและได้เรียนศาสนาในปอเนาะด้วย

คนที่ 2 อาจารย์ปีย์*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ชาวไทยมุสลิมยังคงมีความต้องการที่จะเรียนในปอเนาะ ดังนั้นปอเนาะจึงสามารถคงอยู่ในสังคมมุสลิมมาได้อย่างยาวนานและมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมมาอย่างต่อเนื่อง แต่ในส่วนของชาวไทยพุทธเองนั้นให้ความสำคัญกับการเรียนศาสนาน้อยกว่าชาวไทยมุสลิม แต่อย่างไรก็ตามผู้ให้

ข้อมูลคิดว่าเงื่อนไขดังกล่าวนี้ไม่น่าจะส่งผลกระทบต่อบทบาทของปอเนาะแต่อย่างใดเพราะปอเนาะเองมีความเป็นตัวของตัวเอง และมีอัตลักษณ์

คนที่ 3 นายสนิท*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า คนไทยมุสลิมโดยเฉพาะใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ความสำคัญกับการศึกษาศาสนาเป็นอย่างมาก ปอเนาะจึงมีความสำคัญและได้รับการยอมรับจากชาวไทยมุสลิม ความต้องการของประชาชนชาวไทยมุสลิมจึงมีผลให้ปอเนาะมีสถานภาพและบทบาทที่ชัดเจนและได้รับการยอมรับในสังคมมุสลิมในส่วนของความต้องการของชาวไทยพุทธที่อยู่ในพื้นที่ผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าจะมีความเข้าใจในความต้องการของประชาชนที่เป็นชาวไทยมุสลิม แต่ปัจจุบันปอเนาะเองก็หันมาให้ความสำคัญกับการเรียนสามัญและวิชาชีพด้วยเช่นกัน

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า บทบาทของปอเนาะที่แท้จริงคือการให้ความรู้ด้านศาสนาและชาวไทยมุสลิมเองก็มีความต้องการเช่นนั้น แต่ชาวไทยพุทธอาจจะมองไม่เห็นความสำคัญของการเรียนศาสนาในปอเนาะ แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของปอเนาะก็ยังคงมีความสำคัญต่อมุสลิมอยู่

เมื่อทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการแล้วพบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดบอกว่าปอเนาะเป็นความต้องการของประชาชนชาวไทยมุสลิม ดังนั้นปอเนาะจึงสามารถคงอยู่ในสังคมมุสลิมมาได้อย่างยาวนานและมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมมาอย่างต่อเนื่อง แต่ในส่วนของประชาชนชาวไทยพุทธจะให้ความสำคัญต่อการเรียนทางสามัญมากกว่าทางศาสนาซึ่งก็ส่งผลให้ปอเนาะต้องมีการปรับตัวบ้างเพื่อให้เข้ากับสภาพสังคมโดยรวมเช่น การให้ความสำคัญกับการเรียนในโรงเรียน และนอกจากเรียนศาสนาแล้วยังแบ่งเวลาให้กับการเรียนสามัญและวิชาชีพเพิ่มเติมด้วย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ในสังคมมุสลิมพ่อแม่ต้องการให้ลูกมาเรียนปอเนาะ อย่างน้อยในครอบครัวก็อยากให้มีลูกชายมาเรียนสัก 1 คน แต่ความต้องการของชาวไทยพุทธคงจะต่างกันเพราะชาวไทยพุทธส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเรียนศาสนามากนัก แต่อย่างไรผู้ให้ข้อมูลก็คิดว่าเงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนจะไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 2 นายอรุณ*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลกล่าวถึงเงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนว่า “พื้นที่นี้มีมุสลิมเกือบทั้งนั้นเค้าก็ต้องอยากให้มีอยู่แล้ว ส่วนไทยพุทธเองบางส่วนเค้าก็ไม่ชอบไม่อยากให้มีเพราะรู้สึกว่าจะมีข่าวเขอะมีปัญหาเขอะ แต่บางส่วนก็เฉยๆก็ถือว่าไม่ได้ส่งผลกระทบต่ออะไรกับเค้า จะมีหรือไม่มีมันก็ไม่เกี่ยวกับเค้า”

คนที่ 3 โตะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะที่เกิดขึ้นมาก็เพราะความต้องการของประชาชนในพื้นที่ที่ต้องการให้ลูกหลานได้มีที่เรียนศาสนา เมื่อประชาชนยังคงมีต้องการอยู่ปอเนาะก็ยังคงมีบทบาทต่อไป ส่วนความต้องการของชาวไทยพุทธนั้นก็อยากให้คนที่เรียนในปอเนาะได้เรียนสามัญด้วย ซึ่งทางโตะครูเองก็ยินดีที่เด็กที่เรียนในปอเนาะจะไปเรียนในโรงเรียนด้วย และในส่วนนี้ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 4 โตะครูปอเนาะสะมาลา

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ส่วนใหญ่ในชนบทก็จะมีปอเนาะตั้งอยู่ในแต่ละหมู่บ้านเพราะคนในหมู่บ้านหรือในชุมชนยังคงมีความต้องการที่จะให้ลูกๆ ได้เรียนศาสนาปอเนาะจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อชุมชน แม้ว่าทุกวันนี้ความต้องการของการประชาชนต้องการที่จะให้ลูกหลานได้เรียนสามัญมีมากขึ้น แต่บทบาทของปอเนาะก็ยังเหมือนเดิมไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง

คนที่ 5 ผู้ช่วยโตะครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะเกิดขึ้นมาและคงอยู่ได้ก็เพราะความต้องการของประชาชน ใครๆก็อยากจะเรียนรู้ศาสนากับโตะครูที่เก่งๆ ส่วนประชาชนชาวไทยพุทธบางกลุ่มก็อาจจะไม่ต้องการให้มีปอเนาะเพราะมองว่าปอเนาะมีข่าวไม่ดีบ่อย และคิดว่าควรให้ความสำคัญกับการเรียนสามัญมากกว่า แต่ไม่ว่าจะอย่างไรเงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนนี้ก็ไม่ได้มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 6 นายอับลุ*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า พ่อแม่ที่เป็นมุสลิมต้องการให้ลูกเรียนศาสนาและปอเนาะเองก็เป็นสถาบันที่มุสลิมให้การยอมรับในเรื่องของการให้ความรู้ทางศาสนาที่ลึกซึ้งและไม่มีวันหมด ปอเนาะจึงยังคงอยู่และยังคงมีบทบาทที่สำคัญ แต่ในปัจจุบันนี้การเรียนสามัญมีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ความต้องการของประชาชนที่จะเรียนทางสามัญมีมากขึ้นปอเนาะหลายแห่งจึงมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเอง

จากปอเนาะไปเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งจะสอนทั้งทางศาสนาและสามัญควบคู่กัน
ไป

คนที่ 7 นายแวดาโอ๊ะ*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า ปอเนาะ
เกิดขึ้นมาจากความต้องการของชุมชนที่ต้องการให้มีที่สอนศาสนาให้กับคนในชุมชน ซึ่งถ้าหาก
ความต้องการของประชาชนยังเหมือนเดิมบทบาทของปอเนาะก็ยังคงจะไม่มีการเปลี่ยนแปลง

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มของผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะใน
ประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ปอเนาะเกิดขึ้นมา
ก็เพราะความต้องการของประชาชนในพื้นที่ที่ต้องการให้ลูกหลานได้มีที่เรียนศาสนา เมื่อประชาชน
ยังคงมีความต้องการเช่นเดิมอยู่ปอเนาะก็ยังคงทำหน้าที่ต่อไปไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็
ตามในปัจจุบันมีปอเนาะหลายแห่งที่แปรสภาพไปเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อให้
สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปซึ่งถึงแม้จะมีการแปรสภาพแต่ก็ยังคงสอนด้านศาสนาอยู่ โดย
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนี้จะสอนทั้งทางศาสนาและสามัญควบคู่กันไป นอกจากนี้ผู้ให้
ข้อมูลส่วนใหญ่ยังมองว่าความต้องการของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธมีความแตกต่างกันคือ
ชาวไทยพุทธส่วนมากไม่ต้องการให้มีปอเนาะซึ่งต่างจากชาวไทยมุสลิมที่ต้องการให้มีปอเนาะ แต่
เมื่อพิจารณาจากข้อมูลคำสัมภาษณ์แล้วจะเห็นได้ว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เงื่อนไขด้าน
ความต้องการของประชาชนจะไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า มุสลิม
มีความเคร่งครัดในเรื่องศาสนาอย่างมาก ดังนั้นการเรียนศาสนาจึงมีความจำเป็นและปอเนาะก็เป็น
สถาบันที่ให้ความรู้ด้านศาสนาโดยตรงมุสลิมจึงมีความต้องการที่จะให้มีปอเนาะ ซึ่งจะต่างกับชาว
ไทยพุทธเพราะชาวไทยพุทธมักมองปอเนาะไปในทางที่ไม่ดีและไม่ต้องการที่จะให้มีปอเนาะอยู่
แต่ไม่ว่าจะอย่างไรปอเนาะก็ยังคงทำหน้าที่ในการสอนศาสนาต่อไป

คนที่ 2 นายสุรียา*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า
ชาวไทยมุสลิมมีความต้องการที่จะเรียนปอเนาะเพราะถือว่าปอเนาะเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ทาง
ศาสนาปอเนาะจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อชาวไทยมุสลิม แม้ว่าทุกวันนี้คนจะให้ความสำคัญกับการ

เรียนศาสนาน้อยลงเพราะหันไปเรียนสามัญกันมากกว่าก็ตามแต่ปอเนาะก็ยังคงบทบาทในการสอนศาสนาอยู่เหมือนเดิม

คนที่ 3 นายสมาน*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า คนในพื้นที่ต้องการให้มีปอเนาะเพราะปอเนาะเป็นที่ที่ให้ความรู้ทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต นอกจากนี้การเรียนในปอเนาะก็ไม่ได้มีค่าใช้จ่ายมากมายพ่อแม่สามารถส่งลูกมาเรียนได้โดยไม่ต้องลำบาก

คนที่ 4 นางสาวเคียรฮานา*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ประชาชนที่เป็นชาวไทยมุสลิมมีความต้องการที่จะให้มีปอเนาะเพื่อที่จะได้มีที่เรียนศาสนาโดยตรง แต่ในส่วนของชาวไทยพุทธเองผู้ให้ข้อมูลคิดว่าคงจะมีทั้งส่วนที่ไม่อยากให้มีและส่วนที่เฉยๆ แต่ถึงจะอย่างไรปอเนาะก็ยังจะคงอยู่และยังคงมีบทบาทเช่นเดิม

ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านที่เป็นไทยมุสลิมมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ชาวไทยมุสลิมมีความต้องการที่จะเรียนปอเนาะ และแม้ว่าชาวไทยพุทธมักมองปอเนาะไปในทางที่ไม่ดีและไม่ต้องการที่จะให้มีปอเนาะอยู่ หรือแม้ว่าคนจะให้ความสำคัญกับการเรียนศาสนาน้อยลงเพราะหันไปเรียนสามัญกันมากกว่าก็ตามแต่ปอเนาะก็ยังคงบทบาทในการสอนศาสนาอยู่เหมือนเดิม ดังนั้นเงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนจึงไม่ส่งผลให้บทบาทของปอเนาะเปลี่ยนแปลงไป

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า พื้นที่ตรงนี้ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมซึ่งขอมต้องการให้มีปอเนาะ สำหรับตัวผู้ให้ข้อมูลเองก็ไม่ได้รู้สึกต่อต้านการมีปอเนาะแต่อย่างใด

คนที่ 2 นายยุทธ*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความต้องการของประชาชนที่ต้องการจะเรียนปอเนาะส่งผลให้มีปอเนาะจำนวนมากในพื้นที่ แต่คิดว่าไม่ได้ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะ

กลุ่มชาวบ้านไทยพุทธมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่าความต้องการของประชาชนไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในประเด็นเงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่ ปอเนาะเกิดขึ้นเพราะความต้องการของประชาชนชาวไทยมุสลิมที่ต้องการให้มีสถานที่ที่จะเรียนรู ศาสนาโดยตรงจากผู้รู้ ดังนั้นความต้องการของประชาชนจึงส่งผลให้ปอเนาะยังคงมีอยู่คู่กับสังคม มุสลิม เมื่อประชาชนยังคงมีความต้องการเช่นเดิมอยู่ปอเนาะก็ยังคงทำหน้าที่ต่อไปไม่เปลี่ยนแปลง และแม้ว่าชาวไทยพุทธมักมองปอเนาะไปในทางที่ไม่ดีและไม่ต้องการที่จะให้มีปอเนาะอยู่ หรือแม้ว่าคนจะให้คำสำคัญกับการเรียนศาสนาน้อยลงเพราะหันไปเรียนสามัญกันมากกว่าก็ตามแต่ ปอเนาะก็ยังคงบทบาทในการสอนศาสนาอยู่เหมือนเดิม

4.4.5.6 เงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนา

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ในเงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนาจะมีลักษณะที่คล้ายกับเงื่อนไขด้านความต้องการของ ประชาชนคือประชาชนที่เป็นชาวไทยมุสลิมต้องการให้มีปอเนาะซึ่งตัวผู้นำศาสนาเองก็เช่นกัน แต่ ในส่วนที่ผู้นำจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่นี้ผู้ให้ข้อมูลคิดว่าไม่น่าจะมีผลเพราะตัวผู้นำ ศาสนาไม่ได้มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในปอเนาะแต่เป็นหน้าที่ของโต๊ะครู

คนที่ 2 อาจารย์ปฎิยา*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ผู้นำ ศาสนาเกือบทั้งหมดน่าจะผ่านการเรียนศาสนาในปอเนาะมาก่อน เพราะฉะนั้นผู้ให้ข้อมูลจึงเห็นว่า ตัวผู้นำศาสนาก็น่าจะส่งเสริมและสนับสนุนให้ปอเนาะแบบดั้งเดิมยังคงอยู่ต่อไป

คนที่ 3 นายสนิท*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความ ต้องการของผู้นำศาสนาเองน่าจะอยากให้คงปอเนาะแบบดั้งเดิมไว้เพราะถึงอย่างไรปอเนาะก็เป็น แหล่งที่ให้ความรู้ทางศาสนาที่ลึกซึ้งกว่าโรงเรียนเอกชนแต่ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับโต๊ะครูผู้ซึ่งเป็น เจ้าของปอเนาะ โดยผู้ให้ข้อมูลบอกว่า “โต๊ะครูบางที่เค้าก็อาจจะเปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชน แต่ ที่นี้ว่าโรงเรียนเอกชนมันก็มีเกณฑ์ของมันคือต้องมีอาคาร สถานที่ มีห้องเรียน มีห้องน้ำมีอะไรมันก็ ต้องใช้ทุนเยอะอยู่ แต่อย่างบางคนเค้าก็ต้องการที่จะคงปอเนาะแบบดั้งเดิมไว้ไม่อยากให้ใครมายุ่ง เหมือนเป็นอาศรมของเค้าแบบนี้ก็มี คือมันแล้วแต่คนมากกว่า”

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ผู้นำศาสนามีความต้องการที่จะให้มีปอเนาะแต่ผู้ให้ข้อมูลคิดว่าผู้นำศาสนาไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มที่เป็นข้าราชการพบว่ามีความเห็นที่ตรงกันคือผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าผู้นำศาสนามีความต้องการที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ปอเนาะแบบดั้งเดิมยังคงอยู่ต่อไป และผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าเงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนาจะไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะตัวผู้นำศาสนาไม่ได้มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในปอเนาะแต่เป็นหน้าที่ของโต๊ะครูผู้ซึ่งเป็นเจ้าของปอเนาะ

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะเป็นที่ปลูกฝังทางด้านศาสนาผู้ที่จะเป็นโต๊ะครู โต๊ะอิหม่ามก็ต้องศึกษาปอเนาะเพื่อให้มีความรู้ด้านศาสนาอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นผู้นำศาสนาเองจึงมีความต้องการที่จะให้มีปอเนาะแบบดั้งเดิมไว้สำหรับความต้องการของผู้นำศาสนามีผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่ผู้ให้ข้อมูลคิดว่าคงจะไม่มีผล

คนที่ 2 นายอรุณ*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ผู้นำศาสนาก็คงมีความต้องการที่จะให้มีปอเนาะเพราะผู้นำศาสนาส่วนมากก็เคยเรียนปอเนาะมา

คนที่ 3 โต๊ะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า “ถ้าเป็นปอเนาะอื่นตัวผู้นำศาสนาเองก็จะมีผลไม่มากเพราะผู้นำศาสนาก็ไม่ได้เข้ามายุ่งอะไร เพราะปอเนาะเป็นของโต๊ะครู แต่อย่างที่ปอเนาะนี้ปอเนาะเป็นของมัสยิดก็จะเกี่ยวข้องกับกรรมการมัสยิดด้วย เพราะกรรมการมัสยิดจะเป็นผู้ได้รับทะเบียนมา อย่างชื่อปอเนาะก็จะเป็นชื่อตามมัสยิดจะได้รู้ว่าใครเป็นผู้ดูแล”

คนที่ 4 โต๊ะครูปอเนาะสะมาลา

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ผู้นำศาสนาและโต๊ะครูจะมีหน้าที่คนละส่วนกันดังนั้นผู้นำศาสนาจึงไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 5 ผู้ช่วยโตะครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ในเงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนานั้นผู้ให้ข้อมูลบอกว่า “ความต้องการของผู้นำศาสนา ไม่ได้มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ แต่เป็นปอเนาะต่างหากที่มีผลต่อผู้นำศาสนา เพราะว่าผู้นำศาสนาก็จบปอเนาะ แล้วเมื่อไปเป็นผู้นำศาสนาคนก็ให้ความเคารพนับถือยิ่งเรียนปอเนาะนานก็ยิ่งได้รับการนับถือมาก”

คนที่ 6 นายฮับดุล*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า โดยทั่วไปผู้นำศาสนาจะไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับปอเนาะเพราะฉะนั้นคิดว่าเงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำจึงไม่มีผลใดๆต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 7 นายแวดาโอะ*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ไม่ว่าจะป็นชาวบ้านหรือผู้นำศาสนาก็มีความต้องการที่จะให้มีปอเนาะแต่คิดว่าความต้องการนี้จะไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะเกือบทั้งหมดมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนาไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะผู้นำศาสนาและ โตะครูจะมีหน้าที่คนละส่วนกัน แต่ก็มียางปอเนาะที่เป็นของมัสยิดไม่ได้เป็นของโตะครูผู้นำศาสนาก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลแต่ก็ไม่ได้ส่งผลต่อบทบาท นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลบางคนยังเห็นว่า ผู้นำศาสนาไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะแต่ปอเนาะต่างหากที่มีผลต่อบทบาทของผู้นำศาสนาเพราะหากผู้นำศาสนาคนใดที่ยังเรียนในปอเนาะเป็นเวลานานก็ยิ่งจะได้รับการเคารพนับถือมาก

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า คนไทยมุสลิมมีความต้องการให้มีปอเนาะ ไม่ว่าจะป็นตัวผู้นำศาสนาหรือประชาชนทั่วไป แต่ความต้องการดังกล่าวก็ไม่น่าจะส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 2 นายสุริยา*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ผู้นำศาสนาก็ต้องผ่านการเรียนในปอเนาะมาก่อน ความต้องการของผู้นำศาสนาก็คงอยากจะมี

ปอเนาะต่อไป แม้ว่าจะมีบางปอเนาะที่เปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาแต่คิดว่าอย่างไรคนก็ยังต้องการให้มีปอเนาะ ดังนั้นความต้องการเหล่านี้จึงส่งผลให้ปอเนาะยังคงมีอยู่ แต่ไม่น่าจะส่งผลถึงบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 3 นายสมาน*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ผู้นำศาสนาเองก็คงอยากให้มีปอเนาะแบบดั้งเดิมอยู่ ส่วนโต๊ะครูก็อาจจะมีบางคนที่ยากเปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนแต่ก็ต้องมีทุนสร้างอาคาร สร้างห้องเรียน แต่อย่างไรคิดว่าเงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนาจะไม่ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะปอเนาะเองก็มีหน้าที่ของปอเนาะ และผู้นำศาสนาก็มีหน้าที่ของผู้นำศาสนา

คนที่ 4 นางสาวเคียรฮานา*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะสอนในเรื่องศาสนาอย่างไรตัวผู้นำศาสนาเองก็ต้องการอยากให้มีปอเนาะ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มของชาวบ้านไทยมุสลิมมีความเห็นที่ตรงกันในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะสอนในเรื่องศาสนาอย่างไรผู้นำศาสนาเองก็คงอยากให้มีปอเนาะแบบดั้งเดิมอยู่ แต่ปอเนาะเองก็มีหน้าที่ของปอเนาะและผู้นำศาสนาก็มีหน้าที่ของผู้นำศาสนา ดังนั้นความต้องการของผู้นำศาสนาจึงไม่น่าจะส่งผลถึงบทบาทของปอเนาะ แต่ส่งผลให้ปอเนาะยังคงมีอยู่

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ความต้องการของประชาชนและผู้นำศาสนานั้นต้องการให้มีปอเนาะ และปอเนาะถือได้ว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญในสังคมมุสลิม ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าเงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนาจะไม่ส่งผลให้บทบาทของปอเนาะเปลี่ยนแปลงไปแต่จะส่งผลให้ปอเนาะมีบทบาทที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น

คนที่ 2 นายยุทธ*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ผู้นำศาสนาขอมส่งเสริมให้เรียนรู้ในด้านศาสนาอยู่แล้ว แต่ในส่วนที่ความต้องการของผู้นำศาสนาจะเป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่นั้นไม่แน่ใจแต่คิดว่าไม่น่าจะมีผล เพราะปอเนาะเองก็มีโต๊ะครูที่คอยดูแลอยู่

กลุ่มชาวบ้านไทยพุทธให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของ ปอเนาะว่า ผู้นำศาสนาขอมส่งเสริมให้เรียนรู้ในด้านศาสนาผู้ให้ข้อมูลคิดว่าเงื่อนไขด้านความ ต้องการของผู้นำศาสนาจะไม่น่าส่งผลให้บทบาทของปอเนาะเปลี่ยนแปลงไปแต่จะส่งผลให้ ปอเนาะมีบทบาทที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ในเงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนาผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเชื่อว่าผู้นำศาสนามีความต้องการให้มีปอเนาะแบบดั้งเดิมอยู่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา เพราะผู้นำศาสนา โดยมากก็มักจะผ่านการเรียนในปอเนาะมาแทบทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าความ ต้องการของผู้นำศาสนาจะไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะผู้นำศาสนาไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับ ปอเนาะ โดยตรง และนอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลบางคนที่มีความเห็นว่า ผู้นำศาสนาจะไม่มีผลต่อบ ทบาทของปอเนาะ แต่ปอเนาะต่างหากที่มีผลต่อบทบาทของผู้นำศาสนา เนื่องจากว่าหากผู้นำ ศาสนาคงใคร่เรียนในปอเนาะเป็นเวลานานก็ยิ่งจะได้รับการเคารพนับถือมาก

4.4.5.7 เงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศ

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า อาจจะมีบ้างบางปอเนาะที่โต๊ะครูรู้จักกับคนในต่างประเทศก็อาจจะมีการช่วยเหลือกันเพราะ ปอเนาะเองก็ไม่ได้มีรายได้อะไร แต่คิดว่าการช่วยเหลือก็น่าจะเป็นให้เปล่าเหมือนการทำบุญ ในศาสนาพุทธก็ไม่น่าจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 2 อาจารย์ปุย*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ใน เงื่อนไขการสนับสนุนจากต่างประเทศนั้นบางทีการสนับสนุนไม่ได้มีลักษณะที่เป็นเป็นรูปธรรม เช่นการรับเอาแนวคิด การได้รับการปลูกฝังความเชื่อหรือความคิดต่างๆ ซึ่งหากการสนับสนุน เป็นไปในลักษณะนี้อาจมีผลให้ปอเนาะมีบทบาทอื่นแฝงเข้ามานอกเหนือจากบทบาทในการสอน ศาสนา

คนที่ 3 นายสนิท*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า คงจะมี บ้างบางปอเนาะที่ได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากต่างประเทศแต่จะมากน้อยแค่ไหนอย่างไรนั้น ไม่แน่ใจ แต่เท่าที่ดูก็เห็นว่าปอเนาะแต่ละแห่งก็ยังต้องการความช่วยเหลือจากรัฐอยู่

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศน่าจะเป็นปอเนาะที่มีขนาดใหญ่ มีชื่อเสียง และมีคนจากต่างประเทศเข้าไปเรียน แต่ปอเนาะขนาดเล็กหรือปอเนาะโดยทั่วไปแล้วส่วนใหญ่ก็จะไม่มีการสนับสนุนจากต่างประเทศ และคิดว่าการได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศก็ไม่น่าจะส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะ

เมื่อทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นข้าราชการในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าเงื่อนไขการสนับสนุนจากต่างประเทศไม่น่าจะส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะ แต่ก็มียุให้ข้อมูลบางคนเห็นว่า บางทีการสนับสนุนจากต่างประเทศนั้นก็มิลักษณะที่ไม่เป็นรูปธรรม เช่นการปลูกฝังแนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็อาจมีผลให้ปอเนาะมีบทบาทอื่นแฝงเข้ามานอกเหนือจากบทบาทในการสอนศาสนาได้

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศนั้นมีบ้างแต่น้อยมาก โดยได้รับในลักษณะของการบริจาค(ชะกาต) ซึ่งผู้ให้ข้อมูลบอกว่าการช่วยเหลือเช่นนี้ก็ไม่ได้ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะแต่อย่างใด

คนที่ 2 นายอรุณ*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เงินสนับสนุนที่ได้จากต่างประเทศคงต้องมีบ้างบางปอเนาะที่ได้รับ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลก็ไม่แน่ใจว่าเงินสนับสนุนนั้นจะส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่ ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้การสนับสนุนและรับการสนับสนุนว่ามีเงื่อนไขหรือข้อตกลงอะไรกันหรือไม่อย่างไร

คนที่ 3 โต๊ะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า การสนับสนุนจากต่างประเทศนั้นมีบ้างเหมือนกันเป็นเรื่องของการบริจาค โดยผู้ให้ข้อมูลเล่าว่า “อย่างเรื่องที่ดินที่เราตั้งปอเนาะนี้ก็เหมือนกันเค้าขายไร่ละ 40,000 ไร่ก็ไม่ได้มีเงินมาก ก็เลขลองบอกเพื่อนๆหรือคนที่รู้จักว่าลองช่วยกันเรีย ไรอย่างที่เราๆเค้าก็ช่วยๆกันเรียไรมา คืออย่าไปคิดในแง่แบบนั้นว่าเค้ามาให้เงินแล้วเราต้องไม่คิดต้องทำตามเค้าอย่างนั้นอย่างนั้นมันไม่ใช่ อย่างคนที่ไปเรียนหรือไปทำงานที่นั่นอยู่นานๆเค้าพอมีคนรู้จักเค้าก็ช่วยๆกันเรียไร คนที่เค้าช่วยเราก็คือเค้าทำบุญเค้าก็ช่วยบริจาค”

คนที่ 4 โต้ะครูปอเนาะสะมาลา

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ไม่แน่ใจว่าจะมีการสนับสนุนจากต่างประเทศหรือไม่เพราะปอเนาะของผู้ให้ข้อมูลนั้นไม่มีการสนับสนุนจากต่างประเทศ แต่หากจะมีก็คงเป็นปอเนาะที่ใหญ่ๆซึ่งมีคนจากต่างประเทศเข้ามาเรียน และคิดว่าการสนับสนุนจากต่างประเทศจะไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 5 ผู้ช่วยโต้ะครูปอเนาะมัสจรธรรมวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า อาจจะมีบางที่ที่โต้ะครูมีคนรู้จักอยู่ต่างประเทศก็อาจจะได้รับการช่วยเหลือ แต่อันที่จริงปอเนาะเองก็ไม่ได้มีความจำเป็นที่จะต้องขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศเพราะตอนนี้รัฐก็ให้เงินช่วยเหลืออยู่ และผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นจากรัฐหรือจากต่างประเทศก็ไม่ได้ส่งผลให้บทบาทของปอเนาะต้องเปลี่ยนแปลงไป

คนที่ 6 นายอับดุล*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า การสนับสนุนจากต่างประเทศนั้นคิดว่ามีน้อยมากและก็ไม่น่าจะส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะ

คนที่ 7 นายแวคาโอ๊ะ*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศโดยมากจะเป็นปอเนาะที่มีชื่อเสียง ซึ่งก็น่าจะเป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้ปอเนาะเจริญขึ้นหรือพัฒนาในด้านสถานที่มากกว่าที่จะไปปรับเปลี่ยนในเรื่องบทบาทของปอเนาะ

ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มนี้ซึ่งประกอบด้วยผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะนั้น มีความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าปอเนาะที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศนั้นมีน้อยมากซึ่ง โดยมากก็จะเป็นปอเนาะที่มีชื่อเสียง หรือบางปอเนาะที่โต้ะครูมีคนรู้จักอยู่ที่ต่างประเทศ และเชื่อว่าเงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศนั้นไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะการสนับสนุนจะเป็นไปในลักษณะของการให้บริจาคซึ่งก็จะให้โดยไม่มีเงื่อนไข แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลบางคนที่ไม่แน่ใจว่าเงินสนับสนุนนั้นจะส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่ เพราะทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้การสนับสนุนและรับการสนับสนุนว่ามีเงื่อนไขหรือข้อตกลงอะไรกันหรือไม่อย่างไร

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศส่วนใหญ่ น่าจะเป็นปอเนาะที่มีขนาดใหญ่และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ซึ่งน่าจะมีจำนวนน้อย และผู้ให้ข้อมูลคิดว่าการสนับสนุนจากต่างประเทศไม่น่าจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะปอเนาะที่มีขนาดใหญ่และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักย่อมมีความชัดเจนในบทบาท

คนที่ 2 นายสุริยา*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า อาจจะมีบางปอเนาะเท่านั้นที่ได้รับการสนับสนุนอะไรจากต่างประเทศเพราะปอเนาะส่วนใหญ่ก็จะอยู่กับแบบพอเพียงไม่ได้ต้องการอะไรมากอยู่แล้ว

คนที่ 3 นายสมาน*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า อาจจะมีปอเนาะบางแห่งที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ แต่ผู้ให้ข้อมูลก็เชื่อว่าแม้จะมีปอเนาะจะได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศแต่ถึงอย่างไรบทบาทของปอเนาะก็จะยังคงเหมือนเดิม

คนที่ 4 นางสาวเด็ชร์ฮานา*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะบางแห่งอาจได้รับการสนับสนุนแต่ส่วนมากเห็นอยู่อย่างไรก็คงอยู่อย่างนั้นไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ และเชื่อว่าหากปอเนาะได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศก็คงจะไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะแต่อย่างใด

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านไทยมุสลิมมีความเห็นที่สอดคล้องในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่ามีปอเนาะเป็นจำนวนน้อยที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ และผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าแม้ปอเนาะจะได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศก็จะไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า คงจะมีบางแห่งที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศซึ่งการสนับสนุนจะส่งผลกระทบต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลคิดว่าหากเป็นการให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจก็ไม่น่าจะมีผล

คนที่ 2 นายยุทธ*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า การสนับสนุนจากต่างประเทศน่าจะมียู่แล้ว แต่ก็คิดว่าคงจะมีปอเนาะจำนวนไม่มากที่ได้รับการสนับสนุน ส่วนที่จะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่ก็ต้องขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้การสนับสนุนมีเงื่อนไขหรือหวังผลในการช่วยเหลือหรือไม่อย่างไร

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวไทยพุทธมีความเห็นว่า การสนับสนุนจากต่างประเทศจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่ก็ต้องขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้การสนับสนุนมีเงื่อนไขหรือหวังผลในการช่วยเหลือหรือไม่อย่างไร แต่หากเป็นการให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจก็ไม่น่าจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ในเงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่ส่งผลกระทบต่อบทบาทของปอเนาะเพราะปอเนาะ โดยมากก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ หากจะมีก็จะเป็นในลักษณะของการบริจาค โดยการเรี่ยไรจากคนที่รู้จักมากกว่า แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลบางคนที่เห็นว่าการสนับสนุนจากต่างประเทศจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่ก็ต้องขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้การสนับสนุนและรับการสนับสนุนว่ามีเงื่อนไขหรือข้อตกลงอะไรกันหรือไม่อย่างไร นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ข้อมูลที่มีความเห็นต่างออกไปว่า บางทีการสนับสนุนจากต่างประเทศนั้นก็ยังมีลักษณะที่ไม่เป็นรูปธรรม เช่นการปลูกฝังแนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็อาจมีผลให้ปอเนาะมีบทบาทอื่นแฝงเข้ามานอกเหนือจากบทบาทในการสอนศาสนาได้

4.4.5.8 เงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิม

กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น

คนที่ 1 นายอนันต์*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า “ในด้านของกระแสการก่อการร้ายถ้าจะว่าไปแล้วก็ไม่ได้ส่งผลโดยตรง แต่ก็อาจจะมีบ้างที่ทำให้ปอเนาะในบ้านเราอาจจะถูกจับตามองแต่ไม่ได้หมายความว่ารัฐไปจับผิดอะไรเดี๋ยวนะ เพียงแต่เป็น

การเฝ้าระวังอย่างที่ไม่ชัดเจนนี่ก็เป็นมาตรการเฝ้าระวังอย่างหนึ่งแต่ถ้าส่งผลกระทบต่อปอเนาะโดยตรงก็ คงไม่ เพราะก็เห็นเค้าก็ยังอยู่กัน ได้เหมือนเดิมและก็ยังมีคนมาเรียนตามปกติ ”

คนที่ 2 อาจารย์ปีย์*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า กระแส การก่อการร้ายของโลกมุสลิมไม่ว่าจะเป็นจากทางตะวันออกกลาง หรือในภูมิภาคนี้ทำให้ ภาพลักษณ์ของมุสลิมทั่วโลกรวมทั้งมุสลิมในบ้านเราถูกมองไปในทางที่ไม่ดีรวมทั้งในส่วน ของปอเนาะเองก็ถูกมองไม่ดีด้วย แต่ถึงอย่างไรก็เชื่อว่าปอเนาะจะยังคงบทบาทไว้ได้เหมือนเดิม เนื่องจากปอเนาะเป็นสถาบันที่มีลักษณะเฉพาะและมีความสำคัญต่อสังคมมุสลิม ดังนั้นปัจจัย ภายนอกจึงไม่น่าจะส่งผลกระทบต่อบทบาทของปอเนาะมากนัก

คนที่ 3 นายสนิท*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า กระแส การก่อการร้ายจากทั้งภายในและภายนอกประเทศเป็นประเด็นที่ทำให้รัฐเข้ามาจัดระเบียบปอเนาะ แต่อย่างไรก็ดีคิดว่าเงื่อนไขดังกล่าวมีผลต่อบทบาทของปอเนาะน้อยมาก

คนที่ 4 นายหนึ่งกมล*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า กระแส ก่อการร้ายอาจจะส่งผลกระทบต่อปอเนาะบ้างในแง่ของกระแสแนวคิดไอ้ะครูบางคนที่จบจากต่างประเทศ ก็อาจรับแนวคิดนี้มา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มที่เป็นข้าราชการในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อ บทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายไม่มีผล ต่อบทบาทของปอเนาะโดยตรงอาจจะมีผลในลักษณะของการรับเอาแนวคิดเข้ามา และรัฐเข้มงวด กับปอเนาะมากขึ้นแต่ผู้ให้ข้อมูลก็เชื่อว่าเงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายมีผลต่อบทบาทของ ปอเนาะน้อยมาก

กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะ

คนที่ 1 นายมาราฟี*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า กระแสการก่อการร้ายไม่น่าจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะ โดยมากไอ้ะครูในปอเนาะที่จบมา จากต่างประเทศจะไม่ค่อยมีบทบาทมาก และไอ้ะครูส่วนใหญ่ในปีตตานีก็จะเรียนศาสนาจาก ปอเนาะในปีตตานี ดังนั้นการจะรับเอาแนวคิดในเรื่องการใช้ความรุนแรงมาคงจะเป็นไปได้ยาก

คนที่ 2 นายอรุณ*

ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า กระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมคงจะส่งผลบ้างปอเนาะในแง่ของการถูกเพ่งเล็งมากขึ้น แต่อย่างไรก็เชื่อว่าบทบาทของปอเนาะไม่น่าจะเปลี่ยนแปลงไปเพราะการก่อการร้ายน่าจะเกิดจากประเด็นด้านผลประโยชน์มากกว่าด้านศาสนา

คนที่ 3 โตะครูปอเนาะพัฒนาวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า กระแสการก่อการร้ายอาจจะมีผลกับปอเนาะใหญ่ๆ ในเรื่องความเชื่อมั่นของคนที่มีต่อปอเนาะอาจจะทำให้มีคนมาเรียนน้อยลง แต่ถ้าเป็นปอเนาะเล็กๆที่อยู่ในชุมชนก็ไม่มีผลอะไรเพราะส่วนใหญ่ปอเนาะที่เล็กๆจะมีอยู่ตามชุมชนตามหมู่บ้านต่างๆ และคนที่มาเรียนก็จะเป็นคนที่อยู่ในชุมชน

คนที่ 4 โตะครูปอเนาะสะมาลา

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า กระแสการก่อการร้ายไม่มีผลต่อปอเนาะที่มีขนาดเล็ก

คนที่ 5 ผู้ช่วยโตะครูปอเนาะแสงธรรมวิทยา

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ถ้าเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่จะมีความเข้าใจและเชื่อมั่นในปอเนาะกระแสการก่อการร้ายไม่ว่าจะในพื้นที่หรือจากกลุ่มประเทศมุสลิมก็จะไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ แต่หากเป็นคนนอกที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ก็อาจจะมองปอเนาะไปในทางไม่ดี

คนที่ 6 นายอับดุล*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า ในเรื่องของกระแสการก่อการร้ายนั้น ไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะมุสลิมจะรู้และเข้าใจอยู่แล้วว่า ปอเนาะมีบทบาทอย่างไร แต่อาจจะส่งผลให้รัฐเข้มงวดมากขึ้นแต่อย่างไรก็ไม่ได้ส่งผลให้บทบาทของปอเนาะเปลี่ยนแปลงไป

คนที่ 7 นายแวดาโอะ*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า กระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมอาจจะมีผลบ้างคือทำให้มีคนมาเรียนน้อยลงแต่ก็คงไม่ได้ส่งผลอะไรมาก ถ้าส่งผลก็คงส่งผลต่อความเข้าใจของคนนอกที่มองมากกว่าที่อาจจะมองไม่ดีหรืออาจจะทำให้เกิดความระแวงสงสัย

ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มผู้นำศาสนา, ผู้นำท้องถิ่น, ผู้สอนในปอเนาะส่วนใหญ่มีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายมีผลต่อ

บทบาทของปอเนาะในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้เพราะการก่อการร้ายจากประเทศในกลุ่มมุสลิมทำให้ปอเนาะถูกเพ่งเล็งและผู้คนขาดความเชื่อมั่นในการที่จะเข้ามาเรียนในปอเนาะ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อปอเนาะที่มีขนาดใหญ่และมีคนจากต่างพื้นที่มาเรียนเท่านั้น แต่ในส่วนปอเนาะที่มีขนาดเล็กหรือปอเนาะในชุมชนก็จะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม

คนที่ 1 นายอิทธิพล*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า กระแสการก่อการร้ายของประเทศมุสลิมอาจจะมีผลบ้างต่อคนที่อยู่ที่ยื่นซึ่งได้ยื่นข่าวอาจจะเกิดความกลัว แต่สำหรับคนในพื้นที่ก็ไม่มีผลอะไร

คนที่ 2 นายสุริยา*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า เรื่องของกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมนั้นส่งผลกระทบต่อปอเนาะบ้าง เช่น ทำให้ปอเนาะถูกเข้มงวดจากทางรัฐมากขึ้น แต่ถึงอย่างไรผู้ให้ข้อมูลก็เห็นว่าปอเนาะจะยังคงทำหน้าที่เหมือนเดิมต่อไป

คนที่ 3 นายสมาน*

ผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า กระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมอาจจะส่งผลกระทบต่อปอเนาะในด้านของภาพลักษณ์ที่ออกไป และทำรัฐเข้ามาจัดระเบียบซึ่งปอเนาะจากเดิมที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจเมื่อเกิดมีกระแสต่างๆออกมาก็ทำให้ถูกจับตามอง แต่เชื่อว่าบทบาทของปอเนาะในการเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ทางศาสนานั้นยังเหมือนเดิม

คนที่ 4 นางสาวเดียร์ฮานา*

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า ในเงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมทำให้ทางราชการเข้มงวดกวัดขันปอเนาะมากขึ้น แต่เท่าที่ผู้ให้ข้อมูลสังเกตเห็นก็ไม่เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปอเนาะ ปอเนาะมีบทบาทอย่างไรก็คงยังเป็นอย่างนั้น

การสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นพ้องกันว่า เงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมส่งผลกระทบต่อปอเนาะบ้างในด้านของภาพลักษณ์ที่ออกไป ทำรัฐเข้ามาจัดระเบียบและถูกจับตามองจาก

ทางราชการ แต่ถึงอย่างไรผู้ให้ข้อมูลก็เชื่อว่าปอเนาะจะยังคงทำหน้าที่เหมือนเดิมต่อไปมีบทบาท
อย่างไรก็คงยังเป็นอย่างนั้น

กลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

คนที่ 1 นางสาวนันท์*

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า
เรื่องกระแสการก่อการร้ายมีผลในแง่ของความรู้สึกของคนที่ยึดศาสนาที่มีต่อโลกตะวันตก เมื่อมี
กระแสการก่อการร้ายและการเกิดสงครามทำให้โลกมุสลิมและโลกตะวันตกเกิดความหวาดระแวง
ซึ่งกันและกันรวมถึงคนที่เรียนศาสนาเองก็เกิดความรู้สึกต่อต้านตะวันตก ส่วนผลที่มีต่อบทบาท
ของปอเนาะอาจจะมีบ้างในปอเนาะบางแห่งที่โต๊ะครูรู้สึกต่อต้านตะวันตกทำให้อาจจะมีบางคำ
สอนที่บิดเบือนไป แต่อย่างไรเชื่อว่าบทบาทของปอเนาะส่วนใหญ่จะไม่ได้รับผลจากเงื่อนไขนี้

คนที่ 2 นายยุทธ*

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะว่า กระแส
การก่อการร้ายกระแสนี้ก็ส่งผลทั่วโลกผลกับปอเนาะก็คงจะมีบ้างแต่ก็ไม่รู้ว่าจะส่งผลมากน้อยแค่
ไหนอย่างไรบ้าง แต่อย่างน้อยในบ้านเรากระแสนี้ก็ทำให้คนก็รู้จักปอเนาะมากขึ้นแต่ก็มักจะในแง่
ลบ เพราะมักจะมีข่าวที่ไม่ดีออกมา

ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มที่เป็นชาวบ้านไทยพุทธมีความเห็นในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อ
บทบาทของปอเนาะว่า กระแสการก่อการร้ายกระแสนี้ส่งผลไปทั่วโลกและผลที่เกิดกับปอเนาะก็คง
จะมีบ้าง เช่น ในด้านของความรู้สึกที่ต่อต้านตะวันตกจนอาจจะทำให้โต๊ะครูที่รู้สึกต่อต้านตะวันตก
บิดเบือนคำสอนในศาสนาไป และกระแสดังกล่าวนี้ก็ทำให้คนก็รู้จักปอเนาะมากขึ้นแต่ก็มักจะมี
ด้านลบ แต่อย่างไรผู้ให้ข้อมูลก็เชื่อว่าบทบาทของปอเนาะส่วนใหญ่จะไม่ได้รับผลจากเงื่อนไขนี้

ในเงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายกระแสของกลุ่มประเทศมุสลิมนั้นผู้ให้
ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่มีผลต่อปอเนาะโดยตรงอาจจะมีบ้างในแง่ของกระแสแนวคิดซึ่งโต๊ะครู
บางคนที่ย้ายจากต่างประเทศก็อาจรับแนวคิดนี้มา แต่เงื่อนไขนี้จะมีผลต่อปอเนาะในประเด็น
บทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้เพราะกระแสการก่อการร้ายจากประเทศในกลุ่มมุสลิมทำให้ปอเนาะ
ถูกเพ่งเล็งและผู้คนขาดความเชื่อมั่นในการที่จะเข้ามาเรียนในปอเนาะ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อปอเนาะที่มี
ขนาดใหญ่และมีคนจากต่างพื้นที่มาเรียนเท่านั้น แต่ในส่วนปอเนาะที่มีขนาดเล็กหรือปอเนาะใน
ชุมชนก็จะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ

ตารางที่ 4.45 ตารางแสดงเงื่อนไขที่มีผลกระทบต่อบทบาทของปอเนาะ

เงื่อนไข	กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key – informant)			
	ข้าราชการ 4 คน	ผู้นำศาสนา, ผู้นำชุมชน, ผู้สอนในปอเนาะ 7 คน	ชาวบ้านไทยมุสลิม 4 คน	ชาวบ้านไทยพุทธ 2 คน
นโยบายรัฐ	//	//	//	/
โลกาภิวัตน์	/	////	//	
ความเชื่อทางศาสนา	////	///////	////	//
ขาดแคลนสถานศึกษา				
ความต้องการของประชาชน	////	////////	////	//
ความต้องการของผู้นำศาสนา	/	///		/
การสนับสนุนจากต่างประเทศ	/	/		/
กระแสก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิม	/	//		/

หมายเหตุ: เครื่องหมาย / แทนจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากตารางที่ 4.45 ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 41.2 เห็นว่าเงื่อนไขด้านนโยบายรัฐมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ โดยเป็นผลทำให้ปอเนาะมีบทบาทที่รับรู้จากสังคมภายนอกในทางที่ดียิ่งขึ้น เพราะการที่รัฐมีนโยบายให้ปอเนาะมาจดทะเบียนนั้นทำให้สังคมเข้าถึงและเข้าใจปอเนาะได้ดีขึ้น แต่โดยภาพรวมแล้วผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าการที่รัฐมีนโยบายจัดระเบียบปอเนาะและให้ปอเนาะจดทะเบียนนั้นจะไม่มีผลต่อบทบาทในการสอนศาสนาของปอเนาะ

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 41.2 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านโลกาภิวัตน์มีผลต่อปอเนาะคือ จำนวนผู้เรียนและระยะเวลาในการเรียนน้อยลงเพราะผู้เรียนหันไปสนใจการเรียนทางสามัญมากขึ้น ทำให้จะต้องปรับตัวรับกับสิ่งใหม่ที่เข้ามา เช่น การมีการเรียนการสอนวิชาชีพ และวิชาสามัญให้กับผู้เรียนในปอเนาะ หรือการที่ผู้เรียนมีเวลาเรียนน้อยลงจึงทำให้ต้องเน้นการสอนในเรื่องที่จำเป็นต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้มากกว่าการสอนในหลักศาสนาอย่างลึกซึ้ง

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนามีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะความเชื่อทางศาสนาทำให้ปอเนาะเกิดขึ้นและมีบทบาทที่สำคัญอยู่ในสังคมมุสลิมมาเป็นเวลานาน

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเห็นว่าเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะเชื่อว่าในพื้นที่ที่มีสถานศึกษาเพียงพอ และการที่คนเข้าไปเรียนปอเนาะก็เป็นเพราะมีความศรัทธาและต้องการเรียนรู้ทางด้านศาสนาไม่ได้เกี่ยวข้องกับการขาดแคลนสถานศึกษาแต่อย่างใด

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นในเงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนว่า ความต้องการของประชาชนมีผลให้ปอเนาะเกิดขึ้นและยังคงมีอยู่คู่กับสังคมมุสลิม

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 29.4 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนามีผลต่อของปอเนาะ ในด้านความต้องการให้ปอเนาะยังคงมีอยู่ แต่จะไม่มีผลโดยตรงต่อบทบาทของปอเนาะเพราะผู้นำศาสนาไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับปอเนาะ โดยตรง นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ข้อมูลบางคนที่มีมองว่าปอเนาะต่างหากที่มีผลต่อบทบาทของผู้นำศาสนาเพราะผู้นำศาสนาคนใดที่เรียนปอเนาะนานๆก็จะได้รับความเคารพนับถือมาก

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 17.6 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ โดยการสนับสนุนนั้นอาจจะเข้ามาในลักษณะที่ไม่เป็นรูปธรรม เช่น การรับเอาแนวคิด อุดมการณ์ หรือความเชื่อบางอย่างเข้ามาอาจจะทำให้ปอเนาะมีบทบาทอื่นแฝงเข้ามา นอกจากบทบาทในการสอนศาสนา และการสนับสนุนจากต่างประเทศจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้การสนับสนุนและรับการสนับสนุนว่ามีเงื่อนไขหรือ

ข้อตกลงอะไรกันหรือไม่อย่างไร แต่อย่างไรผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เชื่อว่าการสนับสนุนจากต่างประเทศจะไม่มีผลต่อปอเนาะเพราะปอเนาะ โดยมากก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ หากจะมีก็จะเป็นในลักษณะของการบริจาค

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 23.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมมีผลต่อปอเนาะในแง่ของกระแสแนวคิดซึ่งโตะครุบางคนที่จบจากต่างประเทศก็อาจรับแนวคิดนี้มา และมีผลต่อบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกรับรู้เพราะกระแสการก่อการร้ายจากประเทศในกลุ่มมุสลิมทำให้ปอเนาะถูกเพ่งเล็งและผู้คนขาดความเชื่อมั่นในการที่จะเข้ามาเรียนในปอเนาะ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อปอเนาะที่มีขนาดใหญ่และมีคนจากต่างพื้นที่มาเรียนเท่านั้น โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เชื่อว่าในส่วนของปอเนาะที่มีขนาดเล็กหรือปอเนาะในชุมชนจะไม่ได้รับผลกระทบ

ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดเห็นว่า เงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนามีผลต่อบทบาทของปอเนาะมากที่สุด และเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษามีผลต่อบทบาทของปอเนาะน้อยที่สุด ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาเบื้องต้นโดยใช้แบบสอบถาม โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่า เงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนามีผลต่อบทบาทของปอเนาะมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.54 และเงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษามีผลต่อบทบาทของปอเนาะน้อยที่สุด ค่าเฉลี่ย 2.92

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย ศึกษากรณี : อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ

เพื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทของปอเนาะ ทั้งบทบาทที่รับรู้ บทบาทที่เป็นจริง และบทบาทที่คาดหวัง และเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาท

โดยในการศึกษามีกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 ข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น และผู้สอนในปอเนาะ กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านไทยมุสลิม และกลุ่มที่ 4 ชาวบ้านไทยพุทธ

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key - informant) ผู้ศึกษาได้กำหนดไว้ 17 ตัวอย่าง จากข้าราชการฝ่ายการศึกษาในส่วนท้องถิ่น 4 ตัวอย่าง ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น และผู้สอนในปอเนาะ 7 ตัวอย่าง ชาวบ้านไทยมุสลิม 4 ตัวอย่าง และชาวบ้านไทยพุทธ 2 ตัวอย่าง โดยในกระบวนการศึกษาได้อาศัยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นหลัก ร่วมกับการใช้แบบสอบถามประกอบในการศึกษาเบื้องต้น โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่งดังนี้ 1. ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษาวิจัยเอกสาร (Document Research) เป็นการค้นคว้าและรวบรวมแนวความคิดโดยการศึกษาจากหนังสือพิมพ์ หนังสือ รายงานการวิจัย คำร่า วารสาร เอกสารสิ่งพิมพ์ วิทยานิพนธ์ บทสัมภาษณ์ ฐานข้อมูล ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาใช้ประกอบการศึกษาและการวิเคราะห์ 2. ข้อมูลปฐมภูมิ เก็บรวบรวมจากแบบสอบถามที่ใช้ประกอบในการศึกษาเบื้องต้นและโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับปอเนาะซึ่งได้แก่ ข้าราชการ ผู้สอนในปอเนาะ ผู้นำศาสนาในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น และชาวบ้าน โดยได้กำหนดกรอบประเด็นไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับ บทบาทของปอเนาะ และเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิจัยในการศึกษาสถานภาพและบทบาทของปอเนาะ ผู้ศึกษาอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลโดยโดยการจัดกลุ่มข้อมูล จำแนกแยกแยะ

(Classification) การตีความ (Interpretation) การให้ความหมายข้อมูล และทำการวิเคราะห์โดยยึดหลักตรรกะ (Logical Analysis) และเกี่ยวข้องกับแนวความคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยควบคู่กับการศึกษาบริบท (Context) รวมทั้งใช้สถิติเชิงพรรณนา

ในการศึกษาเรื่อง “ สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย ศึกษากรณี : อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี” สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted roles) หรือบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะคือ เป็นสถาบันที่สอนศาสนา และวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักของศาสนาอิสลามและเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลาม

2. บทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะ(Perceived roles)คือ เป็นที่สถาบันที่ให้ความรู้ในด้านศาสนา แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางส่วนที่มีการรับรู้และตีความปอเนาะว่าเป็นแหล่งช่องสุมของผู้ที่ก่อความไม่สงบ

3. บทบาทที่สังคมภายนอกคาดหวัง (Expected roles) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความเห็นตรงกันว่าปอเนาะจะเป็นสถาบันที่ยังคงมีอยู่ต่อไป และผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐแต่ไม่ได้คาดหวังว่าปอเนาะจะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไป

4. สถานภาพของปอเนาะ (Status) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับว่าจะมองในมิติใด หากมองในมิติของศาสนาชาวไทยมุสลิมจะกำหนดสถานภาพในการจัดช่วงชั้นทางสังคมของปอเนาะสูงกว่าโรงเรียนสามัญ แต่หากมองในมิติของการเรียนสามัญ การนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพและในมุมมองของสังคมทั่วไป โดยเฉพาะมุมมองของชาวไทยพุทธโรงเรียนสามัญก็จะได้รับการกำหนดสถานภาพของในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่สูงกว่า

5. ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเงื่อนไขต่างๆ ที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะประกอบด้วยเงื่อนไขหลัก 3 ประการ ได้แก่ ความต้องการของของประชาชนที่ให้บุตรหลานคนเรียนด้านศาสนา ความเชื่อทางศาสนา และกระแสโลกาภิวัตน์

5.1.1 บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะนั้นมีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันระหว่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกกลุ่ม โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญเห็นตรงกันว่าบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะคือ เป็นสถาบันที่สอนศาสนา และวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักของศาสนาอิสลามและเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลาม ซึ่งในประเด็นบทบาทที่เป็น

จริงของปอเนาะความคิดเห็นของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้นมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาเบื้องต้นจากแบบสอบถามโดยผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 49.5 มีความเห็นว่า ปอเนาะเป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนามากกว่าแหล่งอื่นๆ และผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 48.0 มีความเห็นว่า ปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลาม และจากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นบทบาทของปอเนาะในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลาม โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่เห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ส่วนใหญ่เห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นบทบาทของปอเนาะในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลาม โดยผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มอาชีพ มีความเห็นว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาอิสลามอยู่ในระดับมาก ส่วนในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชนนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาพุทธส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับน้อย และผู้ที่นับถือคริสต์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง และจากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นบทบาทของปอเนาะที่มีต่อชุมชนผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับมาก ยกเว้นผู้ที่มิอาชีพทำนา/ทำสวน ซึ่งส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

จากผลการศึกษาดังกล่าวพบว่ามีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ จูไรรัตน์ สวัสดิภาพ ซึ่งได้ทำการศึกษาถึงชุมชนกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาพบว่า คัวแปรภูมิหลังของชาวไทยมุสลิมทุกคัว ยกเว้นมัสยิดที่ไปประกอบศาสนกิจและศาสนพิธีเป็นประจำ และอาชีพ มีความสัมพันธ์กับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามอย่างมีนัยสำคัญนอกจากนี้ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน การศึกษาศาสนาอิสลาม และแนวคิดแบบโลกอลลิฮีม มีผลกระทบโดยตรงในทางบวกต่อความยึดมั่นผูกพันในศาสนา โดยปัจจัยด้านการศึกษาศาสนาอิสลามมีผลกระทบมากที่สุด นอกจากนี้มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พลตรี ชูพันธ์ ตราชู ซึ่งได้ทำการศึกษาในเรื่องของบทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนาเยาวชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าปอเนาะยังคงเป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อเยาวชนมุสลิม เป็นสถาบันทางการศึกษาที่มุสลิมยอมรับ และยังสอดคล้องกับค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อทาง

ศาสนา และยังคงคล้องกับ ศศ.ดร.อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต หัวหน้าภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งได้เขียนไว้ในบทความเรื่อง ปอเนาะอัด ลักษณ์ชุมชนชายแดนใต้บทบาทการสร้างอัตลักษณ์ : วิถีแห่งมุสลิม โดยในบทความได้กล่าวถึง บทบาทของปอเนาะว่า ปอเนาะเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการการศึกษาวิชาการ ศาสนาสาขาต่างๆ ให้กับสังคมมุสลิมผู้ที่สนใจทุกเพศทุกวัย วิชาการที่ปอเนาะจัดให้เป็นวิชาการ ศาสนาที่จะทำให้ผู้ศึกษารู้จักข้อบัญญัติใช้และข้อห้าม ตลอดจนบาปและบุญในอิสลามเพื่อใช้ในการ ดำเนินชีวิตทั้งในเรื่องส่วนตัว ครอบครัว และสังคม และปอเนาะยังมีบทบาทมากในการ วางรากฐานการศึกษาสำหรับนักวิชาการศาสนา และนักปราชญ์ นักวิชาการมุสลิมในปัจจุบัน จำนวนมากมีประวัติการศึกษาจากปอเนาะ หากเป็นในอดีตก่อนพ.ศ. 2504 นักวิชาการศาสนา เกือบทั้งหมดมีพื้นฐานความรู้ทางศาสนาจากปอเนาะ ด้วยเหตุผลดังกล่าวปอเนาะจึงมีบทบาท สำคัญในด้านการสร้างปราชญ์ และนักวิชาการศาสนาเพื่อกลับไปพัฒนาสังคมซึ่งส่วนใหญ่จะเปิด ปอเนาะเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้แก่สังคมต่อไป บางคนก็อาจจะไปเป็นนักเผยแผ่อิสระและบางคนก็ อาจจะไปเป็นครูสอนศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ปอเนาะยังมีบทบาท สำคัญในการสร้างสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพราะปอเนาะเป็นทั้ง สถาบันการศึกษาและสถาบันศาสนา ผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมที่จะให้บุตรหลานของตน ได้เรียนในสถาบันศึกษาแห่งนี้ ในอดีตสถาบันศึกษาปอเนาะจะได้รับความนิยมเป็นอันดับต้น แม้ ในปัจจุบัน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางแต่ปอเนาะก็ยังไม่ หมดความนิยม แม้ปอเนาะจะเป็นสถาบันศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่งแต่ปอเนาะยังสามารถ รักษาเอกลักษณ์ของตนเองได้เป็นอย่างดี

จากข้อมูลที่ผู้ศึกษาได้รับจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถสรุปใจความสำคัญได้ดังต่อไปนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 17 คนมีความเห็นที่ตรงกันในเรื่องของบทบาทของปอเนาะในการเป็นสถาบัน ที่สอนศาสนา และในการเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามว่า ปอเนาะเป็นแหล่งให้ความรู้ ทางศาสนาที่ลึกซึ้ง ซึ่งจะสอนหลักศาสนาและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักของศาสนาอิสลาม โดยมากผู้ที่จบปอเนาะมักจะเป็นผู้รู้ทางด้านศาสนา แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความมุมานะในการศึกษาหา ความรู้และระยะที่ศึกษาด้วย ส่วนในเรื่องบทบาทของปอเนาะในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเห็นว่า ปอเนาะไม่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพราะปอเนาะจะมีบทบาทที่ สำคัญด้านการสอนศาสนาเพียงอย่างเดียว หากจะกล่าวถึงการเป็นศูนย์กลางของชุมชนน่าจะเป็นที่ มัสยิดมากกว่า

จากข้อมูลข้างต้นจึงสรุปได้ว่า บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted roles) หรือบทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะคือ เป็นสถาบันที่สอนศาสนา และวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักของศาสนาอิสลามและเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลาม

5.1.2 บทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะ

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะนั้นผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่คือ ผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มข้าราชการ กลุ่มผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้สอนในปอเนาะ และกลุ่มชาวบ้านไทยมุสลิมมีการรับรู้ถึงบทบาทของปอเนาะในฐานะของการเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ด้านศาสนา และมองว่าการที่ปอเนาะถูกรับรู้และตีความไปในทางที่ไม่ดีนั้นเป็นเพราะข่าวที่นำเสนอออกไป แต่ก็ยอมรับว่าอาจจะมีปอเนาะบางแห่งซึ่งนับเป็นส่วนน้อยมากที่เป็นไปตามข่าว แต่สำหรับผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยพุทธแม้ว่าจะเป็นคนในพื้นที่แต่ก็ยังมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อปอเนาะ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มชาวบ้านไทยพุทธนี้มีความเห็นในประเด็นการรับรู้และตีความบทบาทของปอเนาะที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ ซึ่งความเห็นในประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาเบื้องต้นจากแบบสอบถามโดยผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 51.5 มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านดี และร้อยละ 12.5 มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านไม่ดี และจากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะ ผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านดีต่อปอเนาะ ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ส่วนใหญ่มองปอเนาะด้วยความรู้สึกเฉยๆ และการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นความรู้สึกที่มีต่อปอเนาะ โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพรับราชการ อาชีพรับจ้าง/เอกชน และอาชีพทำนา/ทำสวนส่วนใหญ่มองปอเนาะด้วยความรู้สึกในด้านดี ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพค้าขายส่วนใหญ่มองปอเนาะด้วยความรู้สึกเฉยๆ

จากข้อมูลที่ผู้ศึกษาได้รับจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถสรุปใจความสำคัญได้ดังต่อไปนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่มีการรับรู้และตีความปอเนาะว่าเป็นสถาบันที่สอนศาสนา ส่วนการรับรู้และตีความปอเนาะในเรื่องการเป็นแหล่งช่องสุมของผู้ก่อความไม่สงบหรือการรับรู้และตีความในเชิงลบนั้น ผู้ให้ข้อมูลมองว่าเป็นเพราะข่าวที่นำเสนอออกไป แต่ก็ยอมรับว่าอาจจะมีปอเนาะบางแห่งซึ่งนับเป็นส่วนน้อยมากที่เป็นไปตามข่าว แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางส่วนที่มีการรับรู้และตีความปอเนาะไปในเชิงลบเพราะผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มนี้เชื่อว่าข่าวที่ออกมาไม่ดีเกี่ยวกับปอเนาะก็คงจะมีมูลความจริงอยู่บ้างจึงมีความระแวงสงสัยในปอเนาะอยู่

กล่าวโดยสรุปในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะ (Perceived roles) ข้อมูลที่ได้รับจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 17 คนแสดงให้เห็นว่า สังคมภายนอกรับรู้และตีความปอเนาะว่าเป็นที่สถาบันที่ให้ความรู้ในด้านศาสนา แต่ก็มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางส่วนที่มีการรับรู้และตีความปอเนาะว่าเป็นแหล่งช่องสุ่มของผู้ที่ก่อความไม่สงบ

5.1.3 บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวัง

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกคาดหวัง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความเห็นตรงกันว่าปอเนาะจะเป็นสถาบันที่ยังคงมีอยู่ต่อไป และผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ ยกเว้นผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านไทยมุสลิม 1 คนที่ให้ข้อมูลถึงเรื่องนี้ว่าต้องการที่จะให้ปอเนาะเป็นแบบเดิม รัฐไม่จำเป็นต้องเข้ามาดูแลเพราะคิดว่าปอเนาะคืออยู่แล้วไม่ได้มีปัญหาอะไร และเห็นว่าถึงแม้รัฐไม่เข้ามาดูแลปอเนาะก็ยังคงอยู่ได้เพราะถึงอย่างไรมุสลิมก็ให้ความสำคัญกับปอเนาะอยู่แล้ว สำหรับความคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไป ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าไม่ได้คาดหวังในส่วนนี้เนื่องจากมองว่าเป็นคนละส่วนกัน เพราะหากมองในแง่ของการเรียนศาสนามุสลิมก็ให้การยอมรับการเรียนศาสนาในปอเนาะอยู่แล้ว และผู้ให้ข้อมูลบางส่วนก็มองว่าเป็นไปได้ยากที่ปอเนาะจะได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปเพราะถึงอย่างไรคนในสังคมโดยทั่วไปก็ยังให้ความสำคัญกับการเรียนในโรงเรียนสามัญมากกว่า แต่ผู้ให้ข้อมูลบางคนก็มีความเห็นต่างออกไปว่าหากปอเนาะสามารถเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไปได้ก็เป็น好事 และเห็นด้วยหากมีการเพิ่มเติมการเรียนการสอนวิชาสามัญเข้าไปในปอเนาะเพราะจะได้เป็นการเพิ่มเติมความรู้ในด้านอื่นนอกจากด้านศาสนาไปด้วย และจากการทำการศึกษเบื้องต้นโดยใช้แบบสอบถามพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นสอดคล้องกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 75.5 มีความเห็นว่าปอเนาะควรจะมีอยู่ต่อไป และยังมีความเห็นที่สอดคล้องกันในประเด็นความคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐมีผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 68.5 ที่เห็นว่าปอเนาะควรเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ และจากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะ โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลามและพุทธส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะควรมีอยู่ ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะไม่ควรจะมีอยู่ สำหรับประเด็นความเห็นต่อการเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลามมีความเห็นว่า ปอเนาะควรเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ และ

จากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นความเห็นต่อการมี/ไม่มีปอเนาะ ผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะควรจะมีอยู่ ส่วนในประเด็นความเห็นต่อการเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ ผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ปอเนาะควรเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในเรื่องความคาดหวังต่อการคงอยู่ของปอเนาะ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคนมีความเห็นตรงกันว่าปอเนาะจะเป็นสถาบันที่ยังคงมีอยู่ต่อไป ส่วนในเรื่องการเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐ สำหรับในเรื่องความคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไป ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าไม่ได้คาดหวังในส่วนนี้

สรุปจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นบทบาทที่สังคมภายนอกคาดหวัง (Expected roles) จะเห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความเห็นตรงกันว่าปอเนาะจะเป็นสถาบันที่ยังคงมีอยู่ต่อไป และผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดคาดหวังให้ปอเนาะเป็นสถาบันที่อยู่ในระบบของรัฐแต่ไม่ได้คาดหวังว่าปอเนาะจะเป็นสถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับโรงเรียนสามัญทั่วไป

5.1.4 สถานภาพของปอเนาะ

ข้อมูลที่สำคัญที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นสถานภาพของปอเนาะ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นในประเด็นนี้ว่า หากมองในมิติของศาสนาชาวไทยมุสลิมจะกำหนดสถานภาพในการจัดช่วงชั้นทางสังคมของปอเนาะสูงกว่าโรงเรียนสามัญ แต่หากมองในมิติของการเรียนสามัญ การนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ และในมุมมองของสังคมทั่วไป โดยเฉพาะมุมมองของชาวไทยพุทธโรงเรียนสามัญก็ได้รับการกำหนดสถานภาพของในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่สูงกว่า และจากการทำการศึกษเบื้องต้นโดยใช้แบบสอบถามพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นสอดคล้องกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 50.5 มีความเห็นว่าหากมองโดยทั่วไปแล้วโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ และผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 75.3 มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ และจากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าการนับถือศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะในประเด็นสถานภาพของปอเนาะ ผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีสถานภาพที่เท่ากัน ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพที่สูงกว่าปอเนาะ และจากการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติพบว่าอาชีพของผู้ตอบ

แบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับความเห็นต่อบทบาทและสถานภาพของปอเนาะ โดยในประเด็น สถานภาพของปอเนาะผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพรับราชการ และค้าขายส่วนใหญ่มีความเห็นว่า โรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ ส่วนผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง/เอกชน ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า โรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ และ โรงเรียนสามัญกับปอเนาะมีสถานภาพที่เท่ากัน และ ผู้ที่มีอาชีพทำนา/ทำสวนส่วนใหญ่ มีความเห็นว่าโรงเรียนสามัญกับปอเนาะมีสถานภาพที่เท่ากัน

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในเรื่องการกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้น ทางสังคม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความเห็นที่หลากหลายโดยมีทั้งผู้เห็นว่าปอเนาะมีสถานภาพสูงกว่า โรงเรียนสามัญ ผู้ที่เห็นว่าโรงเรียนสามัญมีสถานภาพสูงกว่าปอเนาะ ผู้ที่เห็นว่าทั้งปอเนาะและ โรงเรียนสามัญมีสถานภาพที่เท่ากัน และผู้ที่เห็นว่าปอเนาะและโรงเรียนสามัญมีบทบาทหน้าที่ที่ แยกต่างกันอย่างเห็นว่าจะไม่สามารถที่จะนำมาเปรียบเทียบกันได้

กล่าวโดยสรุปในประเด็นสถานภาพของปอเนาะ (Status) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับว่าจะมองในมิติใด หากมองในมิติของศาสนาชาวไทยมุสลิมจะกำหนดสถานภาพในการจัดช่วงชั้นทางสังคมของ ปอเนาะสูงกว่าโรงเรียนสามัญ แต่หากมองในมิติของการเรียนสามัญ การนำความรู้ไปใช้ในการ ประกอบอาชีพ และในมุมมองของสังคมทั่วไปโดยเฉพาะมุมมองของชาวไทยพุทธ โรงเรียนสามัญ ก็จะได้รับกำหนดสถานภาพของในการจัดช่วงชั้นทางสังคมที่สูงกว่า

5.1.5 เจ็อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเจ็อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูล สำคัญส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเจ็อนใจด้านความเชื่อทางศาสนา และเจ็อนใจด้านความต้องการของ ประชาชนมีผลต่อบทบาทของปอเนาะมากที่สุด และเจ็อนใจด้านการขาดแคลนสถานศึกษานั้นไม่ ส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะเลย ซึ่งมีความสอดคล้องกับทำการศึกษาเบื้องต้นโดยใช้แบบสอบถาม โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเจ็อนใจความเชื่อด้านศาสนามีผลต่อบทบาทของ ปอเนาะมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.54) และเจ็อนใจด้านการขาดแคลนสถานศึกษามีผลต่อบทบาทของ ปอเนาะน้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.92)

จากข้อมูลที่ได้รับจากผู้ศึกษาได้รับจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่าในประเด็นเจ็อนใจที่มีผลต่อบทบาท ของปอเนาะผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 41.2 เห็นว่าเจ็อนใจด้านนโยบายรัฐมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ โดย เป็นผลทำให้ปอเนาะมีบทบาทที่รับรู้จากสังคมภายนอกในทางที่ดีมากขึ้น เพราะการที่รัฐมีนโยบาย ให้ปอเนาะมาจดทะเบียนนั้นทำให้สังคมเข้าถึงและเข้าใจปอเนาะได้ดีขึ้น แต่โดยภาพรวมแล้วผู้ให้

ข้อมูลเชื่อว่าการที่รัฐมีนโยบายจัดระเบียบปอเนาะและให้ปอเนาะจดทะเบียนนั้นจะไม่มีผลต่อบทบาทในการสอนศาสนาของปอเนาะ

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 41.2 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านโลกาภิวัตน์มีผลต่อปอเนาะคือ จำนวนผู้เรียนและระยะเวลาในการเรียนน้อยลงเพราะผู้เรียนหันไปสนใจการเรียนทางสามัญมากขึ้น ทำให้จะต้องปรับตัวรับกับสิ่งใหม่ที่เข้ามา เช่น การมีการเรียนการสอนวิชาชีพ และวิชาสามัญให้กับผู้เรียนในปอเนาะ หรือการที่ผู้เรียนมีเวลาเรียนน้อยลงจึงทำให้ต้องเน้นการสอนในเรื่องที่จำเป็นต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้มากกว่าการสอนในหลักศาสนาอย่างลึกซึ้ง

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความเชื่อทางศาสนามีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะความเชื่อทางศาสนาทำให้ปอเนาะเกิดขึ้นและมีบทบาทที่สำคัญอยู่ในสังคมมุสลิมมาเป็นเวลานาน

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเห็นว่า เงื่อนไขด้านการขาดแคลนสถานศึกษาไม่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะเพราะเชื่อว่าในพื้นที่มีสถานศึกษาเพียงพอ และการที่คนเข้าไปเรียนปอเนาะก็เป็นเพราะมีความศรัทธาและต้องการเรียนรู้ทางด้านศาสนาไม่ได้เกี่ยวข้องกับการขาดแคลนสถานศึกษาแต่อย่างใด

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นในเงื่อนไขด้านความต้องการของประชาชนว่า ความต้องการของประชาชนมีผลให้ปอเนาะเกิดขึ้นและยังคงมีอยู่คู่กับสังคมมุสลิม

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 29.4 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านความต้องการของผู้นำศาสนามีผลต่อของปอเนาะในด้านความต้องการให้ปอเนาะยังคงมีอยู่ แต่จะไม่มีผลโดยตรงต่อบทบาทของปอเนาะเพราะผู้นำศาสนาไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับปอเนาะโดยตรง นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ข้อมูลบางคนที่มองว่าปอเนาะต่างหากที่มีผลต่อบทบาทของผู้นำศาสนาเพราะผู้นำศาสนาคนใดที่เรียนปอเนาะนานๆก็จะได้รับความเคารพนับถือมาก

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 17.6 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากต่างประเทศมีผลต่อบทบาทของปอเนาะ โดยการสนับสนุนนั้นอาจจะเข้ามาในลักษณะที่ไม่เป็นรูปธรรม เช่น การรับเอาแนวคิด อุดมการณ์ หรือความเชื่อบางอย่างเข้ามาอาจจะทำให้ปอเนาะมีบทบาทอื่นแฝงเข้ามา นอกจากบทบาทในการสอนศาสนา และการสนับสนุนจากต่างประเทศจะมีผลต่อบทบาทของปอเนาะหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้การสนับสนุนและรับการสนับสนุนว่ามีเงื่อนไขหรือข้อตกลงอะไรกันหรือไม่อย่างไร แต่อย่างไรผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เชื่อว่าการสนับสนุนจากต่างประเทศจะไม่มีผลต่อปอเนาะเพราะปอเนาะโดยมากก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ หากจะมีก็จะเป็นในลักษณะของการบริจาค

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 23.5 มีความเห็นว่าเงื่อนไขด้านกระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมมีผลต่อปอเนาะในแง่ของกระแสแนวคิดซึ่งโศครุบางคนที่ย้ายจากต่างประเทศก็อาจรับแนวคิดนี้มา และมีผลต่อบทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกรับรู้เพราะกระแสการก่อการร้ายจากประเทศในกลุ่มมุสลิมทำให้ปอเนาะถูกเพ่งเล็งและผู้คนขาดความเชื่อมั่นในการที่จะเข้ามาเรียนในปอเนาะ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อปอเนาะที่มีขนาดใหญ่และมีคนจากต่างพื้นที่มาเรียนเท่านั้น โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เชื่อว่าในส่วนของปอเนาะที่มีขนาดเล็กหรือปอเนาะในชุมชนจะไม่ได้รับผลกระทบ

สรุปจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเงื่อนไขต่างๆ ที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะประกอบด้วยเงื่อนไขหลัก 3 ประการ ได้แก่ ความต้องการของของประชาชนที่ใ้บุตรหลานตนเรียนด้านศาสนา ความเชื่อทางศาสนา และกระแสโลกาภิวัตน์

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเรื่อง สถานภาพและบทบาทของปอเนาะในสังคมไทย ศึกษากรณี : อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี จากกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาทั้งหมดรวมทั้งการรวบรวมเอกสารในด้านต่างๆ ตลอดจนข้อสังเกตที่ผู้ศึกษาได้ค้นพบจากการเก็บข้อมูลภาคสนามสามารถนำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะในการสร้างความเข้าใจในสถานภาพและบทบาทของปอเนาะ รวมถึงแนวทางในการพัฒนาปอเนาะได้ดังนี้

1. รัฐควรส่งเสริมบทบาทของปอเนาะในฐานะที่เป็นแหล่งสอนศาสนา และผลิตผู้รู้ด้านศาสนาต่อไป ทั้งนี้ อาจปรับรูปแบบให้มีมาตรฐานในการสอนมากขึ้น โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการดูแลหลักสูตรของปอเนาะในแต่ละจังหวัด เพื่อกำหนดเนื้อหา และแนวทางการสอนให้สอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลามที่แท้จริง
2. เนื่องจากสังคมภายนอกบางส่วนยังมีการรับรู้ และตีความปอเนาะคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงในบางส่วน รัฐบาลและสื่อมวลชนควรนำเสนอข่าวสารด้านบวกของปอเนาะในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนาที่มีคุณค่าต่อสังคมให้มากขึ้น
3. ส่งเสริมให้ปอเนาะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบายของรัฐเกี่ยวกับปอเนาะเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างตรงจุด เช่น ที่ผ่านมารัฐเปิดโอกาสให้โศครุในปอเนาะมาประชุมร่วมกัน เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาปอเนาะนั้นถือว่ารัฐได้ดำเนินการมาถูกทางแล้ว

4. จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะจังหวัดปัตตานี เป็นจังหวัดที่มีต้นทุนทางสังคมทั้ง วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถาบันองค์กรต่างๆในชุมชน รัฐจึงควรนำจุดแข็งนี้มา เป็นโอกาสในการพัฒนาเพื่อให้จังหวัดปัตตานีเป็นศูนย์กลางการศึกษาาระบบปอเนาะ

อย่างไรก็ตาม แนวทางและข้อเสนอที่ผู้ศึกษากล่าวมาทั้งหมดอาจจะไม่ใช่บทสรุปที่ สมบูรณ์สำหรับการทำความเข้าใจในสถานภาพและบทบาทของปอเนาะ แต่ผู้ศึกษาก็หวังว่าจะ สามารถเป็นแนวทางให้เกิดความเข้าใจในสถานภาพและบทบาทของปอเนาะได้มากขึ้น และผู้ ศึกษาเชื่อว่าหากภาครัฐใช้ศักยภาพที่มีอยู่นำสิ่งต่างๆเหล่านี้ไปสู่ภาคปฏิบัติให้บังเกิดผลเป็น รูปธรรม ปัญหาความไม่เข้าใจในปอเนาะต้องบรรเทาเบาบางลงไปได้อย่างแน่นอน

ภาคผนวก ข

คำร้องขอจดทะเบียนสถานศึกษาปอเนาะ
ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถานศึกษาปอเนาะ พ.ศ. ๒๕๔๗

คำขอที่ .....

เขียนที่ .....

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

ข้าพเจ้า ..... อายุ ..... ปี

สัญชาติ ..... เชื้อชาติ ..... ศาสนา ..... เลขประจำตัวประชาชน .....

อยู่บ้านเลขที่ ..... หมู่ที่ ..... ถนน ..... ตำบล .....

อำเภอ ..... จังหวัด .....

ขอยื่นคำร้องขอจดทะเบียนต่อนายทะเบียนสถานศึกษาปอเนาะดังมีรายละเอียด

ต่อไปนี้

ข้อ ๑ ข้าพเจ้าขอจดทะเบียนสถานศึกษาปอเนาะชื่อ.....

ชั้นที่ ..... หมู่ที่ ..... ซอย..... ตำบล .....

อำเภอ ..... จังหวัด .....

ข้อ ๒ สถานที่ตั้งเป็นอาคาร ..... จำนวน ..... หลัง

มีที่พักผู้เรียน ..... หลัง

ข้อ ๓ สถานศึกษาปอเนาะนี้จะรับผู้เรียนเฉพาะ ชาย หญิง ทั้งชายและหญิง

โดยมีจำนวนผู้เรียนที่รับเข้าเรียน ทั้งสิ้น ..... คน

ข้อ ๔ สถานศึกษาปอเนาะนี้จะมีผู้ช่วยโต๊ะครู จำนวน ..... คน

ข้อ ๕ ข้าพเจ้าได้ส่งเอกสารพร้อมคำร้องฉบับนี้ คือ

๕.๑ ... (สำเนาภาพถ่ายบัตรประชาชน).....

๕.๒ ... (สำเนาภาพถ่ายทะเบียนบ้าน)

๕.๓ ... (หลักฐานแสดงสิทธิครอบครองสถานที่ตั้งสถานศึกษาปอเนาะ)

๕.๔ ... (หนังสือรายงานการมอบหมายให้ผู้ช่วยโต๊ะครูเข้าทำการสอนแบบ ป.น. ๓)

ลงชื่อ ..... ผู้ขอจดทะเบียน

ทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะ

ที่ ..... / .....

ศาลากลางจังหวัด .....
วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

ให้ ..... อายุ ..... ปี
สัญชาติ ..... เชื้อชาติ ..... เลขประจำตัวประชาชน .....

จดทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะขึ้นที่ .....

หมู่ที่ ..... ตำบล ..... อำเภอ ..... จังหวัด .....

ได้ตามรายการที่แสดงความจำนงไว้คือ

(๑) ชื่อสถาบันศึกษาปอเนาะ .....

(๒) ตั้งอยู่ที่ ..... หมู่ที่ .....

ชอย ..... ถนน ..... ตำบล .....

อำเภอ ..... จังหวัด .....

(๓) ผู้เรียนจำนวน ..... คน

(ลงชื่อ) .....

(.....)

นายทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะ

แบบรายงานการดำเนินงาน
ของสถาบันศึกษาปอเนาะ.....

เขียนที่.....
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า.....โต๊ะครูสถาบันศึกษา
ปอเนาะ.....ขอรายงานการดำเนินงานในช่วงระยะเวลา ตั้งแต่วันที่.....
เดือน.....พ.ศ..... ถึงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....ดังต่อไปนี้

๑. ปัจจุบันมีผู้เรียนจำนวนทั้งสิ้น.....คน ตามรายชื่อที่แนบ
๒. ปัจจุบันมีผู้ช่วยโต๊ะครู.....คน ตามบัญชีรายชื่อที่แนบ
๓. การดำเนินงานของสถาบันศึกษาปอเนาะของข้าพเจ้ามีปัญหาและอุปสรรค คือ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔. ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....
.....

(ลงชื่อ) .....
โต๊ะครูสถาบันศึกษาปอเนาะ.....

ตราสำนักงาน
หนังสือรับรองความรู้

ที่

สำนักงานคณะกรรมการอิสลาม
ประจำจังหวัด.....

โดยหนังสือฉบับนี้ ข้าพเจ้า.....ตำแหน่งประธาน
คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด.....ขอรับรองว่า นาย.....
ขอรับรองว่า นาย.....ถือบัตรประชาชน เลขที่.....
ออกให้โดยนายทะเบียนอำเภอ.....จังหวัด.....
เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....พ.ศ.....
พ.ศ.....เป็นผู้มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามในระดับอิสลามศึกษา.....
และเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อย สามารถสอนศาสนาอิสลามในระดับที่ผู้อื่นได้
ให้ไว้ ณ วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

ลงชื่อ.....

(.....)

ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด

ตราสมาคม
หนังสือรับรองความรู้

ที่

นายกสมาคม โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา
อิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้

โดยหนังสือฉบับนี้ ข้าพเจ้า.....ตำแหน่งนายกสมาคม
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ขอรับรองนาย.....
ถือบัตรประชาชนเลขที่.....ออกให้โดยนายทะเบียนอำเภอ.....
จังหวัด.....เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....
หมดอายุวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เป็นผู้มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามในระดับ
อิสลามศึกษา.....และเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อย สามารถสอนศาสนา
อิสลามในระดับพี่ครูอื่นได้

ให้ไว้ ณ วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

ลงชื่อ.....

(.....)

นายกสมาคม โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้

เขียนที่เลขที่.....

วันที่.....

เรื่อง ขออนุญาตความรู้วิชาสามัญ

เรียน นายทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะ จังหวัด.....

ข้าพเจ้า.....ถือบัตรประชาชนเลขที่.....

เลขที่ออกโดยนายทะเบียนอำเภอ.....จังหวัด.....

เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ..... หมคอายุวันที่.....

เดือน.....พ.ศ.....อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

มีความประสงค์จะขอจดทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะชั้นที่เลขที่.....หมู่ที่.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ แต่เนื่องจากข้าพเจ้ามีความรู้วิชาสามัญ

ระดับชั้น.....ไม่เป็นไปตามระเบียบดังกล่าว ข้าพเจ้าจึงขออนุญาตความรู้วิชาสามัญ และ

ข้าพเจ้าขอให้คำมั่นต่อนายทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะว่าข้าพเจ้า จะเข้ารับการอบรมวิชาสามัญตาม

หลักสูตรที่สมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามภาคใต้จัดขึ้นภายใน 2 ปี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

ลงชื่อ.....

(.....)

โต๊ะครูปอเนาะ

หนังสือรับรองการเป็นผู้ครอบครองสิทธิ์ที่ดิน

เขียนที่ .....

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

ข้าพเจ้านาย/นาง/นางสาว ..... ผู้จดทะเบียน

สถานศึกษาปอเนาะ ..... ซึ่งจะจัดตั้งขึ้นเลขที่ ..... หมู่ที่ .....

รอย ..... ถนน ..... ตำบล ..... อำเภอ .....

จังหวัด..... ข้าพเจ้าเป็นผู้ครอบครองที่ดินที่ใช้จัดตั้งสถานศึกษาปอเนาะ

ซึ่งสถานที่ดังกล่าวชาวบ้านได้มอบให้ไว้เป็นสถานศึกษาปอเนาะมาเป็นเวลานานแล้วแต่ที่ดินยัง

ไม่มีหลักฐานสิทธิใดๆตามกฎหมายเลย คงมีแต่เพียงหลักฐานที่แสดงสิทธิครอบครองการใช้ที่ดิน

ดังกล่าวที่ข้าพเจ้าเป็นเจ้าของ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... รอย.....

ถนน..... ตำบล..... อำเภอ.....

จังหวัด..... เป็นหลักฐานแสดงสิทธิครอบครองในสถานที่ตั้งสถานศึกษา

ปอเนาะดังกล่าว

ลงชื่อ ..... ผู้ขอจัดตั้ง

(.....)

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ
ว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ

พ.ศ. ๒๕๔๗

ด้วยรัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อสร้างสังคมสันติสุขและยกระดับพื้นฐานความเป็นอยู่ของประชาชนในจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส กระทรวงศึกษาธิการจึงเห็นสมควรส่งเสริมสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นสถาบันสังคมเพื่อการสอนตามหลักศาสนาอิสลามให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมอิสลาม และความต้องการของชุมชนในการศึกษาอย่างเหมาะสม

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕ และมาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการจึงออกระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. ๒๕๔๗....”

ข้อ ๒ ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศเป็นต้นไป
บรรดาระเบียบ ข้อบังคับหรือคำสั่งอื่นใดที่ขัดหรือแย้งกับระเบียบให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ ๓ ในระเบียบนี้

“สถาบันศึกษาปอเนาะ” หมายความว่า สถาบันสังคมของชุมชนอิสลามที่เสริมสร้างการเรียนรู้ในทางศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้และความประพฤติที่ดีงาม ในการดำรงชีพอย่างสันติสุขและมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

“โต๊ะครู” หมายความว่า ผู้สอนที่มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามเป็นอย่างดีเป็นที่เคารพนับถือของชุมชน ที่เป็นเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะ

“ผู้ช่วยโต๊ะครู” หมายความว่า ผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามเป็นอย่างดีซึ่งโต๊ะครูให้ช่วยสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะ

“นายทะเบียน” หมายความว่า นายทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะประจำจังหวัด

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน หรือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนตามกฎหมายโรงเรียนเอกชน แล้วแต่กรณี

ข้อ ๔ โต้ะครูเจ้าของสถานศึกษาปอเนาะใดประสงค์จะจดทะเบียนเป็นสถานศึกษาปอเนาะให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียนตามแบบ ป.น. ๑ ท้ายระเบียบนี้

ข้อ ๕ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้ที่ผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมายเป็นนายทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะจังหวัดทำหน้าที่จดทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะ และมีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนและกำกับดูแลสถาบันศึกษาปอเนาะที่ได้จดทะเบียนแล้ว

ให้นายทะเบียนออกหลักฐานการจดทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะ ภายใน ๓๐ วันนับแต่วันที่ได้รับคำร้องขอพร้อมเอกสารครบถ้วนถูกต้อง ตามแบบ ป.น. ๒

ข้อ ๖ ให้สำนักงานทำหน้าที่เป็นสำนักงานทะเบียนกลางสถาบันศึกษาปอเนาะเพื่อรวบรวมข้อมูลสถาบันศึกษาปอเนาะทุกจังหวัด และมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนสถาบันศึกษาปอเนาะ และกำกับดูแลนายทะเบียนประจำจังหวัดให้ดำเนินการตามระเบียบนี้

ข้อ ๗ สถานที่และบริเวณที่ตั้งสถาบันศึกษาปอเนาะต้องมีความเหมาะสมแก่การดำเนินการสอน โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและไม่ขัดต่อสุขลักษณะหรือนามัยของผู้เรียน

ข้อ ๘ โต้ะครูที่ขอจดทะเบียนสถาบันศึกษาปอเนาะต้องมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ในที่ดินและอาคารที่ใช้ดำเนินการสอน

ข้อ ๙ โต้ะครูต้องมีคุณสมบัติและความรู้ ดังต่อไปนี้

(๑) มีสัญชาติไทย

(๒) มีความรู้วิชาสามัญไม่ต่ำกว่าหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับในช่วงชั้นปีที่จบหลักสูตรหรือความรู้ที่กระทรวงศึกษาธิการรับรองว่าเทียบได้ไม่ต่ำกว่านี้

(๓) มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามเป็นอย่างดีโดยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด หรือสมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อ ๑๐ โต้ะครูอาจมอบหมายผู้ช่วยโต้ะครูทำการสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะได้ โดยแจ้งให้นายทะเบียนทราบตามแบบ ป.น. ๓ ท้ายระเบียบนี้

ผู้ช่วยโต้ะครูต้องมีคุณสมบัติและความรู้ ตามข้อ ๙ (๑) (๒) และ (๓)

ข้อ ๑๑ โต้ะครูหรือผู้ช่วยโต้ะครูที่ไม่มีความรู้วิชาสามัญตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้แต่มีความรู้สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ ให้ยื่นคำขอผ่อนผันต่อนายทะเบียน โดยโต้ะครูหรือผู้ช่วยโต้ะครูจะต้องเข้ารับการอบรมในหลักสูตรที่สมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้จัดขึ้นภายใน ๒ ปี นับแต่วันที่ได้รับการผ่อนผัน

ข้อ ๑๒ กรณีที่ผู้เรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นเด็กที่ต้องเข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ไต่ครูและผู้ปกครองต้องจัดให้เด็กได้เข้าเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ หรืออาจพัฒนาร่วมกับสถานศึกษาอื่นเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาวิชาสามัญในระดับที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ

ข้อ ๑๓ สถาบันศึกษาปอเนาะอาจจะพัฒนาให้ผู้เรียนได้ฝึกอบรมวิชาชีพพร้อมกับกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีอาชีพและสามารถดำรงชีพได้อย่างมีความสุข

ข้อ ๑๔ ให้สถาบันศึกษาปอเนาะรายงานผลการดำเนินงาน พร้อมจำนวนผู้เรียนและผู้ช่วยไต่ครูให้ถูกต้องตามความเป็นจริง พร้อมทั้ง สภาพปัญหา อุปสรรค และความต้องการที่จะขอรับการช่วยเหลือต่อ นายทะเบียน ทุก ๆ ๖ เดือน ตามแบบ ป.น. ๔

ข้อ ๑๕ ให้สถาบันศึกษาปอเนาะสิ้นสภาพเมื่อ

(๑) ไต่ครูถึงแก่กรรม เว้นแต่ทายาทซึ่งมีคุณสมบัติตามข้อ ๔ ได้ยื่นคำขอแสดงความจำนงขอ ดำเนินการต่อภายใน ๙๐ วันนับแต่วันที่ไต่ครูถึงแก่กรรม

(๒) ไต่ครูยื่นคำร้องขอเลิกสถาบันศึกษาปอเนาะ

(๓) ถูกเพิกถอนการจดทะเบียน เนื่องจากไม่ปฏิบัติตามระเบียบนี้

ข้อ ๑๖ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนอิสลามให้สอดคล้องกับสภาพการดำรงชีพในปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการอาจส่งเสริมและพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะตามความเหมาะสม

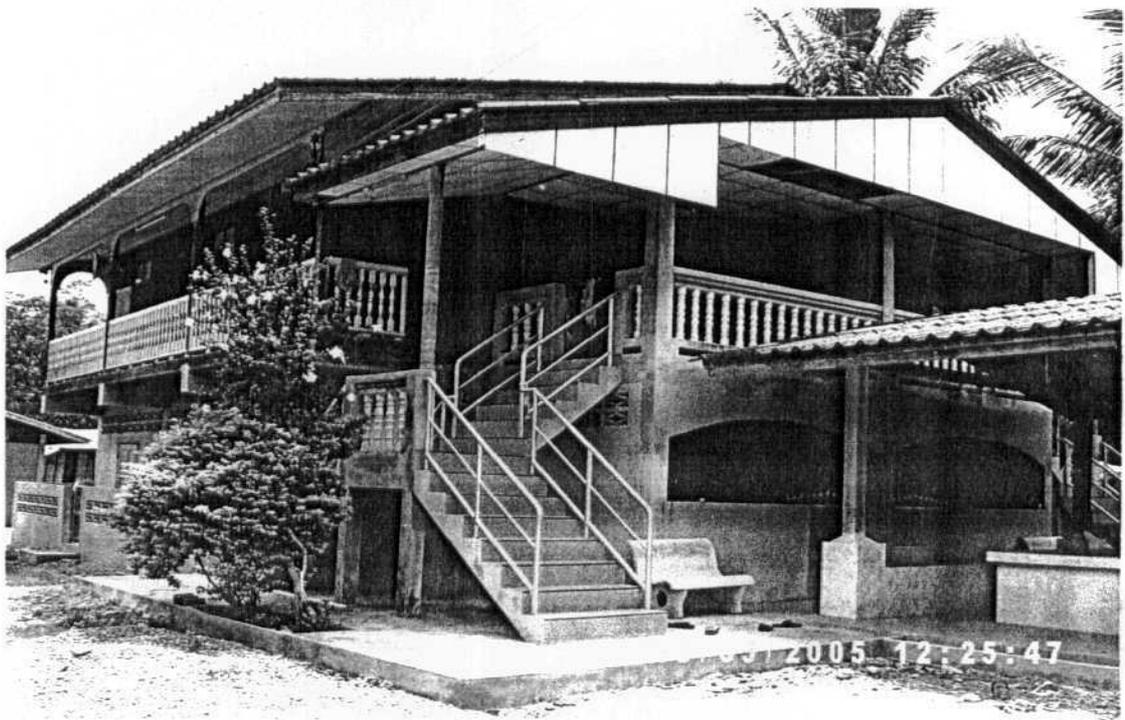
ข้อ ๑๗ ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รักษาการตามระเบียบนี้ และให้มีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาด ปัญหาหรือข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการใช้ตามระเบียบนี้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗

(นายอดิศักดิ์ โพธารามิก)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ภาคผนวก ก

ศาลาที่ใช้เป็นสถานที่ในการเรียน

บรรยากาศภายในปอเนาะ

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

เรื่อง ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของปอเนาะ

คำชี้แจง แบบสอบถามดังกล่าวประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อ1-11 ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปอเนาะ ข้อ12-25 และส่วนที่ 3 เจอนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ ข้อ26-33 โดยในการการทำแบบสอบถามครั้งนี้ผู้ถามต้องการนำไปใช้ในการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นประกอบการทำวิทยานิพนธ์เท่านั้น ซึ่งแบบสอบถามนี้จะถูกเก็บเป็นความลับ และจะไม่มีผลผูกมัดใดๆต่อตัวผู้ตอบทั้งสิ้น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน

1. เพศ _____
2. อายุ _____ ปี
3. ภูมิลำเนา _____
4. ศาสนา _____ พุทธ _____ คริสต์ _____ อิสลาม _____ อื่นๆ _____
5. สถานภาพสมรส _____ โสด _____ สมรส _____ หย่าร้าง _____ หม้าย _____
6. ระดับการศึกษาสูงสุด
_____ ประถมศึกษา _____ มัธยมต้น
_____ มัธยมปลาย,ปวช. _____ อนุปริญญา,ปวศ.
_____ ปริญญาตรี _____ สูงกว่าปริญญาตรี
7. สถาบันที่จบการศึกษา _____
8. จำนวนสมาชิกในครอบครัว _____ คน
9. อาชีพหลักของครอบครัว _____
10. รายได้ต่อเดือนของครอบครัว
_____ 0-10,000 บาท _____ 10,001-20,000บาท
_____ 20,001-30,000 บาท _____ 30,001-40,000 บาท
_____ สูงกว่า 40,000 บาท
11. ภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว _____ ไทยภาคกลาง _____ ไทยภาคใต้
_____ ยาวี _____ มากกว่า 1 ภาษา

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปอเนาะ

12. ท่านคิดว่าท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปอเนาะอยู่ในระดับใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

13. ท่านคิดว่าปอเนาะเป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนามากกว่าแหล่งอื่นๆหรือไม่ (เช่น มัสยิด, วรรณสถานสอนศาสนา)

_____ ไม่เป็น _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

14. ท่านคิดว่าปอเนาะในจังหวัดปัตตานีมีความเป็นมาตรฐานอยู่ในระดับใด ทั้งในด้านการเรียนการสอน อุปกรณ์ อาคารสถานที่

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

15. ท่านคิดว่าการเรียนการสอนในปอเนาะมีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนหรือสังคมของท่านหรือไม่

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

16. ท่านคิดว่าปอเนาะเป็นแหล่งผลิตผู้รู้ด้านศาสนา มาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่เป็น _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

17. ท่านคิดว่าปอเนาะมีบทบาทต่อชุมชนของท่านมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

18. ท่านคิดว่าปอเนาะได้รับความเคารพนับถือ ศรัทธาจากคนทั่วไปที่อยู่ในละแวกนี้มาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

19. ท่านคิดว่าข่าวไม่ดีต่างๆเกี่ยวกับปอเนาะที่ออกมา เช่น บางกลุ่มมองว่าปอเนาะเป็นแหล่งช่องสุมกำลั้งในการก่อความไม่สงบ ส่งผลต่อความเชื่อมั่นและความเคารพศรัทธาของประชาชนที่มีต่อปอเนาะมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

20. ท่านคิดว่าปอเนาะมีความสำคัญหรือไม่

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

21. โดยส่วนตัวท่านมองปอเนาะด้วยความรู้สึกอย่างไร

_____ ดี _____ ไม่ดี _____ เฉยๆ

22. ท่านคิดว่าคนทั่วไปที่อยู่ในละแวกนี้มองปอเนาะ ด้วยความรู้สึกอย่างไร

_____ ดี _____ ไม่ดี _____ เฉยๆ

23. ท่านคิดว่าปอเนาะควรจะมีอยู่หรือไม่

_____ ควร _____ ไม่ควร

24. ท่านคิดว่าปอเนาะควรเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐหรือไม่

_____ ควร _____ ไม่ควร

25. สถานภาพของปอเนาะและ โรงเรียนสามัญทั่วไปในความคิดของท่านเป็นอย่างไร

_____ ปอเนาะมีสูงกว่า _____ โรงเรียนสามัญมีสูงกว่า
_____ เท่ากัน

ส่วนที่ 3 เจ็อนใจที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

26. ท่านคิดว่านโยบายของรัฐที่ให้ปอเนาะจดทะเบียนส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

27. ท่านคิดว่ากระแสโลกาภิวัตน์ไม่ว่าจะเป็นในด้านของ เศรษฐกิจ สังคมส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

28. ท่านคิดว่าความเชื่อด้านศาสนาอิสลามส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

29. ท่านคิดว่าการขาดแคลนสถานศึกษาส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

30. ท่านคิดว่าความต้องการของประชาชนส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

31. ท่านคิดว่าความต้องการของผู้นำศาสนาส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

32. ท่านคิดว่าการสนับสนุนจากต่างประเทศส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

33. ท่านคิดว่ากระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิมส่งผลต่อบทบาทของปอเนาะมาก-น้อยเพียงใด

_____ ไม่มี _____ น้อย _____ ปานกลาง _____ มาก

ขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

แนวประเด็นสัมภาษณ์เจาะลึก

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

- เพศ
- อายุ
- ภูมิลำเนา
- ศาสนา
- สถานภาพสมรส
- ระดับการศึกษาสูงสุด
- สถาบันที่จบการศึกษา
- อาชีพหลักของครอบครัว
- ภาษาที่ใช้พูดในครอบครัว

ส่วนที่ 2 บทบาทของปอเนาะ

- บทบาทที่เป็นจริงของปอเนาะ
  - เป็นแหล่งความรู้ด้านศาสนา
  - ผลิตผู้รู้ด้านศาสนา
  - เป็นศูนย์กลางของชุมชน
- บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกรับรู้
  - เป็นโรงเรียนสอนศาสนา
  - เป็นแหล่งช่องสุมของผู้ก่อความไม่สงบ
- บทบาทของปอเนาะที่สังคมภายนอกคาดหวัง
  - ปอเนาะยังคงอยู่ต่อไป
  - เป็นสถานับการศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐ โดยการให้ปอเนาะจดทะเบียน
  - เป็นสถานับการศึกษาที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่าโรงเรียนสามัญทั่วไป
- สถานภาพของปอเนาะ

- ชาวไทยมุสลิมกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมอยู่ในระดับสูง
- ชาวไทยพุทธกำหนดสถานภาพของปอเนาะในการจัดช่วงชั้นทางสังคมอยู่ในระดับต่ำกว่าโรงเรียนสามัญโดยทั่วไป

ส่วนที่ 3 เงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะ

- เงื่อนไขที่มีผลต่อบทบาทของปอเนาะและผลที่เกิดขึ้น
  - นโยบายรัฐ
  - โลกาภิวัตน์
  - ความเชื่อด้านศาสนา
  - ขาดแคลนสถานศึกษา
  - ความต้องการของประชาชน
  - ความต้องการของผู้นำศาสนา
  - การสนับสนุนจากต่างประเทศ
  - กระแสการก่อการร้ายของกลุ่มประเทศมุสลิม

บรรณานุกรม

- การุณ ไชยแขวง. 2541. บทบาทองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง. ภาค
นิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เกษม รังสิโยกฤษฎ์. 2519. อิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการจัดการปกครองจังหวัดชายแดน
ภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คมชัดลึก. 2547 (16 เมษายน). พลิกหลักสูตรมุสลิม การศึกษาที่รัฐจับตา: 3,12.
- จุไรรัตน์ สวัสดิภาพ. 2530. ชุมชนกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของชาวไทยมุสลิม: ศึกษากรณี
ไทยมุสลิมอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชูพันธ์ ตราชู. 2535. บทบาทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนาเยาวชนมุสลิม
จังหวัดชายแดนภาคใต้. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกัน
ราชอาณาจักร.
- จิตยา สุวรรณชญ. 2527. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ณรงค์ เต็งประชา. 2528. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: พิกษ์อักษร.
- ดวงใจ ยอดเอียด. 2545. ความพร้อมของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานใน
การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษา: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา
อิสลาม จังหวัดนราธิวาส. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.
- นภาพร จิระนันท์ประวิติ. 2541. บทบาทองค์การพัฒนเอกชนไทยในการระดมทุน. ภาคนิพนธ์
คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประจักษ์พงศ์ วรรณโชติ. 2540. บทบาทโรงเรียนมัธยมศึกษาในการสร้างพื้นฐานประชาธิปไตย
ในทัศนะของนักเรียน: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จ.ศรี
สะเกษ. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประสิทธิ์ เวชสวรรค์. 2509. การพัฒนาการศึกษาเพื่อบูรณภาพของจังหวัดชายแดนภาคใต้.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปิยนาด นูนนาค. 2546. นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดน
ภาคใต้ (พ.ศ.2475-2516). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พจนาน พงษ์ไพบูลย์. 2545. รายงานผลการดำเนินการจัดสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2544-2545. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.
- รุ่ง แก้วแดง. 2511. ทศนคติของโต๊ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- รุ่ง แก้วแดง. 2534. การพัฒนาการศึกษา การส่งเสริมศาสนา และวัฒนธรรมกับความมั่นคงของจังหวัดชายแดนภาคใต้. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- วีระศักดิ์ จันทร์สงแสง. 2546. ความจริง ความงาม ความดี ที่ปอเนาะ. นิตยสารสารคดี. จ.223 (กันยายน): 57.
- ศรีธยา แก้วพรรณ. 2537. บทบาทกลุ่มสตรีทอผ้าไหมในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านนาเสียว ต.นาเสียว อ.เมือง จ.ชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศศิรัศมี วชิรโชติ. 2540. คุณภาพชีวิตของนักเรียนไทยมุสลิมในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม: กรณีศึกษาโรงเรียนมูลนิธิอาชีวะสถาน อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2547. สังคมมุสลิมกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจการเมือง : การศึกษาเฉพาะกรณีในเขตปัตตานี. เอกสารประกอบการอภิปราย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาคการศึกษา 2. ม.ป.ป. การจัดการศึกษาของปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา: ศูนย์พัฒนาการศึกษาภาคการศึกษา 2.
- สงวนศรี วิรัชชัย. 2527. จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ศึกษาพร.
- สนอง สันโคษ. 2539. บทบาทกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน อ.กูดข้าวปุ้น จ.อุบลราชธานี. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมบูรณ์ บัวหลวง. 2547. ระบบการศึกษาในชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2528. สังคมไทย แนวทางวิจัยและพัฒนา. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมาน รังสีโยกฤษฎ์. 2510. การเข้าถึงประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุชา จันทน์เอม และ สุรางค์ จันทน์เอม. 2520. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร: แพร์พิทยา.

- สุพัตรา สุภาพ. 2525. สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุเทพ สุนทรเกตุ. 2547. “ปอเนาะ” มรดกสถาบันการศึกษาที่บูรณาการของศาสนาและสังคมของชาวมุสลิม ในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย. วารสารศิลปวัฒนธรรม. 25,10 (สิงหาคม): 96.
- เสมอ นาคพงศ์. 2530. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเขตการศึกษา 2 กับความมั่นคงแห่งชาติ. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. 2524. รายงานการวิจัยปัญหาและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เสรี สุพรรณนอก. 2547 (31 พฤษภาคม). กำเนิดปอเนาะต้นแบบ หวังและฝันของคนมุสลิม. มติชน: 34.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2526. การศึกษาเอกชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. 2520. โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. 2531. นโยบายและแนวทางในการอุดหนุนโรงเรียนเอกชน. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. กองนโยบายและแผน. 2539. รายงานการศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนการกุศลและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามของมัธยมศึกษาหรือมูลนิธิ ปีการศึกษา 2539. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2535. วัฒนธรรมอิสลาม. กรุงเทพมหานคร: กองทุนสง่า รุจิระอัมพร.
- หนึ่งกมล พิพิธพันธุ์. 2548. ความเข้าใจในวัฒนธรรมมุสลิมภาคใต้ของข้าราชการในจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อริศรา ศรีคชา. 2540. บทบาทขององค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์ด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อานนท์ อากาภิรม. 2525. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โอเคียนสโตร์.

- อุษณีย์ ชโนสุวรรณย์. 2545. การศึกษาในระบบ : ปฏิบัติการทางอำนาจผ่านความรู้และการสร้างความเป็นอื่นให้กับชุมชนหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุณศึกษาศาสตรมหาวิทาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต. 2548. ปอเนาะ อัตลักษณ์ชุมชนชายแดนใต้บทบาทการสร้างอัตลักษณ์ : วิถีแห่งมุสลิม. ค้นวันที่ 17 กันยายน 2548. จาก <http://www.manager.co.th>.
- Durkheim, Emile. 1985. *The Elementary Forms of The Religious Life*. New York: Free Press.
- Madmarn Hasan. 2002. *The Pondok and Madrasah in Patani*. Bangi: Malaysia.
- Merton, Robert King. 1968. *International Encyclopedia of Social Sciences*. New York: Macmillan.
- Surin Pitsuwan. 1985. *Islam and Nationalism: Case Study of the Malay Muslims of Southern Thailand*. Bangkok: Charoen Wit Press.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - นามสกุล
ประวัติการศึกษา

นางสาว ณัฐินี ปิยะศิริพันธ์
ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) ปีการศึกษา 2544
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี